

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 2019

Нова редакція Українського правопису подає уточнені й доповнені правила написання загальних і власних назв українського та іншомовного походження, деталізовані правила вживання розділових знаків.

В усіх розділах оновлено ілюстративний матеріал.

Для всіх, хто прагне писати, дотримуючись норм сучасної літературної мови.

СХВАЛИВ

Кабінет Міністрів України
(Постанова № 437 від 22 травня 2019 р.)

СХВАЛИЛИ:

спільною постановою
Президія Національної академії наук України
(протокол № 22/10 від 24 жовтня 2018 р.)

та рішенням
Колегія Міністерства освіти і науки України
(протокол № 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.)

ЗАТВЕРДИЛА

Українська національна комісія з питань правопису
(протокол № 5 від 22 жовтня 2018 р.)

Українська національна комісія з питань правопису своїм рішенням від 12 липня 2019 р. визначила Видавництво «Наукова думка» НАН України установою, яка уповноважена випустити у світ авторизоване видання Українського правопису в редакції 2019 р.

Науково-видавничий відділ
філологічної, художньої та словникової літератури

Редактори *Є. І. Мазніченко, В. Є. Македон,*
С. В. Шарбанова, І. Л. Яловнича

- © Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
НАН України, 2019
- © Інститут української мови НАН України, 2019
- © Український мовно-інформаційний фонд
НАН України, 2019
- © НВП «Видавництво “Наукова думка”
НАН України», дизайн, 2019

ISBN 978-966-00-1728-3

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 22 травня 2019 р. № 437

Київ

Питання українського правопису

З метою забезпечення конституційних положень про державний статус української мови та уніфікації вживання правописних норм Кабінет Міністрів України **п о с т а н о в л я є**:

1. Погодитися з пропозицією Міністерства освіти і науки та Національної академії наук щодо схвалення Українського правопису в новій редакції, розробленій Українською національною комісією з питань правопису.

2. Визнати таким, що втратив чинність, пункт 1 постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1992 р. № 309 “Питання українського правопису” (ЗП України, 1992 р., № 6, ст. 145).

3. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським державним адміністраціям сприяти використанню в новій редакції Українського правопису в діловодстві, освіті, видавничій справі, сфері телебачення і радіомовлення, інших сферах суспільного життя.

Прем'єр-міністр
України

В. ГРОЙСМАН

ПОСТАНОВА № 293
Президії Національної
академії наук України

24 жовтня 2018 року
протокол № 22/10

РІШЕННЯ
Колегії Міністерства
освіти і науки України

24 жовтня 2018 року
протокол № 10/4-13

м. Київ

**Про нову редакцію
Українського правопису**

В и т я г:

Президія НАН України постановила та Колегія МОН України ухвалила:

1. Доповідь голови Робочої групи Української національної комісії з питань правопису з підготовки проекту Українського правопису члена-кореспондента НАН України Єрмоленко С.Я. взяти до відома.

2. Проект нової редакції Українського правопису, схвалений рішенням Комісії 22.10.2018, схвалити в цілому.

3. Робочій групі з підготовки проекту Українського правопису (член-кореспондент НАН України Єрмоленко С.Я.) невідкладно доопрацювати текст нової редакції Українського правопису згідно із зауваженнями, висловленими під час спільного обговорення проекту.

4. Міністерство освіти і науки України до 15 листопада 2018 року подати доопрацьований проект Українського правопису на розгляд Кабінету Міністрів України.

5. Контроль за виконанням цієї постанови/рішення покласти на Віце-президента НАН України Пирожкова С.І. та заступника Міністра освіти і науки України Стріху М.В.

Віце-президент Національної академії
наук України академік НАН України
С.І. Пирожков

Головний учений секретар Національної
академії наук України академік
НАН України

В.Л. Богданов

За голову колегії т.в.о. Міністра
освіти і науки України
В.В. Ковтунець

Секретар Колегії Міністерства
освіти і науки України

О.Б. Кононенко

ПЕРЕДМОВА

Мова — запорука тривкої ідентичності нації, основа її етнокультурної цілісності. Однією з найсуттєвіших ознак такої цілісності є функціонування в різних суспільних сферах літературної мови, що має кодифікований правопис. Правописна кодифікація мови завжди вписана в соціолінгвістичний контекст. Коли разом із тоталітарним періодом нашої історії відійшов у минуле адміністративний контроль за дотриманням правописних стандартів, ціла низка засобів масової інформації, видавництва, освітніх закладів і т. ін. почали користуватися орфографічними правилами, відмінними від офіційних. Це дезорієнтує широке коло користувачів української мови, спричиняє непевність у власній мовній компетенції, перешкоджає розширенню суспільних функцій української мови і, зрештою, розхитує мовну норму.

Завдяки сучасним ЗМІ сьогодні маємо змогу почути усне українське слово не тільки з різних куточків України, а й з усього світу. Чуємо розмаїття акцентів, вимов, інтонацій, бо це *усне українське мовлення* з його природними територіальними, соціальними, віковими особливостями. На протипагу некодифікованому усному мовленню, правопис — це еталон *писемної літературної мови*, яка, за слушним спостереженням Юрія Шевельова, є штучним витвором високорозвиненого суспільства, а не відтворенням почутого «з уст народу».

Правопис складається з трьох підсистем: графіки (букв, якими позначають найтипівіші звуки), орфографії (закономірностей поєднання букв для передавання на письмі звукового образу української мови) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають змістове й інтонаційне членування висловленої думки). Кожна із цих підсистем, як і кожний із розділів правопису, має свою історію.

Українська графіка бере початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є буква, якої не було у традиційній кирилиці, — це **г**, що відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст. Букву **ї** в українських текстах спочатку вживали замість колишньої **ѣ** та на місці **е** в новозакритому складі, а згодом вона перебрала на себе функції позначення сполучення **ј + і**. Зазнала специфікації в українському правописі й буква **є**, що вживається на позначення йотованого **е (ј + е)** та **е з м'якістю попереднього приголосного (ь + е)**; її немає в інших сучасних кириличних правописах.

Після виходу у світ «Енеїди» Івана Котляревського письменники, які писали живою українською мовою, почали шукати засобів передавати справжнє звучання слів, а не йти за їхнім давнім традиційним написанням. Цей пошук був великою мірою стихійним: від 1798 до 1905 рр. нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених, іноді суто індивідуальних) правописних систем. Найпомітнішими серед них були правописні системи Олексія Павловського, «Русалки Дністрової», Пантелеймона Куліша, Євгена Желехівського, Михайла Драгоманова. У становленні українського правопису брали участь науковці й культурні діячі і східних, і західних українських земель: Володимир Антонович, Павло Житецький, Костянтин Михальчук, Павло Чубинський, Євген Желехівський, Степан Смаль-Стоцький, Василь Сімович та інші.

У 1876 р. російський імператор Олександр II ухвалив акт, згідно з яким українська графіка опинилася під заборонаю. Українські тексти, навіть дозволені урядовою цензурою, потрібно було друкувати, використовуючи російську абетку. Після скасування цієї заборони в 1907—1909 рр. вийшов друком знаменитий словник української мови за редакцією Бориса Грінченка, у якому застосовано принцип фонетичного українського правопису. У 1918 р. опубліковано проєкт офіційного українського правописного кодексу, запропонований професором Іваном Огієнком, у доопрацюванні якого згодом узяли участь академік Агатангел Кримський і професор Євген Тимченко. У 1919 р. цей проєкт був виданий під назвою «Головніші правила українського правопису». Цього ж року спільне зібрання Української академії

наук схвалило «Найголовніші правила українського правопису» — перший в історії України офіційний загальнодержавний правописний кодекс. В умовах складних геополітичних змін, війн і соціальних катаклізмів він справляв визначальний вплив на формування української мови як національного, а не етнологічного феномену. Його творці орієнтувалися, по-перше, на специфіку історичної та діалектної основи української мови, на її характерні ознаки порівняно з іншими слов'янськими мовами, і по-друге, на мовну практику визначних українських письменників і перекладачів.

У 1925 р. уряд УСРР створив при Народному комісаріаті освіти Державну комісію для впорядкування українського правопису, а в 1927 р. за наслідками роботи Всеукраїнської правописної конференції, що відбулася в Харкові, комісія підготувала проєкт всеукраїнського правопису, в опрацюванні якого взяли участь мовознавці з Наддніпрянщини й західноукраїнських земель. Від імені держави 6 вересня 1928 р. цей Український правопис, який отримав неофіційну назву «харківський», затвердив нарком освіти УСРР Микола Скрипник. Але за кілька років після згорання політики українізації та самогубства Миколи Скрипника за вказівкою влади до «харківського» правопису внесли суттєві зміни, скасувавши низку його норм як «націоналістичних» і таких, що «покликані штучно відірвати українську мову від великої братньої російської». У 1933 р. Народний комісаріат освіти УСРР схвалив інший правопис, який з незначними змінами й доповненнями (упродовж 30-х років ХХ ст., 1946, 1960 рр.) діяв до 1989 р. З алфавіту було свавільно вилучено букву *г*, що вплинуло на функціонування її графічної та фонетичної систем. Репресований «харківський» правопис із деякими змінами й доповненнями був чинним на західноукраїнських землях поза Українською РСР і в переважній частині української діаспори.

У 1989 р. затверджено і 1990 р. опубліковано нову редакцію Українського правопису, у якій поновлено букву *г*, уточнено й доповнено окремі правописні норми. У 2015 — 2018 рр. Українська національна комісія з питань правопису, до якої ввійшли фахівці мовознавчих установ Національної академії наук України та представники закладів вищої освіти з різних регіонів

України, розробила проєкт нової редакції Українського правопису. Після громадського обговорення його схвалено на спільному засіданні Президії Національної академії наук України та Колегії Міністерства освіти і науки України 24 жовтня 2018 р.

Сучасна редакція Українського правопису повертає до життя деякі особливості правопису 1928 р., що є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя. Водночас правописна комісія керувалася тим, що й мовна практика українців другої половини ХХ — початку ХХІ ст. вже стала частиною української орфографічної традиції. Поділяючи думку про злочинний характер репресивних дій тоталітарного режиму щодо «харківського» правопису і його творців, кодифікатори мови не можуть знехтувати те, що мову народу творить його історія: мова змінюється, і правопис має відображати насамперед її сучасний стан. Нинішня українська мова — це багатифункціональна мова з розвинутою різноплановою стилістикою, сучасною науковою термінологією, це мова, яка взаємодіє з багатьма світовими мовами.

У сучасній редакції Українського правопису збережено підхід до мови як до знакової системи й суспільного явища. Правописна норма, з одного боку, ґрунтується на тісних зв'язках елементів сучасної мовної системи, що відображається на письмі, а з другого — на дотриманні мовної традиції та на залежності від неї. Здебільшого традиція відбиває вчорашні або позавчорашні параметри системи. Так само, як і система, традиція є закономірним регулятором мовної норми.

Сучасна українська мова — відкрита й динамічна. Змінюється словник, з'являються нові терміни в різних сферах суспільної комунікації, виникає потреба в адаптації загальних і власних назв до раніше сформульованих орфографічних правил. Для чого переглядати ці правила? Для того щоб відреагувати на зміни в сучасній мовно-писемній практиці, визначити правила правопису нових запозичених слів, нових власних назв, усунути застарілі формулювання та спростити й, де це можливо, уніфікувати орфографічні норми. Хоч уточнення й коригування орфографічних правил — це завдання насамперед професійних мовознавців, співтворцями Українського правопису є також широке коло

освічених українців, чия писемна практика узвичаює те чи те написання.

Кожна мова засвоює іншомовні елементи, і вони здебільшого відрізняються від питомих елементів за своїми системними ознаками. В історії правопису написання слів іншомовного походження було і досі є предметом гострих дискусій. Ці слова значною мірою зберігають свій іншомовний колорит. Намагання передати звукову форму запозичуваних слів або особливості їх оригінального відтворення призводило до проникнення в українську мову нових звуків і їхніх поєднань, екзотичних граматичних явищ. Водночас, стаючи частиною української мовної системи, ці слова поступово адаптуються до української фонетики, морфології, орфографії. Але вони не завжди вкладаються у традиційні українські парадигми й нерідко потрапляють до категорії невідмінюваних: *ательє, буржуа, какао, кафе, мадам, радіо, таксі, ханум* та ін.

Одні запозичення ввійшли в українську мову писемним, інші — усним шляхом. У мові-джерелі звучання слова часто не збігається з прочитанням сукупності букв, з яких воно складається (*Carlisle — Карлайл, Rambouillet — Рамбує, Worcester — Вустер, billet — білет, pioneer — піонер* і т. ін.). В українській, так само як і в багатьох інших мовах, і транскрибування, яке передає звукову форму іншомовного слова, і транслітерування, яке відтворює його графічну форму, і комбіноване застосування цих підходів, і орфографічна адаптація слова були і досі є природними й легітимними способами поповнення національного лексикону.

Реагуючи на виклики мовної практики, сучасна редакція правопису розширила межі використання орфографічних варіантів. Кожний історичний період розвитку мови має свою варіантну динаміку. Пропонуючи в новій редакції правопису низку орфографічних варіантів, кодифікатори зважали на те, що варіативність — це органічна частина правописного кодексу і тією чи тією мірою вона притаманна кожній мові на різних етапах її історичного розвитку. Відповідь на те, який з варіантів залишиться в минулому, зможе дати тільки майбутнє.

Якою має бути «правильна українська мова»? Чи загрожують їй іншомовні впливи, а якщо загрожують, то в якій частині мовної системи й наскільки? Яку мову ми передамо нащадкам? Ці й подібні питання, що десятиліттями не втрачають актуальності, спонукають до періодичного оновлення, перегляду та доопрацювання правописного кодексу, граматики й словників. Спадкоємність у мові — це зв'язок між поколіннями, які жили, живуть і житимуть в Україні. Пошук балансу між системними параметрами сучасної мови, з одного боку, і різночасовими прикметами української мовної традиції, з другого — найскладніше із завдань, що поставали перед творцями національного правопису на кожному з етапів його розвитку. Нова редакція правопису є кроком до розв'язання цього завдання з позицій історичної та етнографічної соборності української мови й української нації.

*Українська національна комісія
з питань правопису*

I. ПРАВОПИС ЧАСТИН ОСНОВИ СЛОВА

БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Е, И § 1. Наголошені голосні **е** та **и** у вимові виразні, тому їх передаємо відповідними буквами: *далéко, вíсоко*.

Ненаголошені **е** та **и**, невиразні у вимові, передаємо тими самими буквами, що й під наголосом: *вели́кий, величéзний*, бо *вéлич*; *держéу*, бо *одéржати*; *клекотіти*, бо *клé-кіт*; *кривé*, бо *крíво*; *несу́*, бо *принéсений*; *селó*, бо *сéла*; *тримáти*, бо *стрíмувати*; *ширóкий*, бо *ши́роко*; *шепотіти*, бо *ше́пит* та ін.

У словах із постійним наголосом невиразний звук перевіряємо за словником: *кише́ня, левáда, мину́лий*.

І, И § 2. 1. **І** пишемо на початку слова відповідно до вимови: *Іва́н, іграшка, ідол, ікати* ('вимовляти *і* замість *и*'), *іко́на, іменува́ти, ім'я́, індік, іноді, іржа́, існува́ти, істина, іті́*.

2. Деякі слова мають варіанти з голосним **и**: *ірій* і *ірій*, *ірод* і *ірод* ('дуже жорстока людина').

3. **И** пишемо на початку окремих вигуків (*ич!*), часток (*ич який хитрий*), дієслова *ікати* ('вимовляти *и* замість *і*') та похідного від нього іменника *ікання*.

И на початку слова вживаємо в деяких загальних і власних назвах, що походять із тюркських та інших мов, відповідно до їх вимови в цих мовах: *ийбе́н, ир, Ич-оба́, Кім Чен Ин*.

ї § 3. Букву **ї**, що позначає звуки **й + і**, пишемо:

1. На початку слова та після букви, що позначає голосний: *їжа, їжак, їздець, їдити, їсти, їх, їхати, героїзм, країна, мої, найвний, руйна, твої.*

2. Після м'якого знака: *Ананьїн, Віньї.*

3. Після апострофа: *в'їзд, Захар'їн, з'їзд, об'їхати, під'їзд.*

4. В іншомовних словах після букви на позначення голосного: *архаїчний, егоїзм, еліпсоїд, мозаїка, прозаїк, целулоїд* (див. ще § 126).

я, ю, є § 4. Букви **я, ю, є** пишемо:

1. На початку слова, після голосного та після апострофа для позначення звукосполучень **й + а, й + у, й + е**: *якість, юродівий, єствó; моя, знаю, твоє; н'ять, м'ята, в'юн, б'ють, н'ємó.*

2. Після букви на позначення приголосного звука для передавання його м'якості: *дядько, люди, остáнне, ряд, рясно, рюкзák, рюш, сюдї.*

БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

г § 5. Буква **г** передає на письмі глотковий

щільний приголосний звук як в українських словах: *берегті, вогонь, гáдка, гукáти, дорогій, жагá, згин, крига, могутній, пагінéць*, так і в загальних та власних назвах іншомовного походження на місці **h, g**: *аборигén, агітація, агресія, багаж, болгарин, бригаáда, газéта, генерáл, геологія, горизóнт, гра́мота, делегáт, кілогра́м, логопéд, магазíн, педаго́г, фотогра́фія; А́нглія, Гаáга, Гомéр, Єва́нгеліє* (див. ще § 122).

г § 6. Буква **г** передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний:

1. В українських та в давно запозичених і зукраїнізованих словах: *а́грус, га́ва, га́зда, га́ндж, га́нок, га́тунок, гва́лт, ге́гати,*

гедзь, гелґотáти, гелґотíти, герґелі, герґотáти, герґотíти, гíгннути, гирліґа, глей, гніт (у лампі), *гóгель-могель, гонт(а), грасува́ти, гра́ти* (іменник), *грéчний, гринджо́ли, грунт, гúдзик, гúля, гура́льня, джигу́н, дзіґа, дзіґлик, дриґáти і дриґáти, ремиґáти* та ін., і в похідних від них: *аґрусовий, газдува́ти, гвалтува́ти, ге́рґит, гратча́стий, грунто́вий, грунтува́ти(ся), гúдзиковий, гúлька, проґáвити* та ін.

2. У власних назвах — топонімах України: *Горґáни* (гірський масив), *Горóнда, У́гля* (села на Закарпатті), прізвища українців: *Галаґáн, Галято́вський, Ге́ник, Герза́нич, Герда́н, Гжі́цький, Гіґа, Гоґа, Го́йдич, Го́нта, Гріґа, Гудзь, Гу́ла, Ломáга*.

Апостроф § 7. Роздільність вимови попереднього твердого приголосного перед звуками, переданими буквами **я, ю, є, ї**, на письмі позначаємо апострофом.

Апостроф пишемо перед **я, ю, є, ї**:

1. Після букв на позначення губних приголосних **б, п, в, м, ф**: *б'ю, п'ять, п'є, в'язи, солов'ї, м'ясо, рум'яний*, (на) *тім'ї, жирáф'ячий, мереп'янський; П'яста, В'ячесла́в, Дем'я́н, Максим'ю́к, Стеф'ю́к*.

Примітка. Апостроф не пишемо, коли перед буквою на позначення губного звука є інша буква (крім **р**), що належить до кореня (основи): *дзв'якнути, духмя́ний, мавпя́чий, медвя́ний, морквя́ний, різдвя́ний, свято́, тьмя́ний, цвях*, але: *арф'я́р, ве́рб'я, торф'я́ний, черв'я́к*. Коли така буква належить до префікса, то апостроф пишемо, як і в спільнокоренових словах без префікса: *зв'язо́к, зв'ялі́ти, підв'язáти, розм'я́кнути, сп'я́ніти*.

2. Після **р**: *бур'я́н, міжгі́р'я, пі́р'я, ма́тір'ю, кур'е́р*, (на) *подві́р'ї; Валер'я́н, Мар'я́на, Мар'я́ненко*.

Примітка. Апостроф не пишемо, коли **ря, рю, ре** означають сполучення пом'якшеного **р** із наступними **а, у, е**: *бу́ряк, бу́рянний, кря́кати, ря́бій, рю́сати, крю́к; Ре́пнін*;

3. Після **к** у слові *Лу́к'я́н* і похідних від нього: *Лу́к'я́ненко, Лу́к'я́нію́к, Лу́к'я́нець*.

4. Після префіксів і першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'я́дерний, без'язі́кий*,

від'їзд, з'їднаний, з'їхати, з'явїтися, напів'європійський, об'єм, пан'європійський, під'їхати, під'їудити, роз'їюшити; дит'ясла, камер'їюнкер, Мін'їюст.

Примітка 1. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 138; у прїзвищах і географічних назвах — § 144, 151.

ЙО, БО § 8. 1. Буквосполучення **йо** передає звуко-сполучення **й + о**:

1) на початку слова та після букви, що позначає голосний: *їогó, їому; завойóваний, привілейóваний, райóн, чийóго;*

2) після букви на позначення приголосного, переважно на початку складу: *батальїóн, бульїóн, вїóкати, Воробїóв, курїóз, мільїóн, Соловїóв.*

2. Буквосполучення **ьо** пишемо після букви для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всьогó, Ковальóв, Линьóв, льон, льох, сьогóдні, сьóмий, трьох, тьóхкати, цьогó.*

ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ

Чергування О—І, Е—І § 9. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е** у відкритих складах чергуються з **і** в закритих складах:

1) під час словозміни:

а) *водопїй — водопóю, дохїд — дохóду, кїнь — коня, кáмїнь — кáменя, лїд — льóду, мїй — могó, сїм — семї, ұстроїй — ұстрою, нїч — нóчі — нїчю, півнїсть — півнóсті (півнóсти) — півнїстю, радїсть — радóсті (радóсти) — радїстю, вїселок — вїсилка, óсїнь — óсенї (óсени) — óсїнню, (у) велїкому — (у) велїкїм;*

б) *гїр — горá, нїг — ногá, осїб — осóба, слїв — слóво, сїл — селó;*

в) *бáтькїв — бáтьковогó, бáтьковá; брáтїв — брáтовогó, брáтовá; Василїв — Василéвогó, Василéвá; ковалїв — ковалéвогó, ковалéвá; Петрїв — Петрóвогó, Петрóвá; шевцїв — шевцéвогó, шевцéвá;*

г) *Кáнїв — Кáневá, Кїїв — Кїєвá, Фáстїв — Фáстовá, Хáркїв — Хáрковá, Чернїгїв — Чернїговá;*

г) *вівса* — *овес*, *вівця* — *овець*, *вісь* — *бсі*;
 д) *бійся* — *боюся*, *стій* — *стояти*;
 е) *вів*, *вівши* — *велá* (*весті*); *замів*, *замівши* — *замелá* (*заместі*); *міг*, *мігши* — *мóжу* (*моглá*, *могті*); *ніс*, *нісши* — *несу́* (*неслá*, *несті*); *плів*, *плівши* — *плелá* (*плесті*), а також *ріс*, *рісши* — *рослá* (*рості*);

2) під час словотворення: *будівнік* (пор. *будóва*), *вільний* (пор. *вóля*), *кілля* (пор. *колá*), *підніжжя* (пор. *ногá*), *подвір'я* (пор. *дворá*), *робітнік* (пор. *робóта*); *зілля* (пор. *зелéний*), *сільський* (пор. *селó*) та ін.

2. **О, е** не переходять в **і** в закритому складі за таких умов:

1) коли ці звуки вставні або випадні: *вік-но́* — *вікон*, *земля́* — *земéль*, *казка* — *казóк*, *сóтня* — *сóтень*, *вітер* — *ві́тру*, *вітер* — *ві́тру*, *вогóнь* — *вогню́*, *день* — *дня*, *роздéр* — *розді́рати*, *смúток* — *смúтку*, *сон* — *сну*, *травéнь* — *трав́ня*.

Примітка 1. У формах окремих слів **о, е** не випадають: *лоб* — *лóба*, *мох* — *мóху*, *рот* — *рóта*, *лев* — *лéва*.

Примітка 2. За аналогією до таких форм, як *книжóк*, *казóк*, маємо **о** між приголосними в родовому відмінку множини й у деяких іншомовних словах: *áрка* — *áрок*, *мáрка* — *мáрок*, *пáпка* — *пáпок* та ін., але: *парт*, *сакль*, *форм* та ін.;

2) у групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг* — *тóргу*, *хорт* — *хортá*, *смерть* — *смéрті* (*смéрти*), *вовк* — *вóвка*, *шовк* — *шóвку*, але *погірдний* (пор. *погóрда*);

3) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-**, а також **-еле-**: *горбóд*, *морбóз*, *пóдорож*, *пóрох*, *стóрож*; *вóлос*, *сóлод*; *бéрег*, *пéред*, *сéред*, *чéрез*; *зéлень*, *пéлех*, *шéлест* та ін., але: *морі́г*, *оборі́г*, *порі́г*, *смóрід*;

4) у родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-енн(-я)**: *знáчень* (*знáчення*), *полóжень* (*полóження*), *твéрджень* (*твéрдження*), *твóрень* (*твóрення*);

5) в абrevіатурах і похідних від них словах: *соцстра́х* — *соцстра́хівський*, *спецвíпуск*, *спецкóр*, *спецодяг*, *торгфлóт* та ін.;

б) у словах іншомовного походження: *агронóm, інженёр, студéнт, том* та ін.

Примітка. За аналогією до слів української мови, у яких **о, е** чергуються з **і**, таке саме чергування з'явилося й у деяких давно засвоєних словах іншомовного походження: *Антін — Антónа, гніт — гно́та, ко́лір — ко́льору, Прóкп — Прóкпа; курі́нь — ку-реня́, папі́р — папéру.*

**Відхилення
в чергуванні
О—І, Е—І**

3. Усупереч наведеним правилам **о, е** не чергуються з **і** відповідно у відкритих і закритих складах, а саме:

1) **і** наявне у відкритому складі:

а) у формах називного відмінка однини: *гребі́нecь (гребі́нця), дзвіно́к (дзвінка́), камі́нecь (камінця́), кі́готь (кігтя́), кіло́к (кілка́), кі́нecь (кінця́), ні́готь (нігтя́), олі́вecь (олівця́), ремі́нecь (ремінця́), рі́вень (рівня́), сті́жocь (стіжка́), торгі́вecь (торгівця́), фахі́вecь (фахівця́)* та ін.;

б) у формах родового відмінка множини: *ві́кон (ві́кно), ві́чок (ві́чко), гі́лок (гі́лка), зі́рок (зі́рка), кі́лець (кі́льце), лі́жок (лі́жко), ні́жок (ні́жка), плі́ток (плі́тка);*

в) у формах іменників зі значенням зменшеності за аналогією до таких форм, як *кіл — кілка́, міст — містка́, гірка* (де **і** — у закритому складі): *кіло́чок, місто́чок, ніженя́, гіроня́*, але *слі́вце — словéчко*;

2) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-** звуки **о, е** переходять в **і**:

а) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (із рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(-а)** зі значенням зменшеності: *борода́ — борі́д — борі́дка, борона́ — борі́н — борі́нка; голова́ — голі́в — голі́вка (го-лówka — з іншим значенням); сторона́ — сторі́н — сторі́нка; череда́ — чері́д — чері́дка;*

б) у родовому відмінку множини іменників середнього роду і відповідних іменниках зі значенням зменшеності: *болото́ — болі́т — болі́тце; ворота́ — ворі́т — ворі́тця; долото́ — долі́т — долі́тце, але: дере́во — дерéв — деревце́; джерело́ — джерéл — джерéльце;*

в) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездоріжжя, Запоріжжя, підборіддя, роздоріжжя* (але: *лівоберіжжя, узберіжжя*), а також без подовження: *безголів'я, поголів'я*, хоч *безголься, повноголься*;

3) **і** в закритому складі в дієсловах минулого часу у формах чоловічого роду однини й дієприслівниках із повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого і середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волік, волікии (волокти), зберіг, зберіги (зберегти), стеріг, стеріги (стерегти)*, бо: *волоклі, збереглі, стереглі; волоклі, зберегло, стерегло* та ін., але: *борів, колів, молів, полів, порів; борола, коліла, мола, поліла, поріла* та ін.;

4) **і** у віддієслівних іменниках середнього роду на **-нн(-я)** — лише під наголосом, а без наголосу — **е**: *носіння, ходіння; враження, завершення, збільшення, значення, пояснення*, але: *варіння* (і *варіння, варення* — 'процес'), *вчіння*; так само **-ення**, а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен-**: *іміння, найміння*;

5) **о, е** наявні в закритому складі:

а) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вивірюванням за називним відмінком основою: *борця, борці, борцем* та ін. — *борець; виборця — виборець; ловця — ловець; творця — творець; мотка — моток; носка — носок; вбдню — вбдень; котла — котел; орла — орел*;

б) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *колід (колідка), долід (долідка), сорід, огорідж, морідк, нагорід* (від них немає зменшених форм з **і**), але: *дорід, дорідка, корів, корівка, берід, берідка* (проте *берідка* — 'виткий бур'ян');

в) у родовому відмінку множини деяких іменників переважно жіночого роду: *будів, вод, істів, оснів, підір, проб, субів, топів, шків; лелік, меж, озір, потріб*, але: *осів, підків*;

г) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов (-ьов, -йов), -ев (-св)**: *Малишев — малишевський, Павлов — павловський*, але у прикметниках, утворених від власних імен

на **-ів (-їв)**, зберігаємо **і (ї)**: *Андріїв* — *андріївський*, *Гаврілів* — *гаврілівський*, *Демідів* — *демідівський* (див. ще § 153, п. 2);

г) у префіксальних безсуфіксних іменниках на зразок *заті́н*, *пере́бр*, *поті́н* (під впливом родового відмінка однини: *заті́ну*, *пере́бру*, *поті́ну*), але: *поті́к*, *розгі́н*, *уді́ї*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширене на решту форм: *оті́к* (родовий однини *оті́ку*);

д) під наголосом у словотворчих частинах **-вод**, **-воз**, **-нос**, **-роб** складних слів, що означають людей за професією, видом занять, і в похідних від них словах: *екскурсово́д*, *ляльково́д*; *водово́з*; *дровоно́с*; *хліборо́б*, *хліборо́бство*, *чорноро́б* та ін.

Проте у словах, що означають предмети, і в похідних від них утвореннях, незалежно від наголосу, **о** переходить в **і**: *водопрото́д*, *газопрото́д*, *газопрото́дний*, *електропрото́д*, *трубопрото́д*.

У словах із частиною **-воз** зберігаємо **о**: *електрово́з*, *лісово́з*, *теплово́з*.

Незалежно від значення слова у словотворчих частинах **-хід**, **-ріг** уживаємо тільки **і**: *всюдихі́д*, *місяцехі́д*, *пішохі́д*, *пішохідний*, *самохі́д*, *самохідний*, *стравохі́д*, *швидкохі́д*, *швидкохідний*; *козері́г* і *Козері́г* (сузір'я), *носорі́г* та ін.;

е) **о**, **е** пишемо в деяких словах книжного і церковного походження та в похідних від них: *Бог*, *верхо́вний*, *виробні́цтво*, *ві́рок*, *закі́н*, *закі́нний*, *наро́д*, *наро́дний*, *основні́й*, *поті́н*, *пра́пор*, *проро́к*, *словні́к*, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемівський*, *Боровиковський*, *Грабовський*, *Котлярівський*, *Пісемський* та ін., але: *Вериківський*, *Желехівський*, *Миньківський*.

Чергування Е—О після Ж, Ч, Ш, ШЧ (букви Щ), ДЖ, Й § 10. 1. Після **ж, ч, ш, шч** (букви **щ**), **дж, й** перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоукраїнського **и**) пишемо **е**: *вечі́ря*, *ві́шєнь*, *джерело́*, *жені́ти*, *ніженька*, *пи́єнця*, *ста́єнь*, *уві́чері*, *уче́нь*, *черне́тка*, *четві́ртий*, *шестиді́єнка*, *щемі́ти*, *щети́на*.

Після **ж, ч, ш, шч** (букви **щ**), **дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у, и** (яке походить від давньоукраїнського **ы**) пишемо **о**: *бджола́*, *будіно́чок*, *вечори́*

(пор. *вечэ́ря*), *жсонáтий* (пор. *жені́ти*), *іграшо́к*, *копійо́к*, *пионо́* (пор. *пиені́ця*), *чолові́к*, *чому́сь*, *чо́рний* (пор. *черне́тка*), *чо-ті́ри* (пор. *четве́ртий*), *шб́стий* (пор. *шесті́*), *щокá*.

Примітка. У словах *ло́жечка* — *ло́жечок*, *кни́жечка* — *кни́жечо́к*, *лі́ска* — *лі́счок* та ін. зберігаємо **є** (**є**).

2. **О** вживаємо замість **є** після шиплячих і **й** — перед м'яким приголосним:

1) в іменниках жіночого роду третьої відміни в суфіксі **-ост(-і)/(-и)**: *безкра́йості* (*безкра́йо́сти*), *ме́ншості* (*ме́ншио́сти*), *пеку́чості* (*пеку́чости*), *сві́жості* (*сві́жо́сти*) та ін., відповідно до *ві́чності* (*ві́чно́сти*), *ра́дості* (*ра́до́сти*) та ін., де **о** стоїть не після шиплячих;

2) у давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі́*, (на) *бджолі́*, *вечо́рі*, *пионо́*, (у) *пионо́*, (у) *щоці́*, (на) *щоці́*, відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджола́*, *бджолу́*, *вечора́*, *вечори́* та ін.;

3) у закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкра́йої*, *безкра́йою*, *гарячо́ї*, *гарячо́ю*, *нашо́ї*, *нашо́ю*, *пе́ршої*, *пе́ршою* та ін., відповідно до *безкра́його*, *безкра́йому*, *нашо́го* та ін. або до *дру́гої*, *молодби́* та ін., де **о** закономірне;

4) у похідних утвореннях *вечори́ти*, *вечори́є*, відповідно до *вечора́*, *вечорові́* та ін., *чорні́ти*, *чорні́є*, *чорні́ці*, *чорні́ти*, *чорні́ло* та ін., відповідно до *чо́рний*, *чо́рного*.

Примітка. У прислівниках *воро́же*, *га́ряче́* після шиплячих пишемо **є**, але: *законода́вчо*, *тво́рчо*, *хі́жо*.

ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ У ДІЄСЛІВНИХ КОРЕНЯХ

Чергування О—А § 11. 1. Це чергування відбувається в коренях дієслів і змінює їхні значення. Дієслова з **о** позначають тривалу, нерозчленовану або одноразову, закінчену дію, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *допомогти́* — *допомага́ти*, *гоніти* — *ганя́ти*, *крі́їти* — *кра́я-*

ти, ломіти — ламати, скóчити — скакати, схопіти — хопати; стояти — ста́ти.

Проте багато дієслів має кореневий **о**, який не чергується з **а**: *вiмовити — вимовляти, віростити — вирóщувати, прости́ти — проща́ти, винóшувати, відгорóджувати, договóрювати, заспоко́ювати, переко́нувати, устано́влювати* та ін., але *вiпровадити — вивпроваджáти.*

Чергування не випадного Е з І

2. Це чергування відбувається в коренях дієслів і змінює їхні значення: **е** вживаємо у префіксальних дієсловах доконаного виду, **і** — в утворених від них дієсловах недоконаного виду: *вiгребти — вигрiбáти, викоренити — викорiнювати, вiпекти — випiкáти, заместi — замiтáти, зберегти — зберiгáти, наректi — нарiкáти, перелетiти — перелiтáти, причепiти — причiплiяти, спостерегти — спостерiгáти*, так само *вiволокти — виволiкáти*, де **о** чергуємо з **і**.

Е чергується з **і** в дієсловах із суфіксом **-ува(-юва-)**, коли наголос падає на кореневий **і**, та в похідних від цих дієслів іменниках на **-нн(-я)**: *брехати — набрiхувати, викоренити — викорiнювати, завертiти — завiрчувати, тесати — затiсувати, чекати — очiкувати; викоренення — викорiнювання, чекання — очiкування*, так само *вiполоскати — виполiскувати*, де **о** чергуємо з **і**, але: *вивершувати, завершувати, перевершувати, потребувати, прищеплювати.*

Чергування випадного Е з И

Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р**: *беру — бра́ти — вибирáти, вистелю — вистелати — вистилáти, завме́р — замрi — замирáти, запéр — запрi — запира́ти, стер — зiтрi — стирáти* та ін.

ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ

У сучасній українській мові під час утворення форм слів і нових слів відбуваються чергування приголосних, спричинені різними історичними законами її фонетичної системи.

Чергування приголосних під час словозміни

До найпоширеніших чергувань приголосних звуків під час словозміни належать такі.

Чергування Г, К, Х із м'якими З, Ц, С § 12. Чергування г, к, х із м'якими з, ц, с відбувається:

1. У давальному і місцевому відмінках однини іменників жіночого роду першої відміни: *дугá* — *дузі*, (на) *дузі*; *перемóга* — *перемóзі*, (у) *перемóзі*; *квітка* — *квітці*, (на) *квітці*; *сва́ха* — *сва́сі*, (на) *сва́сі*.

2. У місцевому відмінку однини іменників чоловічого та середнього роду другої відміни: *терпу́г* — (на) *терпузі*, *байра́к* — (у) *байра́ці*, *дру́к* — (у) *дру́ці*, *кожу́х* — (у) *кожу́сі*, *вухо* — (у) *вусі*.

Чергування Г із м'яким З § 13. Г чергується з м'яким з у давальному і місцевому відмінках однини іменників жіночого роду першої відміни: *дзі́га* — *дзі́зі*, (на) *дзі́зі*; *гирлі́га* — *гирлі́зі*, (на) *гирлі́зі*; *Ломáга* (прізвище) — *Ломáзі*, (на) *Ломáзі*.

Чергування Г, К, Х із Ж, Ч, Ш § 14. Г, к, х чергуються із ж, ч, ш:

1. В іменниках перед суфіксами **-к-, -ок-, -ин-** зі значеннями зменшеності та пестливості: *нога́* — *ні́жка*, *плуг* — *плу́жок*, *рука́* — *ру́чка*, *крюк* — *крючо́к*, *му́ха* — *му́шка*, *горо́х* — *гороши́на*.

2. У кличному відмінку іменників чоловічого роду другої відміни перед закінченням **-е**: *друг* — *дру́же*, *луг* — *лу́же*; *коза́к* — *коза́че*, *юна́к* — *юна́че*, *пасту́х* — *пасту́ше*.

3. В усіх особових формах дієслів теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду, у формах наказового способу та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-**: *берегті́* — *бережу́*, *бережéши*, *бережé*, *бережемó*, *бережетé*, *бережуть*, *бережі́*, *бережі́мо*, *бережіть хай (нехай) бережуть*; *зберегті́* — *збережу́*, *збережéши*, *збережé*, *збережемó*, *збережетé*, *збережуть*, *збережі́*, *збережі́мо*, *збережіть хай*

(нехай) збережуть; зберéжений; пекти́ — печу́, печéш, печé, печемó, печетé, печу́ть, печи́, печі́мо, печі́ть, хай (нехай) печу́ть; пéчений; спекти́ — спечу́, спечéш, спечé, спечемó, спечетé, спечу́ть, спечи́, спечі́мо, спечі́ть, хай (нехай) спечу́ть, спéчений; колихати́ — колишу́, колі́шеш, колі́ше, колі́шемо, колі́шите, колі́шуть, колиши́, колиші́мо, колиші́ть, хай (нехай) колі́шуть, поколихати́ — поколишу́, поколі́шеш, поколі́ше, поколі́шемо, поколі́шите, поколі́шуть, поколиши́, поколиші́мо, поколиші́ть, хай (нехай) поколі́шуть.

Чергування
Д із ДЖ

§ 15. Д із дж чергуються в першій особі однини дієслів теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-**: саді́ти — саджу́; посади́ти — посаджу́, поса́джений; ра́дити — ра́джу; сходи́ти — сходи́жу, сходи́жений.

Чергування Т—Ч,
З—Ж, С—Ш,
ЗД—ЖДЖ,
СТ—ШЧ
(буква Ш)

§ 16. Чергуються т із ч; з із ж; с із ш; зд із ждж; ст із шч (буква ш) у першій особі однини дієслів теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-**: крути́ти — кручу́ — кру́чений, леті́ти — лечу́, ла́зити — ла́жу; косі́ти — кошу́ — ко́шений, покосі́ти — покошу́ — по́кошений, їзди́ти — їжджу́ — їжд́жений, пусти́ти — пуцу́ — пу́щений.

Чергування СТ—ШЧ
(буква Ш)

§ 17. У формі першої особи однини теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках ст чергується із шч (буква ш) перед суфіксом **-ен-**: запусі́ти — запуцу́ — запу́щений; мості́ти — моцу́ — мо́щений; прости́ти — процу́ — про́щений.

Чергування Б—БЛ,
П—ПЛ, В—ВЛ,
М—МЛ, Ф—ФЛ

§ 18. У першій особі однини і третій особі множини теперішнього часу, майбутнього часу доконаного виду та в пасивних дієприкметниках перед суфіксом **-ен-** відбувається чергування

б із **бл**; **п** із **пл**; **в** із **вл**; **м** із **мл**; **ф** із **фл**: *любіти* — *люблю* — *люблять*; *ліпїти* — *ліплю* — *ліплять* — *ліплений*; *зловіти* — *зловію* — *зловлять* — *зловлений*; *стомїти* — *стомлю* — *стомлять*, *стóмлений*; *розграфїти* — *розграфлю* — *розграфлять* — *розграфлений*.

Зміни приголосних перед наступним приголосним під час словотворення

§ 19. Зміни приголосних перед -СЬК-(-ИЙ), -СТВ-(-О)

1. Під час утворення нових слів деякі приголосні перед **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** зазнають звукових змін, що зафіксовані й на письмі:

1) **к**, м'який **ц**, **ч** + **-ськ-(-ий)**, **-ство-(-о)** → **-цьк-(-ий)**, **-цтв-(-о)**: *гірник* — *гірніцький* — *гірніцтво*; *козак* — *козацицький* — *козацицтво*; *парубок* — *парубоцький* — *парубоцтво*; *молодець* — *молодецький* — *молодецтво*; *стрілець* — *стрілецький*; *ткач* — *ткацицький* — *ткацицтво*;

2) **г**, **ж**, **з** + **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** → **-зьк-(-ий)**, **-зтв-(-о)**: *Прага* — *празький*, *убогий* — *убозтво*, *Запоріжжя* — *запорізький*, *Збараж* — *збаразький*; *боягуз* — *боягузький* — *боягузтво*, але *герцог* — *герцогський*;

3) **х**, **ш**, **с** + **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** → **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)**: *волох* — *волоський*, *чех* — *чеський*, *залісся* — *заліський*; *товариш* — *товариський* — *товариство*, але: *шах* — *шахський*, *Цюрих* — *цюрихський*.

2. Інші приголосні перед суфіксами **-ськ-(-ий)**, **-ств-(-о)** на письмі зберігаємо: *агент* — *агентство*, *багатий* — *багатство*, *брат* — *братський* — *братство*, *завод* — *заводський*, *інтелігент* — *інтелігентський*, *люд* — *людський* — *людство*, *сирота* — *сирітський* — *сирітство*, *пропагандист* — *пропагандистський*, *студент* — *студентський* — *студентство*.

Примітка. Про творення прикметників за допомогою суфікса **-ськ-(-ий)** від географічних назв і назв народів див. § 150.

§ 20. Зміни приголосних у прикметниках і прислівниках вищого ступеня порівняння

Під час творення прикметників і прислівників вищого ступеня порівняння **г, ж, з** змінюємо на **жч**, а **с** — на **шч** (буква **ш**): *дорогий* — *дорóжчий* (*дорóжче*); *дужий* — *дúжчий* (*дúжче*), *вужький* — *вúжчий* (*вúжче*), *низький* — *нiжчий* (*нiжче*), *висóкий* — *вiщий* (*вiще*), але *легкий* — *лéгший* (*лéгше*).

§ 21. Зміни приголосних перед суфіксом -Н-

1. Приголосні звуки **к**, м'який і твердий **ц** перед суфіксом **-н-** змінюємо на **ч**: *безпéка* — *безпéчний*, *вiк* — *вiчний*, *рiк* — *рiчний*, *мiсяць* — *мiсячний*, *окóлиця* — *окóличний*, *пшениця* — *пшеничний*, *сóнце* — *сóнячний*, *яйцé* — *яéчня*.

2. Звуки **г, х** перед суфіксом **-н-** змінюємо на **ж, ш**: *до́рога* — *дорóжній*, *перемо́га* — *перемóжний*, *пихá* — *пiшний*.

Приголосний твірної основи **ч** зберігаємо в похідних словах перед суфіксом **-н-**: *помiчний* (від *пóмiч*), *нiчний* (від *нiч*).

Виняток становлять слова *дворушник*, *мiрушник*, *рушник*, *рушниця*, *сóняшник*, *торiшний*.

§ 22. Зміни приголосних перед суфіксальним голосним під час словотворення

Під час словотворення зазнають змін такі буквосполучення та окремі приголосні перед суфіксальним голосним:

1) буквосполучення **-цьк-** змінюємо на **-чч-**, а **-ськ-** — на **-ч-** в іменниках перед суфіксом **-ин-**: *вояцький* — *вояччина*, *козáцький* — *Козáччина*, *нiмéцький* — *Нiмéччина*, *турéцький* — *Турéччина* (але *гáлицький* — *Галичинá*); *рéкрутський* — *рекрутчина*, *солдáтський* — *солдáтчина*;

2) буквосполучення **-ськ-, -ск-** змінюємо на **щ** в іменниках перед суфіксом **-ин-**: *полтáвський* — *Полтáвищина*, *вiск* — *вощiна*; *пiсок* (*пiску*) — *пiщiна*;

3) буквосполучення **-ск**, **-шк**- змінюємо на **щ** у прикметниках перед суфіксом **-ан-**: *віск* — *вощаний*; *дбішка* — *дощаний*, *пісок* (*піску*) — *піщаний*;

4) буквосполучення **-ськ-**, **-зьк-** змінюємо на **щ**, **жч** у прізвищах перед суфіксами **-енк-**, **-ук**: *Васько* — *Ващенко* — *Ващук*, *Ісько* — *Іщенко* — *Ищук*, *Онисько* — *Оніщенко* — *Онисьук*, *Водоласький* — *Водолажченко*, *Кузько* — *Кужченко*.

Примітка. У присвійних прикметниках від особових імен із буквосполученнями **-ск-**, **-ськ-** букву **с** на письмі зберігаємо, а буква **к** змінюємо на **ч**: *Параска* — *Парасчин*; *Ониська* — *Онисьчин*, **-шк-** змінюємо на **щ**: *Мелашка* — *Мелашчин*;

5) приголосні **г**, **к**, **х** змінюємо на **ж**, **ч**, **ш** у присвійних прикметниках перед суфіксом **-ин**: *Ольга* — *Ольжин*; *Наталка* — *Наталчин*, *Одарка* — *Одарчин*, *дочка* — *доччин*; *Домаша* — *Домашин*, *сваха* — *свашин*, та у відіменних дієсловах перед суфіксами **-и-**, **-а-**: *батіг* — *батожити*, *друг* — *дружити*, *крик* — *кричати*, *сухий* — *сушити*.

§ 23. Уживання прийменників У, В і початкових У-, В-

1. Щоб уникнути збігу букв на позначення приголосних звуків, що є важкими для вимови, та щоб досягти милозвучності, в українській мові вживають на письмі прийменник у і початковий у-:

1) між буквами, що позначають приголосні: *Десь у житті кричав перепел*; *Наш учитель*;

2) на початку речення або слова перед буквою на позначення приголосного: *У шиному саду загальнолюдської культури квітне дерево української духовності* (М. Степаненко); *У лісі пахло квітами*; *Угорі яскраво сяяло сонце*; *Унаслідок зливи пошкоджено дороги*.

Примітка 1. На початку речення і слова можна вживати **В** та **В-**: *В лісі пахло квітами*; *Вгорі яскраво сяяло сонце*; *Внаслідок зливи пошкоджено дороги*.

Примітка 2. Перед двома і більше буквами на позначення приголосних можливі варіанти прийменників **уві, вві** та початкових **уві-, вві-**: ...**уві** сні бачив [Артем] батька (А. Головка); *Згасала зірка **уві** млі* (П. Воронько); *Юрій **увімкнув** світло* (В. Собко); *Чемні гості **спершу** прохають дозволу **ввійти** в кімнату* (Василь Барка); *...обидва довго і пильно **вдивлялися** в ту сонячну панораму, ніби хотіли **ввібрати** її у свої серця...* (О. Гончар).

У художніх творах трапляється варіант **ув** переважно перед голосним: *Петриків батько був **ув** економії за корівника, а мама за доярку* (Остап Вишня); *Це наш, — дівча ступа охоче і сміло **дивиться ув** очі, щоб не хитнувся, не поблід* (А. Малишко);

3) на початку речення перед буквою, що позначає звуки **йа, йе, йу, йі**: *У Японії випускник коледжу не вступить до університету, якщо не знатиме 100 народних пісень* (Л. Маменько); *У Європі нечувані повені* (Л. Костенко); *У Юрія тьохнуло серце* (В. Винниченко); *У їхньому товаристві [Василь] почувався вільно — як рідний серед рідних* (Р. Коваль);

4) на початку речення або слова перед двома чи трьома буквами, що позначають приголосні: *У присмерку літають ластівки низько* (Д. Павличко); *У структурі слова таких морфем немає; Утрое склали папір; Упритул підійшли до юрби*;

5) незалежно від кінця попереднього слова перед **в, ф**, а також перед буквосполученнями **льв-, зв-, св-, дв-, тв-, гв-, хв-** та ін.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не лізь у воду* (Укр. прислів'я); *Хлопчик уволю награвся; Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Забіг у фос; Діти побували у Львові; Він жив у Львові; Поринути у звучання пісні; Лікар глянув у звужені очі хворого; Прожили рік (роки) у своїй хаті; Постукали у двері; Юнак переміг у двоборстві; Коріння вросло у тверду землю; Чужинці живуть у твоєму будинку; Хлопці служили у гвардії; Лікар побував у Гвінеї; Схили гори одягнені у хвою; Промінчик заграв у хвилях.*

Примітка. Після слова, що закінчується на голосний, у деяких дієсловах, прикметниках (дісприкметниках), прийменниках і прислівниках перед **в** пишемо префікс **в-**: *Невипадково поезію, насамперед ліричну, справедливо вважають станом душі* (В. Калашник); *Гості **ввійшли** до зали; Діти **ввічливі**; Вони **ввісьмох** вийшли на Говерлу; Дитина **вві** сні посміхається;*

б) після паузи, що на письмі позначена комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед буквою, що передає приголосний, зокрема і **й**: *До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села; Справжньою долею є не час, у якому живемо, а місце* (Т. Прохасько); *Стоїть на відноколї мати — у неї вчись* (Б. Олійник); *Це було... у Києві*.

2. Щоб уникнути збігу букв, що передають голосні, та щоб досягти милозвучності, в українській мові на письмі вживають прийменник **в** між словами і **в-** на початку слів:

1) між буквами на позначення голосних: *У нього в очах засвітилась відрода* (Панас Мирний); *Вона побувала в Одесі*;

2) на початку речення перед буквою, що позначає голосний: *В очах дівчини бриніла сльоза; В Антарктиді працюють наукові експедиції*;

3) після слова, яке завершує буква на позначення приголосного, перед словом, яке починає буква, що передає голосний: *Вартовий поглянув в отвір*;

4) перед аббревіатурою, у назві першої букви якої вимовляють голосний: *в НБУ [в ен бе у], в МВФ [в ем ве еф]*;

5) після скороченого слова на приголосний, яке вимовляють повністю з кінцевим голосним: *1990 р. в місті сталася незвичайна подія*;

б) після букви на позначення голосного перед більшістю букв, що передають приголосні (крім **в**, **ф** і буквосполучень **льв-**, **зв-**, **св-**, **дв-**, **тв-**, **гв-**, **хв-** та ін.): *Пішла в садок вишневий* (Т. Шевченко); *З гір приходять дівчатка в коротких спідничках і приносять перші білі і сині проліски* (У. Самчук); *Пора втішатися врожаєм* (В. Калашник); *Вона прожила в Японії десять років; Вантажівка повернула вбік*.

Примітка 1. У деяких церковнослов'янських висловах перед кількома буквами, а також перед іменником ім'я можливий варіант **во**: *Во здоровіє, во спасеніє, многая літа* (здравиця); *Во ім'я Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь* (молитва).

Примітка 2. У художньому тексті трапляються відхилення від правил уживання прийменників **у**, **в** і початкових **у-**, **в-**, що спричинено вимогами ритмомелодики або мовними вподобаннями автора.

3. Деякі слова української мови — загальні та власні назви вживаємо або тільки з **у-**: *ува́га, увертю́ра, уда́рник, узберéж-ся, ука́з, ультимáтум, умо́ва, уста́лення, устанóва, уто́пія, уя́ва; Уго́рщина, Удовичéнко, Ура́л*, або тільки з **в-**: *взаéмини, вла́да, власний, властíвість, вплив, впливо́вий; Владивосто́к, Вру́бель* та ін.

У кількох словах уживання початкових **у-, в-** залежить від їхнього значення: *уда́ча і вда́ча, укла́д і вкла́д, упра́ва і впра́ва, усту́п і вступ*.

Примітка. У поезії, крім узвичаєної назви *Украї́на*, уживали і вживають *Вкраї́на*: *Тихо та любо... чи се Вкраї́на? Так, се Вкраї́на... Он і садок, батьківська хата і луки зелені, темні вільхи, ставочок із ряскою... Так, се Вкраї́на...* (Леся Українка).

§ 24. Уживання сполучників, часток **І, Й** та початкових **І-, Й-**

1. Щоб уникнути збігу букв, що позначають важкі для вимови приголосні звуки, та досягти милозвучності, на письмі вживаємо **і**:

1) між буквами на позначення приголосних: *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник); *Він іде; Тут ідеться про народні звичаї*;

2) після паузи, що на письмі позначена крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словом або складом, які починає буква, що передає приголосний звук: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Д. Павличко); *Він, імовірно, нічого не зробить*;

3) на початку речення та слова: *І долом геть собі село понад водою простяглось* (Т. Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і ваблять у свою далечінь імлисту* (М. Коцюбинський); *Імовірно водопілля цього року*.

2. Щоб уникнути збігу букв, що передають голосні, уживаємо **й**:

1) між буквами на позначення голосних: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Ф. Малицький);

2) між буквами, що передають голосний і приголосний: *Навчає баєчка великого й малого* (Л. Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щибетання й пісня пташки* (Я. Щоголів); *Про все це йдеться у пропонуваному читачеві довідникові* (М. Степаненко); *Висока ймовірність захворіти; Вона йде; Високе ймення — патріот.*

Примітка. Трапляються відхилення від правил уживання сполучників, часток **і, й** та **і-, й-** на початку слів, що зумовлено вимогами ритму або мовними вподобаннями автора.

3. Тільки **і** вживаємо:

1) якщо зіставляємо поняття: *Дні і ночі; Батьки і діти; Правда і кривда; Просте і складне речення;*

2) перед словом, на початку якого стоять букви **й, є, ї, ю, я**: *Ольга і Йосип — друзі; Світлана і Єва навчаються в коледжі; Василь і Юрій повернулися додому; Куди, для чого, хто і як?* (М. Рильський).

4. Після букв **й, я, ю, є, ї** вживаємо єднальні сполучники **і** або **та**: *Неподалік вони побачили зелений гай і (та) широку долину; Нехай збудуться моя і твоя мрії; Юнак грає і (та) співає; Випускники висловили свої найпотаємніші мрії і (та) обережні прогнози.*

§ 25. Уживання прийменника **з** і його варіантів **із, зі** (ЗО)

1. Прийменник **з** уживаємо:

1) на початку речення перед буквою, що позначає голосний: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Л. Глібов); усередині речення перед такою самою буквою незалежно від закінчення попереднього слова чи паузи: *Диктант з української мови; Контрольна робота з української мови; На додаткових заняттях учитель працює по-різному: з усіма учнями або з одним-двома;*

2) на початку речення перед буквою, що позначає приголосний (крім свистячих **з, с, ц** і шиплячих **ж, ч, ш**): *З лісу потягло*

прохолодою; З її приїздом якомсь повеселіла хата (Леся Українка); рідше — перед початковим буквосполученням: *З другого боку простягалися поля*, чи буквосполученням наступного слова, якщо попереднє слово закінчує буква, що передає голосний: *Вона відвідала з друзями Київ; Плугатарі з плугами йдуть* (Т. Шевченко);

З) між двома буквами, перша з яких позначає голосний, а друга — приголосний: *Як сонях той до сонця, до України свій погляд я з любов'ю повертав* (Ф. Малицький).

2. **Із, зі (зо)** як варіанти прийменника з уживаємо перед буквами, що передають важкі для вимови збіги приголосних звуків та для досягнення милозвучності.

Із уживаємо перед одиничними буквами, що позначають свистячі **з, с, ц** та шиплячі **ж, ч, ш**, незалежно від закінчення попереднього слова та на початку речення: *Перстень виготовлено із золота; Гнат... запряг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (М. Стельмах); *Родина із семи душ; Циліндр зроблено із цупкого паперу; Павук скотивсь із жовтого листка і завис у повітрі...* (Вал. Шевчук); *Рибалка вискочив із човна; Із шовку виготовили вітрила*, між буквами, які позначають один або два приголосних, що не належать до свистячих чи шиплячих: *Біг із бар'єрами спортсмени здолали успішно; Лист із Бразилії* (І. Франко); *Вони сплели вінок із хвої*, або попередня буква є назвою свистячого чи шиплячого звука: *І місив новий заміс із тіста старого* (І. Драч); *Бабуся вийшла босоніж із хати*.

Зі вживаємо, якщо буквосполучення наступного слова має переважно початкові **з, с, ш**, а також деякі інші букви, незалежно від закінчення попереднього слова чи паузи: *Ви зустріли ворога... зі зброєю в руках* (Ю. Яновський); *Балада зі знаком запитання* (І. Драч); *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Зі школи на майдан вивалила дітвору* (А. Головка); *Прибув зі Львова*.

У позиції перед деякими буквосполученнями варіанти **із** та **зі** можуть бути взаємозамінними: *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (М. Коцюбинський) і *Він устав*

разом **зі** сходом сонця; *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (народна пісня) і *Хат зі стріхами мало в українських селах*.

Примітка. Трапляються відхилення від правил уживання прийменника **з** і його варіантів **із, зі**, що спричинено вимогами ритмомелодики або мовними вподобаннями автора.

3. **Зо** як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди вживаємо із числівниками **два, три** (*Позичив зо дві сотні; Проснав зо три години*) та із займенником **мною** (*Він був зі (зо) мною*).

УЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА (Ь)

§ 26. Буквою **ь** позначаємо на письмі м'якість приголосних звуків.

Пишемо **Ь** 1. **Ь** пишемо:

1) після букв **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *мідь, суть, наморозь, вісь, гедзь, палець, крохмаль, кінь; дядько, молотьба, близько, восьмий, Грицько, кільце, ганьба;*

2) після **д, т, з, с, дз, ц, л, н і р** у середині слова перед **о**: *дьоготь, тьохкати, сьомий, дзьоб, цьогó, льон, сінього, ларьок, трьох, царьок;*

3) після **л** перед наступною буквою на позначення приголосного: *Гальченко, Гуцульщина, їдальня, кільце, ковальський, пальці, рибальство, сільський, спільник.*

Примітка. Не пишемо **ь** після **л** у буквосполученнях **-лц-, -лч-**, коли вони походять із **-лк-**: *балка — бальці, галка — гальці, галченя, монголка — монгольці, Наталка — Натальці, Наталчин, рибалка — рибальці, рибалчин, спілка — спільці, спілчанський*, але: *гулька — гульці, кулька — кульці, шпілька — шпільці.*

2. Також пишемо **ь**:

1) у словах, що закінчуються на:

а) **-зьк(-ий), -ськ(-ий), -цьк(-ий); -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -ськ(-о), -цько; -зькому, -ському, -цькому;**

-зьки, -ськи, -цьки: *близький, вузький, волінський, донецький; близькість; людськість; близько; військо; багачко; по-французькому, по-французьки; по-українському, по-українськи; по-німецькому, по-німецьки.*

Примітка. **Ь** не пишемо у словах *баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, жаский, ковзкий, плаский (плоский), порський, різкий* і в похідних від них утвореннях *боязкість, в'язкість, баско, різко* та ін.;

б) -еньк(-а), -еньк(-о), -оньк(-а), -оньк(-о); -еньк(-ий), -есеньк(-ий), -ісіньк(-ий), -юсіньк(-ий): *рученька, батенько; голівонька, соколонько; гарненький, малесенький; свіжесинький; тонюсінький* (див. ще § 32);

2) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи першої відміни на **-я:** *гривень, друкáрень, їдálень, пісéнь, стаéнь; крамніць, матриць, робітніць* та середнього роду другої відміни на **-нн(-я), -ц(-е):** *бажáнь, знáнь, кілець, місць, сердець і серць*, але: *бур, зір, Мотр* (після **р**);

3) у дієслівних формах дійсного та наказового способу: *бúдить, бúдять, кóсить, кóсять, рóбить, рóблять, хóдять, хóдять; будь, бúдьте, бúдьмо; лízь, лízьте, лízьмо; кинь, кіньте, кіньмо; трать, тrátьте, тrátьмо* (див. ще § 118, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження див. § 139; у прізвищах — § 144, у географічних назвах — § 151.

Не пишемо ь § 27. ь не пишемо:

1. Після **р** у кінці складу або слова: *вір, вірте, гірка, гіркий, кобза́р, ларка́, лікар, монасти́р, переві́р, секретáр, тепéр, тюрма́, школя́р, Ха́рків, ца́рка* (від *царьо́к*).

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** і перед суфіксом **-ськ(-ий):** *кінчик, промі́нчик, ме́нший, то́нший, У́маницина; волі́нський, громадя́нський, освітя́нський, селя́нський*, але: *бри́ньча́ти, до́ньчин, ня́ньчин, ня́ньчити* та ін., бо є **ь** у їхніх твірних основах між буквами на позначення приголосних: *бри́нькати, до́нька, ня́нька*.

3. Після всіх букв на позначення приголосних, крім л, якщо за ними стоять інші букви, що передають м'які або напівпом'якшені приголосні: *Бєршадь* — *бєршадський*, *вінця*, *дзвякнути*, *кінцівка*, *кóристю*, *ланцюжок*, *Пріп'ять* — *пріп'ятський*, *радість*, *різдвяний*, *світ*, *свято*, *слід*, *сміх*, *сніг*, *сніп*, *сьогóдні*, *танцювати*, *цвях*, *щáстя*, але: *різьбяр* (і *різьбáр*), *тьм'яний* і похідні від них: *різьбярство*, *тьм'яність*.

Примітка. Коли **ь** наявний у формі називного відмінка іменника, то його зберігаємо в усіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку **ь** немає, то й в інших відмінках його не пишемо: *ку́лька* — *ку́льці*, *дівчино́нка* — *дівчино́нці*, *письмо́* — (на) *письмі*, *редька* — *редьці*, але: *га́лка* — *га́лці*, *гі́лка* — *гі́лці*, *сторі́нка* — *сторі́нці*, *па́смо* — (у) *па́смі*.

4. Після л в іменникових суфіксах **-лн(-о)**, **-илн(-о)**: *де́ржално*, *пу́жално*, *ціпи́лно* та ін., але в іменниках зі значенням зменшеності **ь** пишемо *де́ржальце*, *пу́жальце* та ін.

5. Між двома однаковими буквами, що позначають м'які приголосні: *буття*, *волóсся*, *галу́ззя*, *гілля́стий*, *життя*, *каміння*, *ллі́ється*, *прила́ддя*, *сіллю*.

6. Після букв **д**, **н**, **т** перед суфіксами **-ченк(-о)**, **-чук**, **-чишин**: *безха́тченко*, *Па́нченко*, *Фе́дченко*; *Радчу́к*, *Степанчу́к*; *Гринчі́шин*, *Федчі́шин*, але після л пишемо **ь**: *Га́льченко*, *Га́льчу́к*; *Миха́льченко*, *Миха́льчу́к*, *Миха́льчі́шин*.

7. Після букви **ц** у деяких вигуках (звуконаслідувальних словах): *бац*, *буц*, *гоц*, *клац*, а також у кінці іменників чоловічого роду іншомовного походження: *кварц*, *пала́ц*, *пая́ц*, *Су́єц*, *шпри́ц* (див. ще § 139).

СПРОЩЕННЯ В БУКВОСПОЛУЧЕННЯХ

§ 28. У буквосполученнях **-ждн-**, **-здн-**, **-стн-**, **-ждн-**, **-здн-**, **-стн-**, **-стл-** випадають **д** і **т** на письмі: *ти́ждень* — *ти́жня* — *тижне́вий*, *ви́їзди́ти* — *ви́їзній*, *про́їзд* — *про́їзній*, *ві́сть* — *ві́сник*, *ко́ристь* — *ко́рисний*, *пе́рстень* — *пе́рсня*, *че́сть* — *че́сний*, *я́кість* — *я́кісний*, *ле́стоці* — *уле́сливий*, *стелі́ти* — *сла́ти*, *щáстя* — *щаслі́вий*, але букву **т** зберігаємо у словах *дев'яно́стники*,

зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хвастнути, шістнадцять.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження, що закінчуються на **-ст**, букву **т** зберігаємо в буквосполученні **-стн-**: *аванпóст* — *аванпóстний*, *балáст* — *балáстний*, *компóст* — *компóстний*, *контрáст* — *контрáстний*, *форпóст* — *форпóстний*.

-ЗКН-, -СКН- У буквосполученнях **-зкн-**, **-скн-** перед дієслівним суфіксом **-ну-** випадає **к**: *брíзки* — *брíзнути*, *брязк* — *брязнути*, *блиск* — *бліснути*, *тиск* — *піснути*, *плюск* — *пліснути*, *тріск* — *тріснути*, але: *ві́пуск* — *ви́пускний*, *виск* — *ві́скнути*.

-СЛН- У буквосполученні **-слн-** випадає **л**: *ма́сло* — *масні́й*, *ми́сль* — *умі́сний*, *навмі́сне*, *ремесло́* — *ремісні́к*.

ПОДВОЄННЯ БУКВ

§ 29. Подвоєння букв як наслідок їх збігу

1. Подвоєння букв на позначення приголосних звуків маємо, якщо збігаються однакові приголосні:

1) префікса й кореня: *беззвучний*, *ві́ддати*, *ві́дділ*, *вві́чливий*, *вві́ч*, *завві́шки*, *зза́ду*, *оббі́ти*, *роззб́рїти*, *розз́ява*.

Примітка. Немає подвоєння букв у таких словах, як *отóй*, *отúт*, *отáк*, *отáм*, *отепéр*, *отóді*, а також у слові *оце́й*;

2) кінця першої та початку другої частини складноскорочених слів: *військкомáт* (військовий комісаріат), *міськкóм* (міський комітет);

3) кореня або основи і суфіксів прикметників чи іменників: *день* — *де́нний*, *зако́н* — *закóнний*, *кінь* — *кі́нний*, *осінь* — *осі́нний*, *тумáн* — *тумáнний*; *баи́тáнний*, *вікóнниця*, *Ві́нниця*, *годі́нник*, *письме́нник*; **-нн-** зберігаємо також перед суфіксом **-ість** в іменниках і прислівниках, утворених від прикмет-

ників із **-нн-**: *зако́нний* — *зако́нність* — *зако́нно*, *тума́нний* — *тума́нність* — *тума́нно*.

2. Якщо збігається буква **с** основи дієслова минулого часу і постфікса **-ся**: *ві́нісся*, *па́сся*, *розрі́сся*, *тря́сся*.

3. Подвоєння букв на позначення приголосних маємо також:

1) у наголошених суфіксах **-анн(-ий)** [**-янн(-ий)**], **-енн(-ий)** прикметників, що вказують на вищу за звичайну міру якості або можливість чи неможливість дії: *неблагáнный*, *недоторка́нный*, *нездолáнный*, *несказа́нный*, *незрівня́нный*, *височéнный*, *здоровéнный*, *нездійснённый*, *незлічéнный*, *непримирéнный*, *нескінчéнный*, *силéнный*, *страшéнный*, *числéнный*, та в суфіксах похідних від них іменників і прислівників: *неблагáнно*, *недоторка́нність*, *нездолáнність*, *нездолáнно*, *незрівня́нно*, *височéнно*, *незлічéнність*, *непримирéнно*, *нескінчéнно*, *страшéнно*, *числéнність*, *числéнно* та ін.;

2) у суфіксах **-енн(-ий)**, **-янн(-ий)** прикметників старослов'янського походження: *благословéнный*, *блажéнный*, *огне́нный*, *окая́нный*, *свящéнный*, *спасéнный* і в суфіксі прикметника *божéственный*, а також у суфіксах похідних від них іменників і прислівників: *блажéнно*, *свящéнный* та ін., *божéственно*;

Примітка. Немає подвоєння **н** у дієприкметниках: *ві́вершений*, *ві́хований*, *зрóблений*, *по́раний*, *ска́заний*, *спéчений*; у прикметниках на **-ен(-ий)**, співвідносних із відповідними дієприкметниками (що мають інший наголос): *варéний* (пор. дієприкметник *ва́рений*), *печéний* (пор. дієприкметник *пéчений*), а також у прикметниках від дієприкметникового походження: *довгождáний*, *жада́ний*, *навіже́ний*, *скаже́ний*, *шалéний*.

Треба розрізняти такі слова, як *здійснённый* (який може здійснюватися — прикметник) і *здійснений* (який здійснився — дієприкметник), *нездолáнный* ('непереможний') і *нездóланий* ('якого не подолали'), *незлічéнный* ('представлений у дуже великій кількості') і *незлічений* ('не порахований') та ін.

4. Маємо подвоєння букв у словах *бовва́н*, *Га́нна*, *лля́ний*, *овва́*, *сса́ти*, а також у похідних від них словах: *бовваніти*, *Га́ннин*, *віссати*, *ссаці* та ін.

**§ 30. Подвоєння букв
як наслідок подовження приголосних**

1. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** подовжуються (на письмі їх позначаємо двома буквами), коли вжиті після голосного:

1) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінкових формах іменників середнього роду другої відміни (крім форми родового відмінка множини): *знаряддя, знаряддю*, (на) *знарядді* та ін.; *життя, життю*, (у) *житті*; *мотуззя, (у) мотуззі*; *колбсся, колбссю*, (у) *колбссі*; *гілля, гіллю*, (на) *гіллі*; *знання, знанняю*, (у) *знанні*; *збіжжя, збіжжю*, (у) *збіжжі*; *сторіччя, сторіччю*, (у) *сторіччі*; *піддашшя, піддашшю*, (на) *піддашші*, а також у похідних від них словах: *гілля* — *гіллястий, гіллячка*; *життя* — *життєвий* (і *життєвий*), *життєпис* та ін., але: *знань, знарядь, піддаш, сторіч, угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів**, тоді зберігаємо: *відкриття* — *відкриттів*, *почуття* — *почуттів*;

2) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінкових формах деяких іменників чоловічого, жіночого та спільного роду першої відміни (за винятком родового відмінка множини на **-ей**): *суддя, судді, суддю, суддів* та ін.; *стаття, статті, статтєю* (але в родовому відмінку множини — *статей*); *рілля, ріллі, ріллю, ріллею* та ін.; *Ілля, Іллі, Іллю, Іллею, Ілле* та ін.;

3) перед **ю** в орудному відмінку однини іменників жіночого роду третьої відміни, якщо в називному відмінку їхня основа має один м'який або шиплячий приголосний: *молодь* — *молоддю*, *мить* — *міття*, *мазь* — *маззю*, *вісь* — *віссю*, *міць* — *міццю*, *сіль* — *сіллю*, *тіль* — *тілля*, *підорож* — *підорожжю*, *ніч* — *ніччю*, *розкіш* — *розкішшю*.

Примітка. Якщо основа закінчується на два приголосні, губний або **р**, їх подовження немає: *молодість* — *молодістю*, *пріязнь* — *пріязню*, *повість* — *повістю*, *кров* — *крів'ю*, *матір* — *матір'ю*, *нехворощ* — *нехворощю*;

4) перед **я, ю** у прислівниках *зрання, навмання, спрособня, попідвіконню, попідтінню*;

5) перед **ю, є** у формах теперішнього часу дієслів *літи, літисся*: *ллю, ллєш, ллємо́, ллєте́, ллють; ллєтьсся, ллютьсся*, а також у похідних від них: *віллю, віділлю, наллю, розіллю; розіллєтьсся, розіллютьсся* та ін.

Примітка. Немає подвоєння приголосних в іменниках *кутя, по-падя, свиня* і в порядкових числівниках *трєтя, трєте* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

з-, із-, зі, зо- § 31. 1. Префікс **з-** перед буквами на позначення глухих приголосних **к, п, т, ф, х** переходить у **с-**: *сказати, спалахнути, стовкту́, сфотографувати, схилити*. Перед усіма іншими буквами пишемо **з-** (зрідка **із-**): *збавити, звесті́, зжї́тисся, ззирну́тисся, зсаді́ти, зці́пити, зчепі́ти, зшї́ток; ізжовкнуги, ізно́в, ізсерє́дини*.

Префікс **з-** (**с-**) уживаємо переважно перед коренем, що починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеконóмити, зігнóрувати, зорієнтува́тисся, зумóвити; здри́бніти, зскри́бати; скла́сти, скрі́пити* та ін.

Коли ж корінь слова починають дві букви на позначення приголосних, пишемо префікс **зі-**: *зібга́ти, зігну́ти, зігра́ти, зідра́ти, зізна́тисся, зіпсува́ти, зіста́вити, зіткнення, зіщу́литисся* та ін.

Префікс **зі-** вживаємо також у словах із коренем, перший склад якого становить звукосполучення **губний + й**: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястисся* (і *сп'ястисся*) та ін.

У деяких словах можна паралельно вживати префікси **зі-, зо-**: *зігрівати і зогрівати, зімлівати і зомлівати, зіпрівати і зопрівати, зітліти і зотліти*.

БЕЗ-, ВІД-, МІЖ-, НАД-, ОБ-, ПЕРЕД-, ПІД-, ПОНАД-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- 2. У префіксах **без-, від- між-, над-, об-, перед-, під-, понад-, роз-, через-** кінцевий дзвінкий приголосний перед наступним глухим приголосним не змінюємо: *безкорісливий, безкра́йї; відкриття́, відстань; міжконтинентальний, міжпланетний; надпотужний; обпаліти,*

*обтрусіти; передплатіти, передчасний; підтрімка; понад-
плановий; розтягнути, розчин, розхитати; черезплічник.*

ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ- 3. Префікс **пре-** вживаємо в якісних прикметниках і похідних від них прислівниках для вираження найвищого ступеня вияву ознаки: *прегáрний, презавзя́тий, прекра́сний, прему́дрий, препогáно, пречудóво*, а також у словах *презі́рливий, презі́рство* та словах старослов'янського походження *преосвяще́нний, преподóбний, престóл*.

Префікс **при-** пишемо:

а) у дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, та в похідних від них словах: *прибі́гти, приборка́ти, приборува́ти, прива́бити, прикру́тити, пришві́дити, приборка́ний, приборува́ний, прива́бливий, прикру́чений, пришві́дження*;

б) в іменниках і прикметниках, що вказують на просторове прилягання: *пригі́рок, прия́рок, прибере́жний, прикордо́нний*;

в) у прикметниках на означення неповноти ознаки: *приста́ркуватий*.

Префікс **прі-** зберігся тільки у словах *прізви́ско, прізви́ще, прі́рва*.

АРХІ- 4. В іменниках і прикметниках уживаємо префікс **архі-**: *архіважлі́вий, архімі́льйо-не́р, архіскла́дний*.

Примітка. У назвах церковних звань, титулів і чинів можна вживати префікси **архи-** та **архі-**: *архимандри́т і архімандрі́т, архиере́й і архи́ере́й, архистрати́г і архістрати́г* та ін.

АНТИ-, КВАЗІ- 5. Голосний **и** у префіксі **анти-** та голосний **і** префіксі **квазі-** не зазнають змін: *антиалкого́льний, антиарома́тичний, антиаргуме́нт антиестеті́чний, антиєвропе́йський, антиінфляці́йний, антинауко́вий, антиурадо́вий, антия́дерний; квазіглоба́льний, квазіоберта́ння, квазіоп́тика, квазіплóський, квазіпру́жність, квазірі́нок, квазісті́йкість, квазіча́стинка*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

§ 32. Іменникові суфікси

-ИК, -НИК / -ІВНИК, -ЛЬНИК 1. В українських суфіксах **-ик, -ник / -івник, -льник** пишемо **и**: *братик, вузлик; колядник, лірник, мрійник, наставник; газівник, працівник, верстальник, регулювальник, уболівальник*.

Примітка. Від українського суфікса **-ик** потрібно відрізнити іншомовні суфікси **-ик, -ік (-ік)**, у яких пишемо **и** або **і (ї)** відповідно до правил уживання **и** та **і (ї)** в загальних назвах іншомовного походження: *історик, медик, романтик, фізик*, але: *академік, механік, прозаїк, хімік*.

У суфіксі **-льник** після **л** перед **н** завжди пишемо **ь**: *волочільник, мастільник, полільник, постачальник, уболівальник*.

-ИВ(-О) 2. У суфіксі **-ив(-о)**, що називає збірні поняття, які означають матеріал або продукт праці, пишемо тільки **и**: *вариво, дббриво, куриво, меливо, мерезиво, мисиво, морозиво, паливо, печиво, прядиво*.

-АЛЬ, -ЕНЬ, -ЕЦЬ (-ЄЦЬ), -ІСТЬ, -ТЕЛЬ 3. В усіх словах із суфіксами **-аль, -ень, -ець (-єць), -ість, -тель** пишемо **ь**: *коваль, скрипаль; вєлетень, учень; борєць, італієць, мовознавець, переможєць; здатність, свіжість; вихователь, любитель*.

-К(-А), -ИЦ(-Я), -ИН(-Я), -ЕС(-А) 4. За допомогою суфіксів **-к(-а), -иц(-я), -ин(-я), -ес(-а)** та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс **-к(-а)**, бо він поєднуваний із різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка* та ін.

Суфікс **-иц(-я)** приєднуємо до основ на **-ник**: *верстальниця, набірниця, порадниця* та **-ень**: *ученія*.

Суфікс **-ин(-я)** сполучаємо з основами на **-ець**: *кравчіня, плавчіня, продавчіня* і приголосний: *бойкіня, майстріня, лемкіня*.

Суфікс **-ес(-а)** рідковживаний в українській мові: *дияко-не́са, патронéса, поетéса*.

**-НН(-Я),
-ІНН(-Я),
-ЕНН(-Я)**

5. Суфікси **-нн(-я)**, **-інн(-я)**, **-енн(-я)** пишемо з буквами **-нн-**.

Суфікс **-нн(-я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гукáти — гукáння, гуля́ти — гуля́ння, зроста́ти — зроста́ння, сприя́ти — сприя́ння*.

Суфікс **-інн(-я)** вживаємо в іменниках середнього роду, утворених від дієслів із голосними основи **и, і**: *бурі́ти — бурі́ння, горі́ти — горі́ння, носі́ти — носі́ння, ході́ти — ході́ння, шаруді́ти — шаруді́ння*.

Суфікс **-енн(-я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, у яких наголос падає на корінь: *звэ́рнення, напру́ження, підне́сення, удоскона́лення*.

-ИНН(-Я)

6. Суфікс **-инн(-я)** вживаємо в іменниках середнього роду, що називають збірні поняття: *бобові́ння, гарбузі́ння, картоплі́ння, павуті́ння*.

**-ЕН(-Я)
[-ЄН(-Я)]**

7. Суфікс **-ен(-я)** [**-єн(-я)**] вживаємо в іменниках середнього роду, що називають малих істот: *вовченя́, гусеня́, совеня́, часня́*.

**-ЕЧОК (-ЄЧОК),
-ЕЧК(-А)
[-ЄЧК(-А)],
-ЕЧК(-О)
[-ЄЧК(-О)]**

8. У суфіксах зі зменшено-пестливим значенням **-ечок (-єчок)**, **-ечк(-а)** [**-єчк(-а)**], **-ечк(-о)** [**-єчк(-о)**] пишемо **е (є)**: *верше́чок, міше́чок, кра́чок, діже́чка, копі́єчка, Ма-рі́єчка, рі́чечка; віко́нечко, словéчко, яéчко*.

Ці суфікси потрібно відрізнити від суфіксів **-ичок, -ичк(-а)** у словах на зразок *но́жичок, траві́чка*.

**-ЕНК(-О)
[-ЄНК(-О)],
-ЕНЬК(-О, -А)
[ЄНЬК(-О)]**

9. Правопис цих суфіксів залежить від значень іменників, які вони утворюють: суфікс **-енк(-о)** [**-єнк(-о)**] вживаємо здебільшого в іменниках, що означають прізвища:

Ада́менко, Кра́вченко, Му́сієнко, Олексі́єнко, зрідка — у загальних назвах: *безба́тченко, ковалéнко*; суфікс **-еньк(-о, -а)** [**-єньк(-о)**] — для утворення пестливих назв: *ба́тенько, коничéнько, се́рдéнько, ніженя́, топо́ленька, за́єнько*.

-ИСЬК(-О)
[-ЇСЬК(-О)],
-ИЩ(-Е)
[-ЇЩ(-Е)]

10. За допомогою суфіксів **-иськ(-о)** **[-їськ(-о)]**, **-ищ(-е)** **[-їщ(-е)]** утворені слова з емоційно-негативним забарвленням від іменників усіх родів, причому після букви на позначення приголосного пишемо **и**, а на позначення голосного — **ї**: *дівч^ісько, хлопч^ісько; гноїсько; вогнище, побійще.*

-ОВИЧ,
-ІВН(-А)
[ЇВН(-А)]

11. Суфікс **-ович** уживаємо для утворення чоловічих імен по батькові: *Вікторович, Васильович, Іванович, Микитович, Олексійович, Петрович, Юрійович.*

Примітка. Від особових імен *Ігор, Лазар*, які належать до іменників м'якої групи на **-р**, утворюємо чоловічі імена по батькові *Ігорьович, Лазарьович.*

Суфікс **-івн(-а)** **[-ївн(-а)]** вживаємо для утворення жіночих імен по батькові від особових імен на приголосний і на **-й**: *Борисівна, Василівна, Ігорівна; Валеріївна, Гордіївна, Сергіївна, Юріївна.*

Від таких імен, як *Григорій, Ілля, Кузьма, Лука, Микола, Сава, Хомá, Яків*, відповідні імена по батькові будуть: *Григорович, Григорівна; Ілляч, Іллівна; Кузьмович (і Кузьміч), Кузьмівна; Лукич, Луківна; Миколайович (і Миколович), Миколаївна (і Миколівна); Савович (і Савич), Савівна; Хомович (і Хоміч), Хомівна; Якович, Яківна.*

Примітка. В основі особового імені чергується **і** з **о** в імені по батькові: *Антін — Антонович, Антонівна; Фédір — Фédорович, Фédорівна.*

-ІВК(-А),
-ОВК(-А)

12. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, уживаємо суфікс **-івк(-а)**: *голівка, долівка, ножівка, полівка, спиртівка, частівка, шалівка, шихтівка.*

У деяких іменниках маємо суфікс **-овк(-а)**: *голівка* (капусти), *духівка.*

-ОК

13. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживаємо суфікс **-ок**, голосний **о** якого в непрямих відмінках випадає: *вершóк, гайóк, кийóк, кілóк, лужóк, стручóк.*

Після букв на позначення м'яких приголосних перед суфіксом **-ок-** пишемо **ь**: *деньо́к, пеньо́к*.

-ІР, -ІСТ, -ІЗМ-, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ 14. **И** пишемо в іншомовних суфіксах **-ир, -ист, -изм**, ужитих після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р**: *бригади́р, каси́р, команди́р; бандури́ст, пейзажі́ст, хори́ст; класици́зм, романти́зм, педанти́зм, терорі́зм*.

І пишемо після інших приголосних у суфіксах **-ір, -іст, -ізм**: *банкі́р, пломбі́р; ідеали́ст, піані́ст, романі́ст; модерні́зм, реалі́зм*, а також у словах, утворених від українських коренів: *боротьби́ст, побутові́зм, речові́зм* та ін.

Після голосних у суфіксах **-ір, -іст, -ізм** пишемо **ї**: *конвої́р, лицейі́ст, герої́зм*.

§ 33. Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-Н(-ИЙ), -Н(-ІЙ) 1. За допомогою суфікса **-н(-ий)** від іменникових і дієслівних основ утворено основний склад якісних і відносних прикметників: *влучни́й, друзни́й* (спів), *за́хідни́й, згубни́й, мільйонни́й, напускни́й, наро́дни́й, прина́дни́й, природни́й, холо́дни́й*.

Суфікс **-н(-ий)** — один з основних прикметникових суфіксів, приєднаний до основ іншомовних іменників на **-ія**: *гармоні́йни́й, емоці́йни́й, категорі́йни́й, коаліці́йни́й, традиці́йни́й, пропорці́йни́й* та ін.

Суфікс **-н(-ий)** уживаємо в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *брати́й, всесві́тни́й, горобі́й, да́вни́й, житни́й, за́дни́й, краї́йни́й, лі́тни́й, майбу́тни́й, ма́терни́й, незабу́тни́й, осві́тни́й, пі́зни́й, ра́нни́й, самобу́тни́й, субо́тни́й, ха́тни́й* та ін.

Суфікс **-н(-ий)** — типовий для всіх прикметників відприслівникового і відіменникового походження, що мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *блі́жні́й, вчора́шні́й, да́внішні́й, дома́шні́й, доробі́жні́й, друзні́й* ('потиск руки'), *зовні́шні́й, коли́шні́й, му́жні́й, поздо́вжні́й, поробі́жні́й, прийдешні́й, ра́нішні́й, сінешні́й, справі́жні́й, сього́дни́шні́й, тутешні́й, худобі́жні́й, але поту́жні́й*.

- ИЧН(-ИЙ),
-ІЧН(-ИЙ)
[-ІЧН(-ИЙ)]** 2. Після букв **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** у прикметниках, утворених від основ іншомовного походження, пишемо похідний суфікс **-ичн(-ий)**: *ортопеді́чний, демократі́чний, синтаксі́чний, історі́чний*, після інших приголосних — **-ічн(-ий)**: *академі́чний, анархі́чний, археологі́чний, географі́чний, ідилі́чний, симфоні́чний*, після голосних — **-їчн(-ий)**: *прозаї́чний*.
- ИН, -ІН** 3. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після букв на позначення приголосних (крім **й**) пишемо суфікс **-ин**: *ба́ба — ба́бин, ма́ма — ма́мин, Га́нна — Га́ннин, Ка́тря — Ка́трин, Мару́ся — Мару́син, свекру́ха — свекру́шин, ті́тка — ті́тчин*, після голосних — **-їн**: *Зо́я — Зо́їн, Марі́я — Марі́їн, Соломі́я — Соломі́їн, Софі́я — Софі́їн*.
- ИН(-ИЙ),
-ІН(-ИЙ)** 4. У прикметниках зі значенням присвійності, утворених від назв тварин, після букв на позначення приголосних (крім **й**) пишемо суфікс **-ин(-ий)**: *бджолі́ний, голубі́ний, горобі́ний, качі́ний, орлі́ний*; після букв, що передають голосний, та апострофа — **-їн(-ий)**: *змій́ний, солов'ї́ний*.
- ИСТ(-ИЙ),
-ІСТ(-ИЙ)** 5. Ці прикметникові суфікси вказують на інтенсивний вияв ознаки. Суфікс **-ист(-ий)** пишемо після букв, що позначають приголосні: *барві́стий, голосі́стий, іскрі́стий, пері́стий* (але *пері́стий* — рябий), *промені́стий*; суфікс **-їст(-ий)** — після букв на позначення голосних: *вибі́їстий, гно́їїстий, олі́їїстий, тро́їїстий*.
- ЕВ(-ИЙ),
-ЄВ(-ИЙ),
-ОВ(-ИЙ)** 6. Суфікс **-ев(-ий)** уживаємо у прикметниках, що мають перед цим суфіксом букву на позначення м'якого або шиплячого приголосного **і** в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне́вий, груше́вий, овоче́вий, сітце́вий*.
- Якщо перед суфіксом **-ев(-ий)** стоять букви на позначення приголосних **н, т** та **й**, тоді пишемо **-єв(-ий)**: *значенне́вий, мисленне́вий, життє́вий, поняттє́вий, суттє́вий; алюмініє́вий, діє́вий, каліє́вий*.

Суфікс **-ов(-ий)**, незалежно від наголосу, уживаємо у прикметниках, що мають перед цим суфіксом букву, що передає твердий приголосний: *вітровий, казкбвий, кварцовий, палацбвий, святкбвий, служббвий*.

Суфікс **-ов(-ий)** пишемо у прикметниках, що мають перед ним букви на позначення шиплячих (**ж, ч, ш**), м'яких приголосних або **й**, причому в них наголос падає на закінчення: *біржовий, речовий, грошовий, дощовий; нульовий, стильовий; бойовий, гайовий, крайовий*.

За цими правилами пишемо суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жіночого і середнього роду:

а) суфікс **-ов-** уживаємо у присвійних прикметниках, утворених від іменників другої відміни чоловічого роду твердої групи: *батько — батькова, батькове; майстер — майстрова, майстрове; Петро — Петрова, Петрове; сусід — сусідова, сусідове; Шевченко — Шевченкова, Шевченкове;*

б) суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживаємо у присвійних прикметниках, утворених від іменників другої відміни чоловічого роду м'якої та мішаної груп: *Андрій — Андрієва, Андрієве; Ігор — Ігорєва, Ігорєве; кобзар — кобзарєва, кобзарєве; пісняр — піснярєва, піснярєве; скрипаль — скрипалєва, скрипалєве; стóрож — стóрожєва, стóрожєве; товариш — товаришева, товаришеве.*

Голосні **о, е** суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **і** в закритому складі: *Василєва — Василів, майстрова — майстріє, Олексієва — Олексіїв.*

**-УВАТ(-ИЙ),
-ЮВАТ(-ИЙ),
-ОВАТ(-ИЙ),
-ОВИТ(-ИЙ)**

7. Суфікс **-уват(-ий)**, а після букв на позначення м'яких приголосних звуків — **-юват(-ий)**, уживаємо у прикметниках для вираження неповного ступеня вияву ознаки:

білув́атий, горбув́атий, круглув́атий, темнув́атий; синюв́атий, а також властивості, подібності, схильності до чогось: дуплудув́атий, злодійкув́атий, остюкув́атий, піскув́атий.

Суфікс **-оват(-ий)** із наголошеним **о** маємо в небагатьох прикметниках: *плискóватий, стовбóватий.*

Суфікс **-овит(-ий)** уживаємо у прикметниках для передання високого ступеня вияву ознаки: *гордові́тий, грошові́тий, таланові́тий*.

§ 34. Дієслівні суфікси

**-УВА(-ЮВА-),
-ОВА(-ЬОВА-)** 1. У багатьох дієсловах української мови пишемо суфікс **-ува(-юва-)**: *будува́ти, керува́ти, міркува́ти, гостюва́ти, лікарюва́ти, учителюва́ти*.

У віддієслівних іменниках і дієприкметниках пишемо **-ува(-юва-)** тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вигру́чувати — вигру́чування, вигру́чуваний; очікува́ти — очікува́ння, очікуваний; підси́нювати — підси́нювання, підси́нюваний*.

Якщо в дієприкметникові і зрідка у віддієслівному іменникові наголос падає на перший голосний дієслівного суфікса, то пишемо **-ова(-ьова-)**: *друко́ваний, мальо́ваний, підпорядко́ваний, рихто́ваний, рихто́вання* (предметне значення), *упако́ваний, упако́вання* (предметне значення).

-ОВУВА(-ЬОВУВА-) 2. Суфікс **-овува(-ьовува-)** вживаємо в дієсловах і похідних від них іменниках та дієприкметниках, якщо перший голосний його наголошений: *завойо́бувати — завойо́бування, завойо́буваний; перемальо́бувати — перемальо́бування, перемальо́буваний; скупо́бувати — скупо́бування, скупо́буваний*.

-ІР-, -ИР- 3. В українській мові дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі буквосполучення **-ir-**, утрачають його в похідних від них формах: *дотува́ти — дото́ваний, дотува́ння; загітува́ти — загіто́ваний; закомпостува́ти — закомпосто́ваний; зареєструва́ти — зареєстро́ваний; конструюва́ти — конструйо́ваний, конструюва́ння; лобіюва́ти — лобію́ваний, лобіюва́ння; поінформува́ти — поінформо́ваний*.

Лише в деяких дієсловах для усунення небажаної омонімії зберігаємо **-ір-**; після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ир-**, що поєд-

нуються з дієслівним суфіксом **-ува-**: *буксірувати* (бо є *буксувати*), *парірувати* (бо є *парувати*), *решетірувати* (бо є *решетувати*).

Суфікси **-ірува-**, **-ирува-** пишемо в поодиноких дієсловах: *драгірувати*, *котірувати*, *лавірувати*, *марширувати*, *пікірувати*, *третірувати*, *солірувати*.

ПРАВОПИС СЛІВ РАЗОМ, ІЗ ДЕФІСОМ, ОКРЕМО

§ 35. ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПISУ СКЛАДНИХ СЛІВ

Складні слова можна утворювати з двох і більше основ (слів) за допомогою сполучних голосних і без них.

Складні слова зі сполучними голосними **О, Е** (графічно — **Е та Є**)

1. Коли перша частина складного слова — прикметник твердої групи, тоді вживаємо сполучний звук **о**: *важкоатлét*, *гірничопромисловій*, *чорно́зем*, *яснозо́рій*.

Якщо перша частина складного слова — прикметник м'якої групи, тоді перед **о** пишемо **ь**: *верхньо́лужицький*, *давньо́руський*, *задньо́язиковий*, *нижньо́гірський*, *передньо́боковий*, *ранньо́стіглий*, *середньо́віччя*, *середньо́додобовий*, *синьо́обкий*.

2. Коли перша частина складного слова — основа іменника, числівника або займенника, тоді сполучним звуком буває:

1) **о** після твердого приголосного, зокрема й шиплячого: *водоза́бір*, *Водохре́стя*, *грушоподі́бний*, *доццо́мір*, *душо́губ*, *кашовáр*, *країнозна́вство*, *одноде́нний*, *рибокомбіна́т*, *самовихо́вання*, *самовчи́тель*, *сировáр*, *торфо́різ*, *цементово́з*;

2) **о** в числівниковій основі **дво-** перед наступним приголосним, голосним і **й** у прикметниках та іменниках: *дво́вімірний*, *двоеле́ктродний*, *двоєді́ний*, *двоосьо́вий*, *дво́ярусний*, *дво́бій*, *двого́лосся*, *двоєбо́рство*;

3) **е** після м'якого приголосного (непововженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи: *бурело́м*, *земле-*

мір, землетрус, киснетерапія, краплеподібний, працездатний, скелелаз, а в деяких словах — і після шиплячого: *дружелюбний, ножетримач, овочесховище*, але традиційно: *конів'язь, коногін, костогриз, костоправ, повітродув, повітрозабірник, свиноматка, свинопас*;

4) **е** після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, та після м'якого подовженого приголосного першої частини графічно передаємо буквою **є**: *боєздатність, життєздатний, життєпис, краєзнавство, націєтворення, сміттєзбиральний, хімієтерапія*.

3. Роль сполучного звука у складних словах виконують також:

1) останній голосний першого невідмінюваного іменника чи першої незмінної основи іншомовного походження, переважно **о**, **а**: *автовокзал, відеозапис, дискотек, Європарламент, Євросоюз, кінофільм, наночастинки, радіокомітет, стереоапаратура; медіалінгвістика, медіастилістика*;

2) голосний, яким закінчується перше слово:

а) **и**: *всюдихід, двадцятирічний, триатомний, трикілометровий, триніжок, триоксид, чотирибальний, чотирикутник, чотириосьовий, семиденний*;

б) **е**: *морепродукти, сонцестояння*;

в) **а** (графічно **а** і **я**): *кількаповерховий, кількаразовий, півтораметровий, сорокарічний; сім'ядоля, сім'япровід*;

г) **о**: *дев'яносторічний, стометровий, сторіччя*;

г) **у** (графічно **ю**): *двоюрідний, троюрідний*.

Складні слова без сполучного голосного

4. Складні слова утворюємо без сполучного голосного звука, якщо:

1) перша основа закінчується на приголосний: *Болград, Вішигород, Міргород, Новгород, крайнебо, південь, хлорбензол, хлорвініл; -ох*, що є закінченням родового відмінка числівників **два**, **три**, **чотири** в порядкових числівниках і співвідносних із ними іменниках: *двохсотий, трьохтисячний, чотири-*

р'юхмільйонний, чотир'юхмільярдний; двохсотріччя, трьохсотріччя, чотир'юхсотріччя;

2) першу основу скорочено до приголосного: *артпóлк, будмайдáнчик, драмтеáтр, завкáфедри, літстудія, медзáклад, міськрáда, педуніверситét.*

Правопис слів разом і з дефісом

5. Р а з о м пишемо:

1) складноскорочені слова (мішані та складові аббревіатури) й похідні від них: *адмінресурс, адмінрефóрма, академвідпúстка, багатвéчир, бухóблік, власкóр, виконрóб, держміто, держустанóва, елітжитлó, епідемситуація, інвалюта, інофірма, інвестпрóєкт, інтербригада, інформповідóмлення, інформцéнтр, Кабмін, Київзеленбúд, комбáт (комбáтівський), лісгóсп, медперсона́л, му́льтфільм, нардéп, Нацбáнк, оцадкніжка, профспілка (профспілковий), Святвéчир, соцзабезпéчення, соцтра́х (соцтра́хівський), спецвипуск, спецзавдáння, спортмайдáнчик, фармпрепарáт, штрихкóд;*

2) слова з першими часто вживаними іншомовними частинами на голосний і приголосний: *абро-, авіа-, авто-* ('само', 'автоматичний'), *агро-, аеро-, аква-, алко-, арт-, астро-, аудіо-, біо-, боді-, боді-* (перед голосним), *веб-, геліо-, гео-, гідро-, дендро-, екзо-, еко-, економ-, етно-, євро-, зоо-, ізо-, кібер-, мета-, метео-, моно-, мото-, нарко-, нео-, онко-, палео-, пан-, пара-, поп-, прес-, псевдо-, смарт-, соціо-, теле-, фіто-, фолк- (фольк-), фоно-* та ін.: *аброморфéма; авіарéйс; автовідповідáч; агробізнес; аеромéтод; акватéхніка; алкотéст; артрінок; астрокорéкція; аудіоальбóм; біоцикл; бодіарт, бодибілдінг; вебсторінка; геліоцéнтр; геополітика; гідропáрк; дендропáрк; екопродúкти; економклáс; етногúрт; єврозона; євроремóнт; зоосáд; кібермашина; метамóва; метеостáнція; моновистáва; мотокрóс; наркобізнес; неомодерніст; онколікарня; панамерикáнський; паранау́ка, паранормáльний; попгúрт, попму́зика; пресконференція; псевдогромадя́нський, псевдонау́ка; смартгодинник, смартка́рта; соціосфéра;*

телехроніка; фітотерапія; фолкгурт, фолькмузика; фонозাপис, так само пишемо слова з питомими українськими частинами **іно-** (**іншо-**, **інако-**), **лже-**: *іновірець, ішовірець, іношодумець, інакодумець; лжепророк, лжесвідок*.

Примітка. Якщо іншомовні частини приєднані до власної назви або аббревіатури, то між ними ставимо дефіс: *пан-Європа, псевдо-Фаст; веб-API, псевдо-ФОП*;

3) слова з першою іншомовною частиною, що визначає кількісний вияв чого-небудь (вищий від звичайного, дуже високий, слабкий, швидкий та ін.): **архі-, архи-, бліц-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-**: *архіскладний, архішахрій; архидиякон; бліцновіни, бліцопитування; гіперзвук, гіпермаркет; екстраклас; макроекономіка, макромолекула; максіодяг; мідіодяг; мікроорганізми, мікрохвиль, мікрочастинка; мініблук, мінідиск, мінікомп'ютер; мультимільйонер; нанокomp'ютер, наночастинки; полімотивація, поліцукриди; преміумклас; супермаркет, супермодель, супермодний; топменеджер, топмодель; ультразвук, ультрамодний; флешінтерв'ю*.

Примітка 1. У частинах **максі-, міді-** кінцевий **і** перед приголосним наступного слова не переходить в **и**: *максімода, максісукня, мідімода, мідіспідниця*.

Примітка 2. Частина **топ-** із числівниками не поєднувана.

Примітка 3. Якщо такі іншомовні частини приєднані до власної назви або аббревіатури, то їх пишемо з дефісом: *Супер-Шмідт, мікро-ЕОМ, міні-ПК, флеш-ВІОS*;

4) слова з першою іншомовною частиною **анти-, віце-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-**: *антивірус; віцеконсул, віцепрем'єр; ексміністр, експрезидент, експрем'єр-міністр, ексчемпіонка; контрадмірал, контрудар; лейбгвардієць, лейбмедик; оберлейтенант, обермайстер, оберофіцер, оберпрокурор; штабскапітан; унтерофіцер*.

Примітка 1. Із власними назвами та аббревіатурами частини **анти-, екс-** пишемо з дефісом: *«Анти-Дюринг»; екс-Югославія; анти-ВН, екс-НДР*.

Примітка 2. У компонента **анти-** кінцевий **и** перед голосним наступного слова не переходить в **і**: *антиелектрón, антиімперіалістичний, антиінфекційний, антиінфляційний, антиісторичний, антиокислювач, антиурядовий* (див. § 31);

5) слова, першою частиною яких є кількісний числівник, записаний словом: *двадцятин'ятиповерховий, двобічний, двообкий, півтораметровий, п'ятсотдвадцятин'ятиріччя, сімдесятиріччя, сімсотсорокаріччя, сорокарічний, сторіччя, тривідсотковий, трикутник, триярусний, чотириактний, чотиримісячний.*

6. З дефісом пишемо:

1) слова, утворені повторенням того самого дієслова, що виражають інтенсивну дію: *писав-писав, робив-робив, ходив-ходив*, або прикметника чи прислівника, що передають високий ступінь вияву ознаки: *білий-білий, багато-багато, далеко-далеко, легенький-легенький, ледве-ледве, сільно-сільно, тихо-тихо*;

2) слова, утворені внаслідок поєднання:

а) слів-синонімів: *гидко-брудко, зроду-віку, тійшком-нішком, часто-густо*;

б) слів-антонімів: *більш-менш, видимо-невидимо, купівля-продаж*;

в) близьких за значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* ('батьки'), *хліб-сіль* ('їжа');

г) слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами чи суфіксами: *великий-превеликий, з давніх-давен, з діда-прадіда, мало-помалу, повік-віки, радий-радісенький, сила-силённа, тихий-тихесенький.*

Примітка. Два однакові іменники або числівники, один з яких має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишемо окремо: *кінець кінцём, одним одна, честь чéстю, чин чіном*;

3) слова, що означають приблизність: *день-другий, година-дві, не сьогодні-завтра, три-чотіри.*

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися також і з двох числівників, позначених цифрами, між якими ставимо тире: *3 — 4 дні, учні 8 — 10 класів*;

4) складні вигуки і звуконаслідування, утворені повторенням того самого звукосполучення: *ій-бо́гу, їй-пра́во; гей-ге́й, ге-ге-ге́, дзень-дзелень, кру-кру́, ку-ку́, курлі-курлі, ого-го-го́, ой-ой-ой, ох-хо-хо́, тук-ту́к, тьох-тьо́х;*

5) скорочення з належними до них цифрами: *Ан-124, Ан-225, БУ-1, ДС-3, ЖЕК-9, Зеленбу́д-4, Су-53, Ту-154, Як-42;*

6) числівниково-буквені найменування класів, будинків, корпусів, поштових відділень та ін.: *7-А клас, 10-В клас, будінок № 28-Г, ко́рпус 3-А; Київ-1;*

7) буквені нащощення на цифри: *90-ті роки́ ХХ ст., 40-ві роки́ ХХ ст.; 2-й ряд, 2-га програ́ма, 2-ге повідо́млення; 7-й ряд, 7-ма виста́ва, 7-ме завда́ння; 3-й рядо́к, 3-тя осóба, 3-тє завда́ння; 1-й абза́ц, 1-ша осóба, 1-ше зве́рнення; 1,5%-й прибу́ток, 1,5%-ва компенса́ція, 1,5%-ве підви́щення;*

8) ініціальну аббревіатуру, написану великими або малими буквами кирилиці чи латиниці, з будь-яким словом: *ВІЛ-інфе́кція, ВІП-за́ла, ДНК-ана́ліз, ДНК-експерти́за, е-декларува́ння, е-деклара́ція; пін-код, РІН-код, смс-повідо́млення, sms-повідо́млення;*

9) дві ініціальні аббревіатури, написані великими буквами: *ВІЛ-СНІД;*

10) слова-терміни, до складу яких входить буква алфавіту: *П-поді́бний, Т-поді́бний;*

11) деякі слова за традицією: *карт-бля́ни, ста́тус-кво* та ін.

§ 36. Складні іменники

1. Р а з о м пишемо:

1) складні іменники, у яких поєднані за допомогою сполучного голосного звука дві основи, друга з яких — віддієслівного походження: *водопі́й, водолáз, газогін, глибиномі́р, глиноко́п, дровору́б, лісоспла́в, ляльковóд, металорі́з, м'ясої́д, самохі́д, сінокі́с, солевáр, стрічкорі́з, тепловóз, трубокла́д, хлібодáр, хліборі́з;*

2) складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного голосного: *білокрі́вці, високогі́р'я, густолі́сся, дрібно́ліс, жовтбóцвіт, синьоцві́т, червононі́жка, червонопі́рка, чорно́зем, чорно́ліс, чорно́слив;*

3) складні іменники, утворені за допомогою сполучного голосного з двох іменникових основ: *верболіз, газобалон, глинопісок, лісостеп, людинодень, льонолавісан, металопласт, носоріг, сталобетон, тоннокілометр, торфогній, шлакоблок*;

4) іменники, першою частиною яких є незмінна основа іншомовного походження на **о**, **а**, що виконують роль сполучних голосних: *автомагістраль, агрокультура, відеофільм, велопробіг, дискомузика, єврорінок, кінозал, нанодіагностика, радіокомітет, стереоекран, фотосправа; медіахолдинг*;

5) складні іменники, утворені з дієслова у формі другої особи однини наказового способу, закінчення якого є сполучним голосним, та іменника: *горіцвіт, зірвіголова, перекотіполе, пройди́світ; Колівушко, Непійливо, Непійвода, Тягнібік; Перебийніс, Убийвовк* (прізвища);

6) складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівників **дев'яносто**, **сто** — називного), іменникової основи та суфікса: *дванадцятитонка, двохсотріччя, дев'яностоп'ятиріччя, дев'яносторіччя, стоп'ятдесятиріччя, сторіччя, трьохсотп'ятдесятиріччя, шестиденка*.

Примітка. Якщо кількісний числівник записаний цифрами, то його приєднуємо до другої частини за допомогою дефіса: *750-річчя, 1030-ліття*;

7) складні іменники з першою частиною **напів-**, **полу-**: *напівавтомат, напівімля, напівкущ, напівлюдина, напівмавна, напівпітьма, напівпра́вда, напівфабрикат; полудрабок, полукіпок, полумисок*.

Примітка. Невідмінюваний числівник **пів** зі значенням 'половина' з наступним іменником — загальною або власною назвою у формі родового відмінка однини пишемо окремо: *пів аркуша, пів відрá, пів години, пів літра, пів міста, пів огірка, пів острова, пів яблука, пів ями, пів ящика; пів Європи, пів Києва, пів України*.

Якщо **пів** із наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: *піваркуш, південь, півзахист, півколо, півкуля, півлітра* (розм. 'пляшка з горілкою або іншою випивкою ємністю 0,5 літра'), *півмісяць, півоберт, півовал, півострів*;

8) складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомобілетуртók, радіоспектрогеліографія, світловолодікув́ання, термогідродина́міка*.

2. З дефісом пишемо:

1) складні іменники, утворені з двох самостійних іменників без сполучного голосного звука. У них відмінюємо або обидва іменники, або тільки другий.

А. Обидва іменники відмінюємо, якщо вони означають:

а) спеціальність, професію, наукові звання: *гінеко́лог-ендокриноло́г, лі́кар-еко́лог, магніто́лог-астроно́м, худо́жниця-кариكاتурі́стка, член-кореспонде́нт*;

б) протилежні за змістом поняття: *купі́вля-про́даж, ро́зтяг-стиск*;

в) казкових персонажів: *За́йчик-Побі́ззайчик, Лисі́чка-Сестри́чка, Цап-Ві́дбува́йло*;

г) рослини: *брат-і-сестра́*.

Б. Другий іменник складного слова відмінюємо, якщо перший іменник:

а) визначає певну прикмету, особливість предмета, особи, явища, названих другим іменником: *бі́знес-план, бі́знес-проє́кт, блок-систе́ма, буй-ту́р, ді́зель-мото́р, до́пінг-контро́ль, дур-зі́лля, жар-пти́ця, інте́рнет-вида́ння, інте́рнет-послуга, ко́зир-ді́вка, компáкт-диск, кре́кінг-проце́с, піа́р-а́кція, піа́р-кампáнія, розрíв-трава́, фан-клуб, фі́тнес-клуб, чар-зі́лля*;

б) є назвою букви грецького алфавіту: *а́льфа-про́мені, а́льфа-ро́зпад, а́льфа-часті́нка, бе́та-про́мені, бе́та-ро́зпад, бе́та-часті́нка, де́льта-промі́ння, де́льта-фу́нкція, де́льта-часті́нка*;

в) разом із другим іменником становить єдине найменування військового звання, державної посади: *гене́ра́л-лейте́нант, гене́ра́л-майо́р, прем'є́р-міні́стр*; складної одиниці вимірювання: *кілова́т-годи́на, мегавáт-годи́на*; узвичаєних музичних понять: *до-ді́з, мі-бемо́ль, сі-бемо́ль, соль-ді́з* та ін.;

проміжних сторін світу: *норд-вєст, норд-бєст*; деяких рослин: *сон-травá, мáти-й-мáчуха*;

г) є невідмінюваним іменником іншомовного походження: *карао́ке-бар, сýші-бар*;

2) складні іменники, утворені з двох самостійних слів за допомогою сполучного голосного **о**: *А́встро-Угóрщина, мон-гóло-татáри, у́гро-фіни*;

3) першу частину складного слова (яку пишемо разом або з дефісом), за якою вжите слово з такою самою, як і в першій, другою частиною: *а́удіо- та відеопро́дукція, кúлько- й ро́лико-підши́тники, на́ціє- і державотві́рні процéси, ра́діо- й телеапарату́ра, тéпло- й гідрое́лектростáнції*.

§ 37. Прикладка

Між прикладкою та означуваним іменником ставимо дефіс або пишемо їх окремо, що залежить від їхнього значення і послідовності розташування.

1. Дефіс ставимо:

1) якщо означальний (прикладковий) іменник ужито після означуваного іменника: *вовк-жа́дню́га, дівчина-розу́мниця, земля-ма́ти, коза́к-характе́рник, краї́на-інвéстор, краї́на-кредито́р, мо́ва-джерело́, мо́ва-посере́дниця, о́чі-намисті́нки, бо́єць-патріо́т, хло́пчик-мізі́нчик, Украї́на-не́нька*;

2) якщо означальним іменником є родова назва, ужита після іменника — видової назви: *Дніпро́-ріка́, звіробі́й-травá, Йо́рдán-річка́, Сапу́н-горá*;

3) якщо означуваний і означальний іменники можуть мінятися місцями, але означальну роль виконує другий іменник: *дівчина-грузі́нка і грузі́нка-дівчина, учи́тель-фі́зик і фі́зик-учи́тель, худо́жник-пейзажі́ст і пейзажі́ст-худо́жник*;

4) якщо означальний іменник уходить до складу терміна, де він утратив своє значення, унаслідок чого утворився складний іменник без сполучного звука: *гриб-паразі́т, жук-коро́їд, за́сць-біля́к, за́сць-русáк, льон-довгунéць, льон-кучеря́вець, льон-сирéць*.

2. **Дефіс не ставимо:**

1) якщо означальний іменник ужито перед означуваним іменником: *не́нька Украї́на*;

2) якщо означальний іменник є видовою назвою до першого іменника — родової назви: *гора Сапу́н, держа́ва Украї́на, місто Ки́їв, ріка Дніпро́, село Мо́ринці, трава звіро́бій*.

Примітка. Про вживання розділових знаків із поширеними прикладками див. § 161, п. 6б.

§ 38. Складні числівники

1. **Разом** пишемо:

1) складні кількісні числівники: *одина́дцять, півтора́, п'ятдеся́т, триста́ (трьохсо́т, трьомста́м, трьомаста́ми, (на) трьохста́х)*;

2) складні порядкові числівники, останнім компонентом яких є **-сотий, -тисячний, -мільйонний, -мільярдний**: *дев'ятисо́тий, трьохсо́тий; двохті́сячний, десяти́сячний, п'ятсоттри́дцятиті́сячний; чотирьохмі́льйо́нний, п'ятдесятимі́льйо́нний, шістдесятип'ятимі́льйо́нний; семимі́льярдо́ний, трьохмі́льярдо́ний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишемо окремо: *ті́сяча п'ятсо́т, три́дцять ві́сім; мі́льйо́н трьохті́сячний, мі́льярд чотирьохмі́льйо́нний, ті́сяча дев'ятсо́т ві́сімдеся́т восьми́й*.

Примітка 2. Кількісні та порядкові числівники, до складу яких уходить форма з **половиною**, пишемо окремо: *дві з полови́ною ті́сячі, три з полови́ною ті́сячний за́гін*.

2. **З дефісом** пишемо порядкові числівники, першу частину яких передано цифрами: *3-ті́сячний, 35-мі́льйо́нний, 4-мі́льярдо́ний*.

§ 39. Складні займенники

1. **Разом** пишемо складні неозначені займенники, утворені від займенників інших семантичних груп за допомогою часток **аби-, ані-, де-, -сь**: *аби́хто (аби́кого, аби́кому та ін.), аби́ який (аби́якого, аби́якому та ін.), аби́чий (аби́чийого, аби́-*

чийому та ін.); *аніхто* (анікого, анікому та ін.), *аніщо* (анічого, анічому та ін.), *аніякий* (аніякого, аніякому та ін.), *анічий* (анічийого, анічийобму та ін.); *дехто* (декого, декому та ін.), *дещо* (дечого, дечому та ін.), *деякі* (деяких, деяким та ін.); *хтось* (когось, комусь та ін.), *щось* (чогось, чомусь та ін.), *якийсь* (якогось, якомусь та ін.), *котрійсь* (котрогось, котромусь та ін.).

2. З **дефісом** пишемо складні неозначені займенники, що мають у своїй будові частки **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-**, **бозна-**: *будь-хто* (будь-кого та ін.), *будь-що* (будь-чого та ін.), *будь-чий*, *будь-який*; *котрій-будь*, *хто-будь*, *чий-будь*, *що-будь*, *який-будь*; *котрій-небудь*, *хто-небудь*, *чий-небудь*, *що-небудь*, *який-небудь*; *казна-хто*, *казна-чий*, *казна-що*, *казна-який*; *хтозна-який*; *бозна-що*, але: *будь у кого*, *будь на чому*, *казна з ким*, *хтозна при кому*, *бозна в кого*, бо між часткою і займенником ужито прийменник.

§ 40. Складні прикметники

1. **Разом** пишемо:

1) прикметники, утворені від складних іменників, які пишуть разом: *агрокультурний* (агрокультура), *електросиловий* (електросила), *лісостеповий* (лісостеп), *монокультурний* (монокультура), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізичний* (радіофізика), *самохідний* (самохід), *сірководневий* (сірководень), *теплообмінний* (теплообмін), *хлібозаготівельний* (хлібозаготівля), *цементобетонний* (цементобетон), *чорноземний* (чорнозем);

2) складні прикметники зі сполучними голосними **о**, **е** (**е** після м'якого приголосного та графічно **є** після **й**) з першою іменниковою основою на приголосний; з першою числівниковою основою на **-и**, **-о**, **-а**, що виконують роль сполучного голосного; з першою основою невідмінюваного числівника на приголосний. Вони охоплюють:

а) складні прикметники, утворені з іменника та узгодженого з ним прикметника: *високоврожайний* (високий урожай),

внутрішньооб'єктивний (внутрішнє око), *довгохвильовий* (довгі хвилі), *загальнодоступний* (загальний доступ), *загальноосвітній* (загальна освіта), *західноукраїнський* (Західна Україна), *зовнішньополітичний* (зовнішня політика), *короткостебловий* (коротке стебло), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовностильовий* (мовний стиль), *молочнопромисловий* (молочна промисловість), *м'якопіднебінний* (м'яке піднебіння), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *низькопродуктивний* (низька продуктивність), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни);

б) складні прикметники, утворені з основи дієслова і залежного від нього безсуфіксного іменника: *волелюбний*, *деревообробний*, *машинобудівний*, *світлопоглинальний*, *сміттєочисний*, *соломоподрібнювальний*, *сталерозливний*, *струмовимірювальний*.

Примітка. Якщо друга частина походить від префіксального дієслова, то складний прикметник пишемо з дефісом: *вантажно-розвантажувальний*, *контрольно-вимірювальний*;

в) складні прикметники, перша частина яких утворена від прислівника, а друга — від прикметника: *багатопрогінний*, *важкорозчінний*, *круглообертальний*, *легкозаймістий*, *малочутливий*, *сильнодійний*, *тонкомірний*, *тугоплавкий* чи від дієприкметника: *багатоспрямований*, *важкопрогнозований*, *високооплачуваний*, *густозаселений*, *довгоочікуваний*, *маловживаний*, *низькооплачуваний*, *новоутворений*, *новозаснований*, *різноспрямований*, *свіжозрубаний*, *свіжоскопаний*, *слабконтягнутий*, *тонкомелений*, *тонкорозпорошений*.

Примітка 1. Прислівники, утворені з відносних (зрідка — якісних) прикметників, здебільшого зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий*, *валентно пов'язаний*, *вільно конв'єртований*, *діаметрально протилежний*, *компетентнісно орієнтований*, *науково обґрунтований*, *послідовно миролюбний*, *професійно орієнтований*, *соціально активний*, *соціально свідомий*, *со-*

ціально небезпечний, суспільно корисний, суспільно необхідний, хімічно стійкий, чітко окреслений.

Примітка 2. Складні терміни, перша прислівникова частина яких уточнює значення другої прикметникової частини, переважно складної за будовою, пишемо разом: *видовженотупоконічний, короткогрушоподібний, округляюцеподібний;*

г) складні прикметники (з двох або кількох частин), у яких основний, переважно термінологічний зміст передає останній прикметник, а попередні лише звужують, уточнюють його: *вузькодіалектне* (мовне явище), *глибокозадньоязиковий* (звук), *давньоверхньонімецька* (мова), *двоуглекислий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості), *середньоверхньонімецька* (мова), *середньонижньонімецька* (мова), також — *глухонімий, сліпоглухонімий;*

г) складні прикметники зі сполучним голосним **е** (**е** після м'якого приголосного та графічно **є** після **й**), першою частиною яких є іменник з основою на м'який приголосний: *вуглецевмісний, кальцієвмісний, натрієвмісний;*

д) складні прикметники з першою іменниковою основою на приголосний: *натрійорганічний, хлорфенольний;*

е) складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний словом, що має форму на:

— **и**: *двадцятиповерховий, десятиметровий, п'ятдесяти-тонний, семиразовий, стодвадцятип'ятирічний, трипудовий, чотириколісний;*

— **о**: *двометровий, двоосьовий, столітровий;*

— **а**: *півторавідірний, сорокагодінний, сорокадénний;*

— приголосний: *піввідірний, півкілограмовий, півкіломет-ровий, півлітровий.*

2. З дефісом пишемо:

1) прикметники, утворені від складних іменників, що їх пишуть із дефісом: *дизель-моторний* (дизель-мотор), *монголо-татарський* (монголо-татари), *націонал-патріотичний* (націонал-патріот), *норд-остовий* (норд-ост), *сі-бемольний* (сі-бемоль), *соціал-демократичний* (соціал-демократ), *соціал-патріотич-*

ний (соціал-патріот), *соціал-паціфістський* (соціал-паціфіст), *угро-фінський* (угро-фіни); *івано-франківський* (Івано-Франківськ), *пуща-водицький* (Пуща-Водиця);

2) складні прикметники, утворені за допомогою сполучного голосного **о** або **е** із двох прикметникових основ. Вони охоплюють:

а) складні прикметники, основи яких називають незалежні поняття: *аграрно-промисловий*, *архітектурно-будівельний*, *військово-морський*, *військово-польовий*, *військово-спортивний*, *воєнно-промисловий*, *воєнно-стратегічний*, *електронно-обчислювальний*, *киснево-водневий*, *крапково-штриховий*, *культурно-технічний*, *лінійно-стрічковий*, *лісопільно-стругальний*, *мовно-літературний*, *молочно-м'ясний*, *музично-танцювальний*, *м'яльно-тіпальний*, *навчально-виховний*, *навчально-науковий*, *науково-експериментальний*, *науково-прикладний*, *постачально-збутовий*, *свердлильно-довбальний*, *свердлильно-шліфувальний*, *свинцево-мідний*, *спінно-черевний*, *столярно-теслярський*, *судинно-капілярний*, *сушійно-сортувальний*, *суспільно-політичний*, *художньо-реставраційний*, між компонентами таких складних прикметників можна вставити сполучник **і**, пор.: *аграрний і промисловий*, *навчальний і виховний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військово-возово-в'язаний*, *військово-полонений* пишемо разом;

б) складні прикметники, перша основа яких закінчується на **-ико** (**-іко**): *діалектико-матеріалістичний*, *історико-культурний*, *лірико-епічний*, *логіко-граматичний*, *медико-генетичний*, *механіко-математичний*, *політико-економічний*, *хіміко-бактеріологічний*;

в) складні прикметники, перша основа яких не має прикметникового суфікса, але за змістом вона однорідна з другою основою *золото-валютний*, *крохмале-потоковий*, *м'ясо-вівняний*, *м'ясо-молочний*, *м'ясо-сільний*, *м'ясо-яєчний*, *овоче-картопляний*, *овоче-молочний*, *сіро-ковбасний*, *цукро-протеїновий*.

Примітка. Складні прикметники такого зразка, уживані як наукові терміни, пишемо разом: *головонігі*;

г) складні прикметники, основи яких означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакiтно-сiний, гiркувiто-солоний, жовто-блакiтний, жовтувiто-рожевий, кисло-солодкий, молочно-бiлий, сiро-голубий, слiпучо-бiлий, тiмно-зелений, червiно-зелено-сiний*, але: *жовтогарячий, червоногарячий* (окремі кольори);

г) складні прикметники, основи яких називають проміжні сторони світу: *пiвдiнно-зiхiдний, пiвдiнно-схiдний, пiвнiчно-зiхiдний, пiвнiчно-схiдний*;

д) складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, що називають поняття з уточнювальним змістом: *всесвiтньо-iсторичний, лiтературно-художній, народно-вiзвольний, пiдзiлист-болiтний*;

3) складні прикметники, першою основою яких є числівник, записаний цифрою, яку вимовляють із відповідним відмінковим закінченням, що водночас слугує сполучним голосним. Це закінчення:

а) **-и**: *20-поверховий, 7-разовий, 125-рiчний, 30-килограмовий*;

б) **-о**: *90-метровий, 90-рiчний, 100-годинний*;

в) **-а**: *40-градусний, 40-дiнний, 1,5-вiдсотковий*.

§ 41. Прислівники

1. **Р а з о м** пишемо:

1) прислівники, утворені сполученням префікса з прислівником: *вiднiні, вiдтепiр, донiні, дотепiр, забагiто, задiвго, занiдто, набагiто, навiчно, надалi, надiвго, назавжди, назiвсiм, наскрiзь, наспрiвдi, насторч, отiк, отiм, отут, повсюди, подекуди, позавчiра, позiторiк, потрiху, утричі*.

Примітка. Від таких прислівників потрібно відрізнити сполучення прийменників із незмінюваними словами, уживаними зі значенням іменника. Ці сполучення **пишемо окремо**: *вiд сьогодні, до завтра, на завтра, на потiм* (*Не вiдкладайте цього до завтра (на завтра, на потiм)*); *за багiто* (*За багiто рiкiв син упiрше приiхав*); *на багiто* (*Подiлити на багiто груп*); *на добранiч, на ура*;

2) прислівники, утворені історично з прийменника та іменника: *бéзвісти*, *вб́ік* (*убі́к*), *вв́ечері* (*ув́ечері*), *вво́лю* (*уво́лю*), *вго́лос* (*уго́лос*), *вгори́* (*угори́*), *вго́ру* (*уго́ру*), *вдень* (*уде́нь*), *взі́мку* (*узі́мку*), *взнакі́* (*узніка́*), *вниз* (*уні́з*), *відрáзу*, *вкрай* (*укра́й*), *вкúті* (*укúті*), *влад* (*ула́д*), *влітку* (*улі́тку*), *внизу́* (*уни́зу*), *вночі* (*уночі*), *восені́*, *впень* (*упе́нь*), *вперéд* (*уперéд*), *впо́перек* (*упо́перек*), *впо́ру* (*упо́ру*), *враз* (*ура́з*), *вра́нці* (*ура́нці*), *врэ́шиті* (*урéшиті*), *врівень* (*урівень*), *врівні* (*урівні*), *вряд* (*ура́д*), *всерéдині* (*усерéдині*), *вслід* (*услі́д*), *всмак* (*усма́к*), *вщерть* (*ущэ́рть*), *довéрху*, *дові́ку*, *довко́ла*, *дово́лі*, *догори́*, *додо́лу*, *додо́му*, *доку́пи*, *доні́зу*, *дотла́*, *доце́нту*, *замі́ж*, *зао́чі*, *запі́вніч*, *за́раз*, *заразо́м*, *збо́ку*, *звэ́рху*, *зві́ку*, *згори́*, *зза́ду*, *зіспо́ду*, *зни́зу*, *зо́зла*, *зо́кола*, *зра́зу*, *зра́нку*, *зрэ́штою*, *зро́ду*, *зсерéдини*, *на́бік*, *наве́рх*, *наверху́*, *навесні́*, *наві́воріт*, *наві́к*, *наві́ки*, *наві́ч*, *наго́ру* (але *на-гора́*), *надв́ечір*, *надво́рі*, *на́дголодь*, *на́дзелень*, *надмі́р*, *надмі́ру*, *наза́д*, *нані́з*, *нани́зу*, *наоста́нок*, *наоста́нку*, *напа́м'ять*, *наперéд*, *наполові́ну*, *напочáтку*, *напри́клад*, *напро́весні*, *нара́з*, *нарэ́шиті*, *на́рівні*, *насі́лу*, *наспі́д*, *наспо́ді*, *насторо́жжі*, *наяву́*, *о́бік*, *о́біч*, *одві́ку*, *о́пліч*, *підря́д*, *по́біч*, *повéрх*, *пові́к*, *пово́лі*, *поза́ду*, *по́ночі*, *по́пліч*, *по́руч*, *по́ряд*, *посерéдині*, *почáсти*, *скра́ю*, *спéреду*, *спочáтку*;

3) прислівники, утворені історично з прийменника і віддієслівного кореня: *впа́м'ятку* (*упа́м'ятку*), *вперéміш* (*уперéміш*), *вплав* (*упла́в*), *вплач* (*упла́ч*), *вро́зкид* (*уро́зкид*), *вро́зліт* (*уро́зліт*), *вро́зсип* (*уро́зсип*), *вро́зтіч* (*уро́зтіч*), *наві́літ*, *наві́дліг*, *наві́дрі́з*, *наза́хват*, *наздога́д*, *назу́стріч*, *наперебі́й*, *наперéваги*, *навперева́ги*, *наперекі́р*, *наперері́з*, *напідпíтку*, *напока́з*, *напо́хваті*, *напроло́м*, *напропа́ле*, *наро́зхват*, *наско́ком*, *наспі́х*;

4) прислівники, утворені історично з прийменника і короткого (нечленного) прикметника: *відда́вна*, *воста́ннє*, *вручну́* (*уручну́*), *до́гола́*, *допі́зна*, *заві́дна*, *замоло́ду*, *за́ново*, *зате́мна*, *зві́сока*, *зга́рячу*, *зле́гка*, *злі́ва*, *зно́ву*, *зрі́дка*, *напе́вне*, *нарі́зно*, *нашвидку́*, *поблизу́*, *помáлу*, *спо́вна*, *спро́ста*, *сп'яну́*;

5) прислівники, утворені історично з прийменника та числівника: *удво́є*, *утро́є*, *уче́тверо*, *уде́сятеро*; *упéрше*, *удру́ге*, *утре́тє*, *учетвэ́рте* та ін.; *на́дво́є*, *на́тро́є*, *наче́тверо* та ін.;

удво́х, утрьо́х, учотирьо́х та ін.; водно́, заодно́, пооди́нці, спéриу;

6) прислівники, утворені історично з прийменника і займенника: *внічию́ (унічию́), вті́м (уті́м), наві́що, на́що, переду́сім, почі́м, почо́му*, але: *до чо́го, за ві́що, за що́* в ролі додатків;

7) прислівники, утворені історично сполученням кількох прийменників з основою слова будь-якої частини мови: *вдо́-світа (удо́світа), вподо́вж (уподо́вж), завбі́льшки, завгли́бки, завдо́вжки, завто́вишки, завча́су, завши́рки, знадо́бу, навздо-гін, на́взнак, навкі́дьки, навко́ло, навкру́гі, навкула́чки, навмі́с-не, навпакі́, навперéйми, навпрі́сядки, навпростéць, навря́д, на́вскáч, на́вскі́с, навскосі́, навспра́вжки, на́всті́ж, навті́кача́, наздогін, нао́сліп, напото́ві, позавчо́ра, попі́дті́нню, спі́д-ло́ба*;

8) складні прислівники, утворені історично з кількох основ і прийменника чи без нього: *босо́ніж, водно́сталь, ліво́руч, ми-мово́лі, мимоі́здом, мимохі́дь, мимохі́ть, насáмперед, нати́це-серце, нашивидку́руч, обо́біч, обі́руч, очеви́дно, повсякча́с, пра-во́руч, привселю́дно, самохі́ть, стрі́мго́лов, тимчасо́во, чим-ду́ж, чимра́з*;

9) прислівники, утворені поєднанням часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** зі словом будь-якої частини мови: *аби́куди, аби́як; ані́скільки, ані́телéнь, ані́тро́хи, ані́чичі́рк, ані́як; деда́лі, де́інде, де́коли, де́куди; чимáло; щовéчора, щогоді́ни, щода́лі, щодéнно, щодня́, щоду́ху, щомі́сяця, щомо́га, що-найбі́льше, щонайдóвше, щонайдóжче, щонайкра́ще, що-найме́нше, щонайши́рше, щонóчі, щопра́вда, щора́з, щора́зу, щоро́ку, щосі́ли, щохвилі́ни* та ін.; *якомо́га, я́кось і якóсь* (із різними значеннями), *якра́з, якнайбі́льше, якнайдо́жче, як-найдо́вше* та ін.

Примітка. Потрібно відрізнити прислівники, утворені з прийменників або часток і слів різних частин мови (їх **п и ш е м о р а з о м**), від прийменників або часток та іменників, прикметників, займенників, прислівників, що зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови (їх **п и ш е м о о к р е м о**). Наприклад: *Він повернув*

*убік і Хтось ударив спортсмена у бік. Спочатку було слово і З початку розмови вони зрозуміли вашу думку. Прочитай віри на-пам'ять і На пам'ять він подарував мені книжку. Усередині щось дуже заболіло і Це правило шукай у середині розділу. Хлопці домовилися йти **вкупі** до міста і У **купі** піску гралися діти. Зауважую вам **востаннє** і Вони постукали **в останнє** вікно. Ми чуємо це **вперше** і Зайдемо **в перше** село. **Утім**, я не заперечую і **Утім** спектакль виступав і я. Ми зробили **чимало** і **Чи мало** вам допомагали в житті? **Нащо** було починати справу? і **На що** ви натякаєте? Ми **теж** виступали на зборах і Він говорив **те ж**, що і я. **Якось** уже воно буде і **Як ось** і батько на поріг.*

2. Окремо пишемо:

1) прислівникові сполуки, що складаються із прийменника та іменника (непохідного або похідного), у яких іменник зберігає конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і поєднаним із ним іменником можливе означення, виражене прикметником, займенником, числівником: **без відома, без жалью, без кінця, без кінця-краю, без краю, без ладу, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без чєрги; в (у) затишку, в (у) нагорбду, в (у) нєгу, в обмін, в обрїз, в (у) нєзику, в (у) цїлєстї; до бїса, до вподроби, до гурту, до дїла, до загїну, до запитання, до краю, до крїхти, до ладу, до лїха, до лиця, до мїри, до ногї, до обїду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до порї, до пуття, до рєчі, до рєшити, до смаку, до смєртї, до снагї, до сьогєднї; за годїни, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за свїтла; з бєлю, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радєстї, з розгону; на бїгу, на бїс, на вагу, на вєсну (але навеснї), на вїбїр, на виднєтї, на вїдмїнно, на вїдчайї, на вїку, на гамуз, на гєлову, на дїво, на дозвїллі, на жаль, на злє, на зразок, на льєту, на мїть, на нїцє, на єко, на поруки, на прощання, на радїсть, на радєщях, на руку, на самотї, на свїтанку, на скаку, на славу, на слєво, на смїх, на сєвїсть, на сєром, на ходу, на шкєду, на щастя; над сїлу; нє з рукї; нї на грїш; пїд бєком, пїд гєру, пїд сїлу; по закєну, по змєзї, по знаку, по правдї, по сїлї,**

по совісті, по сусідству, по суті, по чэрзі, по щірості; уві сні; у поміч, у стократ; через сілу, як тріба;

2) словосполучення, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — займенників, числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, одін в одін, раз у раз, рік у рік, сам на сам, час від часу;*

3) словосполучення, що виконують у реченні функцію прислівника і утворені з узгоджуваного прикметника (числівника, займенника) та іменника: *другого дня, темної ночі, тим разом, тим часом;*

4) прислівники, утворені сполученням прийменника **по** зі збірним числівником: **по двое, по трое, по четверо.**

3. З дефісом пишемо:

1) прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника-префікса **по-** і суфіксів **-ому** або **-и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-братньому, по-господарському, по-іншому, по-козацькому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-братерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи; по-заячи, по-ведмежи;* також *по-латині.*

Примітка 1. У прислівниках такого зразка, утворених від складних прикметників, що їх пишемо з дефісом, дефіс ставимо тільки після **по**: *по-соціалдемократичному, по-генералгубернаторському.*

Примітка 2. Прийменник **по** пишемо окремо від форми місцевого відмінка іменника **батько**: *по батькові;*

2) прислівники, утворені за допомогою прийменника-префікса **по-** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* та ін.;

3) неозначені прислівники, що мають у своєму складі частки **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **-то**, **хтозна-**: *будь-де, будь-коли, будь-куді; коли-будь, куді-будь; де-небудь, коли-небудь, куді-небудь, як-небудь; казна-де, казна-коли; абі-то, десь-то, так-то; хтозна-де, хтозна-як;*

4) складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годі, десь-інде, десь-інколи, сьак-так* та ін.;

5) складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів чи зі службовими словами між ними: *далéко-далéко, лéдве-лéдве, ось-óсь, тíхо-тíхо; будь-що-бúдь, віч-на-віч, всьогó-на-всьогó, де-не-де́, коли-не-коли́, пліч-ó-пліч, хоч-не-хóч, як-не-я́к;*

6) прислівники термінологічного характеру за традицією: *де-фáкто, де-ю́ре.*

§ 42. Прийменники

1. Р а з о м пишемо:

1) складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді трьох) прийменників зі словом будь-якої частини мови: *вна́слідок (уна́слідок), вподо́вж (уподо́вж), впродо́вж (упродо́вж), за́мість, навздогíн, навкóло, на́перéйми, назу́стріч, на́передóдні, на́прикінці, повздо́вж;*

2) складні прийменники, утворені з двох і більше простих прийменників: *за́для, за́ради, окрíм, по́за, помі́ж, по́над, по-перéд, по́при, посéред, про́між.*

2. **З дефісом** пишемо складні прийменники, утворені з простих прийменників **з, із** та інших прийменників: *з-за (і́з-за), з-над, з-пéред, з-під (і́з-під), з-по́за, з-по́між, з-по́над, з-по́під, з-по́серед, з-про́між.*

3. **О к р е м о** пишемо складені прийменники **у (в) рáзі, під кінéць, під час.**

§ 43. Сполучники

1. **Р а з о м** пишемо складні сполучники, утворені внаслідок поєднання повнозначних чи службових слів із частками або прийменниками: *ані́ж, затé, мо́вби, на́чеб, на́чебто, немóв, немóвби, немóвбито, ненáче, ненáчебто, ні́би, ні́бито, ні́ж, óтже, отóж, причóму, протé, сéбто, то́бто, це́бто, щóб, якби́, якщó.*

Примітка. Складні сполучники **затé, протé, щóб, якби́, якщó** треба відрізняти від спільнозвучних займенників (**те, що**) та прислів-

ника (**як**), що їх пишуть із простими прийменниками **за, про** та часткою **би (б)** окремо. Сполучники **зате, проте** можна замінити одним із протиставних сполучників (**а, але, однак**), тоді як прийменники **за, про** та вказівний займенник **те** — не можна. Наприклад: *Хоч не застав Івана вдома, **зате** пройшовся і **За те** оповідання його похвалили.*

Сполучник **щоб** відрізняється від займенника **що** із часткою **б** тим, що на займенник **що** виразно падає логічний наголос. Наприклад: *Він сказав, **щоб** усі прийшли і **Що б** ви сказали, коли б я не приїхав?*

Сполучники **якби, якщо** відрізняються від спільнозвучного з ними прислівника **як** із часткою **би** та займенником **що** тим, що вони поєднують частини у складному реченні, а на прислівник **як** завжди падає логічний наголос. Наприклад: ***Якби** тут був мій товариш, я був би щасливий і **Як би** краще виконати це завдання! **Якщо** хочеш, допоможу тобі і **Як що** трапиться, нарікай на себе.*

2. **Окремо** пишемо:

1) сполучники із частками **би (б), же (ж)**: *колі́ **б**, коли́ **б** то, хоч **би**, хоча́ **б**; або́ **ж**, адже́ **ж**, але́ **ж**, бо́ **ж**, отже́ **ж**;*

2) складені сполучники: *дарма́ **що**, для́ **того** **щоб**, **затім** **що**, **затім** **щоб**, **зважаючи** **на те** **що**, **з о́гляду** **на те** **що**, **незважаючи** (**невважаючи**) **на те** **що**, **по́при** **те** **що**, **до** **того** **як**, **після** **того** **як**, **та й**, **так** **що**, **тимча́сом** **як**, **тоді** **як**, **тому́** **що**, **че́рез** **те** **що** та ін.*

3. **З дефісом** пишемо сполучники **отб́ж-то, т́йм-то, т́ільки-но, томú-то**.

§ 44. Частки

Частки пишемо окремо, а ті, що стали частиною іншого слова, — разом і з дефісом.

1. **Окремо** пишемо:

1) частку **не** з дієсловами: ***не** ї́сти, **не** мо́же, **не** ба́чити, **не** пі́ти;*

2) частку **не** з дієприкметниками, що виконують функцію присудка, з дієслівними формами на **-но, -то** в ролі головного члена односкладного речення та з дієприслівниками: *Праця **не** закінчена; Праці **не** закінчено; Підлога **не** вимита; Підлогу **не** вимито; Дивитися, **не** підходячи близько; Робити **не** поспішаючи;*

3) частку **не** з дієприкметниками, якщо вони мають пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, **не** засаджена квітами; Я відклав ще **не** дописаний лист;*

4) частку **не** зі словом, з яким вона не становить єдиного поняття, а є лише запереченням: ***Не** доля вирішує — людина творить свою долю; То **не** глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує **не** вміння виконати цю роботу, а бажання;*

5) частку **не** з прикметниками у функції присудка, якщо вона заперечує ознаку, виражену ними: *Ця річка **не** широка (заперечення), але Ця **неширока** річка впадає в Дніпро (єдине поняття).*

Примітка. Якщо між **не** і прикметниковим присудком за змістом речення можливе є (**був, була** та ін.), частку **не** потрібно писати окремо. Якщо зв'язка на цьому місці порушує зміст, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок **не** старий (не є старий), але Цей будинок (є) **нестарий** ('відносно недавно збудований');*

6) частку **не** з прикметником, що має пояснювальний займенник або прислівник із часткою **ні**, а також із прикметником, перед яким стоять слова *аж ніяк, зовсім, нітрохи*: ***Ні до чого не** здатна людина; **Аж ніяк не** приємні спогади; **Зовсім не** великі обов'язки; **Нітрохи не** цікава лекція;*

7) частку **не** з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також зі словами, що їх пишемо з дефісом: ***не** дуже, **не** зовсім, **не** цілком, **не** від того, **не** досить, **не** можна, **не** треба; розмовляють **не** по-нашому;*

8) частку **ні**, переважно повторювану, уживану для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова: ***ні** живий **ні** мертвий, **ні** кроку далі, **ні** на макове зерно, **ні** пава **ні** тава, **ні** риба **ні** м'ясо, **ні** сі **ні** те, **ні** сюди **ні** туди, **ні** так **ні** сяк;*

9) частку **ні** з формами непрямих відмінків займенників, якщо між ними є прийменник: ***ні** в ко́го, **ні** в я́кому, **ні** до ко́го, **ні** з кі́м, **ні** до чо́го, **ні** за́ що і **ні** за́ що́ (з різними значеннями), **ні** на́ що і **ні** на́ що́ (з різними значеннями), **ні** на́ я́кому;*

10) частку **що**, яка входить до складених сполучників, прислівників та інших часток: *дарма що, затім що, тільки що, поки що, хіба що, щб ж до*;

11) частку **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то*, які виконують функцію підсилювальних часток;

12) частку **би (б)**, за допомогою якої утворено форму умовного способу дієслова: *зайшов би, пішла б, ходило б, співали б*;

13) частку **же (ж)**, що виконує видільну роль у реченні: *Він же видатний письменник; Ходи ж зі мною*;

14) частку **то**, що має у складі речення значення вказівності або визначальності: *Нащо то одній людині стільки грошей?*

2. Р а з о м пишемо:

1) частки **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** у складі слів, належних до будь-якої частини мови: *абіщо, абіяк; аніскільки, анітрохи, аніяк; деділі, деколи, декотрій, децо; чималенький, чимало; щовечора, щогодини, щоденник, щодня, щодобі, щодуху, щонайкращій, щоправа, щоразу, щосіли; якнайшвидше, якомога та ін.*;

2) частки **би (б), то, що** у складі сполучників **немовби, ніби, щоб, якбі; немовбито, нібито; абощо, якщб** (див. ще § 43) і частку **же (ж)** у складі стверджувальних часток **авжжж, аякже, атбж**;

3) **-ся (-сь)** (із походження — відзайменникова частка) у зворотних дієсловах: *вмівся (вмивсь), одягнувся (одягнувсь), наївся (наївсь)*;

4) **-сь** (із походження — відзайменникова частка) у складі займенників і прислівників: *котрась, котрійсь, котресь, хтось, щось, якась, якийсь, якесь; дець, звідкись, колісь, кудісь, якось*;

5) частку **не**, коли вона вжита на початку слова будь-якої частини мови як префікс, тобто якщо слово без цієї частки не вживане: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; незліченний, невпінний, невсипуцій, негійний, ненависний, наста́нний, непохітний, нестя́мний; нево́лти, незду́жати* ('хворіти'), *незчу́тися, нена́видіти, непоко́їтися* ('хвилюватися'), *несла́вити* ('ганьбити'), *нестя́митися*,

не́хтувати; невдо́взі, невї́нно, невпї́нно, незаба́ром, непору́шно, непохі́тно, несамові́то. Лише деякі з названих дієслів залежно від їхнього значення із часткою **не** пишемо окремо: *не здужа́ти* ('не змогти'), *не сла́вити* ('не прославляти');

6) частку **не** у складі префікса **недо-**, що вказує на неповний вияв дії, стану або якості: *недобача́ти, недої́дати, недолю́блювати, недочува́ти; недові́конаний, недодéржаний, недозрі́лий, недока́заний, недооці́нений, недопи́саний, недочу́тий; недóбиток, недóїдок, недокрі́в'я, недóліток, недорі́д, недóук.*

Якщо частку **не** вжито для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до**, то її пишемо з таким дієсловом окремо, наприклад: *Він недочува́є* і *Він не дочу́в моїх слів*;

7) частку **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони разом означають єдине поняття: *невмі́ння, нево́ля, неврожáй, недо́ля, неправда́, несподі́ванка; небалакучі́й, невда́лий, невесéлий, невчéний, недóбрий, незбагнéнний, немалі́й, неписьме́нний, несмі́ливий; неабі́хто, неабі́який; невдога́д, невже́, невпа́м'ятку, невтя́мкі, нега́дано, недалéко, недарма́, неду́рно, не́хотя*; а також із прийменниками (*незважа́ючи на...*, *невважа́ючи на...*) та сполучниками (*немóв, ненáче, ненáчебто*);

8) частку **не** з дієприкметником, якщо він є означенням до іменника і не має своїх пояснювальних слів: *незакінче́на пра́ця, нез'ясо́вані пита́ння, непрочі́таний текст, неспросто́вані факти, незабу́ті імена*;

9) частку **ні** із займенниками та прислівниками: *ніхто́* (ніко́го), *нічий* (нічийі́м), *ніщо́* (нічо́го), *ніякий* (ніяко́му); *ніде* і *ніде́*, *ніза́що*, *нізві́дки, нізві́дкіля, ніколи* і *ніко́ли, нікуди* і *нікуди́, ніна́що, ніскі́льки, нітро́хи, ніяк* і *ніяк*.

3.3 дефісом пишемо:

1) частки **-бо, -но, -от, -то, -таки**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іди́-бо; дава́й-но; тільки-но; так-óт, як-óт; отакі́й-то, сті́льки-то, ті́м-то, я́кось-то; важкі́й-таки́, усé-таки́, діста́в-таки́, так-таки́.*

Примітка 1. Якщо між цими частками та словом, до якого їх приєднують, стоїть інша частка, усі трое слів пишемо окремо: *іди ж бо*; *тільки ж но* (повідомили); *скільки ж то* (написано); *чим би то* (втішити); *усе ж таки* (домовилися).

Примітка 2. Частку **таки** пишемо окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга*;

2) частки **будь-**, **-будь**, **-небудь**, **казна-**, **хтозна-**, **бозна-** із займенниками і прислівниками: *будь-хто́*, *будь-який*, *будь-де*, *будь-коли́*; *коли́-будь*, *що-будь*; *хто-не́будь*, *чий-не́будь*, *куди́-не́будь*; *ка́зна-кому́*, *ка́зна-де*; *хто́зна-який*; *хто́зна-коли́*, *бб́зна-чий*, *бб́зна-як*;

3) частку **не** з власними назвами: *не-Євро́па*, але із загальними назвами — разом: *неісто́та*, *нелюди́на*, *неосо́ба*.

УЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ БУКВИ

§ 45. Велика буква на початку речення

З великої букви пишемо:

1. Перше слово, яким починається текст:

Мліє степ у малинових променях передвечірнього сонця
(Григір Тютюнник).

2. Перше слово в реченні:

1) після крапки:

Бухта звалася Соколиною, виселок теж звався Соколим.
Хто від кого назву перейняв, ніхто не знав (М. Трублаїні);

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли вони закінчують попереднє речення:

Х-ху, натомився! Аж рука заніміла. Ніколи не думав, що так важко їх писати, оці щоденники (А. Дімаров).

3. Переважно перше слово у віршованих строфах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка:

Грім жив у хмарі, і згори

Він бачив, хто що хоче:

Налив грозою грім яри,

Умив озерам очі (М. Вінграновський).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови, перше слово пишемо з малої букви:

— *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен...*
(М. Коцюбинський);

Тихо в хаті стало;

Тільки наймичка шептала:

«Мати... мати... мати...» (Т. Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то наступне речення (слова автора) пишемо з малої букви:

— *Так тому й бути!* — *усі гукнули* (Л. Глібов);

— *Що з тобою?* — *допитувалась Маланка* (М. Коцюбинський);

Я не Ганна, не наймичка,

Я... — та й оніміла (Т. Шевченко).

Примітка 3. Іноді після знака питання (знака оклику), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації, пишемо малу букву:

Раптом він чує над собою: Остапе! Остапе! це ти? живий?
(М. Коцюбинський);

Сонце! сонце! — *на гори й долини,* —

Сонце! сонце! — *на води й поля.*

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (П. Тичина).

§ 46. Велика буква у звертаннях і ремарках

З великої букви пишемо:

1. Перше слово після знака оклику, яким відокремлене звертання: *Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш* (Т. Шевченко).

2. Перше слово після знака оклику, що стоїть після вигуку або окличного слова, ужитих на початку речення:

— *Агов! Де ти?* (В. Нестайко).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишемо з малої букви: *Ждемо день і другий — гай-гай! — немає Тетяни* (С. Васильченко).

3. Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

— *Ну, ось ви бачили в цій, по-моєму, талановитій, блискучій доповіді, що він справді дійшов висновків — глибоких, оригінальних, талановитих і, безперечно, високоцінних для нас. (У залі гучні, захоплені оплески.)* (М. Івченко).

З великої букви пишемо й інші ремарки та посилання, узяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

[Павлина:] *Прощайте!* (Вийшла.) (І. Карпенко-Карий).

§ 47. Велика та мала букви в рубриках

1. З великої букви пишемо перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Стаття 1. Поняття громадського об'єднання

1. *Громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб і/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема, економічних, соціальних, культурних, екологічних інтересів.*

2. *Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка (з документа).*

2. З малої букви пишемо перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою або комою:

Основні засоби — це ресурс підприємства, і завдання менеджерів — досягти найбільшої ефективності його використання. На шляху вирішення цієї проблеми вони мають здійснити такі заходи:

— *оцінити ефективність використання основних засобів у звітному періоді;*

— *провести порівняльний аналіз показників ефективності звітнього періоду з попередніми показниками;*

— *виявити проблемні питання, резерви підвищення використання основних засобів на підприємстві (з навчальної літератури).*

3. З малої букви пишемо перше слово рубрик, поданих після арабських цифр або після букв із круглими дужками (див. § 168, п. 1):

Тактичними завданнями державної політики розвитку фінансового ринку України є:

1) розробка єдиних функцій управління для багатьох державних органів, що регулюють фінансовий ринок;

2) створення жорсткої регулятивної інфраструктури ринку та її правової бази як способу обмеження ризиків інвесторів;

3) закріплення в правовій базі фінансового ринку заходів щодо відповідальності за невиконання встановлених правил (з наукової літератури).

§ 48. Велика буква після двокрапки, на початку прямої мови, цитати

1. З великої букви пишемо перше слово після двокрапки:

а) коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Л. Глібов); *Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!»* (Д. Павличко);

б) коли цитату подано після слів автора як пряму мову, що пов'язана зі словами автора без сполучника й наведена на початку речення:

— *Прочитаю вам слова видатного польського письменника Жеромського: «Добути з голої землі щось, таке таємниче, таке чудесне своєю будовою, своїм життям і смертю, як колос пшениці, хіба це не означає бути співтворцем дива?»* (М. Стельмах).

Примітка. Коли ж цитата входить до складу речення як його частина або наведена із середини речення, то вона переважно починається з малої букви: *Як писала автор цих рядків ще двадцятилітнім дівчиськом, «за століттям засунуться ковані брами і брязнуть у воду ключі»* (О. Забужко).

2. З великої букви пишемо початкове слово постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Кабінет Міністрів України постановляє:

Внести до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2014 р. № 117 «Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» зміни, що додаються (з документа).

§ 49. Власні імена людей, міфологічних осіб, клички тварин

1. З великої букви пишемо власні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, прізвиська: *Володі́мир Іва́нович Верна́дський, Дніпро́ва Ча́йка (Людмі́ла Васи́лівська-Бере́зіна), Ю́рій Клен (О́свальд Бу́ргардт), Іва́н Петро́вич Котляре́вський, Ле́ся Украї́нка (Лари́са Петро́вна Ко́сач), Марко́ Вовчо́к (Марі́я Олекса́ндрівна Вілі́нська); Клі́рик Остро́зький, Не́стор Літопи́сець, також: Каменя́р (про Івана Франка), Кобза́р (про Тараса Шевченка) та ін.*

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуть із дефісом, кожен частину починаємо з великої букви: *Кві́тка-Осно́в'я́ненко, Нечу́й-Леви́цький, Жан-Жа́к, Зино́вій-Богда́н.*

2. Службові слова (артиклі, прийменники та ін.) у складі прізвищ та імен іншомовного походження пишемо з малої букви: *Абд ель Ке́рім, Брето́н де лос Ерре́рос, Варнго́ген фон Е́нзе, Жа́нна д'Арк, Леона́рдо да Вінчі, Лю́двіг ван Бетхо́вен, Нур ад Ді́н, але за традицією Ван Гог, Д'Ала́мбе́р, Ель Гре́ко.*

Про правопис службових слів, ужитих перед прізвищем, див. § 146, п. 1.4.

3. Китайські й корейські прізвища та імена пишемо з великої букви: *Сі Цзі́ньпі́н, Ван Мен, Лі Чжаода́о, Пак Вансо́, Чхе Чхвіво́н, Пан Гіму́н.*

4. У в'єтнамських, м'янмських, індонезійських, тайських і японських прізвищах та іменах усі складники пишемо з вели-

кої букви: *То Хоаї, Нгуєн Зу, Він М'їн, Джóко Відóдо, Акат Дамкєнг, Сіндозо Абе.*

Примітка. Про правопис арабських, перських, тюрських імен з компонентами **бей, заде, огли, паша** див. § 146, п. 3. 4.

5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами, пишемо з малої букви: *донжуа́н, ловелáс, мє́нтор, ме́ценáт, робінзо́н, бра́унінг* (пістолет), *галіфе́* (штани), *дізель* (двигун), *макінтош* (плащ), *максі́м* (кулемет), *рентге́н* (апарат). Так само пишемо загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *франкозна́вець, шевченкіа́на, бонапарти́зм.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, які не втратили свого індивідуального характеру (не стали загальними назвами), пишемо з великої букви: *Ці хлопці в команді — нові Блохіни і Шевченки* (з газети).

Якщо ж прізвища (імена) вжито зневажливо, їх пишемо з малої букви: *азе́фи, кві́слінги.*

6. Назви народів, племен, а також людей за національною ознакою або за місцем проживання пишемо з малої букви: *ара́би, африка́нці, латиноамерика́нці; ацте́ки, ірокéзи, поля́ни; білору́ска, запорі́жці, лати́ш, украї́нка, францу́з; кия́ни, львів'я́ни.*

7. З великої букви пишемо власні назви, які стосуються:

1) релігії: *Ісу́с Христóс, Бра́хма, Будда, Магомéт.*

Примітка. Про інші назви, пов'язані з релігією, див. § 53;

2) міфологічних істот і божеств: *Антéй, Аполло́н, Афíна, Ахіллéс, Венéра, Мо́лох.*

Примітка 1. Родові назви, які стосуються міфології та релігії, пишемо з малої букви: *а́нгел, архáнгел, де́мон, лісові́к, му́за, ні́мфа, русáлка, титáн, фавн, фе́я.*

Примітка 2. Власні міфологічні назви, що перетворилися на загальні або вживаються в переносному значенні, пишемо з малої букви: *молох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси;*

3) дійових осіб у байках, казках, драматичних творах тощо: *Во́рон, За́єць, Лисі́ця, Осéл, Щу́ка; Лісові́к, Ма́вка, Перелéс-*

ник; Дід Мороз, Котигорошко, Червона Шапочка; Будяк, Троянда, Хліб.

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей та ін. вжиті як загальні, їх пишемо з малої букви: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван*.

8. З великої букви пишемо клички свійських тварин, а також приручених або дресированих звірів і птахів: *Сірко* (собака); *Сніжинка* (кішка); *Гнідко, Стріла* (коні); *Круторогий, Сивий* (воли); *Зірка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фараон* (папуги) та ін.

Примітка. Власні назви, вжиті як назви видів тварин, пишемо з малої букви: *На подвір'ї гралися мурчики*.

9. З великої букви пишемо:

1) прикметники, утворені від власних назв за допомогою суфіксів **-ів, -ов(-а), -ов(-е), -ев(-е), -їв, -єв(-а), -єв(-е), -ин, -ин(-а), -ин(-е), -їн, -їн(-а), -їн(-е)**, якщо вони означають належність чогось певній особі: *Андрієві книжки, Грінчєнків словник, Зєвсова колісниця, Марїїн лист, Малішкова метафора, Рафаєлева «Мадонна», Тичїнине слово, Шевчєнкові поезїї*;

2) прикметники, що входять до складених власних назв людей як імена-характеристики: *Володїмир Великий, Всєволод Велике Гніздó, Данїло Галицький, Карл Сміливий, Костянтїн Багрянорóдний, Костянтїн Острóзький, Рїчард Лєвовє Сєрце, Ярослав Мудрий*;

3) прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до словосполучення зі значенням «імені когось», «пам'яті когось»: *Нóбелївська прємїя, Франківська кімната, Шевчєнкївська прємїя, Потебнянські читання, Королївський Шекспїрївський театр* (в Англії).

Примітка. З малої букви пишемо присвійні прикметники, утворені від власних особових назв:

1) за допомогою суфіксів **-ївськ- (-ївськ-), -їнськ- (-їнськ-)**: *бальзакївські традиції, талатанївська садїба, довжєнкївські фїльми, франківські сонєти, шевчєнкївський стиль, прїшвїнська проза*;

2) якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполучень або наукових термінів: *авгієві стаїни, ахіллєсова п'ята, гóрдіїв ву́зол, дамóклів меч, прокрúстове лóжє, ю́дині срібнякі; архіме́дова спіра́ль, базéдова хворóба, бертолéтова сіль, віттова хворóба, гáйморова порожні́на, піфагóрова теорéма.*

§ 50. Географічні та адміністративно-територіальні назви

1. З великої букви пишемо географічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників), крім службових слів і родових назв (*зато́ка, мис, мо́ре, о́стрів, пік, хребéт* тощо): *Азія, Азо́вське мо́ре, Антаркти́да, Балка́нський піво́стрів, Володи́мир-Воли́нський, гора́ Гове́рла, Євразі́йський степ, Кавка́зський хребéт, протóка Лаперу́за, Малоазі́йське нагір'я, Нова́ Зеланді́я, Пана́мський перешийо́к, Пе́рська зато́ка, Півні́чний по́люс, о́зеро Сві́тязь, пік Шевче́нка.*

Примітка. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не є родовим найменуванням, то його пишемо з великої букви: *Бі́ла Це́рква* (місто), *Бі́ловезька Пу́ща* (заповідник), *Було́нський Ліс* (парк), *Вогня́на Земля́* (архіпелаг), *Золотий Ріг* (затока), *Єлїсе́йські По́ля* (вулиця в Парижі).

2. Так само з великої букви пишемо складники географічних назв, що називають титули, посади, фах тощо: *мис Капіта́на Дже́ральда, острові́ Короле́ви Шарло́тти, ву́лиця Акаде́міка Заболóтного.* З великої букви пишемо також назви зі словом *святий*: *зато́ка Свято́го Лавре́нтія, острові́ Свято́ї Трійці.*

Примітка. Службові слова (артиклі, прийменники та ін.) у складі географічних назв пишемо з малої букви й відокремлюємо дефісом: *Було́нь-сьюр-Мер, Па-де-Кале́, Порт-о-Пре́нс, Ріо-де-Жаней́ро, Фонте́н-сьюр-Рон, Фра́нкфурт-на-Ма́йні.*

3. Службові слова, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишемо з великої букви і відокремлюємо дефісом: *Де-Бре́йне́, Ла-Ма́нш* (протоки), *Ле-Крезó, Лос-А́нджелес* (міста), *Лос-Фра́йлес* (острови).

4. З великої букви пишемо початкові частини *Сан-, Санкт-, Санта-, Сен-, Сент-* (що означають ‘святий’): *Сан-Франціско, Санкт-Петербурґ, Санта-Барбара, Сен-Лó, Сент-Джонс* (міста).

Примітка. В іншомовних складних географічних назвах, у яких використано дефіс, з великої букви пишемо й родові позначення: *Іссік-Куль* (куль — ‘озеро’), *Муюн-Кум* (кум — ‘пісок’), *Ріо-Неґро* (ріо — ‘річка’), *Хара-Нур* (нур — ‘озеро’), але: *Алатау, Дихтау, Амудар’я, Сирдар’я*.

5. Якщо ж складник такої назви увійшов в українську мову як загальна родова назва, то її пишемо з малої букви: *Берклісквер, Варанґер-фіорд*. Так само з малої букви пишемо й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Мічиган-авеню* (авеню — ‘вулиця’), *Унтер-ден-Лінден-штра́се* (штра́се — ‘вулиця’), *Якоб-Кайзер-плац* (плац — ‘площа’).

Примітка. Географічні назви, ужиті в переносному значенні, зберігають написання з великої букви: *Версаль* (у значенні ‘Версальський мир’), *Канни* (у значенні ‘оточення та розгром’), *Мюнхен* (у значенні ‘Мюнхенська угода 1938 р.’), *Парнас* (у значенні ‘світ поезії’), *Седан* (у значенні ‘воєнний розгром’).

6. Назви держав пишемо з великої букви. Якщо назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишемо з великої букви: *Автономна Республіка Крим, Арабська Республіка Єгипет, Китайська Народна Республіка, Князівство Монако, Королівство Бахрейн, Республіка Болгарія, Республіка Корія, Румунія, Соціалістична Республіка В’єтнам, Сполучені Штати Америки, Угорщина, Україна, Французька Республіка*.

Примітка. У неофіційних і образних назвах держав, територій, областей, місцевостей, міст, рік тощо з великої букви пишемо перше (або єдине) слово, а також власні назви: *Піднебесна імперія*, або *Піднебесна* (імператорський Китай), *Туманний Альбїон* (Англія), *Вічне місто* (Рим), *Золотіврхий* (Київ), *Славутич* (Дніпро), *Закавказзя, Буковина, Вінниччина, Наддніпрянищина, Покуття, Полісся, Приазов’я, Слобожанщина*.

7. У назвах груп або союзів держав усі слова, крім родових назв, пишемо з великої букви: *Антанта, Балканські країни, Скандинавські країни, Троїстий союз*.

8. У назвах адміністративно-територіальних одиниць (автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сілрад тощо) з великої букви пишемо перше слово (або частини складного слова): *Гірсько-Бадахшанська автономна область, Баянгол-Монгольський автономний округ, Кішицький край, Волинська область, Рожіщенський район, Новомлинівська сілрада*.

Це правило поширене й на старі назви країн та одиниць старого адміністративно-територіального поділу: *Бірма, Персія, Пруссія; Бєрегівський округ, Вітебське воєводство, Лохвицький повіт, Черкаське старобство*.

9. У назвах адміністративно-територіальних одиниць зарубіжних держав з великої букви пишемо всі слова, крім тих, що позначають родові поняття: *департамент Аверон* (Франція), *земля Ніжня Саксонія* (Німеччина), *область П'ємонт* (Італія), *префектура Тоїяма* (Японія), *штат Техас* (США).

10. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, nord-óst, південний захід* — звичайно пишемо з малої букви. Якщо ці назви вжито на означення країн, народів, регіонів, тоді їх пишемо з великої букви: *Далєкий Схід, Західна Україна, країни Заходу, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковіна*.

11. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), майданів (площ), парків, шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських) тощо пишемо з великої букви, а їхні родові найменування — з малої: *Андріївський узвіз, бульвар Тараса Шевченка, вулиця 295-ї Херсонської Дивізії, Музейний провулок, Львівська площа, майдан Незалежності, Стрийський парк, Житомирська автострада, Придніпровська залізниця, Північний морський шлях, течія Куросіо*.

Якщо в назвах вулиць, проспектів тощо слова *брід, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін. уже не сприймаються як родові позначення і вони стали частиною власної назви, то їх пишемо

з великої букви: *Бóричів Тік, Дóбрый Шлях, Козі́ний Брід, Яросла́вів Вал.*

12. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин тощо пишемо з малої букви: *бостóн* (тканина), *йоркши́р* (порода свиней), *маде́ра* (сорт вина), *сая́ни* (напій), *сенберна́р* (порода собак), *симента́лка* (порода корів), *тока́й* (сорт вина) і т. ін.

13. У назвах вокзалів, залізничних станцій, портів, пристаней тощо всі слова, крім родових назв, пишемо з великої букви: *Примі́ський вокза́л, ста́нція Усти́нівка, порт О́львія, приста́нь Ржи́щів* (на Дніпрі).

Примітка. Якщо найменування підрозділів залізниць складаються з двох слів, їх пишемо з великої букви: *Півде́нно-Кавка́зька залі́зниця.*

14. Назви аеропортів, станцій метро, зупинок наземного міського транспорту беремо в лапки. З великої букви пишемо перше (або єдине) слово таких назв, а також ті слова, які пишуть з великої букви у складі цих топонімів: аеропорти *«Бори́спіль», «Ки́їв»*; станції метро *«Академмісте́чко», «Поштова́ плóща», «Сире́ць», «Університет», «Черво́ний Ху́тір»*; зупинки *«Ву́лиця Обсерва́торна», «Карава́єві Да́чі», «Льві́вська плóща», «Мотоциклéтний заво́д», «Шко́ла».*

§ 51. Астрономічні назви

У назвах небесних тіл, сузір'їв, галактик усі слова, крім родових найменувань (*зоря́, сузі́р'я, планéта, гала́ктика*) і порядкових позначень яскравості світил (*а́льфа, бéта, га́мма* тощо), пишемо з великої букви: *зоря́ А́льтаі́р, сузі́р'я Вели́кого Пса, Ма́рс, Сату́рн, Юпі́тер, гала́ктика Вели́ка Магелла́нова Хма́ра, а́льфа Ма́лої Ведме́диці, бéта Терезі́в.* Так само пишемо народні назви зоряних скупчень, сузір'їв і галактик: *Кво́чка, Вели́кий Віз, Па́сіка, Чума́цький Шлях* та ін.

Примітка. Слова *земля́, місяць, со́нце* пишемо з великої букви, коли вони вжиті як астрономічні назви: *Навколо Со́нця обертається Земля́ зі своїм супутником Міся́цем.* Але: *обробі́ток землі́, схід со́нця.*

§ 52. Назви історичних подій, епох, календарних періодів і свят, суспільних заходів

1. У назвах історичних подій, епох, календарних періодів і свят з великої букви пишемо перше (або єдине) слово і власні назви: *Велика французька революція, Версальський мірний договір, Коліївщина, Львівське збройне повстання 1848 р., Паризька комуна, Семирічна війна; епоха Бароко* (але *стиль бароко*), *епоха Відродження, Ренесанс; День учителя, День пам'яті та примирення, Новий рік, 1 Травня.*

2. Так само пишемо назви політичних, культурних, спортивних та інших заходів міжнародного або загальнодержавного значення: *Мари миру, Міжнародний рік дитини; Світовий конгрес українців, Всеукраїнська педагогічна конференція, Біла олімпіада, Кубок УЄФА* (футбол), *Олімпійські ігри.* Назви інших регулярних заходів, що не мають офіційного характеру, пишемо з малої букви: *день інформації, санітарний день, суботник, недільник.*

Примітка 1. У назвах державних свят України з великої букви пишемо всі слова: *День Конституції України, День Незалежності України, День Соборності України.*

Примітка 2. У назвах історичних подій із другим прикметником, що походить від географічної назви, де використано дефіс, або від двох географічних назв, велику букву пишемо в обох частинах: *Брест-Литовський мірний договір* (від *Брест-Литовськ*), *Бреттон-Вудська конференція* (від *Бреттон-Вудс*), *Яссько-Кишинівська операція* (від *Ясси* і *Кишинів*).

Примітка 3. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишемо з малої букви: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, античний світ, доба феодалізму, неоліт, палеоліт, палеозойська ера, середні вікі, середньовіччя, трипільська культура.*

§ 53. Назви, пов'язані з релігією

1. З великої букви пишемо слова *Бог, Аллах*, а також імена Бога: *Адонай, Елохім, Єгова, Саваоф*; імена богів і богинь у різних народів: *Брахма, Вішну, Геба, Даждьбог, Деметра, Марс,*

Перу́н. Так само пишемо імена засновників релігій: *Будда*, *Заратустра*, *Магомét*; апостолів, пророків, святих у християнстві: *Андрій Первозв́аний*, *Іва́н Богосло́в*, *Іва́н Хрестіте́ль*, *Мико́ла Чудотво́рець*.

Примітка. Слово *бог* як найменування богів і богинь політеїстичних релігій пишемо з малої букви: *богі Стародавнього Єгипту*, *бог Посейдо́н*, *бог торгі́влі*, *богі́ня Ге́ра*.

2. З великої букви пишемо слова: *Три́ця*, *Свята́ Три́ця*, найменування осіб Святої Триці (*Бог Оте́ць*, *Бог Син*, *Бог Дух Святи́й*) і слово *Богоро́диця*; інші найменування Бога (*Всеви́шній*, *Госпо́дь*, *Спасі́тель*, *Творе́ць*) і Богородиці (*Ма́ти Бо́жа*, *Пречі́ста Ді́ва*, *Царі́ця Небе́сна*); прикметники, утворені від слів *Бог*, *Госпо́дь* (*сла́ва Бо́жа*, *во́ля Госпо́дня*, *Бо́жий про́мисел*).

Примітка 1. Слова *апо́стол*, *блаже́нний*, *му́ченик*, *преподо́бний*, *святи́й* та ін. пишемо з малої букви: *апо́стол Матві́й*, *блаже́нна Феодо́ра*, *преподо́бний Серафі́м Сара́вський*, *свята́ великому́чениця Варва́ра*, *святи́й Пантелеїмо́н*, але: *Пресвята́ Богоро́диця*, *Свята́ Три́ця*, *собо́р Свято́го Петро́*.

Примітка 2. У церковних і релігійних текстах з великої букви пишемо займенники, вжиті замість слів *Бог*, *Бо́жий*: *Блажен муж, що бої́ться Господа, що заповіді Йо́го любить!* (Біблія); *Нехай свя́титься ім'я Твоє* (Біблія).

Примітка 3. В усталених словосполученнях, які передають емоційну оцінку розмовного спілкування на зразок: *бог зна коли́* (невідомо коли), *госпо́дь з тобо́ю (ва́ми)* (здивування, заперечення, докір), *бог з ним (з тобо́ю)* (знак згоди, примирення, прощення та ін.), або є емоційними вигуками: *бо́же*, *бо́же збав*, *го́споди*, *го́споди бо́же мій*, *йй-бо́гу*, слова *бог*, *госпо́дь* пишемо з малої букви, крім випадків, коли слова *Бо́же*, *Го́споди* є звертанням до Бога.

3. З великої букви пишемо назви релігійних свят і постів, а також окремих днів, що стосуються цих періодів: *Благові́щення*, *Вели́кдень*, *Петра́ й Павла́*, *Покро́ва*, *Різдво́*; *Вели́кий пі́ст*, *Петрі́вка*, *Пилі́півка*, *Різдвя́ний пі́ст*, *Спа́сівка*; *Стра́сний ти́ждень*, *Стра́сна п'ятни́ця*.

4. З великої букви і без лапок пишемо назви культових книг: *Бі́блія*, *Єва́нгеліє*, *Нови́й Заві́т (Запові́т)*, *Псалти́р*, *Святе́ Письмо́*, *Старі́й Заві́т (Запові́т)*, *Кора́н*, *То́ра*.

5. З великої букви пишемо перше слово назв церков: *Вірменська апостольська церква, Римсько-католицька церква, Українська греко-католицька церква, Українська лютеранська церква, Українська православна церква.*

6. Великі букви вживаємо в повних офіційних найменуваннях найвищих церковних посадових осіб: *Верховний Архієпископ, Вселенський Патріарх, Католикос-Патріарх усієї Грузії, Папа Римський, Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України.*

Примітка. Найменування інших церковних звань і посад пишемо з малої букви: *митрополіт Вінницький і Барський, архимандрит (архимандрит), архієпископ (архиепископ), пастор, мулла, імам, ксьондз.*

7. З великої букви пишемо всі слова, крім родових найменувань, у назвах монастирів, церков, ікон: *Києво-Печерська лавра, Михайлівський Золотоверхий монастир, Володимирський собор, Кирилівська церква, храм Христа Спасителя, ікона Матері Божої Теребовлянської.*

8. З малої букви пишемо назви церковних служб та їхніх частин: *вечірня, літургія, повечір'я, поліелей, проскомідія, утрєня, хресний хід.*

§ 54. Назви органів влади, установ, організацій, товариств, партій, об'єднань, підприємств, фірм, агентств

1. В офіційних складених назвах органів влади, установ і організацій, товариств і об'єднань з великої букви пишемо перше слово і всі власні назви, що входять до складу цих назв: *Міністерство освіти і науки України, Рада Європи, Рада національної безпеки та оборони України, Управління освіти Шевченківської в місті Києві державної адміністрації, Прокуратура міста Києва, Апеляційний суд Закарпатської області, Федерація незалежних профспілок України, Збройні сили України, Міжнародна асоціація українців, Національний банк України, Меджліс кримськотатарського народу, Товариство винахідників та раціоналізаторів України, Організація еко-*

номічного співробітництва і розвитку, Міжнародний валютний фонд.

Це стосується також і назв державних установ минулого: *Державна дума, Директорія Української Народної Республіки, Земський собор, Тимчасовий уряд.*

У назвах найвищих органів влади і державних установ України з великої букви пишемо всі слова: *Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України, Верховний Суд.*

2. У назвах політичних партій і рухів з великої букви пишемо перше слово (і всі власні назви): *Республіканська партія США, Соціал-демократична партія України, Християнсько-демократичний союз Німеччини.*

Назви, що не є офіційними найменуваннями, пишемо з малої букви: *ліберальна партія, партія консерваторів, партія миру, партія війни.*

3. У назвах наукових і навчальних закладів, театрів, музеїв, колективів тощо перше слово (і всі власні назви) пишемо з великої букви: *Національна академія наук України, Національний університет «Острозька академія», Гарвардський університет, Львівська середня загальноосвітня школа № 51 імені Івана Франка, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київський академічний театр ляльок, Музей мадам Тюссо, Меморіальний будинок-музей Дмитра Яворницького, Державний ансамбль народного танцю Грузії.* З великої букви пишемо перше (або єдине) слово скороченої назви: *Будинок учителя (Київський міський будинок учителя), Літературний музей (Одеський державний літературний музей), Український музей (Національний художній музей України).*

4. У назвах промислових і торгових підприємств, фінансових організацій, товариств, фірм, організаційно-правових форм тощо початкове слово, що є складником цих назв, пишемо з великої букви. Так само пишемо перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви та власні назви: *Київська фабрика іграшок, Харківський тракторний завод, Виробниче акціо-*

нерне товариство «Поліграфкніга», Публічне акціонерне товариство «Вінницький універмаг», банк «Південний», Центральний автовокзал, Комунальне підприємство «Київблагоустрій», Садове товариство «Лісова поляна», Об'єднання співмешканців багатоквартирних будинків «Наш дім».

5. У назвах, що складаються із родового найменування і найменування в лапках, родове найменування пишемо з малої букви, у найменуванні в лапках з великої букви пишемо перше (або єдине слово) і власні назви: *видавництво «Ранок», готель «Дніпро», завод «Фармак», кінотеатр «Київська Русь», магазин «Ярослав», оркестр «Віртуози Києва», ресторан «Либідь», спортивний клуб «Сокіл», фірма «Імідж».*

Примітка 1. Назви іноземних компаній, фірм тощо звичайно подаємо кирилицею: *концерн «Фольксваген», компанія «Данон».* Проте на практиці використовують написання латиницею: *компанія «Microsoft», транснаціональна корпорація «Jysk».*

Примітка 2. За традицією з великої букви пишемо всі слова в назвах: *Європейський Союз, Ліга Націй, Організація Об'єднаних Націй* та ін.

Примітка 3. У назвах інформаційних агентств усі слова, крім родового найменування, пишемо з великої букви й без лапок: *агентство Інтерфакс-Азербайджан, агентство Сінхуа, агентство Українські Національні Новини, агентство Франс Пресс.*

Примітка 4. З малої букви пишемо традиційні, неофіційні назви законодавчих, державних, представницьких органів, органів міжнародних організацій, які періодично скликаються: *бундесрат, джирга, меджліс, конгрес, ландтаг, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

Примітка 5. З малої букви пишемо назви закладів, організацій, органів влади і т. ін., ужиті у множині: *інститути Національної академії наук України, комітети Верховної Ради України, міністерства України.*

6. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, рада* (інституту тощо), *сесія, симпозіум* пишемо з малої букви: *відділ загального мовознавства Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, кафедра*

історії України Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, вчена рада філологічного факультету, конгрес Міжнародної асоціації українців, сесія Хмельницької міськради.

7. Назви сайтів, мереж, пошукових систем тощо без родового слова пишемо з малої букви (*твіттер, гугл*); назви з родовим словом пишемо з великої букви та в лапках (*пошукова система «Гугл», енциклопедія «Вікіпедія», мережа «Фейсбук», системи обміну повідомленнями «Вайбер», «Телеграм»*); найменування сайтів, ужиті як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок (*РНБО ввела санкції проти Яндексу*).

§ 55. Назви документів, пам'яток історії та культури, творів літератури та мистецтва, друкованих органів

1. У складених назвах найважливіших документів, нормативно-правових актів, законів із великої букви пишемо перше слово, власні назви, перше слово після лапок: *Статут ООН, Потсдамська угода, Акт проголошення незалежності України, Версальський мир, Конституція України, Кримінальний кодекс України, Закон України «Про пенсійне забезпечення»*.

2. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів, предметів і творів мистецтва тощо пишемо з великої букви: *Ейфелева вежа, Колізей, Хотинський замок, Андріївська церква, Ісаакіївський собор, Почаївська лавра, Сикстинська капела, Аполлон Бельведерський, Венера Мілоська, Дев'ята симфонія Бетховена, Камерна симфонія № 1 Євгена Станковича*.

Примітка. Родові найменування в таких назвах пишемо з малої букви: *замок Іф, палац Потьцьких, пам'ятник Володимиру Великому, портрет Мусоргського роботи Рєпіна, реквієм Моцарта, собор Сан-Марко, собор Святого Петра, храм Васілія Блаженного*.

3. Назви художніх, наукових праць, творів мистецтва, документів, газет, журналів тощо беремо в лапки, і в них перше (або єдине) слово пишемо з великої букви: *поема «Енеїда»,*

роман «Сто років самотності», підручник «Історія України», балет «Лебедіне озеро», картина «Запоріжці пишуть листа турецькому султанові», кінофільм «Бен Гур», опера «Травіата», пісня «Стоїть гора високая», скульптура «Мислитель», програма «Партнерство заради миру», газета «Літературна Україна», журнал «Всесвіт».

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет тощо з великої букви пишемо також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма»*, *«Глигій, або ж Павук»*, *«Дейлі телеграф енд Морнінг пост»*.

Примітка 2. У назвах писемних історичних пам'яток з великої букви пишемо перше слово і власні назви: *Реймське Євангеліє, Лаврентіївський літопис, Літопис Самійла Величка, «Слово о полку Ігоревім», «Руська правда»*.

§ 56. Назви посад, звань, титулів

З великої букви пишемо перше слово офіційних назв найвищих державних посад та посад керівників міжнародних організацій: *Генеральний прокурор України, Генеральний секретар ООН, Голова Верховної Ради України, Президент Сполучених Штатів Америки, Президент України, Прем'єр-міністр Канади*.

Примітка 1. Назви посад, звань, наукових ступенів тощо пишемо з малої букви: *голова, декан, директор, канцлер, мер, міністр, президент, прем'єр-міністр, ректор, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтв, лауреат Державної премії України в галузі архітектури, народний артист України, член-кореспондент; доктор наук*.

Примітка 2. З малої букви пишемо також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, королева, імператор, князь, колезький асесор, король, принцеса, цар, шах*.

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можна писати з великої букви: *Міністр освіти і науки України, Посол Республіки Польща, Президент Національної академії наук України*.

Примітка 4. Про написання назв церковних посад див. § 53, п. 6.

§ 57. Назви орденів, медалей, відзнак, премій

1. У назвах орденів, медалей, відзнак з великої букви (крім родових найменувань на зразок *орден, медаль, відзнака* тощо) пишемо перше слово і власні назви: *орден Держави, орден Князя Ярослава Мудрого, орден Княгині Ольги I, II, III ступенів, орден Свободи, відзнака Міністерства внутрішніх справ України — нагрудний знак «За безпеку народу», відзнака Президента України — Хрест Івана Мазепи.*

Якщо таку назву взято в лапки, то з великої букви пишемо:

1) перше слово та власну назву: *орден «За доблесну шахтарську працю», орден «Мати-героїня», медаль «За військову службу Україні», медаль «За врятоване життя»;*

2) усі слова власної назви: *орден «Золота Зірка».*

2. Назви спортивних нагород пишемо з малої букви: *золота (срібна, бронзова) медаль, олімпійська медаль.* Так само: *закінчити шкóлу із золотою (срібною) медаллю.*

3. У назвах премій перше слово і власні назви в них пишемо з великої букви: *Державна премія України в галузі науки і техніки, Державна премія України імені Олександра Довженка, Національна премія України імені Тараса Шевченка, Нобелівська премія.*

§ 58. Назви товарних знаків, марок виробів

1. Торгові назви продуктових, парфумерних товарів, тютюнових виробів, вин, мінеральних вод та інших напоїв беремо в лапки і пишемо з великої букви: *ковбаса «Крiківська», сир «Королівський», цукерки «Асорті», шоколад «Світоч»; духи «Лiлiя», взуття «Крокс», кросівки «Пума», шампунь «Оливковий»; вино «Перлина степу», коньяк «Таврiя», мінеральна вода «Моршинська», напiй «Жiвчик».*

2. Назви виробничих марок технічних виробів (машин, приладів і т. ін.) беремо в лапки і пишемо з великої букви: *автомобiлi «Вольво», «Ніссан», «Фольксваген», лiтак «Бойнг 777», трактор «Слобожанець».*

Але назви самих виробів беремо в лапки і пишемо з малої букви: «*вóльво*», «*ніссán*», «*фóльксвáген*» (автомобілі), «*бóїнг*» (літак), «*слобожáнець*» (трактор).

3. Власні назви кораблів, поїздів, літаків тощо беремо в лапки і перше слово в них (і всі власні назви) пишемо з великої букви: *круї́зний лáйнер «Гармóнія морів», пої́зд «Чорномóрець», літа́к «Мрія»*.

4. Абrevіатурні назви виробничих марок і виробів пишемо без лапок: *Ан-225, А-340, В-47, КраЗ*.

§ 59. Назви порід тварин, видів і сортів рослин

1. Назви порід тварин пишемо з малої букви: *вівча́рка, доберма́н, спаніе́ль* (собаки), *го́нтер, муста́нг* (коні), *кохінхі́н, пліму́трок* (кури), *лакóн, меринóс* (вівці).

2. У неспеціальних текстах назви сортів рослин беремо в лапки і пишемо з малої букви (зокрема й власні назви): *гру́ша «парижа́нка», мали́на «гера́кл», пше́нця «золотоколóса», троя́нда «гло́рія-дей»*.

3. У спеціальній літературі в назвах сортів рослин перше слово (і всі власні назви) пишемо з великої букви: *карто́пля Серпа́нок, огіро́к Королю́к, сли́ва Зарі́чна ра́ння, сморо́дина Софі́ївська, тюльпа́н Ре́мбрандта*.

§ 60. Велика буква

в особливому стилістичному вживанні

1. З великої букви пишемо такі найменування: *Висо́кі Догові́рні Стóрони, Надзвичáйний і Повно́важний Посóл* (в актах міжнародного значення, у дипломатичних документах), *Авто́р, Видавни́цтво* (в авторському договорі), *Викона́вець, Замóвник* (в угодах) і т. ін.

2. З великої букви пишемо займенники *Ви, Ваш* як форму ввічливості у звертанні до однієї конкретної особи в листах, офіційних документах тощо: *Пові́домляємо Вам..., Вітаємо Вас..., у відпові́дь на Ваш запит...*

3. З великої букви пишемо деякі загальні назви в контекстах, де наголошено на особливому змісті цих назв: *Батьківщина, Вітчизна, Людїна, Мати, Честь*.

§ 61. Велика буква у складноскорочених назвах

1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, мають подвійне написання:

1) з великої букви, якщо ці слова вжито на позначення установ, які є власними назвами: *Держтелерадіо, Київенерго, Укрпрофрада, Укрзалізниця*;

2) з малої букви, якщо такі слова є родовими назвами: *медуніверситет, міськдержадміністрація, сільрада*.

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв, пишемо великими буквами: *ООН, ГЕС, ЮНЕСКО, АРК, МАГАТЕ, АТС, КНР*.

У відмінюваних звукових абревіатурах на зразок *ЦУМ* закінчення пишемо малими буквами і приєднуємо до останньої букви абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): у *ЦУМі, з ЦУМу, до ТЮГу, перед ТЮГом*.

Суфіксальні утворення від звукових абревіатур пишемо малими буквами: *обнівський, тюгівець*.

3. У складних словах, які пишемо з дефісом, буквені та звукові абревіатури зберігають великі букви: *НВЧ-випромінювання, UVЧ-терапія*.

Примітка 1. Абревіатури, які складаються із двох самостійно вживаних ініціальних абревіатур, що є назвами різних організацій, пишемо окремо: *ДА МВСУ (Державний архів Міністерства внутрішніх справ України); ІФ НАНУ (Інститут фізики Національної академії наук України)*.

Примітка 2. У складноскорочених словах мішаного типу, утворених з ініціальних абревіатур та усічених основ, ініціальну частину звичайно пишемо великими буквами, а усічену — малими: *БілаЗ (Білоруський автомобільний завод); КУпАП (Кодекс України про адміністративні правопорушення), НДХіммаш (Науково-дослідний інститут хімічного машинобудування)*. Складені назви, у яких поєднані ініціальна частина і нескорочене слово (слова) в непрямому

відмінку, пишемо окремо: *НДІ електромеханічних приладів, НДІ транспорту газу.*

Примітка 3. Сполучник **і** у звукових абрєвіатурах передаємо малою буквою: «*КіЖ*» («*Культура і Життя*»), «*СіЧ*» («*Слово і Час*»).

Примітка 4. У назвах літаків, що складаються з двох перших букв прізвища конструктора і приєднаного до нього дефісом цифрового позначення, пишемо першу велику букву, другу — малу: *Ан-22, Іл-62, Ту-154.*

§ 62. Графічні скорочення

Від абрєвіатур потрібно відрізнати умовні графічні скорочення, які вимовляємо повністю і скорочуємо лише на письмі.

1. Після скорочення звичайно ставимо крапку. Слова скорочуємо переважно після приголосного, але зрідка й після голосного. Слова не скорочуємо на голосний, якщо він не початковий у слові, і на **ь**. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел., селян., селянськ.* Якщо маємо збіг двох однакових приголосних, скорочення треба робити після першого приголосного: *ден. норма, настін. календар.* У разі збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн. (власноручний),* але тільки *вlast. (вlastівий).*

Поширені графічні скорочення:

<i>авт.</i>	— автор; авторський	<i>вул.</i>	— вулиця
<i>акад.</i>	— академік	<i>газ.</i>	— газета
<i>арк.</i>	— аркуш	<i>гр.</i>	— громадянин
<i>бібл.</i>	— біблійний; бібліо- графічний; біб- ліотечний	<i>д.</i>	— доктор (наук)
<i>буд.</i>	— будинок	<i>див.</i>	— дивись
<i>бульв.</i>	— бульвар	<i>дияк.</i>	— диякон
<i>вид.</i>	— видання	<i>дол.</i>	— долар
<i>вип.</i>	— випуск	<i>до н. е.</i>	— до нашої ери
		<i>доц.</i>	— доцент

<i>енцикл.</i>	— енциклопедія; енциклопедичний	<i>пор.</i>	— порівняй, порів- няйте
<i>єп.</i>	— єпископ	<i>поч.</i>	— початок
<i>журн.</i>	— журнал	<i>пп.</i>	— пани, панове; па- раграфи; пункти
<i>зб.</i>	— збірник	<i>пресвіт.</i>	— пресвітер
<i>знач.</i>	— значення	<i>пров.</i>	— провулок
<i>ігум.</i>	— ігумен	<i>прор.</i>	— пророк
<i>іл.</i>	— ілюстрація; ілюс- тративний	<i>проф.</i>	— професор
<i>ім.</i>	— імені	<i>р.</i>	— рік; річка
<i>ін.</i>	— інші	<i>ред.</i>	— редактор; редак- ція
<i>і под.</i>	— і подібне	<i>р. н.</i>	— рік народження
<i>і т. д.</i>	— і так далі	<i>рр.</i>	— роки
<i>і т. ін.</i>	— і таке інше	<i>Р. Х.</i>	— Різдво Христове
<i>кв.</i>	— квартира	<i>с.</i>	— село; сторінка
<i>кн.</i>	— книга; княгиня; князь	<i>св.</i>	— святий
<i>коп.</i>	— копія	<i>спец.</i>	— спеціальний
<i>м.</i>	— місто	<i>співавт.</i>	— співавтор
<i>мист.</i>	— мистецтво; мис- тецький	<i>ст.</i>	— станція; стаття; століття
<i>митр.</i>	— митрополит	<i>т.</i>	— том
<i>напр.</i>	— наприклад	<i>та ін.</i>	— та інше (інші)
<i>нар.</i>	— народний	<i>т-во</i>	— товариство
<i>наук.</i>	— науковий	<i>тис.</i>	— тисяча; тисячо- ліття
<i>нац.</i>	— національний	<i>т. д.</i>	— так далі
<i>н. е.</i>	— нашої ери	<i>т. зв.</i>	— так званий
<i>о.</i>	— острів; отець	<i>т. ін.</i>	— таке інше
<i>обл.</i>	— область; обласний	<i>укр.</i>	— український
<i>оз.</i>	— озеро	<i>худ.</i>	— художній
<i>п.</i>	— пан; параграф; пункт	<i>церк.</i>	— церковний
<i>патр.</i>	— патріарх	<i>чв.</i>	— чверть
<i>перев.</i>	— переважно	<i>чл.-кор.</i>	— член-кореспон- дент
<i>пл.</i>	— площа		

Скорочені назви одиниць вимірювання пишемо без крапок:

Б	— байт	км	— кілометр
Вт	— ват	л	— літр
г	— грам	м	— метр
га	— гектар	мм	— міліметр
год	— година	с	— секунда
дм	— дециметр	см	— сантиметр
кБ	— кілобайт	т	— тонна
кВт	— кіловат	хв	— хвилина
кг	— кілограм	ц	— центнер

Так само пишемо скорочення *грн* (гривня), *млн* (мільйон), *млрд* (мільярд), *трлн* (трильйон), *смт* (селище міського типу).

2. У графічних скороченнях пропущену середню частину слова позначаємо дефісом: *вид-во* (видавництво), *гр-н* (громадянин), *ін-т* (інститут), *р-н* (район), *ун-т* (університет), *ф-ка* (фабрика). У таких скороченнях після першої частини слова крапки не ставимо.

3. Дефісом також приєднуємо перші букви частин складного слова: *півд.-зах.* (південно-західний), *півн.-сх.* (північно-східний), *с.-г.* (сільськогосподарський), *с.-д.* (соціал-демократ, соціал-демократичний), *ст.-сл.* (старослов'янський). У таких випадках після скорочених частин слів ставимо крапку.

4. Скісну риску використовуємо у скорочених словосполученнях, рідше — складних словах: *а/с* (абонентська скринька), *км/год* (кілометрів за годину), *м/с* (метрів за секунду), *п/в* (поштове відділення), *р/р* (розрахунковий рахунок), *т/к* (телеканал). У таких випадках після скорочених частин слів крапки не ставимо.

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

§ 63. Орфографічні правила переносу

Частини слів з одного рядка в другий переносимо за складами: *га́й-ка*, *зо́шит*, *кни́ж-ка*, *ко-ло́-дязь*, *па́ль-ці*, *са-дів-нік*, *Ха́р-ків*.

Під час перенесення:

1. Одну літеру не залишаємо в попередньому рядку, не переносимо в наступний: *ака-де́-мія* (не *а-каде́мія*), *Ма-рія* (не *Марі́-я*),

оли-в'єць (не *о-лів'єць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *аб'о́*, *мо́я*, *о́ко*, *ши́я* тощо.

2. Не можна розривати сполучення букв **дж**, **дз**, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу́-дзик*, *хо-джу́*. Якщо **дж**, **дз** не становлять одного звука (це буває, коли **д** належить до префікса, а **ж** або **з** — до кореня), то їх треба розривати: *над-звичáй-ний* (не *на-дзвичáйний*), *під-жив-ля́ти* (не *під-живля́ти*).

3. Не можна розривати сполучення букв **йо**, **ьо**. Наприклад: *па-й'о́к* (не *пай'о́к*), *сльо-за́* (не *сль-оза́*).

4. Апостроф, м'який знак, **й** у переносах не відокремлюємо від попередньої літери: *бур'-я́н* (не *бур-'я́н*), *Лук'-я́н* (не *Лук-'я́н*), *кіль-це́* (не *кіл-ьце́*), *нізь-ко* (не *ніз-ько*), *ба́й-ка* (не *ба́-йка*), *стíй-кíй* (не *сті-йкíй*).

5. Коли корінь починається на голосний, то переносимо довільно: *ро-зорáти*, *роз-орáти*, *розо-ра́ти*; *бе-зупíнно*, *без-упíнно*, *безу-пíнно*, але коли на приголосний, то від кореня його не відриваємо: *до-зрíва́ти* (не *доз-рíва́ти*), *ві-правдан́ня* (не *віп-равдан́ня*).

6. При збігу однакових приголосних одну букву залишаємо, а другу переносимо в наступний рядок: *закóн-ний*, *розрíс-ся*. В іменниках з подовженим приголосним можливий подвійний перенос: *знан-ня́* і *зна-ння́*; *жит-тя́* і *жи-ття́*.

7. Не розриваємо у переносах односкладові префікси перед приголосними: *над-мі́рний*, *най-бі́льший* (не *на-дмі́рний*, *на-йбі́льший*). Кількаскладові префікси можна розривати: *пе-ре-працюва́ти*, *пе-ред-гро́ззя*.

8. У переносах складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступі́нчастий* (не *багатос-ступі́нчастий*), *восьми-гра́нний* (не *восьмиг-ра́нний*), *далеко-схі́дний* (не *далекос-хі́дний*).

9. Не можна розривати ініціальні абрєвіатури, а також комбіновані абрєвіатури, які складаються з ініціальних скорочень і цифр: *АЕС*, *ЛАЗ-105*, *МАГАТЕ*, *МАУ*, *НТШ*, *УАПЦ*.

10. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-*

прó і *Дніп-рó*, *Оле-кsáндра* і *Олек-сáндра*, *се-стрá* і *сест-рá*. Це правило поширюється і на суфікси: *бли-зькíий* і *близь-кíий*, *видавнi-цтво*, *видавнiц-тво* і *видавнiцт-во*, *гáли-цькiий* і *гáлиць-кiий*, *росiй-ськiий* і *росiйсь-кiий*, *убó-зтво*, *убóз-тво* і *убóзт-во*, *суспiльс-тво* і *суспiльст-во*.

§ 64. Технічні правила переносу

1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що належать до них: *Т. Г. Шевчénко* (не *Т. Г. // Шевчénко*), *гр. Іванénко* (не *гр. // Іванénко*), *акад. (доц., проф.) Гончарénко* (не *акад. (доц., проф.) // Гончарénко*), *п. Гнатiюк* (не *п. // Гнатiюк*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаємо повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тарáс Григóрович Шевчénко* і *Тарáс // Григóрович Шевчénко*, *академік // Агатáнгел Крiмськiий* та ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *2008 р.* (не *2008 // р.*), *150 га* (не *150 // га*), *20 см³* або *20 куб. см* (не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (не *5 // г*).

3. Граматичні закінчення, поєднані із цифрами дефісом, не можна відривати й переносити: *2-й* (не *2- // й*), *4-го* (не *4- // го*), *10-му* (не *10- // му*) тощо.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення на зразок *вид-во*, *і т. д.*, *і т. ін.*, *та ін.*, *т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (')

§ 65. Знак наголосу ставимо на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи своє значення, пор.: *Ми схóдили на гору* і *Ми сходiли на гору та повернулися додому ще завидна*; *Обрáзи* (від дієслова *ображáти*), *обрáзи* (художні, літературні), *образi* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

§ 66. Поділ на відміни

За належністю до роду та за відмінковими закінченнями іменники поділено на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жініч. і деякі іменники чол. роду, а також спільного роду із закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага́, дбнька, дочка́, машина́, гіря, гри́вня, організа́ція, пра́ця; воєво́да; база́ка, зна́йда, листонóша, невда́ха, пла́кса, сиротá;* жіночі особові імена з відповідними закінченнями: *Богда́на, Катери́на, Вале́рія, Зо́я;* чоловічі особові імена на **-а, -я:** *Мико́ла, Са́ва.*

II відміна: а) іменники чол. роду з кінцевим приголосним основи та із закінченням **-о** в називному відмінку (переважно назви осіб): *бік, вéлетень, заво́д, край, ма́йстер, това́риш; Андрі́й, Віта́лій, Заха́р, Яросла́в; ба́тько, тату́ньо; Дніпро́; Ма́рко, Петро́;*

б) іменники середн. роду із закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат-, -ят-, -ен-** у непрямих відмінках): *крило́, місто́; мо́ре, по́ле, прізви́ще; весі́лля, житт́я, умі́ння;* також іменники із суфіксами збільшувально-згрубілого значення **-ищ-, -иськ-**, утворювані від іменників усіх родів, які можуть зберігати й рід твірного, і набувати середн. роду: *вітри́ще* (від *вітер*), *діди́ще* (від *дід*), *коропи́ще* (від *кóрон*), *морози́ще* (від *морóз*), *паруби́ще* (від *па́рубок*) — чол. роду, *ножи́ще* (від *нога́*) — середн. роду, *ведмеді́ще* (від *ведмі́дь*) — чол. і середн. роду; *вовчи́сько* (від *вовк*), *дуби́сько* (від *дуб*), *їжачи́сько* (від *їжа́к*), *леви́сько* (від *лев*), *соми́сько* (від *сом*) — чол. роду, *зайчи́сько* (від *за́ць*) — чол. і середн. роду, *свекрю́шисько* (від *свекру́ха*) — жініч. і середн. роду, *хлопчи́сько* (від *хлопець*) — чол. і середн. роду.

III відміна: іменники жіночого роду з кінцевим приголосним основи: *вагомість, вість, гідність, кров, любов, міць, незалежність, ніч, піч, річ, різкість, самотійність, сіль, соборність, тінь*, слово *мати* у відмінкових формах якого з'являється суфікс **-ер-**; а також деякі жіночі особові імена: *Адель, Любов, Ніколь*.

IV відміна: іменники середнього роду:

а) із закінченнями **-а, -я**, що у формах родового, давального та місцевого відмінків мають суфікси **-ат-, -ят-** перед закінченням: *гуся* — *гусяти, гусяті*, (на) *гусяті*; *дівчя* — *дівчати, дівчаті*, (на) *дівчаті*; *лошя* — *лошати, лошаті*, (на) *лошаті*; *теля* — *теляти, теляті*, (на) *теляті*;

б) із закінченням **-я**, що мають два зразки відмінювання: із суфіксом **-ен-** у формах родового, давального, орудного та місцевого відмінків і без такого суфікса: *вім'я* — *вім'я / вімені, вім'ю / вімені, вім'ям / віменем*, (на) *вім'ї / вімені*; *ім'я* — *ім'я / імені, ім'ю / імені, ім'ям / іменем*, (на) *ім'ї / імені*; *плем'я* — *плем'я / племіні, плем'ю / племіні, плем'ям / племінем*, (на) *плем'ї / племіні*; *тім'я* — *тім'я / тімені, тім'ю / тімені, тім'ям / тіменем*, (на) *тім'ї / тімені*.

§ 67. Поділ на групи

Іменники I та II відміни поділено на три групи: твердо, м'яку та мішану.

І відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жіночого роду із закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жінка, машина, перемога, сівба, фабрика, фірма*, а також іменники спільного роду (чол. і жіноч.) із таким самим закінченням: *базика, бідаха, витріщак, заводіяка, недоріка, сирота* та чол. роду (назви осіб): *джура, Микіта, Сáva* та ін.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жіночого роду із закінченням **-я**: *бур'я, відмінниця, друкарня, земля, надія, пісня, сім'я* та чоловічого роду — назви осіб: *суддя, тесля*; іменники спільного роду із цим самим закінченням: *кровопивця, убивця* та ін., а також іменник чоловічого роду *Ілля*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жіночого роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *в'єжа, гуща, їжа, каша, круча, межа, пліща, теща* і чоловічого роду — назви осіб: *вельможа, паша*, а також іменники спільного роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *листоніша, міхоніша*.

П в і д м і н а

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чоловічого роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о**: *дуб, одуд, палац, темп, ужінок, успіх; батько, Петро*; більшість іменників на **-р**: *вир, віхор, відвар, двір, жир, сир, стоббур, стільяр, щур, явір*; сюди ж належать іменники звірячого роду: *звірі, комарі, снігурі* (іменник *щур* може мати і варіантне закінчення **-і**: *щурі*), а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ор, -ур (-юр)**: *інженер, колекціонер, майстер, парфумер, фермер, шифер, шофер; актор, директор, інспектор, професор, світлофор, семафор; абажур, каламбур, гіпюр*; іменники з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир (-ір, -їр)**: *базар, гектар, кулінар, монтажир, муляр, футляр, ювіляр; касир, командир, пасажир, папір, сувенір, конвоїр*; окремі іменники іншомовного походження на **-ар, -ир** із постійним наголосом на корені в однині та множині: *долар — долари, панцир — панцири* та ін.

Примітка. Іменник *маляр* залежно від наголосу належить або до твердої групи *маляр* (наголос падає на корінь в усіх відмінках однини й множини: *маляр* — *маляра, маляріві, маляра, маляром*, (на) *малярові* — *маляри, малярів, малярам, малярів, малярами*, (на) *малярах*), або до мішаної (наголос переходить на закінчення: *маляр* — *малярá, малярéві, малярá, малярéм*, (на) *малярí* — *малярí, малярів, малярáми, малярáх*).

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-о**: *болото, віяло, во́ло, залізо, зерно́, зло, ко́ло, крило́, люсте́рко, мавпеня́тко, ма́йво, місто, молодéцтво, село́, христія́нство* та ін.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боéць, вéлетень, звíчай, краді́й, край, митéць, удíй, учíтель; діду́ньо, тату́ньо; Анто́сьо, Бенéдьо, Іва́ньо*; сюди належить частина іменників на **-ар, -ир**, які в однині мають наголос на корені: *бо́ндар* — *бо́ндаря, ко́зир* — *ко́зиря, ку́хар* — *ку́харя, лі́кар* — *лі́каря, пі́сар* — *пі́саря*, а також іменники, у яких у похідних відмінкових формах наголос переходить з **-ар, -ир** на закінчення: *буква́р* — *букваря́, вівча́р* — *вівчаря́, воротáр* — *воротаря́, друка́р* — *друкаря́, інвентáр* — *інвентарю́* (збірне), *календа́р* — *календаря́, кобза́р* — *кобзаря́, секретáр* — *секретаря́, сухáр* — *сухаря́, хабáр* — *хабаря́, шахта́р* — *шахтаря́; гузи́р* — *гузиря́, проводи́р* — *проводиря́, пухи́р* — *пухиря́* та ін. До м'якої групи належать також і деякі чоловічі особові імена: *Ігор* — *Ігоря, Лазар* — *Лазаря* та ін.

Примітка. У складних словах із *хаба́р* сполучним голосним є лише **о**: *хабарода́вець, хабаромі́сткість, хабарооде́ржувач*.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** у формах непрямих

відмінків і переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *гóре, місце, мóре, пóле; життя́, завда́ння, збі́жжя, здо́ров'я, змага́ння, знаряддя́, лі́стя, облі́ччя, пі́р'я, пóлум'я* та ін.

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *ванта́ж, дои́, слуха́ч, сто́рож, ткач, това́риш*, а також іменники із суфіксом згрубілості **-ищ-** чол. роду: *вітри́ще, діди́ще, дуби́ще*; іменники на **-яр** (назви людей за видом їхньої діяльності), у відмінкових формах яких наголос переходить із суфікса на закінчення: *бджоля́р — бджоляра́, весля́р — весляра́, вугля́р — вугляра́, газетя́р — газетяра́, зброя́р — зброяра́, каменя́р — каменяра́, пісня́р — пісняра́, скля́р — скляра́, смоля́р — смоляра́, школя́р — школяра́* та ін.

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** та основою на шиплячий приголосний: *ло́же, плече́, прізви́ще, яви́ще* та ін.

§ 68. Зразки відмінювання іменників

І в і д м і н а

Іменники жіночого роду — загальні назви

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	маші́н-а	відмінни́ц-я	наді́-я
Р.	маші́н-и	відмінни́ц-і	наді́-ї
Д.	маші́н-і	відмінни́ц-і	наді́-ї
Зн.	маші́н-у	відмінни́ц-ю	наді́-ю
Ор.	маші́н-ою	відмінни́ц-єю	наді́-єю
М.	...маші́н-і	...відмінни́ц-і	...наді́-ї
Кл.	маші́н-о	відмінни́ц-е	наді́-є

Множина

Н.	маші н-и	відмінниц і	наді ї
Р.	маші н	відмінниць	наді й
Д.	маші н-ам	відмінниц -ям	наді -ям
Зн.	маші н-и	відмінниць	наді ї
Ор.	маші н-ами	відмінниц -ями	наді -ями
М.	...маші н-ах	...відмінниц -ях	...наді -ях
Кл.	маші н-и	відмінниц і	наді ї

Мішана група

Однина

Н.	плóщ- а	душ- á
Р.	плóщ- і	душ- і
Д.	плóщ- і	душ- і
Зн.	плóщ- у	душ- у
Ор.	плóщ- ею	душ- ею
М.	...плóщ- і	...душ- і
Кл.	плóщ- е	душ- е, душ-é

Множина

Н.	плóщ- і	душ- і
Р.	плóщ	душ
Д.	плóщ- ам	душ- ам
Зн.	плóщ- і	душ- і
Ор.	плóщ- ами	душ- ами
М.	...плóщ- ах	...душ- ах
Кл.	плóщ- і	душ- і

Іменники жіночого роду — власні назви

*Тверда група**М'яка група*

Однина

Н.	Оксá н-а	Марі- я	Лес- я
Р.	Оксá н-и	Марі- ї	Лес- і
Д.	Оксá н-і	Марі- ї	Лес- і
Зн.	Оксá н-у	Марі- ю	Лес- ю
Ор.	Оксá н-ою	Марі- сю	Лес- ею

М.	...Оксáн- і	...Марі- ї	...Лес- і
Кл.	Оксáн- о	Марі- є	Лес- ю
М н о ж и н а			
Н.	Оксáн- и	Марі- ї	Лес- і
Р.	Оксáн	Марій	Лесь
Д.	Оксáн- ам	Марі- ям	Лес- ям
Зн.	Оксáн	Марій	Лесь
Ор.	Оксáн- ами	Марі- ями	Лес- ями
М.	...Оксáн- ах	...Марі- ях	...Лес- ях
Кл.	Оксáн- и	Марі- ї	Лес- і

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	Полта́в- а	Вінниц- я	Терéбл- я
Р.	Полта́в- и	Вінниц- і	Терéбл- і
Д.	Полта́в- і	Вінниц- і	Терéбл- і
Зн.	Полта́в- у	Вінниц- ю	Терéбл- ю
Ор.	Полта́в- ою	Вінниц- ею	Терéбл- ею
М.	...Полта́в- і	...Вінниц- і	...Терéбл- і
Кл.	Полта́в- о	Вінниц- є	Терéбл- є

І в і д м і н а

Іменники чоловічого роду — загальні назви

Тверда група

М'яка група

О д н и н а

Н.	коза́к	тигр	мудре́ць	о́брій
Р.	козак- а́	ти́гр- а	мудрец- я́	о́бри- ю
Д.	козак- о́ві (-у)	ти́гр- ові (-у)	мудрец- е́ві (-ю)	о́бри- єві (-ю)
Зн.	козак- а́	ти́гр- а	мудрец- я́	о́брій
Ор.	козак- о́м	ти́гр- ом	мудрец- е́м	о́бри- єм
М.	...козак- о́ві (-у)	...ти́гр- ові (-у, -і)	...мудрец- е́ві (-ю, -і)	...о́бри- ї (-ю)
Кл.	коза́ч- є	ти́гр- є	мудрец- ю́	о́бри- ю

Множина

Н.	козак- ї	тігр- и	мудрець- ї
Р.	козак- ів	тігр- ів	мудрець- ів
Д.	козак- ам	тігр- ам	мудрець- ям
Зн.	козак- ів	тігр- ів	мудрець- ів
Ор.	козак- ами	тігр- ами	мудрець- ями
М.	...козак- ах	...тігр- ах	...мудрець- ях
Кл.	козак- ї	тігр- и	мудрець- ї

Мішана група

	Однина	Множина
Н.	меч	меч- ї
Р.	меч- а	меч- ів
Д.	меч- у(-éві)	меч- ам
Зн.	меч	меч- ї
Ор.	меч- ем	меч- ами
М.	...меч- ї(-éві)	...меч- ах
Кл.	меч- у	меч- ї

Іменники середнього роду — загальні назви

Тверда група *М'яка група* *Мішана група*

Однина

Н.	крил- о́	пол- е	умінн- я	плеч- е́
Р.	крил- а́	пол- я	умінн- я	плеч- а́
Д.	крил- у́	пол- ю	умінн- ю	плеч- у́
Зн.	крил- о́	пол- е	умінн- я	плеч- е́
Ор.	крил- о́м	пол- ем	умінн- ям	плеч- е́м
М.	...крил- і́	...пол- і́ (-ю)	...умінн- і́	...плеч- і́ (-у́, -éві)
Кл.	крил- о́	пол- е	умінн- я	плеч- е́

Множина

Н.	крил- а	пол- я́	умінн- я	плеч- і́
Р.	крил	пол- ів	умінь	плеч- е́й , пліч
Д.	крил- ам	пол- я́м	умінн- ям	плеч- а́м і плеч- ам
Зн.	крил- а	пол- я́	умінн- я	плеч- і́

Ор.	кріл-ами (кріль-мі)	пол-ями	умінн-ями	плеч-іма
М.	...кріл-ах	...пол-ях	...умінн-ях	...плеч-ах
Кл.	кріл-а	пол-я	умінн-я	плеч-і

Іменники чоловічого роду — власні назви

Тверда група

О д н и н а

Н.	Євгѐн	Дністѐр
Р.	Євгѐн-а	Дністр-а́
Д.	Євгѐн-ові (-у)	Дністр-у́ (-о́ві)
Зн.	Євгѐн-а	Дністѐр
Ор.	Євгѐн-ом	Дністр-о́м
М.	...Євгѐн-ові (-у, -і)	...Дністр-у́ (-о́ві, -і)
Кл.	Євгѐн-е	Дністр-е

М'яка група

Мішана група

О д н и н а

Н.	Олѐсь	Їгор	Тиміш
Р.	Олѐс-я	Їгор-я	Тимо́ш-а́
Д.	Олѐс-еві (-ю)	Їгор-еві (-ю)	Тимо́ш-еві́ (-у)
Зн.	Олѐс-я	Їгор-я	Тимо́ша́
Ор.	Олѐс-ем	Їгор-ем	Тимо́ш-е́м
М.	...Олѐс-еві (-ю, -і)	...Їгор-еві (-ю, -і)	Тимо́ш-еві́ (-у, -і)
Кл.	Олѐс-ю	Їгор-ю	Тимо́ш-е

Тверда група

М'яка група

Мішана група

М н о ж и н а

Н.	Євгѐн-и	Олѐс-і	Їгор-і	Тимо́ш-і́
Р.	Євгѐн-ів	Олѐс-ів	Їгор-ів	Тимо́ш-і́в
Д.	Євгѐн-ам	Олѐс-ям	Їгор-ям	Тимо́ш-а́м
Зн.	Євгѐн-ів	Олѐс-ів	Їгор-ів	Тимо́ш-і́в
Ор.	Євгѐн-ами	Олѐс-ями	Їгор-ями	Тимо́ш-а́ми
М.	...Євгѐн-ах	...Олѐс-ях	...Їгор-ях	...Тимо́ш-а́х
Кл.	Євгѐн-и	Олѐс-і	Їгор-і	Тимо́ш-і́

**Зразки відмінювання іменників чоловічого роду
з основою на -р**

	<i>Тверда група</i>		<i>М'яка група</i>		<i>Мішана група</i>
	О д н и н а				
Н.	пасажір	бульва́р	байка́р	ко́зир	ковзана́р
Р.	пасажір-а	бульва́р-у	байкар-я́	ко́зир-я	ковзана́р-а́
Д.	пасажір -ові (-у)	бульва́р -у (-ові)	байкар -е́ві (-ю)	ко́зир -ю (-еві)	ковзана́р -е́ві (-у́)
Зн.	пасажір-а	бульва́р	байкар-я́	ко́зир-я	ковзана́р-а́
Ор.	пасажір -ом	бульва́р -ом	байкар -е́м	ко́зир -ем	ковзана́р -е́м
М.	...пасажір -ові (-у, -і)	...бульва́р -і (-ові, -у)	...байкар- е́ві (-ю, -і)	...ко́зир-і (-еві, -ю)	...ковзана́р -е́ві (-у́, -і)
Кл.	пасажір-е	бульва́р-е	байка́р-ю	ко́зир-ю	ковзана́р-е
	М н о ж и н а				
Н.	пасажір-и	бульва́р-и	байкар-і́	ко́зир-і	ковзана́р-і́
Р.	пасажір-ів	бульва́р-ів	байкар-і́в	ко́зир-і́в	ковзана́р-і́в
Д.	пасажір-ам	бульва́р-ам	байкар-я́м	ко́зир-я́м	ковзана́р-а́м
Зн.	пасажір-ів	бульва́р-и	байкар-і́в	ко́зир-і	ковзана́р-і́в
Ор.	пасажір -ами	бульва́р -ами	байкар -я́ми	ко́зир -ями	ковзана́р -а́ми
М.	...пасажір -ах	...бульва́р -ах	...байкар -я́х	...ко́зир -ях	...ковзана́р -а́х
Кл.	пасажір-и	бульва́р-и	байкар-і́	ко́зир-і	ковзана́р-і́

Зразок відмінювання іменника ГОСПО́ДЬ

Н.	Госпо́дь
Р.	Господ-а
Д.	Господ-ові (-у) і Господ-е́ві
Зн.	Господ-а
Ор.	Господ-ом
М.	...Господ-ові (-у, -і)
Кл.	Господ-и

**Відмінювання іменників на *-ище*
(жін. і середн. рід)**

	О д н и н а	М н о ж и н а
Н.	бабiщ-е	бабiщ-а
Р.	бабiщ-і (-а)	бабiщ
Д.	бабiщ-і (-у)	бабiщ-ам
Зн.	бабiщ-е (-у)	бабiщ
Ор.	бабiщ-ею (-ем)	бабiщ-ами
М.	...бабiщ-і	бабiщ-ах
Кл.	бабiщ-е	бабiщ-а

Примітка. Тип відмінювання іменників на *-ище* (*бабiще* — жін. і середн. рід, *свекруiщище* — жін. і середн. рід і под.) у хитанні морфологічного роду залежить від значення роду: якщо іменник має дві форми роду (*бабiще* — жін. і середн. рід), то для форми жін. роду лише в називному, знахідному та кличному відмінках однини власне закінчення *-е*, типове для іменників другої відміни середн. роду, а в інших відмінках їхні закінчення збігаються із закінченнями іменників першої відміни (обидва варіанти наявні в знахідному відмінку), а для середн. роду послідовність відмінювання — за зразками відмінювання іменників другої відміни середн. роду.

III в і д м і н а

О д н и н а

Н.	тiнь	пóдорож	гiдність
Р.	тiн-і	пóдорож-і	гiдност-і, гiдност-и
Д.	тiн-і	пóдорож-і	гiдност-і
Зн.	тiнь	пóдорож	гiдність
Ор.	тiнн-ю	пóдорожж-ю	гiдніст-ю
М.	...тiн-і	...пóдорож-і	...гiдност-і
Кл.	тiн-е	пóдорож-е	гiдност-е

М н о ж и н а

Н.	тiн-і	пóдорож-і
Р.	тiн-ей	пóдорож-ей
Д.	тiн-ям	пóдорож-ам

Зн.	тін-і	пóдорож-і
Ор.	тін-ями	пóдорож-ами
М.	...тін-ях	...пóдорож-ах
Кл.	тін-і	пóдорож-і

IV відміна

О д н и н а

Н.	курч-á	ім'-я́	ті́м'-я
Р.	курч-áт-и	ім-ен-і́, ім'-я́	ті́м-ен-і́, ті́м'-я
Д.	курч-áт-і	ім-ен-і́	ті́м-ен-і́, ті́м'-ю
Зн.	курч-á	ім'-я́	ті́м'-я
Ор.	курч-áм	ім-ен-ем, ім'-я́м	ті́м-ен-ем, ті́м'-я́м
М.	...курч-áт-і	...ім-ен-і́	...ті́м-ен-і́, ті́м'-ї́, <i>але</i> по ті́м'-ю
Кл.	курч-á	ім'-я́, ім-ен-е	ті́м'-я

М н о ж и н а

Н.	курч-áт-а	ім-ен-á	ті́м'-я
Р.	курч-áт	ім-éн	ті́м'-ї́в
Д.	курч-áт-ам	ім-ен-áм	ті́м'-я́м
Зн.	курч-áт(а)	ім-ен-á	ті́м'-я
Ор.	курч-áт-ами	ім-ен-áми	ті́м'-я́ми
М.	...курч-áт-ах	...ім-ен-áх	ті́м'-я́х
Кл.	курч-áт-а	ім-ен-á	ті́м'-я

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ВІДМІНКОВИХ ФОРМ

I відміна

А. Однина

§ 69. Родовий відмінок

У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**:

1) **-и** мають іменники твердої групи: *до́ньки, дочкí, кні́жки, ма́ми, машíни, перемóги, родíни, фаб́рики*;

2) **-і** (після голосного, м'якого знака та апострофа — **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бурі, відмінниці, гривні* (від *гривня* — грошова одиниця), *дуєньї, мрії, надії, праці, сім'ї; кручі, межі, площі, тіїшї*.

Примітка. Однакові за написанням форми родового відмінка однини та називного множини окремих іменників нерідко мають різні наголоси, пор.: *дочки* — *дочки*, *землі* — *землі*, *книжки* — *книжки*, *межі* — *межі*, *сестри* — *сестри*, *сім'ї* — *сім'ї*.

§ 70. Давальний відмінок

У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного, м'якого знака та апострофа — **-ї**: *дóньці, дочці, кни́жці, маши́ні, перемо́зі, фа́бриці; бурі, відмінниці, гривні, дуєньї, надії, сім'ї, статті; кручі, межі, площі, тіїшї*.

§ 71. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у**, м'якої — **-ю**: *дóньку, дочку́, кни́жку, маши́ну, перемо́гу, фа́брику; бурю, відмінницю, гривню, дуєнью, надію, сім'ю, статтю; кручу, межю́, площу, тіїшу*.

§ 72. Орудний відмінок

В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою**, м'якої та мішаної груп — **-єю**, після голосного, м'якого знака та апострофа — **-єю**: *дóнькою, дочко́ю, кни́жкою, маши́ною, перемо́гою, фа́брикою; бурею, відмінницею, гривнею, дуєньєю, надією, сім'єю, статте́ю; кручею, меже́ю, площею, тіїшею*.

§ 73. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного, м'якого знака та апострофа — **-ї**: *на дóньці, на дочці́, на кни́жці, на маши́ні, на*

фа́бриці, по дорóзі, по стéжці, по руці, у перемóзі; на відмінниці, на грівні, на дуéньї, у б́урі, у надїї, у сім ї́, у статті; на кру́чі, на межі, по плóці, у межі, у тїші.

Примітка. Перед закінченням *-і* в давальному та місцевому відмінках приголосні *г, к, х* переходять відповідно в *з, ц, с*: *нога́ — нозі, рука́ — руці, му́ха — му́сі.*

§ 74. Кличний відмінок

У кличному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення *-о, -е, -є, -ю*:

1) *-о* властиве іменникам твердої групи: *Га́нно Миха́йлівно, до́нько, до́чко, дру́жїно, кни́жко, перемóго, сéстро*;

2) *-е* набувають іменники м'якої та мішаної груп, *-є* — іменники м'якої групи після голосного, м'якого знака та апострофа: *во́ле, відмінни́це, грівне́, ду́ше, зéмле, Ка́тре, кру́че, магарáдже, ра́дже*; а також *І́лле; дуéньє, Мари́є, мріє, Соломі́є*;

3) *-ю* мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабу́сю, Га́лю, до́ню, Катру́сю, Лéсю, Мару́сю, мату́сю, титу́сю.*

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох особових імен — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Мари́є Васи́лівно, Окса́но Іва́нівно.*

Примітка 2. У звертаннях до жінок, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка мають обидва іменники: *добрóдійко Варіводо́, па́ні Гарку́ше, поéтко Заба́што.*

Б. Множина

§ 75. Називний відмінок

1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення *-и*, м'якої та мішаної груп — *-ї*, після голосного, м'якого знака та апострофа — *-ї́*: *кни́жкі, маши́ни, перемóги, фа́брики; б́ури, відмінниці́, дуéньї́, надї́ї, статті́, сім ї́́; кру́чі, ме́жі, мї́ші, плóці́*; також іменники чол. роду: *джу́ри, ра́джі, су́дді.*

§ 76. Родовий відмінок

У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -ів**:

1) нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *верст* (від *верста́* — давня одиниця вимірювання відстані), *верств* (від *верствá* — 'шар') і *верстóв* (від *верствá* — давня одиниця вимірювання відстані), *вігід* (від *вігода*) і *вігід* (від *вігода*), *губ* (і *губі́в*), *доріг*, *маши́н*, *назв*, *свобод*, *фа́брик*, *шкіл*; *бур*, *долонь*, *легень* (і *легені́в*), *надій*, *робітні́ць*; *круч*, *меж*, *площ*; в іменниках іншомовного походження здебільшого наявне нульове закінчення: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*;

2) невелика група іменників жіночого роду мають закінчення **-ей**: *мише́й*, *свине́й* або нульову основу на **-ей**: *баде́й* (від *бадді́*), *сіме́й* (від *сім'ї́*), *стате́й* (від *статті́*) та ін.;

3) закінчення **-ів** має невелика група іменників чоловічого роду: *гайдама́ків*, *старості́в* (від *старості́* — у весільному обряді) і *ста́рост* (від *ста́рости́* — 'керівні особи'), *судді́в*, *те́слів*, окремі іменники жіночого роду (див. вище п. 1), а також прізвища: *Журбі́в*, *Чупрінкі́в* і т. ін.; для окремих іменників можливі варіанти із закінченням **-ів** і нульовим закінченням: *маму́* — *мамі́в* і *ма́ми* — *мам*, *бабу́* — *бабі́в* (і рідко *баб*); у прізвищах: *Ма́йбороді́в* (і *Ма́йбород*), *Ста́рості́в* (і *Ста́рост*).

Примітка 1. В іменниках, що мають у називному відмінку однини сполучення двох різних приголосних, у родовому відмінку множини між такими приголосними з'являються **о** або **е**.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к**: *до́чок* (*до́чки*), *книжко́к*, (*книжкі́*), *ку́льбо́к* (*ку́лькі́*), *миско́к* (*мискі́*) і т. ін., в іменниках між двома приголосними: *гра* (мн. *ігру*), *ку́хня*, *пове́рхня*, *со́сна́*, *су́кня*, *це́рква* — *ігор*, *ку́хонь*, *пове́рхонь*, *со́сон* (і *со́сен*), *су́конь*, *це́ркво́в*. У низці іменників з'являється відповідно **е** (**є**): *бо́єнь*, *во́єн* (і *війн*), *гри́вень*, *до́мен*, *ду́єней*, *ескадри́лей*, *копа́лень*, *ла́зень*, *мі́тел*, *шабе́ль*, але: *букв* (одн. *бу́ква*), *мавп* (одн. *ма́впа*), *шахт* (одн. *ша́хта*).

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння збережено: *бонн* (від *бо́нна*), *булл* (від *бу́лла*), *ванн* (від *ва́нна*), *вілл* (від *ві́лла*), *мадо́нн* (від *мадо́нна*), *панн* (від *па́нна*).

§ 77. Давальний відмінок

У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам, -ям**:

1) закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкám, машинám, фабрикам; кру́чам, ме́жам, площам*;

2) закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бу́рям, відмінниця́м, грівня́м, дуе́ньям, ескадрі́льям, наді́ям, сім'я́м, стаття́м*.

§ 78. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

1) іменники — назви істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведме́диць, відмінниця́, вовчи́ць, листонóш, міхонóш, молоді́ць, украї́нок; дуе́ней, свине́й*.

Примітка. Іменники — назви окремих свійських тварин, комах мають також менш поширену форму, однакову з формою називного відмінка: *гна́ти ове́ць (і віве́ці), па́сти корі́в (і корóви), годувáти свине́й (і свіні), лові́ти мух (і му́хи)*;

2) іменники — назви неістот уживані у формі, однаковій із формою називного відмінка: *книжкí, машини́, фабрики́; ву́лиці, грівні́, друкáрні, ескадрі́льї, мрі́ї, сім'ї́; кру́чі, ме́жі, площі́*.

§ 79. Орудний відмінок

В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**:

1) закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, машинáми, фабрика́ми; кру́чами, ме́жами, площáми*;

2) закінчення **-ями** властиве іменникам м'якої групи: *відмінниця́ми, ву́лиця́ми, грівня́ми, друкáрня́ми, дуе́ньями, ескадрі́льями, мрі́ями, сім'я́ми, стаття́ми*;

3) варіантні закінчення **-ми** (поряд із формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *слізьмі* (і *сльозами*), *свиньмі* (і *свінлями*).

§ 80. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *на маши́нах, по дорóгах, по рукáх, по стежкáх, у книжкáх; на кру́чах, на ме́жах, на грíвнях, на дуéньях, на ескадрíльях, у статт́ях, у сім'ях*.

§ 81. Кличний відмінок

У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *бабу́, дóчки, жі́нки, відмінниці́, грíвні, дуéньї*.

II в і д м і н а

A. Однина

§ 82. Родовий відмінок

У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їхнього значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

I. Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються лише на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій, зрідка — у мішаній групі): *міста, селá, плечá, прізви́ща; знаряддя, мо́ря, обліччя, по́ля, узбіччя, уміння*.

II. Іменники чол. роду із закінченням **-о** в родовому відмінку однини набувають закінчення лише **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *ба́тька, Дми́тра, Дороше́нка, Тесле́нка, Франка́, Шевче́нка; Анто́ся, Бене́дя, Олексі́я*.

III. Іменники чол. роду з основою на приголосний у родовому відмінку однини набувають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю** залежно від значення істоти або неістоти, конкретного чи абстрактного значення та інших чинників.

1. Закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають іменники чол. роду:

1) назви істот у звичайній та зменшено-пестливій формі: *академіка, воїна, делегата, священника, співака, тесляра, феномена* (людина); *митця, незнайомця, промовця, татуся, учителя, учня, фахівця; Богдана, Бориса, Олександра, Тараса; Андрія, Василя, Віталія, Сергія, Юрія; козаченька, хлопчика; вівчика, зайчика, соколика*, а також персоніфіковані предмети і явища: *Вітра, Мороза* та ін.;

2) назви неістот у звичайній та зменшено-пестливій формі, що позначають конкретні предмети, зокрема:

а) назви дерев: *береста, дуба, клена, явора, ясеня; дубка, яворонька, ясеночка;*

б) назви технічних реалій, машин та їх деталей: *вагона, електрокара, ескалатора, комп'ютера, літака, монітора, мотора, поїзда, трактора; автомобіля, дизеля, поршня; вагончика, літачка;*

в) терміни іншомовного походження, які позначають предмети, структурні елементи, геометричні тіла та їхні частини, математичні, лінгвістичні поняття: *атома, вектора, елемента, еліпсоїда, інтеграла, катода, квадрата, кварка, коефіцієнта, конуса, косинуса, циліндра; афікса, інтерфікса, локатива, префікса, суфікса* та ін., але: *сінтаксису, фразеологізму* (про інші категорії термінів див. п. 2.1г);

г) українські за походженням безафіксні та суфіксальні іменники-терміни: *відмінка, восьмикутника, додатка, займенника, знаменника, іменника, прикметника, прислівника, трикутника, чисельника, числівника, шківка; променя*, але: *віду, роду, складу, способу* (див. п. 2.1г);

г) назви одиниць вимірювання довжини: *дюйма, кілометра, метра* або маси: *грама, кілограма, фунта, фунтика;*

д) назви відрізків часу, днів тижня і місяців: *дня; вівторка, понеділка; тижня; листопада, місяця, січня*, але: *віку, листопаду* (явище природи), *року* (сукупність місяців, тижнів і днів), *поясу* (смуга фізичних об'єктів, частина поверхні земної кулі) (див. п. 2.2), а також числові назви: *десятка, мільйона, мільярда;*

е) назви грошових знаків: *гроші́а, до́лара, карбо́ванця, санті́ма, фра́нка, це́нта, черві́нця, черві́нчика*;

є) назви органів і частин тіла: *животі́а, кишківникі́а, м'я́за, но́са, па́льця, ро́та, скеле́та, сугло́ба, хребта́, шлу́нка; животи́ка, па́льчика*, але *стравохо́ду* та ін.;

ж) назви житлових приміщень, сільськогосподарських і технічних будівель та їхніх частин, архітектурних деталей: *барі́ка, димаря́, ко́мина, одві́рка, підда́шка, причі́лка, сві́лока, флі́геля; ві́тряка́, ву́лика, голубникі́а; акведу́ка, баге́та, балко́на, е́ркера, карні́за, па́ндуса, та́мбура; балко́нчика*, але: *підму́рку, покóю*;

з) назви предметів побуту: *ножа́, ча́йника, черпакі́а; дива́на, мисника́, серва́нта, сті́льця; сті́льчика*;

и) назви одягу і взуття: *дже́мпера, жупа́на, кобенякі́а, костю́ма, ку́нту́ша, піджака́, плаца́, по́яса* (елемент одягу), *све́тра; ке́да, череви́ка, чо́бота; костю́мчика, пла́щика; череви́чка*;

і) назви виробів із борошна: *батóна, бу́блика, калачі́а, рога́лика; бу́бличка, калачі́ка*;

ї) назви церковних реалій: *амво́на, іконоста́са, ві́ттаря́; іконоста́сика*;

к) назви населених пунктів із суфіксами **-ськ-**, **-цьк-**, **-ець-**, формантами **-бург-**, **-град-** (**-город-**), **-піль-** (**-поль-**), **-мир-**, **-слав-**, **-фурт-**: *Бердя́нська, Лу́цька, Бóбринця́, Кре́мениця́, Трускавця́; Пі́ттсбурга, Ві́шгорода, Мі́ргорода, Ша́ргорода, Бори́споля, Терно́поля, Я́мполя, Жито́мира, Яросла́ва, Франкфурта́*, а також назви річок, населених пунктів і різних географічних назв із наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі та із суфіксами присвійності **-ів-** (**-їв-**), **-ев-** (**-єв-**), **-ов-**, **-ин-** (**-ін-**), **-ач-**, **-ич-**: *Бика́, Дні́пра, Дні́стра, Збруча́, Псла́; Вільхі́вця, Дінця́, Ингу́льця, Торця́, Хустця́; Те́терева, Ки́єва, Колгу́єва, Льво́ва, Олесько́ва, Ха́ркова, Хо́дорова; Бату́рина, Пиря́тина, Свято́шина, Сня́тина; Ба́хмача, Га́дяча, Га́лича*, лише в окремих іменниках з наголосом на корені: *Бре́ча, Во́вка, До́вжика, Мало́го Куя́льника, Салгі́ра, Све́жа, Смо́трича*.

Примітка. Закінчення -у, -ю наявне у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення -у: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Кривого Рігу, Часового Яру, Широкого Лану* та ін.

2. Закінчення -у (у твердій і мішаній групах), -ю (у м'якій групі) мають:

1) абстрактні іменники чоловічого роду:

а) назви якостей і властивостей: *героїзму, ліризму, націоналізму, патріотизму*;

б) назви почуттів, хвороб: *болю, гніву, жалью, жаху, розпачу, сну, сорому, стиду* (і *стидá*), *страху; авітамінозу, арт-розу, бронхіту, гаймориту, грипу, діабету, кашлю, коліту, ко́ру, набряку, опіку, опуху, отіту, правцю, тифу, ящуру*;

в) назви процесів, станів, властивостей, явищ суспільного життя, загальних понять: *аналізу, бігу, відгуку, задуму, запису, заробітку, затору, звуку* (але як термін *звúка*), *ідеалу, імпульсу, клопоту, колоквіуму, конфлікту, кроку, лету* (*льóту*), *пошто́вху, прибу́тку, при́зду, прогрéсу, регрéсу, ремо́нту, ру́ху, сінтезу, смúтку, сто́гону, спо́кою, сýмнієву, у́спіху, хóду, шóму*, але: *ривка́, стрибка́, стусана́*;

г) назви філософських, літературознавчих та інших наукових понять: *абсолю́ту, абсу́рду, агностици́зму, антропоцентризму, дисона́нсу, догмати́зму, догмату; авра́лу, áкту, достáтку, е́кскурсу, е́кспорту, іде́алу, со́рту, спо́собу, фено́мену* (явище), *фрейді́зму, хі́сту* та ін., але як конкретні іменники-терміни: *ду́ха* і *Ду́ха* (у значенні *Свято́го Ду́ха* (третя іпостась єдиного Бога);

г) назви явищ природи: *ві́хору, ві́тру, вогню́, гра́ду, гро́му, дои́ці, землетру́су, морóзу, сме́рчу, тумáну, урага́ну, холо́ду, цикло́ну*, але *Ві́тра, Морóза* як персоніфікованих явищ (див. п. 1.1);

д) назви віртуальних (соціальних та ін.) мереж: *інстагра́му, телегра́му, фе́йсбу́ку, юту́бу* і под.

2) іменники на позначення сукупності істот: *батальйо́ну, взво́ду, дивізіо́ну, електорáту, ко́рпусу* (військове з'єднання), *орде́ну* (чернеча громада), *оркестру, по́лку, ро́ю, хо́ру* (але з наголосом на останньому складі *табуна́*) або неістот:

- а) дерев, кущів: *гаю, лісу, саду* (але *садка*), *чагарнику*;
 б) трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, гороху, звіробію, кропу, молочаю, очерету, щавлю, ячменю* (але *вівса*);
 в) предметів побуту: *одягу, реманенту, сувоя, товару*;
 г) сортів плодкових дерев: *кальвілю, ранету, ренклоду* та ін.;
- 3) іменники на позначення установ, закладів, організацій, об'єднань держав та ін.: *інституту, коледжу, ліцею, маркету, музею, університету; клубу, комітету, уряду; союзу, блоку*, але *блока* (механізм або камінь);
- 4) назви спортивних ігор і танців: *альпінізму, бадмінтону, баскетболу, бейсболу, біатлону, боксу, бобслею, хокею, вальсу, краков'яку, танку* (але переважно з наголосом на закінченні *танка*), *танцю*, але: *гопакá, козакá* (танець), *сєрфінга* (спортивне знаряддя);
- 5) іменники — назви просторових понять та їхніх різновидів: *байраку, валу, лиману, лу́гу, майдану, то́ку; всє́світу, рінгу, рѳву, світу, стєпу, урївку, яру; краю, небокраю, ручаю*, але: *горба́, ху́тора*. До цієї групи належать також назви різних споруд і будинків, зокрема й військових, примішень та їхніх частин, різних просторових комунікацій: *бастіону, будінку, вігвáму, вокзáлу, гуртѳжитку, гáнку, да́ху, завѳду, зáлу, зáмку, інтєрнáту, канáлу, коридѳру, метрополітєну, мѳлу, мўру, пáлицу, парáпєту, підвáлу, плѳту, пѳверху, портáлу, притўлку, сарáю, тїну, універмáгу, фасáду, фїльвáрку, чу́му, шїнку, штáбу*, але (переважно з наголосом на закінченні): *блїндажá, гаражá, курєня́, млинá, сажá, хлївá*; обидва закінчення — **-а (-я)** та **-у (-ю)** — мають іменники: *мостá* (конкретний предмет) і *мѳсту* (цілісність), подїбно: *парканá* і *паркáну, плѳтá* і *плѳту, столá* і *стѳлу*.

До просторових реалїй належать і назви річок (крім зазначених у п. 1.2к), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Бўгу, Гáнгу, Дѳну, Дунáю, Нїлу, Рєйну, Сєйму, Стїру, Стрїю; Байкáлу, Свїтязю; Алтáю, Ельбрўсу, Памїру, Урáлу; Кїпру, Крїту, Рѳдѳсу; Алжїру, Афганїстáну, Ватї-*

кáну, Єгíпту, Іра́ку, Іра́ну, Кита́ю, Тайва́ню; Гонко́нгу, Дон-ба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Караба́ху, Мікелóну, Сен-П'є́ру, Сибі́ру.

Примітка. Закінчення *-а (-я)* та *-у (-ю)* має розрізнювальну функцію в деяких іменниках: *Алжі́ра, Рі́ма, Туні́са* (місто) і *Алжі́ру, Рі́му, Туні́су* (країна), *Нью-Йо́рка* (місто) і *Нью-Йо́рку* (штат);

6) речовинні іменники: *азо́ту, асфа́льту, бальза́му, бо́ру, борщóу, бро́му, во́ску, га́су, гі́псу, грані́ту, йо́ду, ква́су, льо́ду, ме́ду, піску́, плазміноге́ну, поро́ху, спі́рту, фібриноге́ну; алюміні́ю, во́дню, вуглеце́ю, кі́сню, ма́гнію, ра́дію, та́лію, ту́лію*, але: *білка́, хліба́* (конкретний іменник);

7) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водобо́ну, вододі́лу, газобо́ну, живо́пису, живоплóту, манускрип-ту, родово́ду, руко́пису, суходо́лу*, але: *електрово́за, паропла́ва*;

8) назви населених пунктів (крім зазначених у п. 1.2к): *Амстерда́му, Го́мелю, Ліверпу́лю, Лондо́ну, Мадри́ду, Парі́жу, Чорно́білю*.

Примітка. Ці іменники можуть мати і варіантне закінчення — *-а(-я)*: *Амстерда́ма, Го́меля, Ліверпу́ля, Лондо́на, Мадри́да, Парі́жа, Чорно́біля*;

9) більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ві́бою, віпа́дку, вісло́ву, відбо́ю, відгу-ку, заробі́тку, за́пису, зато́ру, по́буту, по́штовху, прибу́тку, прикла́ду, про́воду (дріт), суво́ю, усмі́ху, успі́ху*.

Примітка. У низці іменників зміна закінчення, що ґрунтована на протиставленні конкретних та абстрактних іменників, а також іменників зі значенням сукупності, передає значення слова: *акта́* (документ) — *акту́* (дія), *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *апара́та* (прилад) — *апара́ту* (установа), *ба́ла* (одиниця вимірювання) — *ба́лу* (святковий вечір), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав), *бо́ра* (свердло) — *бо́ру* (хімічний елемент), *бо́рта* (край одягу, посуду) — *бо́рту* (судно), *була́та* (зброя) — *була́ту* (сталь), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *дзво́на* (інструмент) — *дзво́ну* (звук), *Ду́ха/ду́ха* (безплотна надприродна істота; безсмертна, нематеріальна основа істоти) — *ду́ху* (здібність, властивість, стан, зміст і напрям; процес), *елеме́нта*

(конкретне) — *елемэнту* (абстрактне), *звўка* (термін) — *звўку* (процес), *имэйла* (поштова електронна скринька) — *имэйлу* (система електронної пошти), *інструмэнта* (одиничне) — *інструмэнту* (збірне), *каменя* (одиничне) — *каменю* (збірне), *кліна* (предмет) — *кліну* (просторове поняття), *кóрпуса* (тулуб) — *кóрпусу* (сукупне), *листа́* (одиничне) — *листу́* (збірне), *листопа́да* (місяць) — *листопа́ду* (процес), *óргана* (частина тіла) — *óргану* (установа), *оригіна́ла* (особа) — *оригіна́лу* (документ), *папéра* (документ) — *папéру* (матеріал), *пóтяга* (поїзд) — *пóтягу* (почуття), *пóяса* (предмет) — *пóясу* (просторове поняття), *прида́тка* (відросток) — *прида́тку* (додаток), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *сирка́* (сиркова маса) — *сирку́* (зменшене до *сир*), *со́няшника* (рослина) — *со́няшнику* (насіння), *ста́на* (технічний термін) — *ста́ну* (музичний термін), *телефо́на* (апарат) — *телефо́ну* (вид зв'язку), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктора* (маклер) — *фа́ктору* (чинник), *фено́мена* (особа) — *фено́мену* (явище), *шабло́на* (пристрій; кресленник) — *шабло́ну* (зразок), *шлу́нка* (орган травлення) — *шлу́нку* (страва; фізіологічна потреба в їжі) і т. ін.

§ 83. Давальний відмінок

У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-єві), -у (-ю)**.

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2.2): *ба́тькові, буди́нкові, бу́кові, дирéкторові, дідóві, дрóтові, запáсові, кíлимóві, ма́йстрові, набóрові, пала́цові, Петрóві, побратимóві, праці́вникóві, сíнові, тáтові; вéлетневі, дощéві, журавлéві, ка́меневі, пла́чéві, плащéві, пнéві, секретарéві, товáришеві, шахтарéві; гáєві, добродієві, кра́єві, Сергієві, солов'éві* та ін. Ці ж іменники набувають і закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі): *буди́нку, бу́ку, дирéктору, дрóту, запáсу, кíлиму, ма́йстру, пала́цу, Петрú; вéлетню, Віталію, гáю, журавлю́, ка́меню, кра́ю, солов'ю́*.

Примітка. Коли в тексті вжито поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень потрібно спочатку використовувати закін-

чення **-ові, -еві (-єві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Леонідові Миколійовичу Куцєнку, Симонєнкові Олєсю Андрійовичу, добродієві бригадіру, пánові капітану.*

Варіантні закінчення **-ові** та **-у** мають іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають недорослих істот: *дитяткові — дитятку, лошáткові — лошáтку, немовляткові — немовлятку, поросяткові — поросятку, теляткові — телятку, ягняткові — ягнятку* і под.

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

1) іменники середн. роду: *місту, святу, селу; прізвищу; знаряддю, обліччю, піддашию, роздоріжжю, сєрцю, сóнцю, умінню.*

У деяких іменниках середн. роду можливі варіантні закінчення **-у, -ю** та **-ові, -еві**: *ліху — ліхові, місту — містові, óзеру — óзерові, сєрцю — сєрцеві;*

2) іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин**: *Львів — Львóву, óстрів — óстрову, рів — рóву, Харків — Харкову, Кійів — Кієву; Мáмонтов — Мáмонтову; Колгúєв — Колгúєву; Бату́рин — Бату́рину, Лебедíн — Лебедíну.*

Примітка. У прізвищах на зразок *Василішин, Волóшин, Семенішин, Яковішин, Ільїн* можливі варіантні закінчення **-у** та **-ові**: *Василішину — Василішинові, Волóшину — Волóшинові, Михайлішину — Михайлішинові, Семенішину — Семенішинові, Степанішину — Степанішинові, Яковішину — Яковішинові, Ільїну — Ільїнові* та ін.

§ 84. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Омонімічну з формою родового відмінка мають усі іменники чол. роду — назви істот, а також найменування персоніфікованих явищ: *будівникá, доповідачá, коня́, хлопця́; Вітра, Морóза.*

2. Усі іменники — назви неістот чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрét, інститút, колектів, міст, нарòд, полк, сон, стиль, стіл, ячмінь; коріння, місто, місце, море, селó.*

Примітка. Деякі конкретні іменники чол. роду, переважно назви побутових предметів, дерев, документів та ін., можуть мати варіантні форми, спільні з формами або називного, або родового відмінків: (уклав) *акт* і *áкта*, (вивчив) *віри* і *вірша*, (розгорнув) *довідник* і *довідника*, (зрізав) *дуб* і *дуба*, (написав) *лист* і *листа́*, (узяв) *ніж* і *ножа́*, (поклав) *олівець* і *олівця́*, (подарував) *пéрстень* і *пéрсня*, (поставив) *плуг* і *плуга*.

§ 85. Орудний відмінок

В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа — **-єм**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду з кінцевим **-я**): *ма́йстром, мі́стом, працівникóм, селóм; бійцéм, кобзарéм, конéм, кущéм, місцeм, морeм, ножéм, плечéм, прізвищeм, секретарéм, слухачéм; пиріéм, рóем, солов'éм, урожа́ем; Багріéм, Кубліéм, Червоніéм.*

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *ворожіння́м, життя́м, змага́нням, знаряддя́м, кілля́м, листя́м, луб'я́м, обліччя́м, підда́шшя́м, пір'я́м, роздоріжжя́м, уміння́м, щастя́м.*

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

1) іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)**: *Виногра́довим, Звє́гінцевим, Ковале́вим* (від *Ковалів*), *Лє́синим, Льї́нім*. Неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бю́ловом, Да́рвіном, Кє́львіном, Ча́пліном.*

Примітка. Прізвища на **-ин (-анин, -янин)**, які походять від назв осіб за етнічною належністю або місцем проживання, в орудному відмінку однини набувають закінчення **-ом**: *Воло́шином, Лучка́ніном, Ру́сином, Ту́рчином, Ту́рянином* та ін.;

2) Іменники — географічні назви середн. роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-єв-), -ин- (-їн-)**, що відмінюються як прикметники: *Барвінкове — Барвінковим, Сватове — Сватовим, Котелівце — Котелівим, Горішине — Горішнім.*

Іменники — географічні назви чол. та середн. роду із суфіксами **-ов-, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин-, -ін (-їн)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Харковом, Києвом, Козятином, Лебедином, Пирятином, Святошином, Яготином.*

§ 86. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-і (-ї), -ові, -еві (-єві), -у (-ю)**.

1. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа — **-ї**) мають:

1) іменники чол. роду (переважно безсуфіксні) — назви неістот: *на дубі, на місяці, на поверсі, на порозі, на столі, на язиці; по асфальті, по фундаменті; при дні, при столі, при характері; в акті, в дусі; у байраці, у березі, у ґрунті, у декреті, у комп'ютері, у телефоні.*

Примітка 1. Деякі іменники цього зразка можуть мати варіантні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю)**, що залежить від місця наголосу в них: *на льоді — на льоду, на роді — на роду, на ставі — на ставу, на торзі — на торгу; у гайі — у гаю, у краї — у краю, у лісі — у лісу.*

2) іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *на обличчі, на письмі, на піддашші, на плечі, на роздоріжжі; по завершенні; при згарищі, при морі, при узбіччі; в озері; у горі, у місті, у навчанні, у прізвищі, у селі, у слові.*

2. Закінчення **-у** (після голосного — **-ю**) мають:

1) іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(-о), -еньк-, -ечк-(-ечок-), -ищ-** — назви неістот: *на держаку, на літаку; на дощичку; на мішку, при підрахунку, у будінку, у гуртку, у ставку; на ліжку, на ячку, у війську; при батеньку; у містечку, у горічечку; по горішці.*

Наявні також і варіантні форми з **-ові**: *на/по/при/у держак**ові**, на/по/при/у літак**ові**, на/по/при/у буди**н**ков**і**, на/по/при/у ліжк**ові*** та ін.;

2) іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *на льод**у**, на сніг**у**, на шлях**у**; по дах**у**; у сок**у**, у степ**у**, у яр**у**, у бо**ю**, у га**ю**.*

Примітка 1. Із прийменником **по** деякі іменники набувають варіантних закінчень **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *по Дніпр**у** і по Дніпр**і**, по дуб**у** і по дуб**і**, по міст**у** і по міст**і**, по навч**ан**ню і по навч**ан**ні, по облічч**ю** і по облічч**і**, по озер**у** і по озер**і**, по пол**ю** і по пол**і**, по сел**у** і по сел**і**; на позначення часу вживається переважно закінчення **-і (-ї)**: *по закінчен**ні**, по обід**і***; зрідка — **-у(-ю)**: *по в**е**чор**і** і по в**е**чор**у**, по досягнен**ні** і по досягнен**ню**, по зав**е**ршен**ні** і по зав**е**ршен**ню**, по закінчен**ні** і по закінчен**ню**, по здійснен**ні** і по здійснен**ню**.**

Примітка 2. Із прийменниками **в (у)** деякі іменники також набувають варіантних закінчень **-у (-ю)** та **-і (-ї)**: *у потяг**у** і у потяг**і**.*

3. Закінчення **-ові** у твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-єві**) у м'якій та мішаній групах мають:

1) іменники чол. роду — переважно назви істот: *на/при б**а**тьк**ові**, на/при лісник**ові**; на/при в**ч**ител**еві**, на/при кон**еві**, на/при тов**а**риш**еві**; на/при вод**і**ев**і**;*

2) іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви недорослих істот): *на дит**я**тк**ові**, на левен**я**тк**ові**, на немовл**я**тк**ові**, на тел**я**тк**ові**, на хлоп**'я**тк**ові**, на ястр**уб**'ятк**ові**.*

Примітка 1. Іменники чол. роду твердої групи з основою на **-г, -к, -х**, безсуфіксні та із закінченням **-о** — назви осіб, а також іменники середн. роду із суфіксами зі значенням пестливості — назви істот, ужиті з прийменниками **на, у (в), по, при**, поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** мають і варіантні закінчення **-у (-ю)**: *на б**а**тьк**ові** і на б**а**тьк**у**, при співроб**і**тник**ові** і на співроб**і**тник**у**, на чумак**ові** і на чумак**у**, на дит**я**тк**ові** і на дит**я**тк**у**, на тел**я**тк**ові** і по тел**я**тк**у**.*

Іменники чол. роду — назви істот (не осіб) мають поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-і (-ї)**: *на зв**і**ров**і** і на зв**і**р**і**; на кит**ові** і на кит**і**, на осл**ові** і на осл**і**, на т**і**гр**ові** і на т**і**гр**і**; на ву**ж**ев**і** і на ву**ж**і, на кон**еві** і на кон**і**, на л**ос**ев**і** і на л**ос**і; на буг**а**ев**і** і на буг**а**ї; **-ові** та **-у** — переважно в іменниках з основою на **к**: *на**

борсукóві і на борсукú; на віслюкóві і на віслюкú; на вóвкові і на вóвку; на воякóві і на воякú.

Примітка 2. Із прийменником **по** іменники набувають варіантних закінчень **-ові, -еві (-єві)** та **-у (-ю)**: *по вóвкові і по вóвку, по лéвові і по лéву; по бугаéві і по бугаю́, по за́йцеві і по за́йцю; по ву́жéві і по ву́жю.*

Примітка 3. Окремі іменники — назви осіб чол. роду, вжиті з прийменниками **на, у (в), по, при**, мають три варіанти закінчень: **-ові / -у (-ю) / -і (-ї)** — у твердій групі, а в м'якій і мішаній групах — **-еві (-єві), -ю, -і (-ї)**: *на/у (в)/по/при капіта́нові, капіта́ну, капіта́ні; на/у (в)/по/при прем'є́р-міністро́ві, прем'є́р-міністру, прем'є́р-міністрі; на/у (в)/по/при профе́сорові, профе́сору, профе́сорі; на/у (в)/по/при студéнттові, студéнтту, студéнті; на/у (в)/по/при учі́телеві, учі́телю, учі́телі; на/у (в)/по/при носі́єві, носію́, носі́ї; на/у (в)/по/при не́божеві, не́божу, не́божі; на/у (в)/по/при това́ришеві, това́ришу, това́риші; на/у (в)/по/при чита́чєві, чита́чу, чита́чі.*

§ 87. Кличний відмінок

Іменники другої відміни у кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е**.

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи, зокрема із суфіксами **-ик, -ок, -к(-о)**, іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *Пе́трику, робі́тнику́ (і робі́тні́че), сї́нку, ба́тьку, Іва́нку; погóничу, слухáчу, това́ришу; Лю́двігу, Дžéку, Жа́ку, Фрі́дріху*, а також іменники *ді́ду, сї́ну, та́ту*.

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віта́лію, вчі́телю, Грі́цю, кра́ю, лі́карю, міся́цю, розма́ю, ясе́ню*.

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** і деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж**: *Богда́не, Бо́же, го́лубе, дру́же, коза́че, мо́сте, о́рле, па́не, Оле́же (й Оле́гу), Пе́тре, по́сле, со́коле, Степа́не, чума́че; же́нче* (від *жнець*), *кра́вче, молóдче, хло́пче, ше́вче* (але переважно: *бійці́ю, украї́нцю, умі́льцю* та ін.); *До́вбуше; гу́сляре, ма́ляре, тесля́ре, школя́ре; сто́роже*. В окремих іменниках можливі варіанти: *повста́нцю* і *повста́нче, умі́льцю* і *умі́льче*.

4. Закінчення **-е** мають прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн)**, такі як *Королéве, Ромáнове, Щóголеве, Глїбове, Гуляéве, Чугу́єве, Романійшине, Степанійшине* та ін. і варіантні форми, спільні з називним відмінком: *Ромáнів, Чугу́їв, Королів, Щóголів, Глїбов, Гуля́єв, Романійшин, Степанійшин*.

Географічні назви, до складу яких уходять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е**: *Львóве, Кї́сьве, Лебедї́не*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка мають обидва слова: *добрóдію бригаді́ре, пáне лейтенáнте*.

Примітка 2. У звертаннях, що складаються із загальної назви та імені, форму кличного відмінка набувають і загальна назва, і власне ім'я: *брáте Пётре, друзе́ Грї́цю, коле́го Степáне, лікарю́ Їгорю, пáне Віталію, побраті́ме Івáне*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка набувають і загальна назва, і власне ім'я: *дру́же Максї́менку; коле́го Євгéне Оницю́ку, пáне Ковáлю*; можливі також поєднання форми кличного відмінка іменника загальної назви та форми кличного відмінка прізвища, однакової з формою називного відмінка: *дру́же Максї́менко; коле́го Євгéне Оницю́к, пáне Ковáль*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володї́мире Хомичу́, Пётре Кузьмичу́, Ярослáве Андрї́ювичу*.

Примітка 5. Іменники *гер, сер, сір* мають форму, омонімічну з називним відмінком: *гер, сер, сір*.

Примітка 6. Іменник *Госпóдь* у кличному відмінку має форму *Гóсподи*; іменник *Христóс* може мати варіантні форми кличного відмінка: *Хри́сте, Христé*, рідко *Христóсе*.

Б. Множина

§ 88. Називний відмінок

У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькї́, берегї́, горóди, директорї́, завóди, клáси, лісї́, працівникї́, футля́ри*, але *дру́зі*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-ін)**: *громадяни, кияни, львів'яни, селяни; болгарі, татари; хазяї (хазяїні)*, але: *грузіни, осетіни, русіни*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа — **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *в'єлетні, герої, ковалі, купці, лікарі, обрії, пазурі (і пазури), секретарі, солов'ї, теслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі (зрідка вічі), плечі*.

Примітка 1. Іменники чол. роду із числівниками **два, три, чотири** мають закінчення **-и, -і (-ї)**: *два хлопці, три робітники, чотири слухачі*.

Примітка 2. В урочистому мовленні замість форми множини слова *брат* — *браті* вживають форму збірності *браття* (зрідка — *братове*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій, зрідка мішаній групах) мають усі іменники середн. роду: *д'єна (від дно), міст'а, п'єра, стрем'єна; прізвища, урвища; моря, обличч'я, підд'ашища, поля, прислів'я, роздоріжж'я, уміння*.

Декілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини варіантні закінчення **-и** та **-а**: *в'уси — в'уса, ґрунт'и — заст. ґрунт'а (збірне), рукав'и — рукава, хліб'и — хліб'а (збірне)*, але тільки *в'єса*.

Примітка. Іменник *Господь* форм множини не має.

§ 89. Родовий відмінок

У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв)**, нульове закінчення та **-ей**.

1. Закінчення **-ів (-їв)** (після голосного та апострофа — **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-е, -я**: *батьк'ів, берез'ів, в'ат'ів, в'ольт'ів, героїв, ґрам'ів, друз'ів, дощ'ів, захисник'ів, м'єтр'ів, обр'їв, ом'ів, підпис'ів, робітник'ів, солдат'ів, солов'їв, степ'ів, тат'ів (множина тат'и) і тат'ів (множина тати), школяр'ів; верх'ів їв, відкритт'ів, житт'ів, міжг'ір їв, мор'ів, подвір'їв, пол'ів, покритт'ів, почутт'ів, прислів'їв*.

Примітка. Невелика група іменників чол. роду має і нульове закінчення (основу): *в'ат'ів (ват), кілов'ат'ів (кілов'ат), чобот'ів (чобіт)*, а

також у сполученні із числівниками: *сто раз* (і *разів*), але: *днів сім, разів сто; чоловік сім і сім чоловік*, тобто ‘сім осіб’, але: *сім чоловіків* — ‘сім осіб чоловічої статі’, *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин**, **-їн**: *болгар, громадян, селян, татар*, але: *вірменів, грузинів, осетинів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о**, **-е** та більшість іменників на **-я** (переважно з попереднім м’яким подовженим приголосним **н**): *бажання, боліт, вагання, верховіть, весіль, відер, вікон, доліт, завдання, засідання, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, облич, пальт, питань, піддаш, покликання, полотен, прізвищ, роздоріжж, серцець* (і *серць*), *сіл, слів, сприйнять, умінь, хутер, яєць*, але: *морів, полів* (рідко *піль*) та ін.

Примітка. У разі збігу двох приголосних у кінці основи з нульовим закінченням між ними часто з’являються голосні **о** або **е**: *вікон, пасом, суконь; болітець, відер, віконець, гасел, ден* (від *дно*), *кілець, озерець* (*озеріць*), *рєбер*.

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостей, коней* і середн. роду: *очей* (і *віч*), *плечей* (і *пліч*), заст. *ушей* (*уші*), переважно *вух*.

§ 90. Давальний відмінок

У давальному відмінку множини іменники чол. та середн. роду другої відміни мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м’якій групі): *батькам, працівникам, слухачам, тракторам; колінам, містам, прізвищам, селам; лікарям, морям, обрїям, полям, шахтарям*; а також *бажанням, друзям, місцям, обличчям, питанням, піддашиям, роздоріжжям, узвішиям*.

§ 91. Знахідний відмінок

У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають омонімічну форму або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники — назви істот мають закінчення, омонімічне з родовим відмінком множини: *вчителів, героїв, кравців, лікарів, оленів, працівників, хрущів*, але: *піти у гвардійці, перейти в робітники*.

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волів* (і *воли*), *коне́й* (і *кони*), *поросяток* (і *поросятка*).

2. Усі іменники — назви неістот мають форму, омонімічну з називним відмінком множини: *берегі, трактори; вантажі, олівці; місті, селища; моря, обличчя, поля, узвішшя*.

§ 92. Орудний відмінок

В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій, зрідка в мішаній групах) мають іменники чол. і середн. роду: *берега́ми, працівника́ми, товариша́ми, трактора́ми; вуха́ми, міста́ми, прізвища́ми, села́ми, явища́ми; коваля́ми, лікаря́ми, шахтаря́ми; знаряддя́ми, місця́ми, обличчя́ми, поля́ми, роздоріжжя́ми, узвішшя́ми*.

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. і середн. роду: *гістьми* (і *гостя́ми*), *кіньми* (і *коне́ями*), *чобітьми́* (і *чоботя́ми, чоботами*); *коліньми* (і *коліна́ми*), *колісьми* (і *коле́сами*), *крильми́* (і *кри́лами*).

Примітка. Іменники середн. роду *о́ко, плече́* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има**: *очи́ма, плечу́ма*.

§ 93. Місцевий відмінок

У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на дуба́х, на працівника́х, у горизонта́х, в озера́х, у календаря́х; по ліса́х, при берега́х, при стола́х, у*

сéлицях; на учителѣх, на шахтарѣх, на чоботах (чобóтях); на місцѣх, на обліччѣх, на роздоріжжѣх, на узвішиях; по будінках, по містѣх, по сéлах, по гаях, по óбріях.

§ 94. Кличний відмінок

У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, омонімічну з називним: *браті́, працівникі́; ді-ячі́, товариші́; óбрї́, учителі́, лікарі́; морѣ́, поля́, сéла*; у поетичному та урочистому мовленні використовують форми на зразок *братóве, панóве, сватóве*.

III в і д м і н а

§ 95. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *Бéриаді́, ванілі́, гáлузі́, герáні, гідності́, крóві, любові́, мóці, незалежності́, нéхворо-ці́, но́чі, Оболóні, óсені́, óсі, пóдорожжі́, прїязні́, рéчі, Рúсі́, со́ли, стáлі, сýміші́, тіні́, У́мані, фáльші́, фланéлі, хорóбрості́.*

Примітка 1. Іменники на **-ть** після приголосного, а також слова *кров, любов, óсінь, сіль, Білорúсь, Русь* у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення **-и**: *гідности́, незалежност-ти, радóсти, смéрти, чéсти, хорóбрости́; крóви, любові́, óсени́, со́ли, Білорúси, Рúсі́.*

Примітка 2. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височінь, глибочінь, далечінь, ши-рочінь*, крім знахідного та орудного, уживають зрідка; їх замінюють відповідні словоформи із суфіксом **-ин(-а)**: *височинá, глибочинá, широчинá.*

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

1) якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням цей

приголосний подовжується (на письмі відповідна буква подвоюється): *Бéршаддю, ваніллю, височінню, віссю, гáлуззю, герáнню, міддю, міццю, нічю, Оболóнню, пóдорожжю, Рýссю, сіллю, сýмішню, тінню, У́манню*;

2) якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (**б, п, в, м, ф**), а також на **р, шч** (буква **щ**), то подовження не відбувається: *вéрф'ю, гідністю, жóвчю, кіновар'ю, крóв'ю, любóв'ю, мáтiр'ю, незалéжністю, нéхвороцю, Óб'ю, прiязню, радiстю, я́кістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживаємо закінчення **-і**: *в У́мані, у Бéршаді, у гáлузі, у дóповіді, у пóдорожі, у радості, у сóлі, у тiні; на óсі, на Оболóні, на Рýсі; при свiдóмості*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е**: *любóве, нóче, радосте, смéрте, У́мане*.

§ 96. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *вiдповiдi, вiстi, нóчi, óсi, пóдорожi, сýмишi, тiнi*.

2. У родовому відмінку множини вживаємо закінчення **-ей**: *вiдóмостей, вiдповiдей, вiстей, гáлузей, герáней, дóповiдей, нóчей, областей, осей, пóдорожей, сýмишей, тiней*.

3. У давальному відмінку множини вживаємо закінчення **-ям** (після шиплячого — **-ам**): *вiдповiдям, вiстям, герáням, óсям, тiням; нóчам, пóдорожам, сýмишам*.

4. В орудному відмінку множини вживаємо закінчення **-ями** (після шиплячого — **-ами**): *вiдповiдями, вiстями, герáнями, костями* (рідко *кiстьми*), *óсями; нóчами, пóдорожами, сýмишами*.

5. У місцевому відмінку множини вживаємо закінчення **-ях** (після шиплячого — **-ах**): *на герáнях, на óсях, у вiдповiдях, у вiстях, у тiнях; по нóчах, у пóдорожах, у сýмишах*.

§ 97. Відмінювання слова МАТИ

	О д н и н а	М н о ж и н а
Н.	ма́т-и (<i>рідко</i> — ма́т-і́р)	ма́т-ер-і́
Р.	ма́т-ер-і́	ма́т-ер-і́в
Д.	ма́т-ер-і́	ма́т-ер-я́м
Зн.	ма́т-і́р	ма́т-ер-і́в
Ор.	ма́т-і́р'-ю	ма́т-ер-я́ми
М.	...ма́т-ер-і́	...ма́т-ер-я́х
Кл.	ма́т-и	ма́т-ер-і́

IV в і д м і н а

§ 98. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого — **-а**): *ві́м'я, галченя́, голуб'я́, гуся́, дитя́, ім'я́, козеня́, плем'я́, сім'я́, тім'я́*; *коліща́, курча́, лоша́*.

2. У родовому відмінку однини вживаємо форми на **-ят-и** (після шиплячого — **-ат-и**) та **-ен-і**: *галченя́ти, голуб'я́ти, гуся́ти, дитя́ти, козеня́ти; ко́лища́ти; курча́ти, лоша́ти; ві́мені (ві́м'я), і́мені (ім'я́), племе́ні (плем'я́), сі́мені (сім'я́), ті́мені (тім'я́)*.

3. У давальному відмінку однини вживаємо форми на **-ят-і** (після шиплячого — **-ат-і**) та **-ен-і**: *галченя́ті, гуся́ті, дитя́ті, козеня́ті; курча́ті, лоша́ті; ві́мені (ві́м'ю), і́мені, племе́ні, сі́мені (сім'ю), ті́мені (тім'ю)*.

4. В орудному відмінку однини вживаємо форму (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого — **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають варіантні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галченя́м, гуся́м; дитя́м, козеня́м; курча́м, лоша́м; ві́менем (ві́м'ям), і́менем (ім'я́м), племе́нем (плем'ям), сі́менем (сім'ям), ті́менем (тім'ям)*.

5. У місцевому відмінку однини вживаємо форми на **-ят-і** (після шиплячого — **-ат-і**) та **-ен-і**: *на галченя́ті; на курча́ті; в і́мені, у племе́ні*; іменники *ві́м'я, сі́м'я, ті́м'я* ма-

ють варіантні форми: *на ві́мені (ві́м'ї), на сі́мені (сі́м'ї), на ті́мені (ті́м'ї); по ві́мені (ві́м'ю), по сі́мені (сі́м'ю), по ті́мені (ті́м'ю).*

6. У кличному відмінку деякі іменники мають закінчення **-е**: *імене, плéмене.*

§ 99. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форми на **-ят-а** (після шиплячого — **-ат-а**) та **-ен-а**: *гуся́та, теля́та; курча́та, лоша́та; іменá, племенá*, але: *ві́м'я, сі́м'я, ті́м'я* (ці іменники у множині відмінюємо як іменники другої відміни).

2. У родовому відмінку множини іменники четвертої відміни мають нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого — **-ат**) і **-ен**: *гуся́т, теля́т; курча́т, лоша́т; іме́н, племе́н*, але: *ві́м'їв, сі́м'їв, ті́м'їв.*

3. У давальному відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ам** (після шиплячого — **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гуся́там, теля́там; курча́там, лоша́там; іменáм, племенáм*, але: *ві́м'ям, сі́м'ям, ті́м'ям.*

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *ко́лиця́та; іменá, племенá; ві́м'я, сі́м'я, ті́м'я*, з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т* або обидві форми (для назв тварин): *гуся́т і гуся́та; курча́т і курча́та, ягня́т і ягня́та.*

5. В орудному відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ами** (після шиплячого — **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гуся́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; іменáми, племенáми*, але: *ві́м'ями, сі́м'ями, ті́м'ями.*

6. У місцевому відмінку множини вживаємо форми на **-ят-ах** (після шиплячого — **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гуся́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в іменáх, у племенáх*, але: *на ті́м'ях, у ві́м'ях, у сі́м'ях.*

**§ 100. Відмінювання іменників,
що мають тільки форму множини**

1. У називному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-и**: *в'язи* ('тильна частина шиї'), *діти*, *джінси*, *збіони*, *канікули*, *люди*, *ночви*, *окуляри*, *сани*, *сіни*, *Суми*, *сходи*, *фінанси*, *штані*.

Примітка. Деякі іменники, зокрема *гуси*, *діти*, *кури*, *люди*, мають форму однини, але від інших основ: *гуска*, *дитина*, *курка*, *людина*;

2) закінчення **-і** (після голосного — **-ї**): *гордоці*, *граблі*, *двері*, *дріжджі*, *коноплі*, *ножиці*, *радоці*, *хітроці*, *Чернівці*, *помії*;

3) закінчення **-а** (зрідка — **-я**): *віла*, *ворота*, *дрова*, *ясла*, *ясна*, *вінця*.

2. У родовому відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ей**: *грошей*, *дверей*, *людей*, *саней*, *сіней*;

2) закінчення **-ів**: *в'язів*, *граблів* (і *грабелів*), *джінсів*, *дріжджів*, *клиців*, *окулярів*, *сходів*, *фінансів*, *хітроців*, *Чернівців*;

3) нульове закінчення: *вил*, *ворот*, *дров*, *збіон*, *канікул*, *конопель*, *лещат*, *ножиць*, *ночов* (ночв), *Сум*, *ясел*, *ясен*.

3. У давальному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и**, **-а** або **-і** (після шиплячого): *веселоцям*, *вилам*, *воротам* (і *воротям*), *в'язам*, *ночвам*, *радоцям*, *Сумам*, *сходам*, *фінансам*, *штанам* (і *штаням*), *яслам*.

Винятки: *гусям*, *дітям*, *курям*, *людям*, *саням*, *сіням*;

2) закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і**, **-ї**, **-я**: *граблям*, *дверям*, *ножицям*, *Чернівцям*, *поміям*, *вінцям*.

4. У знахідному відмінку вживаємо форми:

1) однакові з називним відмінком: *віла*, *вінця*, *граблі*, *коноплі*, *окуляри*, *сани*, *фінанси*, *ясла*;

2) однакові з родовим відмінком (для назв людей): *дітей*, *людей*;

3) однакові з родовим і називним відмінками (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й і гу́си, куре́й і ку́ри*.

5. В орудному відмінку вживаємо:

1) закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *віла́ми, но́ч-вами, Су́мами, схода́ми, фіна́нсами; весело́цями, радо́цями;*

2) закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінця́ми, грабля́ми, коно́плями, но́жи-ця́ми, Черні́вця́ми, помі́ями;*

3) закінчення **-ми**: *ворітьмі́ (і воро́тами), грішми́ (і гро-ші́ма), гусьмі́, двермі́ (і двері́ма), дітьми́, курмі́, людьмі́, саньмі́ (і саня́ми), сіньми́, штаньмі́ (і штаня́ми, рідше — штаня́ми).*

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приго-лосного вживаємо закінчення **-ах, -ях**: *на віла́х, на воро́тах* (рідше — *воро́тях*), *на канікула́х, на но́жицях, на фіна́нсах, на штаня́х* (рідше — *на штаня́х*), *у джінсах, у но́чвах, у Су́мах, у я́слах; на грабля́х, у двéрях, у помі́ях, у Черні́вцях.*

ПРИКМЕТНИК

За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділено на дві групи — твёрду та м'яку.

§ 101. Твёрда група прикметників

До твёрдої групи належать:

1) якісні та відносні прикметники, що мають основу на твёрдий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *бо́сий, бурхлі́вий, вели́чний, весéлий, вес-ня́ний, відва́жний, відпові́дний, гіркий, глухий, дові́чний, жи-то́мирський, замо́жний, за́хідний, кні́жний, майсте́рний, мо́д-ний, молоді́й, навча́льний, нагі́рний, наро́дний, незале́жний, но́вий, пито́мий, попере́чний, постмоде́рний, пото́чний, пра-цьові́тий, прода́жний, рідний, сві́жий, семирі́чний, сі́зий, сі-*

рий, сліпий, старший, східний, творчий, телячий, тогобічний, тотобжний, тугий, тямущий, хоробрий, чистий, чотирикутний, чудовий, шляхетний, щасливий;

2) присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа — **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа — **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *батьків, дідів, Ігорів, шевців, Андріїв, Галин, доччін, ненин, няньчин, Маріїн;*

3) усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, гóден, готóв, жив, згóден, здорóв, зéлен, лáден, пéвен, пóвен, повінен, прав, рад, ясен.*

§ 102. М'яка група прикметників

До м'якої групи належать:

1) відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н-** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий** (після голосного — **-ій**): *будній, вёрхній, вечірній, всесвітній (кругосвітній), горóдній, давній (недавній), дорóжній (подорóжній), досвітній, достáтній, дру́жній (але дру́жний — з іншим значенням), житній, за́дній, кра́йній, ку́тний, літній (повнолітній), майбу́тній, могу́тній, му́жній, незабу́тній, новітній, обі́дній (пообі́дній), осві́тній, осінній, остáнній, перéдній, пі́зній, порóжній, прису́тній (відсу́тній, посу́тній), ну́тній, ра́нній, самобу́тній, само́тній (але самі́тний), серéдній (посерéдній), спі́дній, сторо́нній, сусі́дній, ха́тній, худóжній тощо, а також замі́жня;*

2) усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *блі́жній, вну́трішній, вчора́шній, да́внішній, дома́шній, за́втрашній, зóвнішній, коли́шній, ні́нішній, поздо́вжній, ра́нішній, спра́вжній, сього́днішній, тепе́рішній, то́рішній (але цьогорі́чний), туте́шній та ін.; також прийдéшній, сі́нешній тощо;*

3) відносні прикметники з основою на **-й**: *безкра́йї, довго́війї, короткошійї;* відносні прикметники з відтінком присвійності: *бра́тній, о́рлий*, а також якісний прикметник *сі́ній*.

§ 103. Зразки відмінювання прикметників

О д н и н а

Тверда група

	Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому(-ім)	...га́рн-ому(-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому(-ім)	...бра́тов-ому(-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

	Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід
Н.	си́н-ий	си́н-є	си́н-я
Р.	си́нь-ого	си́нь-ого	си́нь-ої
Д.	си́нь-ому	си́нь-ому	си́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	си́н-є	си́н-ю
Ор.	си́н-ім	си́н-ім	си́нь-ою
М.	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́н-ій
Н.	безкра́-ий	безкра́-є	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́-ій
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-є	безкра́-ю
Ор.	безкра́-ім	безкра́-ім	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-ім)	...безкра́й-ому (безкра́-ім)	...безкра́-ій

М н о ж и н а

	<i>Тверда група</i>		<i>М'яка група</i>	
Н.	га́рн-і	бра́тов-і	сі́н-і	безкра́ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	сі́н-іх	безкра́їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	сі́н-ім	безкра́їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	сі́н-іми	безкра́їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...сі́н-іх	...безкра́їх

Примітка 1. Іменники прикметникового походження *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* і подібні відмінюємо як прикметники: *до будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, у лютому*. Пор.: *сьогодні п'яте лютого і п'ятого лютого 2018 року*.

Примітка 2. Прикметники, складені з **-лиций**: *білолиций, блідолиций, круглолиций, повнолиций* і под., відмінюємо так:

О д н и н а

	Чол. рід	Середн. рід	Жін. рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиць-ій
Зн.	= Н. або Р.	білолиц-е	білолиць-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ій

М н о ж и н а

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 104. Ступенювання прикметників

Вищий ступінь порівняння прикметників

1. Вищий ступінь порівняння прикметників утворюємо додаванням:

1) суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий; дешів-ш-ий, солід-ш-ий*. Додавання суфікса **-ш-** може зумо-

вити появу звукосполучень, які на письмі позначаємо буквами *щ* і *жч*: *віщий, тóвщий* (поряд із *товстіиий*); *бліжчий, вáжчий, вúжчий, дорóжчий, дúжчий, ніжчий, тяжчий* тощо.

2) слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника (рідше): *більш вдáлий, більш глибокий; менш вередлівий*;

3) деякі прикметники вищого ступеня порівняння утворюються від інших основ: *великий — більший, малий — менший, гáрний — крáцщий, погáний — гірший*.

Найвищий ступінь порівняння прикметників

2. Найвищий ступінь порівняння прикметників утворюємо додаванням:

1) префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбільший, найкрáцця, наймéнше*;

2) слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника (рідше): *найбільш зручний, найбільш стійка; наймéнш приємне*.

Для посилення ознаки додаємо до форм найвищого ступеня порівняння прикметників частки **що і як**; пишемо їх із прикметниками разом: *щонайсильніший; якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 105. Відмінювання кількісних числівників

1. Числівник *один, одне (одно), одна* відмінюємо так:

		О д н и н а		М н о ж и н а	
	Чол. і середн. рід		Жін. рід		
Н.	о́дин	о́дне (<i>рідше — одно́</i>)	о́дна	о́дні	
Р.	о́дного		о́днієї (<i>рідше — одної́</i>)	о́дних	
Д.	о́дному́		о́дній	о́днім	
Зн.	= Н. або Р.	о́дне (о́дно)	о́дну́	= Н. або Р.	

Ор. одним	однією (<i>рідше</i> — однією)	одніми
М. ...одному (однім)	...одній	...одних

Примітка. У займенниках *один до одного, один одному, один з одним* і под. наголос у словах *одного, одному, одній* і т. ін. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюємо так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		трьома	чотирма
М.	...двох		...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість	сім	вісім
Р.	п'яти, п'ятьох	шесті, шістьох	семі, сімох	восьмі, вісьмох
Д.	п'яти, п'ятьом	шесті, шістьом	семі, сімом	восьмі, вісьмом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох	сім або сімох	вісім або вісьмох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шесті, шістьох	...семі, сімох	...восьмі, вісьмох

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюємо числівники *дев'ять, дев'ять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюємо за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти, п'ятдесятьох
Д.	п'ятдесяти, п'ятдесятьом
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьох
Ор.	п'ятдесятьма, п'ятдесятьома
М.	...п'ятдесяти, ...п'ятдесятьох

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінюємо за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомстам	п'ятистам
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	...двохстах	...п'ятистах

6. У складених кількісних числівниках відмінюємо всі частини: з *чотирьохсот сімдесяти восьми тисяч шістсот п'ятдесяти дев'яти* (гривень).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках мають закінчення **-а**: *сорока́, дев'яноста́, ста́*.

8. Збірні числівники *двоє, обоє, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, обá* (давня форма), *три*: *двох, двом... , обóх, обóм... , трóх, трóм...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *обóх, обóм, обомá, на обóх*.

10. Збірні числівники *чєтверо, п'ятеро, шєстеро, сємеро, вóсьмеро, дєв'ятеро, дєсятєро, одинáдцятєро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьóх, чотирьóм... , п'ятьóх, п'ятьóм... , шістьóх, шістьóм...* і т. д.

11. Числові назви *тисяча, мільйóн, мільярд* відмінюємо як іменники відповідних відмін.

12. Неозначено-кількісні числівники *кільканадцять, кількадєсят* відмінюємо як числівник *п'ять*: *кільканадцятí і кільканадцятьóх, кількадєсят'мá і кількадєсят'омá*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 106. Відмінювання порядкових числівників

1. Числівники, що мають закінчення **-ий**, відмінюємо як прикметники твердої групи: *пєршій (пєрша, пєрше), дрýгий, четвєртий, п'ятий, шóстий, сьóмий, вóсьмий, дєв'ятий, дє-*

сятий, одинадцятий, дванадцятий.., двадцятий, тридцятий, сороковий, п'ятдесятий, шістдесятий, сімдесятий, вісімдесятий, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий, чотирьохсотий, п'ятисотий.., тисячний, двохтисячний, трьохтисячний, чотирьохтисячний, п'ятитисячний.., мільйонний, двохмільйонний, трьохмільйонний, чотирьохмільйонний, п'ятимільйонний..; числівник третій (третя, третє) відмінюємо як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінювана остання частина: *вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого, тисяча дев'ятсот дев'яносто першого (року), у тисяча сімсот вісімдесят дев'ятому (році), у дві тисячі вісімнадцятому (році).*

Порядкові числівники на письмі передаємо переважно словами: *перше березня, шостий поверх*. Якщо порядковий числівник передано цифрою, то після неї кінцеву частину порядкового слова пишемо з дефісом, напр.: *5-й поверх, на 36-му кілометрі, після 7-ї години* (але у позначеннях дат, сторінок видання, а також після римських цифр закінчення не пишемо: *1 січня 2000 року, 120 сторінка, 1 тисячоліття, XXI століття*).

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

§ 107. Відмінювання дробових числівників

1. Дробові числівники читаємо так: $\frac{1}{2}$ — *одна друга*, $\frac{1}{3}$ — *одна третя*, $\frac{1}{4}$ — *одна четвірта*, $\frac{2}{3}$ — *дві третіх*, $\frac{2}{7}$ — *дві сьомих*, $\frac{3}{4}$ — *три четвіртіх*, $\frac{3}{5}$ — *три п'ятих*, $\frac{4}{3}$ — *чотири третіх*, $\frac{5}{2}$ — *п'ять других*, $\frac{9}{10}$ — *дев'ять десятих*.

Відмінюємо їх як звичайні числівники: *двом третім, трьомá п'ятими; діліти на одну двадцятку*.

Половіна ($\frac{1}{2}$), *третіна* ($\frac{1}{3}$), *чверть* ($\frac{1}{4}$) відмінюємо як іменники.

2. Числівники *півтора* (*відрá, кілограма, кілометра*), *півтори* (*добі, гривні, тисячі*), *півтора́ста* невідмінювані.

ЗАЙМЕННИК

§ 108. Особові займенники

Відмінювання особових займенників

О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	я	ти	ми ви
Р.	менé (до мéне)	тебé (до тéбе)	нас вас
Д.	мені	тобі	нам вам
Зн.	менé (на мéне)	тебé (на тéбе)	нас вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми ва́ми
М.	...мені	...тобі	...нас ...вас
О д н и н а		М н о ж и н а	
Н.	він	вонó	вона́ вони́
Р.	йогó (до ньóго)	ї́ї (до не́ї)	їх (до них)
Д.	йому́	їй	їм
Зн.	йогó (на ньóго)	ї́ї (на не́ї)	їх (на них)
Ор.	ним	не́ю	ні́ми
М.	...ньóму (ні́м)	...ні́й	...них

Форми займенника третьої особи (*він, вона́, вонó, вони́*) після прийменників уживаємо з приставним **н**: *до ньóго, на не́ї, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, не́ю, ні́ми*.

§ 109. Зворотний займенник

Відмінювання зворотного займенника

Н.	—
Р.	себе́ (до себе́)
Д.	собі
Зн.	себе́ (на себе́)
Ор.	собо́ю
М.	...собі

§ 110. Присвійні займенники

Відмінювання присвійних займенників

	О д н и н а			М н о ж и н а
	Чол. і середн. рід		Жін. рід	
Н.	мій	моє	моя	мої
Р.	мого		моєї	моїх
Д.	моєму		моїй	моїм
Зн.	= Н. або Р.	моє	мою	моїх
Ор.	моїм		моєю	моїми
М.	...моєму (моїм)		...моїй	...моїх

Так само відмінюємо займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюємо як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюємо як прикметник м'якої групи.

§ 111. Вказівні займенники

Відмінювання вказівних займенників

	О д н и н а			М н о ж и н а
	Чол. і середн. рід		Жін. рід	
Н.	той	те	та	ті
Р.	того		тієї (рідко — тої)	тих
Д.	тому		тій	тим
Зн.	= Н. або Р.	те	ту	= Н. або Р.
Ор.	тим		тією (рідко — тою)	тіми
М.	...тому (тім)		...тій	...тих

Так само відмінюємо займенник *отой*.

Н.	цей	це	ця	ці
Р.	цього (у цього)		цієї	цих
Д.	цьому		цій	цим
Зн.	= Н. або Р.	це	цю	= Н. або Р.
Ор.	цим		цією	цими
М.	...цьому (цім)		...цій	...цих

Так само відмінюємо *оцєї* та рідковживаний варіант *сей*.

§ 112. Питальні займенники

Відмінювання питальних займенників

	Н.	хто		що	
	Р.	кого́ (до ко́го)		чо́го (до чо́го)	
	Д.	кому́		чому́	
	Зн.	кого́ (на ко́го)		що	
	Ор.	ким		чим	
	М.	...ко́му (кім)		...чо́му (чім)	
	О д н и н а			М н о ж и н а	
	Чол. і середн. рід		Жін. рід		
	Н.	чий	чи́є	чийа́	чийі́
	Р.	чийо́го		чийі́ї	чийі́х
	Д.	чийо́му (чи́єму)		чийі́й	чийі́м
	Зн.	= Н. або Р.	чи́є	чийо́	= Н. або Р.
	Ор.	чийі́м		чийо́ю	чийі́ми
	М.	...чийо́му (чи́єму, чийі́м)		...чийі́й	...чийі́х

Займенники *чийі́й, котрі́й* відмінюємо як прикметники твердої групи.

§ 113. Означальні займенники

Відмінювання означальних займенників

	О д н и н а		М н о ж и н а		
	Чол. і середн. рід		Жін. рід		
	Н.	весь (увесь, ввесь)	все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
	Р.	всьо́го (узьо́го) [до всьо́го (узьо́го)]		всі́її (усі́її)	всі́х (усі́х)
	Д.	всьо́му (узьо́му)		всі́й (усі́й)	всі́м (усі́м)
	Зн.	= Н. або Р.	все (усе́)	всю́ (усю́)	= Н. або Р.
	Ор.	всі́м (усі́м)		всі́єю (усі́єю)	всі́ма́ (усі́ма́)
	М.	...всьо́му (узьо́му), ...всі́м (усі́м)		...всі́й (усі́й)	...всі́х (усі́х)

Примітка 1. У всіх відмінках у чергується з **в** за загальним правилом (див. § 23).

Займенники *ко́жен* (ко́жний), *всі́кий*, *всі́лякий*, *самі́й* і *са́мий* (напр.: *самі́й хлі́б*, але *той са́мий*), *сам* (*сама́*, *самі́*) відмінюємо як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не*, *до те́бе*, *на се́бе*, *з ньо́го*, *у не́ї*, *біля ко́го* (*ко́гось*), *від то́го*, *від чо́го* (*чо́гось*), *у цьо́го*, *з усьо́го*, *на то́му*, *при цьо́му*, *у чо́му* (*чо́мусь*), *в усьо́му*.

Але коли прийменник поєднується не із займенником, а з іншою частиною мови, від якої цей займенник залежить, то наголос не змінюється: *до його́ ха́ти*, *до її́ до́му*.

§ 114. Складні займенники (неозначені й заперечні)

Відмінювання складних займенників

Займенники, до складу яких уходять частки **аби-**, **де-**, **ні-**, **-небудь**, **-сь**, відмінюємо так:

Абі́хто, *абі́кого*, *абі́ї* в ко́го, *абі́кому*, *абі́ким*, *абі́ї* з ким, *абі́ї* на ко́му (і *абі́ї* на кім).

Абі́який, *абі́якого*, *абі́якому*, *абі́яким*, *абі́ї* з які́м, *абі́ї* на яко́му (і *абі́ї* на які́м).

Де́хто, *де́кого*, *де́кому*, *де́* з ким, *де́* на ко́му (і *де́* на кім), *на де́кому*.

Де́який, *де́якого*, *де́яким*, *на де́яких* (і *де́* на яких).

Котри́йсь, *котро́гось*, *котро́мусь*, *котри́мсь*, *на котро́мусь*.

Ніхто́, *ніко́го*, *ніко́му*, *нікі́м*, *ні* з кі́м, *ні* на ко́му (і *ні* на кім).

Нія́кий, *нія́кого*, *нія́кому*, *нія́ким*, *ні* на яко́му (і *ні* на які́м).

Хто-не́будь, *ко́го-не́будь*, *кому́-не́будь*, *ким-не́будь*, *на ко́му-не́будь*.

Хто́сь, *когóсь*, *кому́сь*, *кимсь* (і *кі́мось*), *у ко́мусь*.

Чийсь, *чийо́гось*, *чийо́мусь* (і *чи́́мусь*), *чий́мсь* (і *чий́мось*), *на чийо́мусь* (і *на чи́́мусь*, *чий́мсь*, *чий́мось*).

Що-бу́дь, *чо́го-бу́дь*, *чому́-бу́дь*, *чим-бу́дь*, *на чо́му-бу́дь* (і *на чі́м-бу́дь*).

Що-небудь, чого-небудь, чому-небудь, чим-небудь, на чому-небудь (і на чім-небудь).

Щось, чогось, чомусь, чимсь (і чимось), на чомусь (і на чімсь, чімось).

Примітка. Займенникові числівники *декілька, кілька, скільки, стільки* відмінюємо як числівник *два: декількох, декільком, декількома; багато* відмінюємо так: *багатьох, багатьом, багатьма і багатьома*.

ДІЄСЛОВО

§ 115. Дійсний спосіб

Теперішній час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	ід- у́	кол- ю́	чу́- ю	ід- емó	кóл- емо	чу́- ємо
2 ос.	ід- еш	кóл- еш	чу́- еш	ід- ете́	кóл- ете	чу́- ете
3 ос.	ід- е́	кóл- е	чу́- е	ід- у́ть	кóл- ють	чу́- ють

II дієвідміна

	О д н и н а			М н о ж и н а		
1 ос.	робл- ю́	ба́ч- у	го́- ю	рóб- имо	ба́ч- имо	го́- імо
2 ос.	рóб- иш	ба́ч- иш	го́- їш	рóб- ите	ба́ч- ите	го́- їте
3 ос.	рóб- ить	ба́ч- ить	го́- їть	рóбл- ять	ба́ч- ать	го́- ять

За такими зразками відмінюємо й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів на дієвідмини

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду) дієслова поділено на дві дієвідмини: *п е р ш у і д р у г у*. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До першої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -еш (-єш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-єте), -уть (-ють)**.

До другої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять)**.

3. Визначаючи особові закінчення дієслів, потрібно врахувати те, що:

1) дієслова, які мають в інфінітиві основу на **-и, -і (-ї)** або на **-а** (після **ж, ч, ш**) і в першій особі однини та в третій особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до другої дієвідміни:

бáчи-ти	бáч-у	бáч-ать
варí-ти	вар-ю	вáр-ять
доí-ти	до-ю	дó-ять
летí-ти	леч-у́	лет-я́ть
сидí-ти	сидж-у́	сид-я́ть
кричá-ти	крич-у́	крич-а́ть

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на **-отіти**: *бульк-отіти, бурм-отіти, мурк-отіти, цок-отіти*, а також дієслова *боя-тися, стоя-ти* (з основою на **-я**), *спá-ти* (з основою на **-а** не після шиплячого), *біг-ти* (з основою на приголосний);

2) усі інші дієслова належать до першої дієвідміни, а саме:

а) дієслова з односкладовою інфінітивною основою на голосні **-и-, -у-**, які зберігаються в дієвідмінюваних формах, а також похідні від них:

ві-ти (док. завíти)	ві-ю	ві-ють
жі-ти	жив-у́	жив-у́ть
крí-ти	крí-ю	крí-ють
мі-ти	мі-ю	мі-ють
ні-ти	ні-ю	ні-ють
ші-ти	ші-ю	ші-ють
чу́-ти	чу́-ю	чу́-ють

В особових формах дієслів *біти*, *віти* (док. *звіти*), *літи*, *піти* кореневий голосний **и** не зберігається: *б'ю* — *б'ють*, *в'ю* — *в'ють*, *лю* — *лють*, *п'ю* — *п'ють*;

б) дієслова з основою інфінітива на **-і-**, що зберігається у формах дієвідмінювання:

білі-ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

в) дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного, а також після шиплячого, коли це **-а-** в дієвідмінюваних формах зберігається, та дієслова з основою інфінітива на **-я-**:

гна́-ти	жен-у́	жен-у́ть
закиса́-ти	закиса́-ю	закиса́-ють
міша́-ти	міша́-ю	міша́-ють
писа́-ти	пиш-у́	пиш-у́ть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

г) дієслова з основою інфінітива на **-ува-** (**-юва-**), які у формах теперішнього часу та майбутнього часу дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-**:

буд-ува́-ти	буд-у́-ю	буд-у́-ють
гор-юва́-ти	гор-ю́-ю	гор-ю́-ють
намал-юва́-ти	намал-ю́-ю	намал-ю́-ють

Примітка. Від суфікса **-ува-** (**-юва-**) потрібно відрізнити суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти* — *бу-ва́-ю*, *бу-ва́-ють*; *відчу-ва́-ти* — *відчу-ва́-ю*, *відчу-ва́-ють*. Але: *ку-ва́-ти* — *ку-ю́*, *пізна-ва́-ти* — *пізна-ю́*, *ста-ва́-ти* — *ста-ю́*;

г) дієслова з основою інфінітива на **-оло-**, **-оро-**:

полó-ти	пол-ю́	пóл-ють
поборó-ти	побор-ю́	побóр-ють

д) дієслова з основою інфінітива на **-ну-**:

гля́ну-ти	гля́н-у	гля́н-у ть
кі́ну-ти	кі́н-у	кі́н-у ть

е) дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті́	нес-у́	нес-у ть
па́с-ти	пас-у́	пас-у ть
те́р-ти	тр-у	тр-у ть

є) дієслова з основою на **-ота-**:

бульк-о та́ -ти	булькоч-у́	булькоч-у ть
мурк-о та́ -ти	муркоч-у́	муркоч-у ть

ж) окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-у ть
і́ржа-ти	і́рж-у́	і́рж-у ть
реві-ти (і реві́ти)	рев-у́	рев-у ть
сла́-ти (= поси́лати)	шл-ю́	шл-ю ть
сла́-ти (= стелі́ти)	стел-ю́	стел-ю ть
хоті́-ти	хоч-у	хоч-у ть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи наявний **е**, втрачають його і в особових формах, і у формах наказового способу: *завме́р-ти* — *замр-у́, замру́ть, замр-і́*; *те́р-ти* — *тр-у, тр-уть, тр-и*; *упе́р-ти* — *упр-у́, упр-у́ть, упр-і́*. Але: *де́р-ти* — *дер-у́, дер-у́ть, дер-і́*; *же́р-ти* — *жер-у́, жер-у́ть, жер-і́*.

ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ У ДІЄСЛОВАХ, ДІЄПРИКМЕТНИКАХ І ВІДДІЄСЛІВНИХ ІМЕННИКАХ

4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г → ж, к → ч, х → ш, з → ж, с → ш, т → ч, ст → шч** (буква **ш**), **ск → шч** (буква **ш**) у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо

така зміна є в першій особі однини: *могти* — *мо́жу, мо́жеш*; *пекти* — *печу́, пече́ш*; *колихати* — *колиш́у, коли́шеш*; *в'язати* — *в'язу́, в'язе́ш*; *чесати* — *чешу́, че́шеш*; *хотіти* — *хо́чу, хо́чеш*; *свистати* — *свищу́, сви́щеш*; *полоскати* — *полощу́, поло́щеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д, т, з, с** змінюються на **дж, ч, ж, ш**, а **зд, ст** → **ждж, шч** (буква **щ**): *водити* — *воджу́, вертіти* — *верчу́, возіти* — *вожу́, носіти* — *ношу́; їздити* — *їжджу, вімостити* — *вімощу*.

Примітка. У дієслові *бігти* й похідних від нього *забігти, прибігти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду): *бігти* — *біжу́, біжи́ш*.

6. Приголосні **г, з** змінюються на **ж; к, т** → **ч; с** → **ш; д, дз** → **дж; ст, ск** → **шч** (буква **щ**):

1) у дієприкметниках перед суфіксом **-ен(-ий)**: *перемо́жений, во́жений, пе́чений, кру́чений, но́шений, збу́джений, ві́жджений, ві́мощений, пу́щений*;

2) у похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а-**: *заморо́жувати, вико́чувати, вино́шувати, розку́шувати, прина́джувати, ви́жджувати, вимощу́вати; походжа́ти, саджа́ти*, але: *заважа́ти, хоч зава́дити, зава́джу*;

3) у віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(-я)**: *відно́шення, розхо́дження, розгни́дження, спро́щення*, але перед **-інн(-я)** ці приголосні зберігаються: *води́ння, вози́ння, гнізди́ння, крути́ння, носи́ння*.

Примітка 1. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед **я, ю** з'являється **л**: *ку́плять, ло́влять, ло́млять, лю́блять*; *куплю́, ловлю́, ломлю́, люблю́*. **Л** з'являється також після губних:

1) у дієприкметниках на **-ен(-ий)**: *зробле́ний, купле́ний, розгра́флений*;

2) у дієприслівниках на **-ячи**: *губля́чи, любля́чи, робля́чи*;

3) у віддієслівних іменниках перед **-енн(-я)**: *здеше́влення, погли́блення*.

Примітка 2. Постфікс **-ся (-сь)** із дієсловами пишемо разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть**: *б'є́ться, лле́ться, сме́ється*.

**Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ,
ВІДПОВІСТІ (та інших з компонентом
-ВІСТИ), БУТИ**

7. Дієслова *дати, їсти, відповіді, розповіді* та інші на **-вісти**, а також *бути* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень дієслів теперішнього часу (або майбутнього часу доконаного виду) окрему групу.

	О д н и н а		М н о ж и н а			
1 ос.	дам	їм	відповім	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дасі	їсі	відповісі	дастé	їстé	відповістé
3 ос.	дасть	їсть	відповість	дадуть	їдять	<i>але:</i> дадуть відповідь

Від дієслова *бути* вживаємо тільки форму *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживані ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єсі*, а для третьої особи множини — *суть*.

Майбутній час

8. Майбутній час дієслів:

1) **н е д о к о н а н о г о в и д у** вживаємо в таких формах:

а) особових формах допоміжного дієслова *бути* — *буду, будеш, буде, будемо* (зрідка *будем*), *будете, будуть* + інфінітив: *буду писати, будете ходити*;

б) особових формах, утворених з інфінітива та скорочених особових форм колишнього дієслова *йти* (*иму...*) — **-му, -меш, -ме, -мемо** (зрідка **-мем**), **-мете, -муть**, що стали дієслівними закінченнями: *пектіму, пектімеш, пектіме, пектімемо* (зрідка *пектімем*), *пектімете, пектімуть*.

2) **д о к о н а н о г о в и д у** вживаємо в таких формах:

а) префікс + теперішній час: *зроблю, напишú*;

б) деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду із закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *грімну, ляжу, пуцú, стúкну*.

Минулий і давноминулий час

9. Дієслова м и н у л о г о ч а с у особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** — у жін. роді, **-ло** — у середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; бра́ла, несла́, пекла́; бра́ло, несло́, пекло́; бра́ли, несли́, пекли́.*

Д а в н о м и н у л и й ч а с дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ході́в був, ході́ла була́, ході́ли були́.*

Примітка 1. Про чергування **о, е з і** в дієсловах *вів, ніс, ріс* та ін. див. § 9, п. 1е. За аналогією до форм *вів, ніс, стері́г* та ін., у яких **о, е** чергуються з **і**, утворилися такі форми, як *запрі́г* (від *запрягти́*), *ліг* (від *лягти́*), де маємо **і** замість **я**.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу із суфіксом **-ну-** або без нього немає: *зблі́днути — зблі́д, зблі́дла; посóхнути — посóхти — посóхнув, посóх, посóхнула, посóхла; сла́бнути — засла́бти — засла́б, засла́бла; тягну́ти — тягті́ — тягну́в, тягну́ла — потя́г, тягла́.*

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфікса інфінітива, закінчень усіх форм минулого часу та закінчень 1 особи однини, множини й 2 особи множини майбутнього часу доконаного й недоконаного (синтетична форма) виду може змінюватися на **-сь** в усному мовленні та художньому стилі: *узя́тись, узя́всь, узяла́сь, узяло́сь, узяли́сь; візьму́сь, візьмемо́сь, візьмете́сь; бра́тимусь, бра́тимемо́сь, бра́тимете́сь.* У формі чол. роду минулого часу це буває тільки після приголосного **в**: *знайшо́всь, одягну́всь, усміхну́всь* (але: *стері́гся, обпі́кся* тощо).

§ 116. Наказовий спосіб

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос. однини	-и	-Ø (нульове закінчення)
1 ос. множини	-імо (-ім),	-мо
2 ос. множини	-іть,	-те

1. Закінчення **-и, -імо (-ім), -іть** звичайно бувають:

1) під наголосом: *бері́, бері́мо (бері́м), бері́ть; живі́, живі́мо (живі́м), живі́ть; іді́, іді́мо (іді́м), іді́ть; печі́, печі́мо (печі́м), печі́ть; припусті́, припусті́мо (припусті́м), припусті́ть;*

2) у дієсловах із наголошеним префіксом **ви-**: *ві́бери, ві́берімо (ві́бері́м), ві́беріть; ві́жени, ві́женімо (ві́жені́м), ві́женіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері́, бері́мо (бері́м), бері́ть; жені́, жені́мо (жені́м), жені́ть;*

3) у дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивну́ти — кивну́, кивну́мо (кивну́́м), кивну́ть; крикну́ти — крикну́, крикну́мо (крикну́́м), крикну́ть; моргну́ти — моргну́, моргну́мо (моргну́́м), моргну́ть; сту́кнути — сту́кни, сту́кнімо (сту́кні́м), сту́кніть;*

4) у дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкрéсли, підкрéслімо (підкрéслі́м), підкрéсліть; прові́три, прові́трімо (прові́трі́м), прові́тріть.*

2. В інших дієсловах ненаголошеного голосного в закінченнях наказового способу немає:

1) після голосних: *грай, гра́ймо, гра́йте; купу́й, купу́ймо, купу́йте; стій, сті́ймо, сті́йте; ший, ші́ймо, ші́йте;*

2) після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, шч** (буква **щ**), **р**: *не го́рб(ся), не го́рбте(сь); сип, сі́пмо, сі́пте; став, ста́вмо, ста́вте; ознайо́м, ознайо́мте; ріж, рі́жмо, рі́жте; поклі́ч, поклі́чмо, поклі́чте; руш, ру́шмо, ру́ште; мори́, мори́мо, мори́те; пові́р, пові́рмо, пові́рте;*

3) після приголосних **д, т, з, с, л, н** ненаголошений голосний у закінченнях також зникає, причому ці приголосні стають м'якими: *сядь, ся́дьмо, ся́дьте; трать, тра́тьмо, тра́тьте; чисть, чі́стьмо, чі́стьте; злязь, зля́зьмо, зля́зьте; пові́сь, пові́сьмо, пові́сьте; візволь, візво́льмо, візво́льте; стань, ста́ньмо, ста́ньте.*

Примітка 1. Від дієслова *істи* утворюються такі форми наказового способу: *іж, і́жмо, і́жте*; від дієслів *доповіді́ти, розповіді́ти* звичайно вживаємо форми: *доповіді́й (від доповіді́ти), розповіді́й (від розповіді́ти).*

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч**: *бі́гти — бі́жні, бі́жімо (бі́жі́м), бі́жіть; лягті́ — ля́ж, ля́жмо,*

ляжте; пекті́ — *печі́, печі́мо (печі́м), печі́ть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжу́, ляжу́, печу́*).

Приголосні **з, с, х** у словах на зразок *казáти, писáти, брехáти* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш**: *казáти* — *кажі́, кажі́мо (кажі́м), кажі́ть*; *писáти* — *пиші́, пиші́мо (пиші́м), пиші́ть*; *брехáти* — *(не) бреши́, (не) бреши́ть*; пор. теперішній час: *кажу́, пишу́, (не) брешу́*.

Примітка 3. Усі дієслова із суфіксом **-ува-** (**-юва-**) мають перед закінченням наказового способу голосний **у** (**ю**): *вимірю́ю, просмо́люю, розка́зуу*.

§ 117. Умовний спосіб

Частки **б, би** в умовному способі пишемо окремо; **б** пишемо після слів, що закінчуються на голосний: *я хоті́ла б; вона б сказа́ла; рада́ б узя́ти; я б про це розпові́в; би* — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хоті́в би; він би сказа́в; я міг би взя́ти; він би це давно́ був зробі́в*.

§ 118. Неозначена форма дієслова (інфінітив)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *гли́бша-ти, годувáти, думáти, жити́, кінну́ти, лі́зти, мандру́вати, нести́, пекті́, пекті́ся (пекті́сь), ре́вти, розумі́ти, сто́яти, ході́ти, хоті́ти*.

Примітка 1. В усному мовленні, а часом і в художньому стилі вживають також і форму інфінітива на **-ть**, коли основа дієслова закінчується на голосний: *брать, каза́ть, кінну́ть, терні́ть, ході́ть*.

Примітка 2. Про форми із суфіксом **-ну-** й без нього див. § 115, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся (-сь)**.

§ 119. Дієприкметник

В українській мові розмежовують:

1. Дієприкметники активного стану:

1) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** (уживані переважно як прикметники та іменники): *живу́чий, квітучи́й, лежачи́й, сто́ячий*;

2) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зж́овклий, наві́слий, осі́лий, почорні́лий*.

2. Дієприкметники пасивного стану минулого часу:

1) на **-ний (-аний, -яний, -ений, -єний), -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний (-а, -е)**: *(зі)гнаний, (по)сіяний, (с)творений, окрілений, (за)ѓоєний, (з)будований, скопійований, сформульований, знéхтуваний, очóлюваний*;

2) на **-тий (-а, -е)**: *бі́тий, взу́тий, жáтий, закρί́тий, мі́тий, почáтий, тéртий, ужáтий, узя́тий*.

Примітка. 1. Варіантні форми на **-тий, -ний** утворюємо від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *верну́ти — véрнутий і véрнений; замкну́ти — за́мкнутий і за́мкнений; кину́ти — кінутий і кінений; усуну́ти — усуну́тий і усунений; розвіну́ти — розвінутий і розвінений*.

2. Варіантні форми на **-тий, -ний** утворюємо й від дієслів з основою інфінітива на **-оло-, -оро-**: *колóти — ко́лотий і ко́лений; по́роти — по́ротий і по́рений*.

Від дієслова *молóти* маємо варіантні форми *мо́лотий* і рідше *ме́лений*.

§ 120. Дієприслівник

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюємо від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** вживаємо в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — у дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беру́ть — беручі́, виробля́ють — виробля́ючи, іду́ть — іду́чі, ка́жуть — ка́жучи; ба́чуть — ба́чачи, летя́ть — летя́чі, сидя́ть — сидя́чі, спля́ть — спля́чі*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюємо від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бра́вши, купува́в — купува́вши, купі́в — купі́вши, налеті́в — налеті́вши; прині́с — прині́сши, спі́к — спі́кши, став — ста́вши*.

Примітка. Дієприслівники, утворені від зворотних дієслів, мають постфікс **-сь**: *смію́чісь, узя́вшись*; рідше — **-ся**: *смію́чіся, узя́вшися*.

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ¹

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ

Л § 121. 1. Звук [l] у словах іншомовного походження передаємо твердим або м'яким л — залежно від того, як узвичаєне те чи те слово в українській мові:

1) твердим л (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантний, глазур, клас, молекула, новела, план, прімула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Ламарк, Флобер* та ін. У новітніх запозиченнях з англійської мови звук [l] передаємо твердим л (*ланч, сейл, таблоїд, файл* та ін.);

2) м'яким л (**ль, льо, лю, ля**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульбоб, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; вакубля, пілюля, пляж, полярний, регулятор; Базель, Ольстер, Любек, Аляска, Фінляндія; Вільсон, Кромвель, Лінкольн, Мішель, Рафаель, Лютер, Золя* та ін.

2. Звукосполучення [le] передаємо через ле: *електрика, желе, кілер, легенда, лекція, плесер, пленум, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Леннон, Лессінг, Пелє* та ін.

Г, Н § 122. 1. Звук [g] та близькі до нього звуки, що позначаються на письмі буквою **g**, звичайно передаємо буквою г: *авангард, агітація, агресор, блогер, гвардія, генерал, гламур, графік, грог, ембарго, лінгвістика, маркетинг, міграція, негативний, серфінг, синагога; Гвінея, Гольфстрім, Гренландія, Грузія, Люксембург, Чикаго; Вахтанг,*

¹ Правопис іншомовних власних назв, що походять зі слов'янських мов, подано в IV розділі «Правопис власних назв» (§ 141—154).

Гайнетдін, Гарсія, Георг, Гете, Гурамішвілі, Ердоган, Магомét; «Фольксваген».

2. Буквою **г** передаємо звук [g] у давнозапозичених загальних назвах, таких як *танок, татунок, твалт, трати, ґрунт* і под. (див. § 6) та в похідних від них: *танковий, тратчастий, ґрунтовний* і т. ін.

3. У прізвищах та іменах людей можна передавати звук [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови — буквою **г** (*Вергілій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Греґуар, Гуллівер*) і шляхом імітації іншомовного [g] — буквою **ґ** (*Вергілій, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Греґуар, Гуллівер* і т. ін.).

4. Звук [h] передаємо переважно буквою **г**: *гандбол, гербарій, гінді, гіпотеза, горизонт, госпіс, госпіталь, ґумус; Гарвард, Гельсінкі, Гіндустан; Ганнібал, Гейне, Горациї; Люфтганза*. За традицією в окремих словах, запозичених з європейських та деяких східних мов, [h] і фонетично близькі до нього звуки передаємо буквою **х**: *брахман, джихад, моджахед, ханум, харакірі, хіджаб, хобі, хокей, хол, холдинг, шахід; Аллах, Ахмед, Мухаммед, Сухроб, Хакім, Хаммурані* та ін.

ТН у словах
грецького
походження

§ 123. Буквосполучення **th** у словах грецького походження передаємо звичайно буквою **т**: *антологія, антропологія, аптека, астма, бібліотека, католицький, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Амальтея, Прометей, Таїсія, Тєкля, Теодор*. У словах, узвичаєних в українській мові з **ф**, можлива орфографічна варіантність на зразок: *анатема* і *анатема*, *дифірамб* і *дитирамб*, *ефір* і *етер*, *кафедра* і *катєдра*, *логарифм* і *логарітм*, *міф*, *міфологія* і *міт*, *мітологія*; *Агафангел* і *Агатангел*, *Афіни* і *Атєни*, *Борисфєн* і *Бористєн*, *Демосфєн* і *Демостєн*, *Марфа* і *Марта*, *Фессалія* і *Тессалія* та ін.

W та **ТН** у словах
англійського
походження

§ 124. 1. Англійську букву **w** на позначення звука [w] передаємо звичайно через **в**: *вікєнд; Вашингтон, Вєбстер, Вєллінгтон, Вільсон, Вінніпєг* та ін.; у деяких словах за традицією через **у**: *уайт-спірит; Уельс* та ін.

2. Англійське буквосполучення **th** на позначення звука [θ] передаємо звичайно через **т**: *трілер; Агата, Артур, Блєксмїт, Вóрдсворт, Мєредїт*; на позначення звука [ð] — звичайно через **з**: *Вєзербі, Рєзерфорд, Сєзерленд*; рідше через **т**: *Саутї, Сóтбі*, або **с**: *Голсуóрсі*.

LL та ILL у словах французького походження § 125. Французькі буквосполучення **ll** та **ill** після голосних, у кінці слів та перед голосними відповідно до французької вимови передаємо через **й**: *макіяж; Війóн, Шантії*.

У деяких загальних і власних назвах буквосполучення **-aille, -eille, -ille** за традицією передаємо як **-аль, -іль**: *ваніль; Версаль, Марсєль*.

Ј § 126. Звук [j] звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою **й**, а у звукосполученнях [je], [ji], [ju], [ja] буквами **є, ї, ю, я**: *бўєр, єті, ін'єкція, конвєєр, плєєр, проєкт, проєкція, суб'єкт, траєктóрія, фєєрвєрк, флєєр, фое; круїз, мозаїка; лóяльний, паранóя, пляєда, рóяль, саквóяж, секвóя, фаянс; Йóгáнн; Єйтс, Каєнна, Мєєр, Рамбує, Сóєр, Фєєрбáх, Хєєрдáл; Гаїті; Юнóна; Гóя, Ісáя, Савóя, Хаям*.

Кінцеві -TR, -DR § 127. Кінцеве **-tr** передаємо через **-тр, -др** — через **-др**: *барóметр, діáметр, семєстр, теáтр, термóметр, центр; олеáндр, циліндр*.

§ 128. Неподвоєні й подвоєні букви на позначення приголосних

1. У загальних назвах іншомовного походження букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо: *абáт, акумулятор, барóко, беладóна, белетрїстика, бравїсимо, ват, група, гун (гўни), ідилїчний, інтелектуáльний, інтермєцо, колектїв, комісія, лїбрєто, піанїсимо, піцикáто, стакáто, сўма, фїн (фїни), шасї* та ін.

За традицією з подвоєнням пишемо загальні назви: *аннáли, бїль, бóнна, брутто, бўлла, вáнна, вїлла, дóнна, дўрра, мадóнна, мánна, мїрра, муллá, нєтто, пáнно, пєннї, тóнна* та слово *Аллáх*.

2. У разі збігу в загальних назвах однакових приголосних префікса й кореня подвоєння звичайно зберігаємо, зокрема тоді, коли в українській мові вживається непрефіксальне слово з тим самим коренем: *імміграція* (пор. *міграція*), *інновація* (пор. *новація*), *іраціональний* (пор. *раціональний*), *ірреальний* (пор. *реальний*), *контрреволюція* (пор. *революція*), *контрреформація* (пор. *реформація*), *сюрреалізм* (пор. *реалізм*).

Примітка. Букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо, коли семантичний зв'язок між префіксальним словом і словом без префікса втрачений або суттєво послаблений: *анотація*, *конотація* (пор. *нотація*), *кореляція* (пор. *реляція*), *кореспондент* (пор. *респондент*) і т. ін.

3. Подвоєння букв на позначення приголосних переважно зберігаємо у власних назвах: *Андорра*, *Бессемёр*, *Гаронна*, *Голландія*, *Марокко*, *Міссурі*, *Ніцца*, *Теннессі*, *Яффа*; *Бетті*, *Білл*, *Боттічеллі*, *Джонні*, *Кіркконнелл*, *Ллойд*, *Мюллер*, *Руссо*, *Смоллетт* та в загальних назвах, які від них утворені за допомогою афіксів: *андоррець*, *бессемёрівський*, *голландський*, *марокканець* і т. ін. У загальних назвах, утворених від власних назв без додавання афіксів, букви на позначення приголосних не подвоюємо: *ват* (пор. *Ватт*), *бекерель* (пор. *Беккерель*), *гаус* (пор. *Гаусс*).

Примітка. За усталеною традицією в деяких власних назвах подвоєння не зберігаємо (*Пенсільванія*) або зберігаємо частково (*Міссісіпі*).

СК 4. Буквосполучення **ск**, що в англійській, німецькій, шведській та деяких інших мовах передає звук [к], відтворюємо українською буквою **к**: *Стокгольм*; *Бекі*, *Бісмарк*, *Брокес*, *Брюкнер*, *Букінгем*, *Джексон*, *Дікенс*, *Дікінсон*, *Ламарк*, *Рудбек*, *Текерей*, *Шерлок*, *Штокманн*.

Примітка. Подвоєння **кк** зберігаємо у власних назвах кельтського походження, де формант **Мас**, **Мс** поєднується з основою, що починається на [к], коли це одне слово: *Маккартні*, *Маккензі*, *Маккенна*, *Маккінлі*, а також у загальних назвах, утворених від таких власних назв: *маккартізм* і т. ін.

ГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОЛОСНИХ

І § 129. Залежно від позиції у слові, особливостей вимови та мовної традиції букви на позначення звука [i], зокрема **i**, **y** (ігрек), **e**, буквосполучення **ea**, **ee**, **ie** та ін., передаємо українськими буквами **i**, **ï** та **и**.

І. І пишемо:

1. На початку слова: *іде́я, інстру́кція, інтернаціо́нальний; Іліа́да, І́ндія, І́тон; Ї́бсен, Ї́ден, Ізабе́лла.*

2. Після приголосного перед голосним та буквами **с**, **ї**, **й**: *аксіо́ма, арте́ріальний, геніа́льний, діагно́з, діале́ктика, індустріаліза́ція, мате́ріал, ра́діус, раціо́н, революціо́нер, соціалі́зм, соціоло́гія, тріу́мф, фіа́лка, фіоле́товий, ціані́д, чаба́та; аудіе́нція, гіе́на, кліе́нт, піе́тєт, ріе́лтор, тампліе́р; копі́ст; парті́йний, ра́дій; Біаррі́ц; Віардо́, Ієлє́сіас, Марціа́л, Оссіа́н, Сіа́м; Ліе́на, Шанті́; Фіу́ме.*

У кінці слова іншомовне **-ia** передаємо звичайно через **-ія**: *арте́рія, інду́стрія, мате́рія; Га́ллія, Гарсі́я, Іта́лія.*

3. В іменах і прізвищах після приголосного перед наступним приголосним **i** в кінці слова: *Беатрі́че, Грі́мм, Дідро́, Дізе́ль, Ові́дій, Річа́рд; Анрі́, Ме́дічі, Россі́ні.*

Власні назви, що перейшли в категорію загальних назв, пишемо за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *дізе́ль* (від прізвища *Рудольфа Дізеля*), *силуе́т* (від прізвища *Етьє́на де Сілуе́тта*).

4. У географічних назвах після приголосних, крім **дж**, **ж**, **ч**, **ш**, **щ**, **ц** і **р**, перед наступним приголосним, крім [j], **i** в кінці слова, а також у похідних прикметниках: *Лісабо́н, Монтевіде́о, Ніл, Севі́лья, Сідней; Замбе́зі, Канза́с-Сіті, Ка́прі, Міссісі́пі, Сомалі́; лісабо́нський, сомалі́йський.*

5. Після приголосних у кінці слова: *віза́ві, ві́скі, жу́рі, колі́бри, мерсі́, парі́, попурі́, су́ші, таксі́, харакі́рі, шасі́.*

6. У всіх інших словах після **б**, **п**, **в**, **м**, **ф**, **г**, **к**, **х**, **л**, **н** перед наступним приголосним: *бі́знес, піло́т, вібра́ція, ака-*

*дeмiк, фiнaнси, гpафiк, гiпопoтaм, лoгiчний, гiмн, кiбyц, кi-
лoгpаm, кiнo, aрхiв, хiмiя, хiрyрг, лiтepaтyрa, рeспyблiкa,
нiшa, пiанiсiмo.*

За усталеною традицією в ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишемо **и**: *башкiр, вiмпeл, eхiднa, iмбiр,
калмiк, кипapиc, кiceт, лимaн, мiля, мирт, нiрка, спирт, хи-
мeрa* та iн.

За традицією з **и** пишемо також слова грецького походження, що усталилися в церковному вжитку: *диякoн, eпiс-
кoп, eпитiмiя, eпитpaxiль, мiрo, мiтpа, митpoпoлит, хpиc-
тиянcтвo* тощо.

II. **ї** пишемо після голосного: *альтpуiст, eгoiст, кoфeiн,
мaйc, мoзaйкa, нaйвний, рyiнa, cтoйк, тeйн; Aдeлaйдa, Aйдa, Kaйр,
Caйд, Taйр, Xaйм, Xycaйнoв.*

Примітка. У складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишемо **і**: *нeoiмпepiaлiзм, пceвдoicтop-
ичний*, так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний: *вoicтинy, дoicтopичний, пoйнфopмyвaти; нeйндyктивний* і т. iн.

III. **И** пишемо:

1. У загальних назвах після приголосних **д, т, з (дз), с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним (крім **й**): *дiзeль,
динaмo, диплoм, дирeктop, мeтoдикa; iнcтитyт, мaтeмaти-
кa, cтiмyл, тип; пoзицiя, фiзичний; тaкciст, рoдзiнкa, си-
лyeт, cиcтeмa; цистeрнa, цифpa; рeжiм, джигiт, джiнcи,
джип; чичepoнe; шiрмa, шифp; бpигaдa, риф, фaбpикa.*

2. У географічних назвах із кінцевими **-ида, -ика**: *Антapк-
тидa, Атлaнтидa, Флopидa; Адpіaтикa, Амeрикa, Антapкти-
кa, Арктикa, Атлaнтикa, Афpикa, Бaлтикa, Кoрсикa, Мeксикa.*

3. У географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Вiрджiнiя, Алжiр, Жирoндa, Чикa-
гo, Чилi, Вaшингтoн, Гeмпшиp, Йoркишиp, Лeйпциг, Циндao* та в похідних від них: *алжiрeць, йoркишiрський, чилiйський* та iн. Перед голосним і в кінці слова пишемо **і**: *Вiшi, Шioфoк.*

4. У географічних назвах після **p** перед приголосним, крім [j]: *Британія, Крит, Мавританія, Магриб, Мадрид, Рив'єра, Ріга* та ін. і в похідних від них: *британський, мавританський, різький* та ін.

Примітка 1. У компоненті власних назв **-стріт** пишемо **i**: *Бейкер-стріт, Волл-стріт, Ріджент-стріт, Фліт-стріт*.

Примітка 2. У географічних назвах після **p** перед [j] та в похідних від них пишемо **i**: *Брієнн, Ер-Ріяд, Трієст; ер-ріядський, трієстський*.

5. За традицією в деяких географічних назвах після приголосних **d, t** перед наступним приголосним, крім [j]: *Ватикан, Единбург, Кордильєри, Медіна, Палестина, Сардинія, Скандинавія, Тибет* та в похідних від них: *ватиканський, єдинбурзький, скандинавський* та ін.

Примітка. Після приголосних **d, t** перед голосним **i** [j] пишемо **i**: *Галатія, Індія*.

6. У ряді інших географічних назв за традицією: *Бразилія, Вифлеєм, Єрусалим, Китаї, Пакистан, Сиракузи, Сирія, Сицилія* та в похідних від них: *єгипетський, сирієць* та ін.

Е, У **§ 130.** 1. Голосний [e] звичайно передаємо буквою **e**: *енергія, ера, філе, шардонé, шевроле; Есхіл, Етна*, а з попереднім [j] — буквою **є**: *Єллоустоун, Ёль, Ёмен*.

За традицією **є** пишемо в низці слів релігійної тематики (грецького походження): *євхарістія, єпископ, єпитімія, єпित्रахіль, єресь; Євангеліє* та ін.

Після букв на позначення голосних, після **ь** і апострофа в загальних і власних назвах звичайно вживаємо букву **є**: *абітуриєнт, го́мо са́пієнс, дієз, дієрєза, дієта, карієс, клієнт, конвєср, пацієнт, реєср, рієлтор, сієста, траєкторія, феєрвєрк, фоє; досьє, портьє; круп'є; Марієнбург, Трієст; Сьєрра-Леоне; Арієль, Вандрієс, Дієго, Данієль, Марієтта, Рамбує; Лавуазьє; П'єтро*. Якщо префікс у слові або перша частина складного слова закінчується на голосний, то після них пишемо **є**: *агроєкологія, геоеконóміка, дієлєктрик, дієтіл, євроєліта, квазієтнічний, мегаєфєкт, металоємаль, мінієскалатор, поєтáпний, полієдр, псевдоєфєкт, ультраєрòзія*.

2. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишемо українську букву **у**: *брошюра, журі, парашют*.

AU, OU § 131. Буквосполучення **au, ou** на позначення звукосполучень **[au], [ou]** передаємо через **ау, оу**: *аутсайдер, гауптвахта, маузер; Каунас; Клаус, Краузе, Пауль, Фауст, Джобуль*.

У словах, що походять із давньогрецької та латинської мов, буквосполучення **au** звичайно передаємо через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон, лавра; Мавританія; Аврора, Павло*. У запозиченнях із давньогрецької та латинської мов, що мають стійку традицію передавання буквосполучення **au** через **ау**, можливі орфографічні варіанти: *аудієнція* і *авдієнція*, *аудиторія* і *авдиторія*, *лауреат* і *лавреат*, *пауза* і *павза*, *фауна* і *фавна*.

Ö, Ø, EU, OE § 132. Голосні, яким на письмі відповідають букви й буквосполучення **ö, ø, oe, eu** у німецькій, данській, іспанській, норвезькій, турецькій, французькій, шведській та деяких інших мовах, і фонетично подібні до них голосні передаємо українською буквою **е**: *Вільнев, Гете, Ёнчепінг, Кельн, Мальме, Пастер, Рентген*, а після звука **[j]** — буквою **є**: *Б'єрнсон, Рішельє*.

AU, EI, OU у словах англійського походження § 133. Англійські дифтонги **[au], [ei], [ou]** звичайно передаємо, імітуючи їхнє звучання в мові оригіналу, через **ау, ей, оу**: *браузер, браунінг, гейм, дисплей, сноуборд, шобу; Джорджтаун, Пауелл; Джеймс; Беллоу, Сілітоу, Сноу*. Окремі слова з дифтонгами **[ei]** і **[ou]** ввійшли в українську мову в адаптованому вигляді з голосними **е, о**: *бєбібум, брек, лєді; гол, готєль, дєпінг, смєкінг; Айвєнго, Бєкон, Джєрєм, Чємбєрлєн, Шєкспїр; Гладстєн, Дєфє, Лонгфєлло, Марлє, Олдєс, Пє*.

§ 134. Звук [æ] у словах англійського походження

Англійський звук **[æ]**, якому на письмі відповідає англійська буква **a**, звичайно передаємо українською буквою **а**: *макінтош, спам, хакер, чат; Адлер, Канавєрал, Ланкастер, Манчєс*

тер; Адамс, Алекс, Гаррісон, Чаплін; у багатьох словах за традицією цей звук передаємо через е: бізнесмен, менеджер; Блеквуд, Кемерон, Лемберт, Селінджер, Сем, Тетчер; Пелл-Мелл та ін.

§ 135. Звук [ə:] у словах англійського походження

Англійський звук [ə:], якому найчастіше відповідають англійські буквосполучення **ear, er, ir, or, ur, ug**, не має в українській мові фонетичного аналога і відтворюється здебільшого українським буквосполученням **ер**: *сёрфінг; Бёрд, Бёркшир, Бертон, Вёртінг, Ерл, Ернест, Мёрфі, Чёрчилль, Шёрлі* та ін. Деякі слова, засвоєні українською мовою у транслітерованому вигляді, передають графічну форму відповідних англійських буквосполучень: *гамбургер, курсор; Вёрдсворт, Ірвінг, Урбана* та ін.

§ 136. Буквосполучення EI, EU у словах німецького походження. Буквосполучення IJ та буква Y у словах нідерландського походження

EI, EU, IJ, Y 1. Німецьке буквосполучення **ei** відповідно до вимови передаємо українською мовою через **ай (яй)**: *Айзенáх, Вáйзенборн, Вáйнрайх, Віттгенштайн, Кáйзер, Máйнгоф, Нортга́йм; Бляйбтрой, Кляйн, Кляйнерт, Фляйшер*; буквосполучення **eu** — через **ой**: *фрóйляйн; Нойба́уер, Нойбра́нденбург*. За традицією в давніших запозиченнях німецьке буквосполучення **ei** передаємо в транслітерованому вигляді через **ей**: *гросмéйстер, капельмéйстер, крéйда, крéйцер, маркшéйдер, штрейкбрéхер; Лéйпциг, Рейн, Швейцáрія; Гéйне*.

2. У запозиченнях з нідерландської мови буквосполучення **ij** та букву **y** передаємо через **ей**: *гéйзер, дрейф*.

§ 137. Подвоєння букв на позначення голосних

Подвоєння букв на позначення голосних в іншомовних власних назвах передаємо подвоєнням відповідних українських букв: *А́арне, А́ахен, Ванзéе, Заáле, Каáба, Ку́усінен, Саарб-рю́кен, То́омінг; Авраáм*.

§ 138. Апостроф

1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишемо перед **я, ю, є, ї**, які позначають сполучення звука [j] з наступним голосним:

1) після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, п'єдстáл, інтерв'ю, прем'єр, кар'єра; П'ємóнт, П'ячénца, Рив'єра, Ак'яб, Іх'ямас, Ях'я; Барб'є, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Дóнаг'ю, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є;*

2) після кінцевого приголосного у префіксах: *ад'юнкт, ад'юта́нт, диз'юнкція, ін'єкція, кон'юнктура.*

2. Апостроф не пишемо:

1) перед **йо**: *курйóз, серйóзний;*

2) коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бюджéт, бюрó, кювéт, мюрíд, пюíтр, пюре́, рюкзáк, рюш, фюзеляж; Барб'юс, Бюффон, Вюртемберг, Гюгó, М'юллер.*

§ 139. М'який знак (ь)

М'який знак (**ь**) у словах іншомовного походження пишемо після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

1) перед **я, ю, є, ї, йо**: *мілья́рд, дуéнья; кондо́тьєр, конфе́рансьє́, ательє́, марсельє́за, віньє́тка; бульйóн, каньйóн, сеньйóр; В'єнт'я́н, Севі́лья, Кордильє́ри; Ньюто́н, Гот'є́, Лавуаз'є́, Мольє́р, Реньє́, Віньї́;*

2) у низці слів після **л** перед приголосним та в кінці деяких слів за традицією або відповідно до вимови: *альба́трòс, джо́уль, ко́льт, магістра́ль, фі́льм; Альбе́рта, Ба́зель, Було́нь, Дельфи́, Кро́мвель, Нельсон, Рафае́ль, Ча́рльз, Шампа́нь* та ін.

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 140. Іменники іншомовного походження звичайно відмінюємо як відповідні українські іменники:

І в і д м і н а: *ка́псула — ка́псули, ка́псулі; фі́зика — фі́зики, фі́зиці; вакуо́ля — вакуо́лі, вакуо́лею; ескадри́ля — ескадри́льї,*

ескадрі́льєто, родовий відмінок множини *ескадрі́лей*; *Будда* — *Будди*, *Буддою*; *Вене́ція* — *Вене́ції*, *Вене́цією*; *Го́я* — *Го́ї*, *Го́єю*.

II відмін а: *арсенáл* — *арсенáлу*, *арсенáлом*, в *арсенáлі*; *бло́к* — *бло́ка* (і *бло́ку*), *бло́ком*, на *бло́ці*; *автомо́біль* — *автомо́біля*, *автомо́білем*; *Рафае́ль* — *Рафае́ля*, *Рафае́лем*; *Бю́лов* — *Бю́лова*, *Бю́ловом*; *Да́рвін* — *Да́рвіна*, *Да́рвіном*.

III відмін а: *магістра́ль* — *магістра́лі*, *магістра́ллю*; *верф* — *ве́рфі*, *ве́рф'ю*.

НЕВІДМІНЮВАНІ ІМЕННИКИ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Деякі іменники іншомовного походження не відмінюємо, а саме:

1) іменники на **-а** з попереднім голосним: *амплуа́*, *боа́*, *бу-ржуа́*; *Бенуа́*, *Валуа́*, *Джос́шуа*, *Жоффруа́*, *Нікара́гуа*, *Па́пуа*;

2) односкладові слова на **-а**, **-я**: *бра*, *па*, *спа*, *фа*, *ля*;

3) іменники на **-е**, **-є**: *валіде́*, *ду́че*, *желé*, *кабарé*, *каберне́*, *кафе́*, *кашнé*, *негли́же*, *пенснé*, *піке́*, *суфле́*, *турне́*, *шалé*, *шосé*; *ательé*, *сомельé*; *Беранжé*, *Гейне́*, *Гете́*, *Данте́*, *Туапсе́*; *Бар-б'е́*, *Готьé*, *Ле Корбю́зьé*, *Лавуазьé*, *Рамбуé*;

4) іменники на **-и**, **-і**, **-ї**: *віскі́*, *ефе́нді*, *колібри́*, *мерсі́*, *парі́*, *пони́*, *таксі́*; *Алмати́*, *Амангельди́*, *Тбілісі́*; *Анрі́*, *Гальва́ні*, *Россі́ні*, *Фірдоусі́*, *Шеллі́*; *Віньї́*, *Шанті́ї*;

5) іменники на **-о**: *бюро́*, *депо́*, *жабо́*, *євро́*, *казино́*, *какао́*, *кауді́льйо*, *кімоно́*, *кіно́*, *кре́до*, *лото́*, *маéстро*, *метрó*, *ра́діо*, *ре́тро*; *Мака́о*; *Антóніо*, *Арно́*, *Базі́ліо*, *Буало́*, *Вано́*, *Віардо́*, *Вудо́ро*, *Дідро́*, *Джо́*, *Ма́ріо*, *Ла́о*, *Лонгфе́лло*, *Піка́ссо*, *По́*, *Торквато́*, *Та́ссо*; *Во́льво*, *Пежó*, *Рено́*; за традицією відмінюємо *вино́*, *пальто́*, *ситро́*;

6) іменники на **-у**, **-ю**: *какаду́*, *рагу́*, *рандеву́*, *фра́у*, *шо́у*, *Баку́*, *Катманду́*, *Пала́у*, *Сно́у*; *інженю́*, *інтерв'ю́*, *меню́*, *парвеню́*, *Кюсю́*, *Сю́*;

7) топоніми з компонентами **-лейн**, **-ривер**, **-роуд**, **-сквер**, **-стріт**: на *Дру́рі-лейн*, біля *Па́рк-лейн*, біля *Фолл-Рі́вер*, на *Е́ббі-ро́уд*, на *Монтріо́л-ро́уд*, на *Та́ймс-сквер*, на *Адам-стрі́т*, біля *Рі́джент-стрі́т*, на *Сент-Джéймс-стрі́т*;

8) етикетні означення жінки, що закінчуються на приголосний: *мадам, мадемуазель, міс, місис, фрєкен, фрўйляйн, ханўм*;

9) жіночі особові імена, що закінчуються на **-й** і на твердий приголосний (крім губних): *Беатріс, Гюльчатай, Долорес, Елмас, Енн, Жаннєт, Ірєн, Кармєн, Кім, Клодін, Ленор, Маргарет, Мерсєдес, Монік, Тріш, Фарах* та ін.

Примітка. Жіночі імена, що закінчуються на губний або м'який приголосний, відмінюємо: *Ізабєль — Ізабєлі, Етєль — Етєлі, Жізєль — Жізєлі, Зєйнаб — Зєйнабі, Мішєль — Мішєлі, Ніколь — Ніколі, Сєсіль — Сєсілі, Руф — Руфі.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

1. У дво- і полікомпонентних іменах і прізвищах відмінюємо всі складники, за винятком тих, які є невідмінюваними: *Жана-Жака, Марі-Сєсілі, Марії-Антуанєтти; Артура Кєнана Дўйла; Карла Гўстава Емїля Маннергєйма; Клода Жозєфа Ружє де Ліля; Хуана Карлоса Альфєнсо Вікторє Марії де Бурбєна.*

2. У чоловічих формах арабських, перських, тюркських імен з компонентами, що вказують на родинні стосунки, соціальне становище і т. ін., відмінюємо всі складники, за винятком тих, які є невідмінюваними: з *Ахмєдом Гасаном-оглі, у Мамєда-задє, до Мехмєда-бєя, з Кемалєм-пашєю, у Мірзі-хана.*

Примітка. Не відмінюємо особові імена у складі жіночої форми азербайджанських імен по батькові з компонентом **кизі**: *до Зульфїї Мурад-кизі, з Фатімўю Гасан-кизі* та ін.

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 141. Українські прізвища та імена

Українські прізвища передаємо на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловірхий, Ведмедів, Засць, Кривоніс, Миколаєнко, Олександрович, Олексієнко, Швець*.

§ 142. Відмінювання прізвищ

1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюємо як відповідні загальні назви I відміни, а прізвища із закінченнями іменників II відміни відмінюємо за зразками відмінювання відповідних загальних назв II відміни:

Гміря — *Гмірі, Гмірю, Гмірею*...
Майборода — *Майбороди, Майбороді, Майбороду*...
Мамаліга — *Мамаліги, Мамалізі*...
Панібудьласка — *Панібудьласки, Панібудьласці*...
Бусел — *Бусла, Буслові (Буслу)*...
Гнатюк — *Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку)*...
Журавель — *Журавля, Журавлєві (Журавлю)*...
Засць — *Зайця, Зайцеві (Зайцю)*...
Іваньо — *Іваня, Іванєві (Іваньові, Іваню)*...
Кривоніс — *Кривоноса, Кривоносові (Кривоносу)*...
Лєбідь — *Лєбеда, Лєбедеві (Лєбедю)*...
Моток — *Мотка, Моткові (Мотку)*...
Свєкор — *Свєкра, Свєкрові (Свєкру)*...
Симонєнко — *Симонєнка, Симонєнкові (Симонєнку)*...
Снігір — *Снігіря, Снігірєві (Снігірю)*...
Снігур — *Снігура, Снігурові (Снігуру)*...
Соловєй — *Солов'я, Солов'єві (Солов'ю)*...

Але без чергування нуля звука з голосним і навпаки: *Вру́бель* — *Врубеля, Врубелєві (Врубелю)...*; *Жнець* — *Жнеця, Жнеце́ві (Жнецю)...*; *Черне́ць* — *Чернеця, Чернеце́ві (Чернецю)...*; *Швець* — *Швеця, Швеце́ві (Швецю)...*

Примітка 1. Прізвища на зразок *Дідуньо́, Іваньо́* в давальному й місцевому відмінках мають варіанти закінчень **-єві (-ьові, -ю)**: *Дідунє́ві (-ьові, -ю), Іванє́ві (-ьові, -ю)*.

Примітка 2. Усі чоловічі прізвища II відміни в родовому відмінку мають закінчення **-а (-я)** на відміну від деяких співвідносних загальних назв: пор. прізвища *Куліи́* — *Кулии-а́, Мороз* — *Мороз-а, Корова́й* — *Корова-я, Рись* — *Ріс-я, Чорнотінь* — *Чорнотін-я* і загальні назви *мороз* — *мороз-у, куліи* — *кулеш-у́, корова́й* — *корова-ю, тінь* — *тін-і, рись* — *ріс-і*.

Примітка 3. За відповідними відмінами відмінюємо неслов'янські змінювані прізвища: *Дітель* — *Дітеля, Дітелеві (Дітелю)...*; *Окуджа́ва* — *Окуджави, Окуджаві...*; *Стенда́ль* — *Стендаля, Стенда́леві (Стенда́лю)...*; *Шекспі́р* — *Шекспіра, Шекспірові (Шекспіру)...* (див. § 140).

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий (-ій)** відмінюємо як відповідні прикметники чоловічого та жіночого роду (твердої чи м'якої групи):

Авдієвський — *Авдієвського, Авдієвському...*

Кобил'янська — *Кобил'янської, Кобил'янській...*

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -єв (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюємо за такими зразками:

О д н и н а

Н.	Павлов	Ковалів	Прокопів
Р.	Павлов-а	Ковалєв-а (-лів-а)	Прокопов-а (-пів-а)
Д.	Павлов-у	Ковалєв-у (-лів-у)	Прокопов-у (-пів-у)
Зн.	Павлов-а	Ковалєв-а (-лів-а)	Прокопов-а (-пів-а)
Ор.	Павлов-им	Ковалєв-им (-лів-им)	Прокопов-им (-пів-им)
М.	...Павлов-і (-у)	...Ковалєв-і (-у) (-лів-і, -у)	...Прокопов-і (-у) (-пів-і, -у)
Кл.	Павлов-е	Ковалєв-е (-лів-е)	Прокопов-е (-пів-е)

Н.	Кирчів
Р.	Кирчєв-а (-чів-а)
Д.	Кирчєв-у (-чів-у)
Зн.	Кирчєв-а (-чів-а)
Ор.	Кирчєв-им (-чів-им)
М.	...Кирчєв-і (-у) (-чів-і, -у)
Кл.	Кирчєв-е (-чів-е)

М н о ж и н а

Н.	Пáвлов-и	Ковалєв-и (-лів-и)	Прóкопов-и (-пів-и)
Р.	Пáвлов-их	Ковалєв-их (-лів-их)	Прóкопов-их (-пів-их)
Д.	Пáвлов-им	Ковалєв-им (-лів-им)	Прóкопов-им (-пів-им)
Зн.	Пáвлов-их	Ковалєв-их (-лів-их)	Прóкопов-их (-пів-их)
Ор.	Пáвлов-ими	Ковалєв-ими	Прóкопов-ими
		(-лів-ими)	(-пів-ими)
М.	...Пáвлов-их	...Ковалєв-их	...Прóкопов-их
		(-лів-их)	(-пів-их)
Кл.	Пáвлов-и	Ковалєв-и (-лів-и)	Прóкопов-и (-пів-и)

Н.	Кирчєв-и (-чів-и)
Р.	Кирчєв-их (-чів-их)
Д.	Кирчєв-им (-чів-им)
Зн.	Кирчєв-их (-чів-их)
Ор.	Кирчєв-ими (-чів-ими)
М.	...Кирчєв-их (-чів-их)
Кл.	Кирчєв-и (-чів-и)

О д н и н а

Н.	Гáршин	Романішин
Р.	Гáршин-а	Романішин-а
Д.	Гáршин-ові (-у)	Романішин-ові (-у)
Зн.	Гáршин-а	Романішин-а
Ор.	Гáршин-им	Романішин-им
М.	...Гáршин-і (-у)	...Романішин-і (-у)
Кл.	Гáршин-е	Романішин-е

М н о ж и н а

Н.	Гáршин-и	Романішин-и
Р.	Гáршин-их	Романішин-их
Д.	Гáршин-им	Романішин-им
Зн.	Гáршин-их	Романішин-их
Ор.	Гáршин-ими	Романішин-ими
М.	...Гáршин-их	...Романішин-их
Кл.	Гáршин-и	Романішин-и

Примітка 1. У відмінкових формах чеських, словацьких і польських прізвищ на **-ек** суфіксальний **-е-** зберігаємо: *Гáшек — Гáшека, Гáшекові...*; *Лóкетек — Лóкетака, Лóкетеківі...* Так само зберігаємо **-е-** при відмінюванні прізвищ з кінцевими **-ер, -ел**: *Пéтер — Пéтера...*, *Пáвел — Пáвела...*, але в іменах він випадає: *Пéтер — Пéтра...*, *Пáвел (Пáвол) — Пáвла*. У відмінкових формах прізвищ слов'янського походження на **-ець** суфіксальний **-е-** випадає: *Кáролець — Кáрольця, Кáрольцеві...*; *Мáлець — Мáльця, Мáльцеві...*; *Морáвець — Морáвця, Морáвцеві...*; *Óравець — Óравця, Óравцеві...*

Примітка 2. Жіночі прізвища на приголосний та **-о** не відмінюємо: *Марі́ Сéник, Наді́ Балі́й, з Ліно́ю Костéнко, без Ніни Ба́йко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюємо як відповідні іменники: *Васи́ля Сéника, Миха́йлові Балі́єві, з Іва́ном Костéнком, без Андрі́я Ба́йка*.

Примітка 3. Від прізвищ прикметникового типу на зразок *Романі́шин* формою орудного відмінка відрізняється відмінювання прізвищ іменникового типу на зразок *Русі́н*: пор. *Романі́шиним*, але *Русі́ном*.

Примітка 4. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 140.

§ 143. Відмінювання імен

Українські імена передаємо на письмі відповідно до вимоги за загальними нормами українського правопису: *Богда́н, Васи́ль, Інокéнтій, Мико́ла, Петро́, Семéн, Яросла́в; Га́нна, Ї́нна, Наді́я, Окса́на, Світла́на* та ін.

1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я**, відмінюємо як відповідні іменники I відміни:

О д н и н а

Тверда група

	Чол. рід	Жін. рід
Н.	Микóл-а	Гáнн-а
Р.	Микóл-и	Гáнн-и
Д.	Микóл-і	Гáнн-і
Зн.	Микóл-у	Гáнн-у
Ор.	Микóл-ою	Гáнн-ою
М.	...Микóл-і	...Гáнн-і
Кл.	Микóл-о	Гáнн-о

М'яка група

	Чол. рід	Жін. рід		Жін. рід
Н.	Ілл-я́	Соломі-я	Мóтр-я	Натáл-я
Р.	Ілл-і́	Соломі-ї́	Мóтр-і́	Натáл-і́
Д.	Ілл-і́	Соломі-ї́	Мóтр-і́	Натáл-і́
Зн.	Ілл-ю́	Соломі-ю	Мóтр-ю	Натáл-ю
Ор.	Ілл-е́ю	Соломі-ею	Мóтр-ею	Натáл-ею
М.	...Ілл-і́	...Соломі-ї́	...Мóтр-і́	...Натáл-і́
Кл.	Ілл-е	Соломі-є	Мóтр-е	Натáл-ю

М н о ж и н а

Тверда група

	Чол. рід	Жін. рід
Н.	Микóл-и	Гáнн-и
Р.	Микóл	Гáнн
Д.	Микóл-ам	Гáнн-ам
Зн.	Микóл	Гáнн
Ор.	Микóл-ами	Гáнн-ами
М.	...Микóл-ах	...Гáнн-ах
Кл.	Микóл-и	Гáнн-и

М'яка група

	Чол. рід	Жін. рід		
Н.	Ілл- і	Соломі- ї	Мóтр- і	Натáл- і
Р.	Ілл- ів	Соломій	Мотр	Натáль
Д.	Ілл- ям	Соломі- ям	Мóтр- ям	Натáл- ям
Зн.	Ілл- ів	Соломій	Мотр	Натáль
Ор.	Ілл- ями	Соломі- ями	Мóтр- ями	Натáл- ями
М.	...Ілл- ях	...Соломі- ях	...Мóтр- ях	...Натáл- ях
Кл.	Ілл- і	Соломі- ї	Мóтр- і	Натáл- і

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням змінюємо на **з, ц, с**: *Ольга — Ользі, Палáжка — Палáжці, Солóха — Солóсі.*

Примітка 2. У жіночих іменах на зразок *Одáрка, Парáска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Одáрок, Парáсок.*

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **-о**, відмінюємо як відповідні іменники II відміни:

О д н и н а

Тверда група

Н.	Олег	Антін	Дмитр- ó
Р.	Олég- а	Антóн- а	Дмитр- á
Д.	Олég- ові (-у)	Антóн- ові (-у)	Дмитр- óві (-у)
Зн.	Олég- а	Антóн- а	Дмитр- á
Ор.	Олég- ом	Антóн- ом	Дмитр- óм
М.	...Олég- ові (-у)	...Антóн- ові (-у)	...Дмитр- óві (-у, -і)
Кл.	Олéж- е (Олég-у)	Антóн- е	Дмíтр- е

М'яка група

Мішана група

Н.	Сергій	Їгор	Терéнь	Тиміш
Р.	Сергі- я	Їгор- я	Терéн- я	Тимóш- á
Д.	Сергі- єві (-ю)	Їгор- єві (-ю)	Терéн- єві (-ю)	Тимóш- éві (-у)

Зн.	Сергі-я	Їгор-я	Терен-я	Тимош-а
Ор.	Сергі-єм	Їгор-ем	Терен-ем	Тимош-ем
М.	...Сергі-єві	...Їгор-єві	...Терен-єві	...Тимош-єві
	(-ю, -ї)	(-ю, -ї)	(-ю, -ї)	(-ў, -ї)
Кл.	Сергі-ю	Їгор-ю	Терен-ю	Тимош-е

М н о ж и н а

Тверда група

Н.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-ї
Р.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д.	Олэг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн.	Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор.	Олэг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М.	...Олэг-ах	...Антон-ах	...Дмитр-ах
Кл.	Олэг-и	Антон-и	Дмитр-ї

М'яка група

Мішана група

Н.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-ї
Р.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Д.	Сергі-ям	Їгор-ям	Терен-ям	Тимош-ам
Зн.	Сергі-їв	Їгор-ів	Терен-ів	Тимош-ів
Ор.	Сергі-ями	Їгор-ями	Терен-ями	Тимош-ами
М.	...Сергі-ях	...Їгор-ях	...Терен-ях	...Тимош-ах
Кл.	Сергі-ї	Їгор-і	Терен-і	Тимош-ї

Примітка 1. В іменах на зразок *Антін, Нестір, Ничіпир, Прокіп, Сидір, Тиміш, Федір* і вживаємо в називному відмінку (в закритому складі), у непрямих відмінках — **о**: *Антона, Антонови...*; *Нестора, Несторови...*, але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на **-р**, у родовому мають закінчення **-а**: *Віктор — Віктора, Мака́р — Мака́ра, Світоза́р — Світоза́ра*, але імена з історично м'яким **р** мають закінчення **-я**: *Їгор — Їгоря, Ла́зар — Ла́заря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* має паралельні відмінкові форми: *Лева* і *Льва́, Лєво́ві* і *Льво́ві* та ін., але в кличному відмінку тільки *Лєве*.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюємо як відповідні іменники III відміни:

О д н и н а

Н.	Любóв	Адéль
Р.	Любóв- і	Адéл- і
Д.	Любóв- і	Адéл- і
Зн.	Любóв	Адéль
Ор.	Любóв'- ю	Адéлл- ю
М.	...Любóв- і	...Адéл- і
Кл.	Любóв- е	Адéл- е

Примітка. Форми множини від таких імен рідковживані.

**Зразок відмінювання
чоловічого імені та по батькові**

Н.	Ярослáv Васі́льович (Олексі́йович, Їгорьович)
Р.	Ярослáv- а Васі́льович- а (Олексі́йович- а , Їгорьович- а)
Д.	Ярослáv- ові (-у) Васі́льович- у (Олексі́йович- у , Їгорьович- у)
Зн.	Ярослáv- а Васі́льович- а (Олексі́йович- а , Їгорьович- а)
Ор.	Ярослáv- ом Васі́льович- ем (Олексі́йович- ем , Їгорьович- ем)
М.	...Ярослáv- ові (-у, -і) Васі́льович- у (Олексі́йович- у , Їгорьович- у)
Кл.	Ярослáv- е Васі́льович- у (Олексі́йович- у , Їгорьович- у)

**Зразок відмінювання
жіночого імені та по батькові**

Н.	Марі- я Васі́лівн- а (Андрі́ївн- а , Іллі́вн- а)
Р.	Марі- ї Васі́лівн- и (Андрі́ївн- и , Іллі́вн- и)
Д.	Марі- ї Васі́лівн- і (Андрі́ївн- і , Іллі́вн- і)
Зн.	Марі- ю Васі́лівн- у (Андрі́ївн- у , Іллі́вн- у)
Ор.	Марі- єю Васі́лівн- ою (Андрі́ївн- ою , Іллі́вн- ою)
М.	...Марі- ї Васі́лівн- і (Андрі́ївн- і , Іллі́вн- і)
Кл.	Марі- є Васі́лівн- о (Андрі́ївн- о , Іллі́вн- о)

§ 144. Слов'янські прізвища та імена

Основні правила правопису прізвищ та імен інших слов'янських народів такі:

1. Білоруські та російські імена за традицією не транслітеруємо, а передаємо українськими відповідниками: *Артём, Мико́ла, Олекса́ндр, Семён, Ві́ра, Катери́на, Світла́на*; винятки тут становлять тільки узвичаєні імена деяких білоруських письменників та діячів культури, такі як *Алесь Адамо́вич, Пятрусь Бро́вка, Рі́гор Бороду́лін* та ін.

2. Російську букву **е**, польські **ie**, болгарську і сербську **е**, чеські **е, ё** після приголосних передаємо буквою **е**: *Алекса́ндров, Бесту́жєв, Вельго́рський, Венге́ров, Весело́вський, Держа́він, Кузнецо́в, Ле́рмонтов, О́зеров, Петро́в, Степа́нов, Турге́нєв, Фе́дін, Шмельо́в; Бе́лич, Броне́вський, Вє́слав, Зале́ський, Мечисла́в, Ми́цкевич, Мі́чатек, Не́дич, Се́длачек, Сенке́вич, Серако́вський, Це́нкий, Ча́пек.*

3. Російську букву **е** передаємо літерою **є** в таких позиціях:

1) на початку слів: *Євдокі́мов, Євтуше́вський, Єго́р, Єла́нський, Єлиза́ров, Єршо́в, Єфі́мов;*

2) у середині слів після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного (після **ь** та апострофа): *Бердя́єв, Буєра́ков, Вереса́єв, Гуля́єв, Достоє́вський, Іса́єнков; Аля́б'єв, Афана́сьєв, Григо́р'єв, Євге́ньєва, Зино́в'єв;*

3) після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**, задньоязикових і глоткового **г**) у суфіксі **-єв** та у сполученні морфем **-єєв** російських прізвищ: *Ло́мтев, Медве́дев, М'я́тлев; Алексе́єв, Ведене́єв, Горде́єв, Матве́єв, Менделе́єв; але: Му́ромцев, Нехоро́шев, Пі́сарєв, Подья́чев, Усвя́тцев; Андре́єв, Аракче́єв, Маце́єв, Пле́щеєв, а також у болгарських: Бо́тев, Дру́мєв* та ін.;

4) коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських коренях **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бєлі́нський, Звє́рев, Лєско́в, Мєсте́чкін, Нєсе́дкін, Пєшико́вський, Рє́пін, Столе́тов, Твердохлє́бов*; до цього переліку належить і прізвище *Наре́жний*, запозичене російською мовою з української, де нормативним є *Нарі́жний*.

Ё 4. Російську букву ё передаємо:

1) сполученням букв **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після губних **б, п, в, м, ф**, коли ё позначає звукосполучення **й + о**: *Йо́лкін; Буга́йов, Ока́йов, Воро́бийова, Солов́йов*;

2) через **ьо** в середині слова після приголосних, коли ё позначає сполучення пом'якшеного і м'якого приголосного з **о**: *Алфьо́ров, Верьо́вкін, Дьо́рнов, Коро́льов, Новосьо́лов, Семьо́ркін, Тьо́ркін*. Але в прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишемо **е**: *Арте́мов, Се́менов, Фе́доров* та ін.;

3) через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Грачо́в, Лихачо́в, Пу-гачо́в, Щипачо́в, Хрущо́в*.

Ю 5. Польське сполучення букв **ю** передаємо:

1) сполученням букв **йо** після **б, п, в, м, ф**: *Голембйо́вський, Пйотро́вський, Мйодо́вич*;

2) через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньо́лек, Генсьо́рський, Козьо́лецький*.

И (І) 6. **И (І)** передаємо через **и** у прізвищах та іменах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Вели́чков, Жі́вков, Хри́стов; Бе́лич, Кара́джич, Миле́тич, Ра́дич, Я́гич; Мі́лач, Симео́н, Филип*; але через **ї** після голосного: *Ра́їч, Сто́їч* та через **і** — на початку слова: *І́вич, І́во, Ігна-то́вич, Іконо́мов, Лі́єв*.

У польських, чеських і словацьких прізвищах та іменах **і** передаємо:

1) через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашке́вич, Іло́на; Ёдлі́чка, Зволі́нський, Лі́нда, Міцке́вич, Мічате́к*;

2) через **и** після шиплячих і **ц** та в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович)**: *Жі́жжа, Мікло́шич, Фу́чик, Шімча́к; Га́влик, Ко-пе́рник; Кози́цький; Сенке́вич, Бжозо́вич*, а також у прикметникових суфіксах (див. п. 10), але в кінці слова — через **і**: *Є́жі, Ё́нсі, Ї́ржі*.

7. Російську букву **и** передаємо:

1) буквою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і **ц**): *Ігна́тов, Іса́єв; Багі́ров, Гага́рін, Дубі́нін, Мали́нін, Мічу́рін, Пу́шкін;*

2) буквою **ї** після голосного **й** за роздільної вимови після приголосних (після **ь** та апострофа): *Вої́нов, Ізмаї́лов, Гу́р'їн, Льві́н;*

3) буквою **и**:

а) після **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Доро́жнин, Лучин, Чі́чиков, Га́ршин, Ши́шкін, Гу́цин, Щигло́в, Цеці́лін;* це стосується і прізвищ інших народів: *Джигарханя́н, Жильєро́н, Тажиба́єв, Чикова́ні, Абаши́дзе, Ва́шингто́н, Цицеро́н* та ін., а також *Чингісха́н;* але перед голосним пишемо **і**: *Жіоно́, Тиціа́н, Цю́лківський;*

б) у прізвищах, утворених від імен і загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борі́сов, Ботві́нник, Вавило́вський, Виногра́дов, Глі́нка, Дани́лов, Мали́нін, Казими́рський, Кантемі́р, Кири́лов, Кисельо́в, Миро́нов, Митрофа́нов, Ми́шкін, Ники́форов, Оди́нцов, Пивова́ров, Пиля́єв, Пі́сарев, Смирно́в, Тимофе́єв, Тито́в, Тихоми́ров;* але: *Нікі́тін, Нікола́єв* та ін., твірними для яких є імена, відмінні від українських;

в) у префіксі **при-**: *Прибі́лкін, Прива́лов, Прі́швін;*

г) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Бели́ков, Го́лик, Котельни́ков, Кру́тиков, Но́виков; Гні́дич, Кулі́нич, Станюко́вич; Го́лицин, Пали́цин, Солже́ніцин; Ра́дичев, Тати́щев.*

Ы, У 8. Російську й білоруську букву **ы** (польську, чеську, словацьку **у**) передаємо літерою **и**: *Крути́х, Мали́цин, Рибакóв, Скори́на, Циганко́в, Чернишóв; Виспя́нський, Пташи́нський; Масари́к.*

А, Ё 9. Польські носові **ą, ę** передаємо:

1) сполученнями букв **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́вський, Заре́мба, Ке́мпа;*

2) сполученнями букв **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайо́нчек, Па́йонк, Пйо́нтек, Свьо́нтек; Венгжи́нович, Єнджи́хівський, Свенці́цький.*

ПРИЗВИЩА ІЗ ПРИКМЕТНИКОВИМИ СУФІКСАМИ Й ЗАКІНЧЕННЯМИ

10. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(-ий)**, **-цк(-ий)**, **-ск(-і)**, **-цк(-і)**, **-sk(-і)**, **-sk(-і)**, **-dzk(-і)**, **-sk(-ý)**, **-sk(-ý)** передаємо відповідно через **-ськ(-ий)**, **-цьк(-ий)**, **-дзьк(-ий)**: *Бронéвський, Даргомíжський, Маякóвський, Мусоргський, Острóвський; Гомуліцький, Городéцький; Грудзький, Завáдзький*; так само з **ь** пишемо російські прізвища на **-ск(-ой)**, **-цк(-ой)**: *Луговськíй (Луговська), Трубецькíй (Трубецька)*.

11. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаємо так: **-ый** через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая**, **-яя** — через **-а**, **-я**: *Бéлий, Острóвський, Кра́йній; Бéла, Острóвська, Кра́йна*. Закінчення **-ой** передаємо через **-ий**: *Донський, Крутий, Луговський, Полевій, Соловійов-Седій, Босій, Трубецький*, але *Толсто́й (Толста)*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських та словацьких **-ý**, польських **-у**, болгарських, македонських і сербських **-и**, хорватських **-і** передаємо через **-ий**: *Бя́лий, Га́ртний, Не́врлий, Но́вотний, Па́лацький, Смирне́нський, Конéський, Кукуле́вич-Саки́нський*, але *Гуля́шки* (невідмінюване).

М'якість польських приголосних **ń, ś, ć, dź** у прізвищах перед суфіксами **-ськ(-ий)**, **-цьк(-ий)** і м'якими приголосними не позначаємо м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н, с, ц, дз** пом'якшуються: *Висп'я́нський, Яблóнський; Свя́дек, Цві́к*.

Апостроф 12. Апостроф пишемо після губних, задньоязикових і **р** перед **є, ї, ю, я**: *Аля́б'єв, Аре́ф'єв, Григо́р'єв, Проко́ф'єв, Ю́р'єв; Заха́р'їн; В'ю́жин; Водоп'я́нов, Луб'я́нцев, Лук'я́нов, Пом'я́ловський, Рум'я́нцев*; перед **йо** апостроф не пишемо: *Воро́бийов, Солові́ов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишемо: *Бяду́ля, Пясе́цький, Рю́мін*.

М'який знак (Ь) 13. М'який знак (ь) пишемо у прізвищах після букв на позначення м'яких приголосних:

1) після м'яких **д, т, з, с, ц, л, н**:

а) при роздільній вимові перед **я, ю, є, ї**: *Дьяконов, Панкрат'єв, Третьяков, Фат'янов, Пол'оз'єв, Сал'ас'єв, Л'ю'шин, Ан'ан'їн*;

б) перед приголосними: *В'ольнов, Кон'ьков*;

в) у кінці слова: *Л'ось, С'оболь*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишемо: *Д'ягил'єв, З'ябров, Л'япун'ов, Тюм'єнєв, Ц'явл'овський*;

2) у прізвищах із суфіксом **-ець**: *Глу'ховець, Скит'алець*.

Примітка 1. М'якість польських приголосних **n, s, c, dz** позначаємо в українській мові буквою **ь** лише в кінці слова: *Ку'ронь, Дз'ісь, Ці'рліць, Н'єдзведзь*, але: *Кусн'євич, Свідзінський, Св'ядек, Урб'анчик*.

Примітка 2. На м'якість приголосного **ц** у кінці основи слів'янських прізвищ I відміни вказує закінчення **-я** (*Кусту'риця*, а не *Кусту'рица*). У неслов'янських прізвищах кінцевий **ц** твердий: *Кла'узевиц, Ліфшиц, М'оріц*.

§ 145. Неслов'янські прізвища та імена

Про правопис неслов'янських прізвищ та імен див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 121—140).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

§ 146. Імена та прізвища (прізвиська)

Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох компонентів або до складу яких входять прийменники, частки, артиклі тощо, пишемо окремо, разом і з дефісом.

1. **О к р е м о** пишемо:

1) прізвиська й псевдоніми (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодже-

ного з ним чи з наступним іменником: *Єлена Прекрасна, Іван Волоче Око, Річард Лёвое Сёрце, Слуга з Добрёмаля, Степан Тигряча Смерть*; до цього переліку належать і власні назви американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.;

2) псевдоніми, що побудовані як поєднання імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Санд, Лёся Українка, Марко Вовчок, Панас Мирний*;

3) повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон*;

4) артиклі, прийменники та інші службові слова (**ван, да, де, дер, ді, дю, ед, ель, ла, ле, фон** і т. ін.) у питомих (неофіційних) та іншомовних особових власних назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куева, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шпельє, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочені компоненти прізвищ та імен д та **О** пишемо з апострофом: *Д'Аламбєр, д'Артаньян, Д'Обіньє; О'Кейсі, О'Коннор* (але *О. Генрі* — псевдонім письменника); компоненти **Мак-, Сан-, Сен-**, які передують прізвищам і водночас становлять їхню невід'ємну частину, пишемо з дефісом: *Мак-Клюр, Мак-Магон, Сан-Мартін, Сен-Сімон*, але: *Маккартні, Маккінлі* (як у мові-джерелі).

Примітка 2. У ряді випадків артиклі й прийменники, що входять до складу прізвищ, пишемо разом, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламетрі, Лафонтєн, Лесаж, Фонвізін*;

5) слово **дон** ('пан') перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Пєдро, дон Хосє*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишемо з великої букви: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуан* пишемо разом і з малої букви;

6) складники китайських, корейських, в'єтнамських, м'янмських, індонезійських особових назв: *Ван Мен, Пак Чівон, Хо Ши Мін, Нгуєн Конг Хоан, У Ну Мунг*.

Примітка. У складених китайських, корейських, в'єтнамських, м'янмських, індонезійських особових назвах відмінюємо лише останню

частину, яка закінчується на приголосні: *Кім Ир Сен — Кім Ир Сена...*, *Хо Ши Мін — Хо Ши Міна...*, *Ден Сяопін — Ден Сяопіна...*, але: *Го Можо, Чан Кайші* та ін. (незмінювані).

2. Р а з о м пишемо:

1) українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горіцвіт, Непійвода, Убийвóвк*;

2) українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвечір, Нетудихата, Панібудьласка*;

3) українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопól, Кривоніс, Скороход*;

4) слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володiмир, Мечислав, Яропóлк*;

5) складні китайські імена, які завжди стоять після прізвища: *Го Можо, Ден Сяопін, Сунь Ятсєн, Тао Юаньмін*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишемо окремо: *Дін Лiнь, Лу Сiнь, Цюй Юань, Чан Кайші*.

3. З д е ф і с о м пишемо:

1) складні особові імена: *Васiль-Костянтiн, Жан-Жак, Зiновiй-Богдán, Марiя-Антуанєтта, Фрiдрiх-Вiльгєльм*;

2) складні прізвища: *Альтамiра-i-Кревєа, Гулак-Артемóвський, Жолiо-Кюрi, Квiтка-Оснóв'яненко, Нечуй-Левiцький, Нóвиков-Прибóй, Рiмський-Кóрсаков, Сент-Бєв*;

3) імена з кваліфікаційними прикладками: *Ивán-царєнко, Кирик-мужичóк*. Але якщо прикладка розгорнута, то між нею та іменем ставимо тире: *Ивán — мужiчий син, рiдше — кому: Ивán, селянський син*;

4) арабські, перські, тюркські імена з компонентами, що вказують на родинні стосунки, соціальне становище і т. ін.: *Гасан-огли, Кемаль-паша, Мамед-заде, Мехмед-бєй, Мирза-хан, Фiкрет-кизи* (але за традицією *Чингiсхан*). Арабське *Ибн* пишемо окремо: *Ибн Русте, Ибн Сiна, Ибн Фадлан*.

Примітка. Прізвища, до складу яких входять ці компоненти, звичайно пишемо разом: *Багiрзаде, Турсунзаде, Керогли*;

5) вірменські прізвища з початковим компонентом **Тер-**, наприклад: *Тер-Казар'ян, Тер-Ованес'ян, Тер-Петрос'ян*.

4. Складні прізвища у формі одного слова відмінюємо за відповідними типами відмін іменників чи прикметників: *Сивокінь* — *Сивокіня, Сивокіневі (Сивокіню)...*; *Підкуймұха* — *Підкуймұхи, Підкуймұсі...*; *Перекотипóле* — *Перекотипóля, Перекотипóлю...*; *Білоцерківський* — *Білоцерківського, Білоцерківському...* У складних прізвищах, компоненти яких пишемо з дефісом, відмінюємо за відповідними типами відмін іменників чи прикметників обидва змінювані компоненти: *Квітка-Основа'яненко* — *Квітки-Основа'яненка, Квітиці-Основа'яненкові (Квітиці-Основа'яненку)...*; *Нечуй-Левіцький* — *Нечуя-Левіцького, Нечуєві-Левіцькому (Нечую-Левіцькому)...*, але: *Кос-Анатольський* — *Кос-Анатольського, Кос-Анатольському...*; *Драй-Хмара* — *Драй-Хмари, Драй-Хмарі...*

5. Складені прізвища, псевдоніми або прізвиська з компонентами в називному відмінку відмінюємо в усіх частинах за зразками відмінювання відповідних іменників або прикметників: *Річард Лёвовє Сёрце* — *Річарда Лёвового Сёрця, Річардові (Річарду) Лёвовому Сёрцю...*; *Степán Тігряча Смерть* — *Степána Тігрячої Смерті, Степáнові (Степáну) Тігрячій Смерті...*, але *Слугá з Добрóмля* — *Слугі з Добрóмля, Слугі з Добрóмля...*

§ 147. Похідні прикметники

1. Прикметники від складних особових імен, які пишемо з дефісом, зберігають це написання: *Жан-Жак* — *жан-жаківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишемо разом: *Мао Цзедун* — *маоцзедунівський, Кім Ир Сён* — *кімирсёнівський*.

3. Прикметники від прізвищ на зразок *ван Бетхóвен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетхóвенський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворено від прізвища з прийменником, часткою, артиклем тощо, то його пишемо разом: *де Голль* — *деголлівський, Нур ед Дін* — *нуреддінівський*. При-

кметники від прізвищ на зразок *Д'Аламбёр* зберігають апостроф після частки: *д'аламбёрівський*.

Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишемо з дефісом: *Вальтер Скотт* — *вальтер-скоттівський*, *Жуль Верн* — *жуль-вёрнівський*, *Марк Твен* — *марк-твенівський*.

4. Не утворюємо прикметники:

1) від складних прізвищ, прізвиськ і псевдонімів на зразок *Гулак-Артемівський*, *Марко Вовчок*, *Річард Лёвове Сёрце*.

2) від тюркських, вірменських, арабських та інших особових назв на зразок *Кер-оглі*, *Осмán-пашá*;

3) від невідмінюваних іншомовних прізвищ на зразок *ді Віттóріо*, *Д'Обіньé*, *Ламетрі*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

§ 148. Українські географічні назви

Українські географічні назви на письмі передаємо відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрóвськ*, *Вінниця*, *Гребінка*, *Донéцьк*, *Дубно*, *Житóмир*, *Запоріжжя*, *Кам'янець-Подільський*, *Київ*, *Козятин*, *Кременчук*, *Кривий Ріг*, *Львів*, *Миколáїв*, *Нóвгород-Сіверський*, *Одеса*, *Охтірка*, *Рівне*, *Трипілья*, *Хáрків*, *Чернівці*, *Чернігів*, *Шепетівка*, *Ямпіль*; *Десна*, *Дніпрó*, *Дністёр*, *Західний Буг*, *Ірпінь*, *Прип'ять*, *Рось*, *Стохід*, *Сян*, *Тетерів*, *Тіса*, *Трубіж*.

Примітка. У назвах українських населених пунктів треба розрізняти **-поль** у словах грецького походження (грецьке **πόλις** 'місто'): *Маріуполь*, *Мелітополь*, *Нікополь*, *Севастóполь*, *Сімферóполь* і **-піль** (з українського 'поле'): *Боріспіль*, *Крижóпіль*, *Ольгóпіль*, *Терно́піль* та ін.

§ 149. Географічні назви інших країн

Географічні назви інших країн передаємо в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е, Ё, ІЕ, Ё, Э, И 1. Букви слов'янських алфавітів **е, ё** та сполуку **іе** передаємо через **е**: *Бéздна*, *Ветлúга*,

Воронеж, Загреб, Зеленодольськ, Лена, Нове Место, Ополе, Пенза, Щецин.

Але в деяких позиціях букву **е** слов'янських мов із кириличним алфавітом передаємо через **є**:

1) на початку слова, після голосного й при роздільній вимові після приголосного: *Єгор'євськ, Єйськ, Єлєць, Єнісєй, Колгудєв, Скоп'є*;

2) після приголосних (крім шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксі **-єв** та у сполученні цього суфікса з антропонімним **-єй** (**-єєв**) російських назв, похідних переважно від прізвищ: *море Лантевих, Лєжнєво*, але: *Плєщєєво, Ржєв, мис Рум'янцєва*;

3) коли російському **е** відповідає в аналогічних українських основах **і**: *Бєжецьк, Бєлгород, Бєлєво, Бєлорєцьк, Благєвєщєнськ, Жєлєзноводськ, Орєхово-Зудєво*.

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке **е** передаємо через **і**: *Біла, Біле* (озеро), *Вітка, Лісна, Нєгоріле, Піщанє, мис Сірій* та ін. Це стосується і польського **іа**: *Біла Підляська, Білосток* тощо.

Білоруське **е** передаємо через **і** (у назвах, засвоєних українською мовою): *Біловєзька Пуца, Білорусь*, або через **є**: *Рєчиця*.

Примітка. Польське, чеське й словацьке закінчення **-є**, що наявне в географічних назвах із суфіксами **-ц-, -іц-, -иц-** (лат. **-с-, -іс-**) і виражає значення множини, в українській мові передаємо закінченням **-і** з відповідним граматичним значенням: *Кєльці, Кєшиці, Лїдиці, Пєрдубиці*. Ці географічні назви відмінюємо: *Кєшиці — Кєшиць, Кєшицям...* Назви на зразок *Закопанє* мають форму прикметника середнього роду (однина), тому їх відмінюємо, як цей прикметник: *Закопанє — Закопаного, Закопаному* і т. ін.

2. Російську букву **ё** передаємо:

1) через **йо** на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення **й + о**: *Йєлкєно, Сєловйєво*;

2) через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *мис Дєжньєва, Олєньєк* (річка), але в назвах, утворених від спільних для української та російської мов слів, пишемо **є**: *Бєрєзова* (річка), *Орєл, Сємєново*.

3) через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Рогачóво, Щóкіно*.

3. Російську букву **э** передаємо через **е**: *Еліста́, Ельбру́с, Ельтóн*.

4. Букву **и** передаємо:

1) через **і**:

а) на початку географічних назв: *Іга́рка, Ільме́нь* (озеро), *Індигі́рка, Ірку́тськ, Ірти́ш*;

б) у кінці незмінюваних назв або слів у формі множини: *Бро́нниці, Жигу́лі, Мити́ці*;

в) у середині слова після приголосного — перед голосним, **й** або іншими приголосними (крім позицій, передбачених нижче): *Боро́діно, Двіна́, Кінешма́, Рі́ска, Селі́гер* (озеро), *Челя́бінськ*;

2) через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Тро́їцьк, Ана́нїно, Ма́р'їно*.

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишемо **и** в суфіксах **-ин-, -инськ-**: *Берези́на, Гуси́не О́зеро, Дуді́нка, Жа́бинка, Карпінськ, Круті́нське, Пра́вдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче);

3) через **и**:

а) після **ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Жига́лово, Жі́здра, А́чинськ, На́льчик, Єго́ршино, Іши́м, Камі́шин, Ту́шино, Щигрі́, Цимля́нськ* та ін.;

б) у географічних назвах, утворених від імен, спільних для української та інших слов'янських мов, які в українській мові пишемо з **и**: *Гаври́лово, Дани́лов, Дми́тров, Миха́йловське*, але *Никола́євськ-на-Аму́рі* та ін. (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в інших мовах);

в) у коренях спільних для української та російської мов географічних назв, якщо ці корені пишемо з **и**: *Виногра́дово, Кислово́дськ, Кли́н, Кри́чев, Кури́льські острови́, Лі́пецьк, Лихосла́вль, Тихоре́цьк*;

г) у складних географічних назвах, де **и** виконує функцію сполучного звука: *Владиво́сток, П'ятиго́рськ, Семипала́тинськ*;

г) у префіксі **при-**: *Приво́лжя, Прику́мськ, Примор'я*;

д) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Зимовники, Тупі́к; Борови́чі, Котельнич, Осипови́чі, У́глич; Бронни́ці, Гливи́ці, Колві́цьке* (озеро), *Лухови́ці; Мити́ці, Рти́щево*;

е) у закінченнях географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березники́, Валу́йки, Го́рки*.

Ы, У 5. Літеру **ы** (у латиноалфавітних мовах **у**) передаємо через **и**: *Ви́кса, Вітегра, Ирті́ш, Сізра́нь, Сиктивка́р, Чебоксáри, Ша́хти*.

А, Е 6. Польські носові **ą, ę** передаємо, як **і** в прізвищах (див. § 144, п. 9), сполученнями букв **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбро́ва, Демби́ця*; перед іншими приголосними — сполученнями букв **он, ен**: *Конт, Ченстохова́*.

§ 150. Географічні назви з прикметниковими закінченнями

1. Прикметникові закінчення слов'янських географічних назв передаємо так само, як у прізвищах, але у формі всіх трьох граматичних родів та однини й множини: у чол. роді — через **-ий** після твердого приголосного, через **-ій** — після м'якого приголосного; у жін. роді — через **-а, -я**; у середн. роді — через **-е, -о, -є**; у множині — через **-і**: *Станови́й* (хребет); *Вели́кий У́стюг, Нови́й Сад, Оле́ній* (острів); *Ба́нська Бістри́ця, Зелена́ Гу́ра, Лиха́* (річка), *Ни́жня Тунгу́ска; Благодáрне, Бологé* (рос. *Бологóе*), *Вели́ко-Ті́рново, Покро́вське; Ка́рлові Ва́ри*.

Примітка. Російські географічні назви, похідні від прізвищ на **-ой** без суфіксів **-ск-, -цк-**, зберігають закінчення **-оє**: *Толсто́є*.

2. Слов'янські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаємо через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино** зі збереженням закінчення **-о** (на відміну від аналогічних ук-

раїнських назв на **-е**): *Вну́ково, Га́брово, Ко́сово, Орехово-Зуєво, Сара́єво; Боро́діно, Ма́р'їно, Пу́шкіно; Єго́ришино, Ро́щино*. Закінчення **-о** зберігаємо і в назвах на зразок *Радо́мсько*, що за походженням є відносними прикметниками, які в сучасній українській мові, на відміну від попередніх географічних назв, не відмінюємо.

3. Польське **ó**, наявне в суфіксі **-ów** у польських географічних назвах, передаємо через **у** або за традицією через **і**: *Жи́ра́рдув, Же́шув, Тома́шув-Мазове́цький* та ін., але традиційно: *Грубе́шів, Кра́ків* та ін. Літеру **o** в суфіксі **-ów** у чеських і словацьких назвах передаємо через **о**, але в назвах змішаних поселень з етнічними словаками та українцями за традицією — через **і**: *Крнов, Орлов, Простейов, Приєров*, але: *Бардіїв, Во́ронів, Пря́шів*.

§ 151. Апостроф, м'який знак

1. Апостроф у слов'янських географічних назвах ставимо так само, як і у прізвищах (див. § 144, п. 12), а в назвах не-слов'янського походження на території слов'янських країн, крім того, — після деяких інших приголосних: *Ак'я́р, Амудар'я́, Ско́п'є*; перед **йо** апостроф не пишемо: *Мураві́о́во*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишемо: *Вя́зьма, Вя́тка, Рязáнь, Хя́рма, Кя́хта, Крю́ково*.

2. М'який знак пишемо:

1) для пом'якшення твердого кінцевого приголосного основи **ц** в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах **-ець, -аць, -иц(-я), -уць**: *Оло́нець, Повене́ць, Черепове́ць; Кра́гуєваць, Сто́лаць; Дембі́ця, Ломни́ця, Речи́ця, Оломоу́ць*;

2) суфікси географічних назв **-ск, -цк** передаємо відповідно українськими суфіксами **-ськ, -цьк**: *Брянськ, Гданськ, Курськ; Кузнéцьк, Трoйцьк*.

Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаємо: *Араві́йське мо́ре, мис Дóброї Наді́ї, Пéрська за́то́ка, Півні́чний Льодові́тий океáн*.

Звичайно перекладаємо і прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін, що входять до складу географічних назв: *Великий каньйон, Нижній Нювгород, Південна Америка, Північний полюс.*

§ 152. Відмінювання географічних назв

1. Українські, а також іншомовні географічні назви з іменниковими закінченнями відмінюємо переважно як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відмін а: *А́фрика — А́фрики, в А́фриці; Во́лга — Во́лги, на Во́лзі; Ло́хвиця — Ло́хвиці, Ло́хвицею, у Ло́хвиці; Махачка́ла — Махачкалі́, у Махачкалі́; Москв́а — Москві́, Москво́ю, у Москві́; Оде́са — Оде́си, в Оде́сі; О́львія — О́львії, О́львією, в О́львії; Полта́ва — Полта́ви, у Полта́ві; Пра́га — Пра́ги, у Пра́зі; Ре́чиця — Ре́чиці, у Ре́чиці; Шепеті́вка — Шепеті́вки, у Шепеті́вці.*

II відмін а: *Буг — Бу́гу, Бу́гом, на Бу́зі (й по Бу́гу); Владивосто́к — Владивосто́ка, Владивосто́ком, у Владивосто́ці (у Владивосто́ку); Га́йсин — Га́йсина, Га́йсином, у Га́йсині; Ду́бно — Ду́бна, Ду́бном, у Ду́бні; Ки́їв — Ки́єва, Ки́євом, у Ки́єві; Луга́нськ — Луга́нська, Луга́нськом, у Луга́нську; Льві́в — Льво́ва, Льво́вом, у Льво́ві; Оре́л — Орла́, Орло́м, в Орлі́; Псков — Пско́ва, Пско́вом, у Пско́ві; Сві́тязь — Сві́тязю, Сві́тязем, на Сві́язі; Терно́піль — Терно́поля, Терно́полем, у Терно́полі; Теруе́ль — Теруе́ля, Теруе́лем, у Теруе́лі; Токма́к — Токма́ка, Токма́ком, у Токма́ці (у Токма́ку); У́жгород — У́жгорода, У́жгородом, в У́жгороді.*

III відмін а: *Бре́тань — Бре́тані, Бре́танню, у Бре́тані; Керч — Ке́рчі, Ке́рчу, у Ке́рчі; Об — О́бі, О́б'ю, на О́бі; Сви́р — Сви́рі, Сви́р'ю, на Сви́рі; Сі́зрань — Сі́зрані, Сі́зранню, у Сі́зрані.*

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюємо як відповідні загальні іменники: *Березникі́ — Березникі́в, Березника́м, у Березника́х; Го́рки — Го́рок, Го́ркам, у Го́рках; Єсентуки́ — Єсентуки́в, Єсентука́м, у Єсентука́х; Жигулі́ — Жигулі́в, Жигуля́м, у Жигуля́х; Ков'я́ги — Ков'я́г, Ков'я́гам, у*

Ков'ягах; Лубні — Лубен, Лубнам, у Лубнах; Пліски — Плісок, Пліскам, у Плісках; Прилуки — Прилук, Прилукам, у Прилуках; Ромні — Ромен, Ромнам, у Ромнах; Салоніки — Салонік, Салонікам, у Салоніках; Філіппіни — Філіппін, Філіппінам, у (на) Філіппінах; Чебоксари — Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах; Чернівці — Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях.

3. Географічні назви із прикметниковими закінченнями відмінюємо як звичайні прикметники: *Борове — Борового, Боровому, у Боровому; Жуківський — Жуківського, Жуківському, у Жуківському; Лозова — Лозової, Лозовій, у Лозовій; Рівне — Рівного, Рівному, у Рівному; Чусова — Чусової, Чусовій, у Чусовій.*

Примітка. Від відприкметникових українських назв населених пунктів з кінцевим **-е** на зразок *Гаркушине, Рівне, Сватове, Синельникове*, що відмінюються за зразком прикметників у формі середн. роду, слід відрізняти подібні за оформленням назви з кінцевим **-о** (рідковживані в українській мові, але поширені в інших слов'янських мовах) на зразок *Бородіно, Гнезно, Косово, Молодечно, Сараєво, Шереметьєво*, що відмінюються як іменники середн. роду II відміни (див. у п. 1 *Дубно*), та з кінцевим **-а**, що відмінюються як іменники жін. роду I відміни: *Сміла, Сміли, Смілі, Смілою, у Смілі.*

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи, навпаки, іменника та прикметника, відмінюємо в обох частинах:

1) *Гола Пристань — Голої Пристані...; Кривий Ріг — Кривого Рігу...; Великі Луки — Великих Лук...; Єлисейські Поля — Єлисейських Полів...; Мінеральні Води — Мінеральних Вод...;*

2) *Асканія-Нова — Асканії-Нової, Асканії-Новій...; Кам'янець-Подільський — Кам'яця-Подільського, Кам'яцеві-Подільському...; Новгород-Сіверський — Новгорода-Сіверського, Новгороду-Сіверському...; Новоград-Волинський — Новограда-Волинського, Новоградіві-Волинському...; Рава-Руська — Рави-Руської, Рави-Руській...*

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюємо лише в другій частині: *Баден-Баден — Баден-Бадена, у Баден-Бадені;*

Івано-Франківськ — Івано-Франківська, в Івано-Франківську; Михайло-Коцюбінське — Михайло-Коцюбінського, у Михайло-Коцюбінському; Орехово-Зуєво — Орехово-Зуєва, в Орехово-Зуєві, але: Кónча-Зáсна — Кónчі-Зáсти, у Кónчі-Зáсті; Пу́ща-Воді́ця — Пу́щі-Воді́ці, у Пу́щі-Воді́ці.

6. Географічні назви, що складаються з двох іменників та прийменника між ними, відмінюємо в першій частині: *Ростóв-на-Донú — Ростóва-на-Донú, у Ростóві-на-Донú; Фрáнк-фурт-на-Ма́йні — Фрáнкфурта-на-Ма́йні, у Фрáнкфурті-на-Ма́йні.*

§ 153. Правопис прикметникових форм від географічних назв і від назв народів

Суфікси -ИНСЬК(-ИЙ), -ІНСЬК(-ИЙ) 1. У суфіксах **-инськ(-ий), -інськ(-ий)** прикметників, утворених від географічних назв і від назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин, -ін, -инськ, -інськ**, зберігаємо той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Камі́шин — камі́шинський, Ні́жин — ні́жинський, Тульчі́н — тульчі́нський, Ту́шино — ту́шинський, Бо́лдіно — бо́лді́нський, Філі́ппіни — філі́ппі́нський; Чиги́рін — чиги́рінський; Цюру́тинськ — цюру́тинський, Гру́зія — гру́зін — гру́зінський; осетин — осетинський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин, -ін**, пишемо завжди **и**: *Аля́ска — аля́с-кинський, Баку́ — бакі́нський, Кабарда́ — кабарді́нський, Караганда́ — караганді́нський, Пóті — по́тинський, Со́чі — со́чинський, Читá — читі́нський, Ша́хти — ша́хтинський, але Амудар'я́ — амудар'я́нський.*

Суфікси -ОВСЬК(-ИЙ), [-ЬОВСЬК(-ИЙ)], -ЕВСЬК(-ИЙ), [-ЄВСЬК(-ИЙ)], -ІВСЬК(-ИЙ), [-ЇВСЬК(-ИЙ)] 2. У суфіксах **-овськ(-ий) [-ьовськ(-ий)], -евськ(-ий) [-євськ(-ий)], -івськ(-ий) [-ївськ(-ий)]** прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов (-ьов), -ев (-єв), -ів (-їв)**, зберігаємо ту саму букву (**о, е, є, і, ї**), що й в основній на-

зві: *Скадóвськ* — *скадóвський*, *Тамбóв* — *тамбóвський*; *Кара́чев* — *кара́чевський*, *Колгу́єв* — *колгу́євський*; *Кишині́в* — *кишині́вський*, *Львів* — *львівський*, *Тéтерів* — *тéтерівський*, *Чернігів* — *чернігівський*. Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о, е** стає закритим, діє правило про чергування **о, е** з **і**: *Лозова́* — *лозі́вський*, *Сва́тове* — *сва́тівський*, *Хме́леве* — *хмелі́вський*.

У прикметниках, утворених від географічних назв, що закінчуються на групу приголосних або із суфіксальним **к**, перед яким є інший приголосний, пишемо **-івський (-ївський)**: *Бі́ла Це́рква* — *білоце́рківський*, *Ва́лки* — *ва́лківський*, *Гребі́нка* — *гребі́нківський*, *Златоу́ст* — *златоу́стівський*, *Казáнка* — *казáнківський*, але *Оре́л* — *орло́вський* та ін.

У прикметниках, утворених за допомогою суфікса **-ськ(-ий)** від географічних назв і від назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

1) **г, ж, з (дз) + -ськ(-ий) → -зьк(-ий) [-дзьк(-ий)]**: *Буг* — *бу́зький*, *Ветлу́га* — *ветлу́зький*, *Ви́борг* — *ви́борзький*, *Во́лга* — *во́льзький*, *Гаа́га* — *гаа́зький*, *Га́мбург* — *га́мбурзький*, *Калу́га* — *калу́зький*, *Ла́дога* — *ла́дозький*, *Лейпциг* — *лейпци́зький*, *Люксембу́рг* — *люксембу́рзький*, *Остро́г* — *остро́зький*, *Пра́га* — *пра́зький*, *Ри́га* — *ри́зький*, *Стра́сбург* — *стра́сбурзький*; *Воро́неж* — *воро́нєзький* (пор. назву українського селища: *Воро́ніж* — *воро́нізький*), *Запо́ріжжя* — *запо́різький*, *Пари́ж* — *пари́зький*; *Абха́зія* — *абха́зький*, *Кавка́з* — *кавка́зький*, *Лодзь* — *ло́дзький*, *Сираку́зи* — *сираку́зький*, *францу́з* — *францу́зький*;

2) **к, ц, ч + -ськ(-ий) → -цьк(-ий)**: *Баскунча́к* — *баскунча́цький*, *Великі Лу́ки* — *великолу́цький*, *Ви́шній Волочо́к* — *ви́шньоволо́цький*, *Владивосто́к* — *владивосто́цький*, *грек* — *гре́цький*, *Кагарлі́к* — *кагарлі́цький*, *Казбе́к* — *казбе́цький*, *калмі́к* — *калмі́цький*, *Кобеля́ки* — *кобеля́цький*, *коря́к* — *ко́ряцький*, *Кременчу́к* — *кременчу́цький*, *Прилу́ки* — *прилу́цький*, *слова́к* — *слова́цький*, *таджи́к* — *таджи́цький*, *ту́рок* — *туре́цький*, *узбе́к* — *узбе́цький*; *Ни́цца* — *ні́цький*, *Суе́ц* —

суецький, Череповець — череповецький; Бахмач — бахмацький, Галич — галицький, Грінвіч — грінвіцький, Овруч — овруцький, але: Дамаск — дамаський, Мекка — меккський, тюрки — тюркський;

3) с, х, ш + -ськ-(-ий) → -ськ-(-ий): Арзамас — арзамаський, Одеса — одеський, Русь — руський, Тбілісі — тбіліський, тунгус — тунгуський, Черкаси — черкаський, черкес — черкеський; волох — волоський, Карабах — карабаський, Лепетіха — лепетіський, чех — чеський; Золотоніша — золотоніський, Кандалякіша — кандалакський, латиші — латиський, Сиваші — сиваський, чуваші — чуваський.

Примітка 1. Для збереження звукового складу твірних основ (переважно іншомовних) у деяких прикметниках зазначені приголосні перед суфіксом **-ськ-** не чергуються і передаються відповідно на письмі: Бангкок — бангкокський, баски — баскський, казах — казахський, Клуж — клужський, Небіт-Даг — небіт-дагський, Печ — печський та ін.

§ 154. Правопис складних і складених географічних назв

1. **О к р е м о** пишемо:

1) географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Біла Церква, Великий Устюг, Вєрхня Силєзія, Вішиний Волочок, Гóла Пристань, Голубий Ніл, Давідів Брід, Західна Європа, Зелєна Гура, Новє Місто, Новий Сад, Поважська Бістриця, Сомкова Долина, Старá Планіна, Холодний Яр, Широкий Яр;

2) географічні назви й номенклатурні терміни при них: Кавказький хребєт, Кандалякська затока, Скандинавський півострів, Фінська затока, Чорне море;

3) географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: Гільча Друга, Залісся Перше, Красне Друге, Перше Садовє;

4) географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: село Івана Франка, але:

місто Івано-Франківськ, село Михайло-Коцюбінське (бо тут маємо сполучний голосний **о** й словотвірну чи морфологічну модифікацію прізвища), а також назва села *Дмитро-Варварівка*, що складається з основ двох імен.

2. Р а з о м пишемо:

1) географічні іменникові назви, утворені від прикметника та іменника, що з'єднані сполучним звуком, а також прикметники, що походять від таких назв: *Білопілья, Верхньодніпрівськ, Гостролу́ччя, Дорогобу́ж, Красноводськ, Малоярославець, Нижньокилі́мськ, Нововоли́нськ, Новосибірськ, Старокостянті́нів, Чистово́дне, Ясногоро́дка; білопільський, верхньодніпрівський, гостролучанський, дорогобузький, чистоводнівський* та ін.

Примітка. Так само пишемо складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни на зразок *гора́, ліс, мо́ре, низовина́, о́зеро, о́стрів, хребéт* та ін.: *Нижньодунáйська низовина́, Новосибірські острови́, Малоазійське нагір'я* тощо;

2) географічні назви, що складаються з основ числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворі́ччя, П'ятиго́рськ, П'ятиха́тки, Семиго́ри, Семипі́лки, Сорокодуби́, Трипілья; дворічанський, п'ятихатський, семигирський, семипілківський, сорокодубський* та ін.;

3) географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернігоро́док, Гуляйпо́ле, Копáйгород, Печіводи; вернигородцький, гуляйпільський, копáйгородський, печиводський;*

4) географічні назви, утворені від двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметники: *Верболо́зи, Индоки́тай, Страхолі́сся; верболозівський, індокитайський, страхоліський, але: Австро-Уго́рщина, Азо́во-Чорномо́р'я* та деякі інші;

5) географічні назви з другою частиною **-град, -город, -піль, -поль; -абад, -абат, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир,**

-штадт і похідні від них прикметники: *Белград, Волгоград; Китайгород, Новгород; Княжпіль, Ольгопіль; Адріанополь, Севастополь; Ашгабат; Бранденбург; Камберленд; Даугавпілс; Кейптаун; Йоркшир; Рудольштадт; волгоградський, новгородський, ольгопільський; севастопольський; бранденбурзький; даугавпілський; рудольштадтський;*

б) прикметники та іменники (назви жителів) від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника (без суфіксів **-зьк(-ий)**, **-ськ(-ий)**, **-цьк(-ий)** і суфіксів присвійності) та іменника: *біломорський, біломорці (від Біле море), білоцерківський, білоцерківці (від Біла Церква), гостромогільський, гостромогільці (від Гостра Могила), новоміський, новоміщани (від Нове Місто), яснополянський, яснополянці (від Ясна Поляна); житньогірський, житньогірці (від Житні Гори), західноєвропейський, західноєвропейці (від Західна Європа), кам'янобальківський, кам'янобальківці (від Кам'яна Балька), липоводолінський, липоводолінці (від Ліпова Долина).*

3. З дефісом пишемо:

1) географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й наступного прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Баня-Лука — баня-луцький, Гвінея-Бісау — гвінея-бісауський, Ельзас-Лотарінгія — ельзас-лотарінзький, Коло-Михайлівка — коло-михайлівський, Орехово-Зуєво — орехово-зуєвський, Пуца-Водія — пуца-водіцький; Австро-Угорщина — австро-угорський; Берізки-Бершадські — берізки-бершадський, Віта-Поштова — віта-поштівий, Кам'янець-Подільський — кам'янець-подільський, Рава-Руська — рава-руський, Харків-Товарний — харків-товарний;*

2) географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андрієво-Іванівка — андрієво-іванівський, Дмитро-Варварівка — дмит-*

ро-варварівський, Івано-Франківськ — івано-франківський, Михайло-Коцюбінське — михайло-коцюбінський, Олександр-Пациценкове — олександр-пациценківський, але Петропавлівка;

3) географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Буенос-Айрес, Думбартон-Окс, Іссік-Куль, Кизіл-Орда, Нар'ян-Мар, Ріо-Негро, Улан-Удэ; буенос-айресський та ін.,* але назви з другим компонентом **-даг, -дар'я, -дау** пишемо разом: *Аюдаг, Амудар'я, Сирдар'я, Алату;* *амудар'їнський, приамудар'їнський та ін.;*

4) географічні назви (переважно назви населених пунктів) із першими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, Санкт-, Санкт-, санта-, сен-, сент-** та ін., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-ривер, -сіті, -сквер, -стріт, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Ілецьк, Спас-Клепики, Усть-Каменогорськ; Вест-Індія; Іст-Лондон; Нью-Йорк; Сан-Сальвадор; Санкт-Галлен; Санта-Клара; Сен-Готард; Сент-Луїс; Фолл-Рівер, Атлантик-Сіті, Сохо-сквер; Бокна-фіорд; соль-ілецький, усть-каменогорський; нью-йоркський; фолл-риверський, атлантик-сітинський та ін.;*

5) географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Новосілки-на-Дніпрі, Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майні, Яр-під-Зайчиком; Булонь-сюр-Мер, Бург-ель-Араб, Ла-Манш, Ла-Плата, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Па-де-Калé, Ріо-де-Жанейро; новосілівський-на-Дніпрі, ростовський-на-Дону, франкфуртський-на-Майні, ярський-під-зайчиком; булонь-сюр-мерський, бург-ель-арабський, ла-маншський, ла-платський і т. ін.;*

6) прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин (-їн), -ськ(-ий), -цьк(-ий), -зьк(-ий)**: *вінницько-ставський (від Вінницькі Стави), давідово-блідський (від Давідів*

Брід), олійниково-слобідський (від Олійникова Слобода), вільшансько-новоселіцький (від Вільшанська Новоселіця), мишуріно-різький (від Мишурин Ріг).

Примітка 1. Назви жителів у формі іменників, що утворені від назв населених пунктів, частини яких поєднані дефісом, пишемо разом: *Івано-Франківськ — івано-франківський, але іванофранківці, Нью-Йорк — нью-йоркський, але ньюйорківці.*

Примітка 2. Префіксальні прикметники та іменники, утворені від географічних назв, що мають усередині дефіс, пишемо разом: *Іссік-Куль — приіссіккульський, приіссіккульці.*

V. УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

В українській пунктуації використовуємо такі основні розділові знаки: крапка, знак питання, знак оклику, кома (може вживатися і як парний знак), крапка з комою, двокрапка, тире (може вживатися і як парний знак), три крапки (крапки), дужки (парний знак — з кількома різновидами), лапки (парний знак — з різновидами), дефіс (як розділовий, а не власне орфографічний знак дефіс уживається в тих випадках, де він слугує знаком поділу між компонентами не слів, а синтаксичних сполучень, — у сполученнях прикладки з означуванням іменником: *учитель-біолог, учитель-історик, учитель-фізик* та ін., у сполученнях слів на позначення приблизної кількості: *два-три дні*, у сполученнях повнозначних слів з частками на зразок *дай-но, іди-но* та ін.: див. § 35, п. 5.3; § 37; § 44, п. 3.1), а також різні комбінації цих знаків (див. § 166) та подвійне й потрійне вживання окремих із них (знака питання і знака оклику). Крім них, уживається також скісна риска (/).

§ 155. КРАПКА (.)

Крапку ставимо в таких позиціях.

1. У кінці речення — розповідного або спонукального, якщо останнє вимовлене без окличної інтонації: *Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України, та й ще йтимуть. Послав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина* (П. Загребельний);

*Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян* (М. Рильський).

У називних реченнях: *Зима. Холоднеча. Засніжений ліс* (М. Стельмах); між прізвищем автора, назвою його твору, назвою міста: *Олесь Гончар. Собор. Київ, 1968*; у реченнях з називним відмінком теми (уявлення): *Дванадцятирічна шкільна освіта. Це добре чи погано?* (Заголовок газетної публікації);

*Сибір. І соловецькі келії,
і глупа облягає ніч
пекельний край і крик пекельний* (В. Стус).

Після речення, що вводить у дальший розгорнений виклад, опис тощо: *А діло було таке. Студенти з Царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Ординському. Той купець мав багацько дочок, і не дуже гарних. Він закликав до себе усяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім через стіну Братського монастиря* (І. Нечуй-Левицький).

Для надання фрагментам висловлення за допомогою інтонаційного виділення більшої самостійності та змістової ваги крапку ставимо також у тих випадках, де звичайно вживаємо коми, — наприклад, у висловленнях, які могли б бути простими реченнями, ускладненими наявністю однорідних, повторюваних, відокремлених членів: *Випав сніг. І в селі, і в полі, і в лісі* (В. Бабляк); *А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток* (М. Коцюбинський), у висловленнях, що могли б бути частинами складних речень (див. § 158, II, п. 2, прим. 1 і п. 3, прим. 1).

Примітка 1. Крапку не ставимо в кінці заголовків, у назвах на вісках, печатках і штампах, на титульних аркушах книжок, журналів тощо — після імені та прізвища автора, назви твору, назв видавництва і місця видання та ін.

Примітка 2. Після цитати або іншої текстової ілюстрації перед прізвищем автора чи вказівкою на інше їхнє джерело, наведене в дужках, якщо відповідне речення подається в рядок, крапку ставимо після дужок. Крапку після таких дужок ставимо в самому кінці речення й тоді, коли після цитати перед дужками вже стоять такі розділові знаки, як знак питання, знак оклику, три крапки. Якщо ж вказівку на автора (джерело) наводимо нижче (у дужках чи частіше без

них), зокрема в епіграфах, після цитати ставимо крапку, а після такої вказівки її не ставимо. Наприклад, епіграф до роману О. Гончара «Твоя зоря»:

Твоя зоря — твоя судьба.
З народних уст

Примітка 3. Про вживання крапки в кінці вставлених речень у дужках див. § 163, I, п. 2, прим.

Примітка 4. Про вживання крапки після зауважень у дужках у межах певної цитати на зразок «... (примітка наша. — *Ред.*) ...» див. § 167, II, п. 3.

2. В умовних графічних скороченнях (див. § 62) *п.* (пан; пані), *гр.* (громадянин; громадянка), *проф.* (професор), *а. а.* (авторський аркуш), *ст.* (століття), *рр.* (роки) та ін.

Примітка. Крапку не ставимо:

1) в ініціальних (звукових, літерних і літерно-звукових) абрєвіатурах (див. § 61) між літерами на позначення їхніх складових частин: *НАН* (Національна академія наук) України, *НЕП* і *неп* (нова економічна політика), *НТКУ* (Національна телевізійна компанія України) і под.;

2) у графічних скороченнях (див. § 62);

а) у скороченнях назв метричних мір та інших одиниць виміру: *м* (метр), *мм* (міліметр), *г* (грам), *кг* (кілограм), *т* (тонна), *ц* (центнер), *л* (літр) і под.; *В* (вольт), *кВ* (кіловольт), *кгс* (кілограм-секунда), *лм* (люмен), *Мкс* (максвел), *Р* (рентген), *год* (година), *с* (секунда), *хв* (хвилина);

б) в інших графічних скороченнях, утворених стягненням звукового складу слова: *грн* (гривня), *крб* (карбованець), *млн* (мільйон), *млрд* (мільярд) і под., на відміну від скорочень, утворених усіченням складу слова, де крапку ставимо: *дол.* (долар), *коп.* (копійка), *тис.* (тисяча) і под. (згідно з нормами чинного державного стандарту України «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила» (ДСТУ 3582:2013). Київ: Мінекономрозвитку України, 2014).

§ 156. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставимо в таких позиціях.

1. У кінці питального речення: *За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена?* (Р. Федорів);

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (М. Рильський).

Примітка 1. Знак питання не ставимо в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації власне питальних речень): — *Що ж він тобі говорив? — Питав мене, чого зайшла, чом невелася...* (Марко Вовчок).

Якщо ж головна частина речення є питальною, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням знак питання ставимо:

*Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл
Під небом літає у теплії дні?* (Л. Глібов);

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Ю. Яновський).

Примітка 2. Підвищену проти звичайної питальну інтонацію можна передавати двома або трьома знаками питання:

*Кляті! кляті!
Де ж слава ваша?? На словах!* (Т. Шевченко).

Примітка 3. Складну інтонацію питання / оклику передаємо на письмі двома відповідними знаками ?!:

*Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка);
— Для чого ж тоді на Ельбі
поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля* (Б. Олійник).

Примітка 4. У питальних реченнях (переважно з однорідними членами) у художній літературі знак питання ставимо після кожного слова (сполучення слів) для їх повнішого увиразнення:

*Хіба ж живуть вони? І знають,
Як ви сказали, благодать,
Любов?..* (Т. Шевченко);

Далі старий до парубка: як? що? чи все гаразд? який заробіток? (Марко Вовчок).

Примітка 5. Щодо написання після знака питання слів з малої літери, напр.: *Що його турбувало? погода? далека дорога?; Раптом він чує над собою: Остапе! Остапе! се ти? живий?* (М. Коцюбинський) — див. зауваження в § 157, п. 1, прим. 4 (про практику такого ж написання після знака оклику).

2. У кінці вставленого речення або після вставленого слова (словосполучення), вимовленого з питальною інтонацією: — *А я замурував був у хижі дочку від Германії [Німеччини], то в управі так шмагали, що — вірите? — шкура на мені полопалася* (О. Гончар).

3. У дужках у середині цитати або після тих чи інших цитованих уривків для вираження сумніву щодо наведеного матеріалу, критичного ставлення до його автора (тільки знак питання або знак питання в поєднанні з якими-небудь словами): *Упорядники статистичних даних відзначають у передмові, що «переважна більшість (скільки це? — Рец.) населення з недовірою (!) ставиться до заявлених реформ», що «певна (?) частина опитаних узагалі не вірить в успіх реформ» (!!) і, нарешті, що «час уже перевірити (?) стан виконання попередніх обіцянок нашого керівництва» (з рецензії).*

4. У відтворенні реплік діалогу цей знак може передавати не вимовлене одним зі співрозмовників «німе запитання» (вираження нерозуміння, здивування, сумніву тощо): — *Навіщо вам треба було це робити?! — ???.*

§ 157. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставимо в таких позиціях.

1. У кінці речення, що вимовляється з окличною інтонацією (часто це спонукальні речення):

*Гетьте, думи, ви хмари осінні!
Тож тепера весна золота!* (Леся Українка);

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (П. Тичина).

У кінці окличного називного речення, зокрема в конструкціях з називним відмінком теми (уявлення): *Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила* (І. Цюпа).

Примітка 1. Знак оклику звичайно ставимо в кінці речень, що починаються словами:

а) **як, який, що (то) за, до чого ж, скільки** і под. (у реченнях, що не є підрядними): *Як гарно марилось на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів!* (М. Коцюбинський); *Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі!* (О. Гончар); *До чого ж гарно й весело було в нашому городі!* (О. Довженко). Іноді (у поетичній мові) такі слова можуть бути в середині речення: *На небокраї яка краса огнів сія!* (В. Сосюра);

б) **слава, хвала, ганьба, геть** і под., зворотом **Хай живе...**:
— *Слава Україні! — Героям слава!*

Примітка 2. Підвищену проти звичайної окличну інтонацію можна передавати двома або трьома знаками оклику:

*О мій велетню Самсоне,
Пути розривай!!* (О. Олесь);

— *Пустіть нас!!! — закричав Синичка* (О. Довженко).

Примітка 3. Складну інтонацію оклику/питання передаємо на письмі двома відповідними знаками !?:

І де та правда!?! Горе! Горе! (Т. Шевченко).

Примітка 4. В українській художній і публіцистичній літературі після слів зі знаком оклику досить звичайним було написання наступного слова з малої літери (якщо, на думку автора, це все було в межах одного висловлення), часто в конструкціях з інтонаційно розчленованими однорідними або повторюваними членами: *Кляті! кляті!* (Т. Шевченко); [Голос:] *Гов, Лукашу, гов! го-го-го-го! А де ти?* (Леся Українка). У сучасній правописній практиці в подібних випадках слід віддавати перевагу написанню з великої літери (лишаючи, звичайно, більшу свободу вибору для художньої літератури).

2. Після звертань (непоширених або поширених), що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Україно! Ти в славі борні не одна (М. Рильський);

Ти, прекрасна вечірня зоре! (Леся Українка);

Народе мій! Твоє буття затяте

В моїй крові затято клекотить!.. (І. Драч).

3. Після вигуків, а також після слів **так** і **ні**, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (М. Коцюбинський);

Ой! Що се за сопілка? Чари! Чари! (Леся Українка);

— *Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий!* (О. Довженко); [Мавка (спалахнула):] *Так! Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас!* (Леся Українка); — *Ні! Недобре зробив батько, — глухо яюсь, з протягом, почав Чіпка* (Панас Мирний).

4. У кінці вставленого речення або після вставленого слова (сполучення слів), вимовлених з окличною інтонацією (відповідні слова й речення в таких випадках звичайно виділяються з обох боків тире):

*Крізь ночі і віки сіяють нам
Сліпучим — ні! — животворящим сяйвом
Озера милі!* (М. Рильський);

Потім один крикнув щось і скачки — ой горенько ж! — у гречку влетів (А. Головка); *Директор знав — та й як добре знав! — неспокійну натуру свого головного інженера* (П. Загребельний).

5. У дужках у середині цитати або після тих чи інших цитованих уривків, до яких автор хоче привернути особливу увагу, для вираження емоційного ставлення (обурення, здивування, іронії тощо або ж, навпаки, повного схвалення) до наведеного матеріалу (див. ілюстрацію в § 156, п. 3).

§ 158. КОМА (,)

І. КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кому ставимо в таких позиціях.

1. Між однорідними членами речення, не поєднаними сполучниками: *Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії* (І. Нечуй-Левицький); *Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра...* (О. Кобилянська); *Світло сяй-*

ною хвилею хлопнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по куцах (Є. Гуцало).

Примітка 1. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) дві однакові граматичні форми дієслова, що означають дію та її мету: *піду подивлюся, сядьмо поміркуймо* тощо;

б) два однакові або близькі за значенням спільнокореневі слова, друге з яких ужите із запереченням **не**, якщо таке сполучення становить одне граматичне ціле (*жду не діждуся, дивишся не надивишся, вовк не вовк* і под.): *Дивиться вона не надивиться на свого сина: втішається не навітається своїм Івасем!* (І. Нечуй-Левицький).

Примітка 2. Прикметники-означення є однорідними:

а) коли вони характеризують предмет з одного боку (у переліку його властивостей, якостей, особливостей) або вказують на різні близькі, суміжні його ознаки: *Немає матері! У глухий, темній могилі вона* (А. Тесленко); *Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина* (О. Гончар); *Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском* (О. Кобилянська);

б) коли друге й наступні означення підсилюють, уточнюють, пояснюють перше: *Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч* (І. Нечуй-Левицький); *Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він затис кулак і погрозив на той бік річки* (М. Коцюбинський).

Якщо ж прикметники-означення характеризують предмет з різних боків, вони є неоднорідними й коми між ними не ставимо: *Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями* (І. Нечуй-Левицький); *Ми їхали порожньою рудуватою дорогою* (Валерій Шевчук); *В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки* (Б. Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка (найчастіше в складених термінологічних назвах) — після нього: *Усе застеляла мла вечірня пахучая* (Марко Вовчок); *На чорній зриватій землі по краях поплуталась огудина суха гарбузова* (А. Головка); *батарея анодна суха; тиєниця м'яка яра*.

Примітка 3. Приклади є однорідними, коли вони, як і звичайні означення, характеризують предмет з якогось одного боку або вказують на різні близькі, суміжні його ознаки, напр.: *Поет, прозаїк-оповідач, драматург, перекладач, історик і теоретик літератури, критик, фольклорист, громадський діяч — він* [І. Франко] *в усьому був однаково сміливий, самобутній і сильний* (М. Рильський) — це

сфери діяльності І. Франка; *доктор філологічних наук, професор І. Петренко* (науковий ступінь і вчене звання); *Герой України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України Г. Ткачук* (почесні звання і відзнаки). Якщо ж вони характеризують предмет цілком очевидно з різних боків, вони не є однорідними й між ними не ставимо коми: *завідувач кафедри української мови доктор філологічних наук І. Петренко* (посада й науковий ступінь); *чемпіонка України з художньої гімнастики студентка М. Заруба*. У разі поєднання в одному ряду однорідних і неоднорідних прикладок відповідно розставляються й розділові знаки: *завідувач кафедри української мови доктор філологічних наук, професор І. Петренко; професор, член-кореспондент Національної академії медичних наук України полковник медичної служби М. Іваницький*.

Але прикладки, що стоять після означуваного іменника, відокремлюються комами незалежно від їхнього змістового навантаження: *І. Петренко, завідувач кафедри української мови, доктор філологічних наук, професор*.

2. Між однорідними членами речення, поєднаними двома або більше єднальними і розділовими повторюваними сполучниками: **і... і (й... й), ні... ні (ані... ані), то... то (не то... не то), або... або, чи... чи (чи то... чи то)**:

*А тим часом місяць пливе оглядять
І небо, і зорі, і землю, і море* (Т. Шевченко);

Він не знав ні батька, ні матері, ні брата, ні сестри (Панас Мирний); *Не хотів ані дружитись, ані дома жити* — *чумакував* (Марко Вовчок); *Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися або в клуні, або в садку чи деінде* (М. Коцюбинський); *Доля — наче примхлива дівчина: то пригріє, то знов остудить* (Василь Шевчук); *Чи то садок видніє, чи город, чи поле?* (Панас Мирний).

Примітка 1. Коли сполучники **і (й), та (=і), або, чи** між однорідними членами не повторюються, коми перед ними не ставимо: *Було як заговорить або засміється — і старому веселіше стане* (Марко Вовчок); *Картина була надзвичайна, неначе сон чи казка* (О. Довженко).

Примітка 2. Якщо одні однорідні члени поєднані безсполучниковим зв'язком, а інші — повторюваними сполучниками **і (й), та (=і),**

кому ставимо між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником): *Червоне полум'я багаття світило на ту групу, облило червоним кольором білу дідову сорочку, сиву бороду, й його темне, похмуре лице, і сиві, низько навислі над очима брови* (І. Нечуй-Левицький);

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну* (В. Сосюра).

Примітка 3. Якщо однорідні члени речення поєднані сполучниками **і** (**й**), **та** (**=і**) в пари, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами: *Життя — це ріка, в якій попутно й навально тече минушина й теперішність, добро й зло, правда і кривда* (Р. Федорів).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоять сполучники **і** або **ні**, становлять єдиний усталений вислів, то коми між ними не ставимо: *і так і ськ, і туди і сюди, і вдень і вночі, і хочеться і колеться; ні туди ні сюди, ні ськ ні так, ні се ні те, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо* тощо.

Коми не ставимо також між двома однорідними членами речення, що поєднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну змістову єдність (такі однорідні члени звичайно не мають при собі залежних слів):

*Попідтинню сіромаха
І днює й нчує* (Т. Шевченко).

Примітка 5. Якщо ряд однорідних членів речення з повторюваним сполучником **і** (**й**) завершується зворотами **і** **таке інше** (або скорочено **і т. ін.**), **і так далі** (**і т. д.**), **і подібне** (**і под.**), такі звороти не відокремлюються комою, оскільки їх не можна розглядати як звичайні однорідні члени речення: *Її думки все коло Гриця. Як він до них прибуде, як пришеде дедалі старостів, як мати справить весілля, як вони заживуть, яке їх жде щастя і добро і **таке інше*** (О. Кобилянська).

3. Між однорідними членами речення, поєднаними протиставними сполучниками **а**, **але**, **та** (**=але**), **однак**, **проте** (**а проте**), **зате**, **так**, **хоч** (**хоча**) та ін.:

*Не слів мені, **а** стріл крилатих, вогняних!* (О. Олесь);

*Задер голову Баглай, стежить, як поволі, **але** вперто підіймаються голуби над собором* (О. Гончар);

*Тече вода в синє море,
Та не витікає (Т. Шевченко);*

З виду дід був древній, столітній, хоч ще кремезний (Панас Мирний).

4. Між однорідними членами речення, пов'язаними приєднувальними сполучниками **і, та, та й, ще й, та ще (й), а також, а то й** та ін., коли до вже сказаного додається ще один елемент (або більше), який ніби пізніше виникає у свідомості мовця:

*Запахла осінь в'ялим тютюном,
Та яблуками, та тонким туманом (М. Рильський);
Ходімо ж чаю пити, та і в школу підемо (Панас Мирний);
Зазеленіли луги, ще й дібровонька (народна пісня).*

Примітка 1. Слід відрізняти приєднувальні сполучники від тих самих сполучників з єднальними значеннями (див. п. 2), перед якими коми не ставимо, пор.: *Жили, жили та й розлетілись...* (Л. Глібов).

Примітка 2. Комою відокремлюємо також друге, повторюване слово в приєднувальних конструкціях: *Говорити правду, і тільки правду;*

*За що, не знаю, а караюсь,
І тяжко караюсь! (Т. Шевченко).*

5. Між однорідними членами речення перед другим компонентом парних сполучників **не тільки... а й (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки, якщо не... то та ін.:** *Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (М. Коцюбинський); Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (М. Коцюбинський);*

*Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть, жалкуючи,
Плачучи, осудять (Т. Шевченко);
Якщо не по-козацьки, то, гадаю,
Хоч по-рибальськи (М. Рильський).*

6. У реченнях з однорідними членами перед пояснювальними сполучниками **як, як-от, а саме** і под., ужитими після узагальнювальних слів: *Нічого специфічного, врочистого, як-от гранітних та мармурових пам'ятників, на нашому кладовищі не було* (О. Довженко); *Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля* (з наукової літератури).

7. У разі повторення слова для позначення великої кількості предметів, тривалості або інтенсивності дії, для увиразнення ознаки предмета або дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо: *Все, все згадала вона в ту хвилину!* (О. Довженко);

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте* (Т. Шевченко);
*Здається, часу і не гаю,
а не встигаю, не встигаю!* (Л. Костенко).

Примітка. У разі повторного вживання того самого применника у сполученнях означення (прикладки) і означуваного слова (у фольклорі та в стилізаціях під фольклор, а також у синтаксисі розмовної мови) коми між ними звичайно не ставимо:

*На бистрому на озері
Геть плавала качка* (народна пісня);
*За річкою за голубою
Дві чайки у хмару зліта* (А. Малишко);
*Із города із Глухова
Полки виступали* (Т. Шевченко).

Проте за умови постпозиції означення таке відокремлення можливе:

*Як за лісом, за пралісом
Ясне сонце сходить.
Як за морем, за далеким
Десь воно заходить* (Л. Глібов).

8. Для виділення звертань і залежних від них слів (про вживання знака оклику при звертаннях див. § 157, п. 2):

*Де ж ти дівся, в яр глибокий
Протоптаний шляху?* (Т. Шевченко);

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має!* (С. Воробкевич);
Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (І. Франко);
*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич <...>!* (Д. Павличко).

Примітка. В усталених вигуківих зворотах на зразок **боронь боже, дай боже, боже поможи, ой боже, господи помилуй**, де звертання вже мало відчувається, воно не виділяється комою.

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні, і інтонаційно досить тісно пов'язані з реченням у цілому (пор. у § 157, п. 3 про вживання після вигуків знака оклику):

Гей, на коні, всі у путь! (П. Тичина);

О, як люблю я рідну землю... (П. Воронько);

— *Ой, пустіть мене, пустіть!* (Марко Вовчок).

Примітка 1. Слова **о, ой, ох, ах**, коли вони інтонаційно тісно пов'язані з дальшим звертанням (тобто якщо після них у вимові немає паузи) і вживаються у значенні підсилювальних часток, комою не відокремлюються:

О болю мій, я бачу в залі

Одне обличчя, друге, третє! (Л. Костенко);

Ой волохи, волохи,

Вас осталося трохи (Т. Шевченко);

— *Ох і чудний ти, Давиде...* (М. Стельмах); *Ах так?!; Ах ось де він!*

Так само не ставимо коми після слова **ну**, ужитого для підсилення:

Ну що б, здавалося, слова...

Слова та голос — більш нічого (Т. Шевченко).

Примітка 2. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

Ой ти, дівчино,

З горіха зерня,

Чом твоє серденько —

Колюче терня? (І. Франко);

*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя!* (В. Сосюра).

10. Після стверджувальних часток **так**, **еге** (**еге ж**), **авжеж**, **аякже**, **гаразд** та ін., заперечення **ні**, запитання **що** (**а що**), а також підсилювального **що ж**, коли безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їхній конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив* (Д. Павличко);

Еге, я правду вам казав (Є. Гребінка);

— *Земляка свого бачили?* — *Аякже, бачив* (А. Головка);

*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні* (Леся Українка);

— *Що, титаря вбили?* (Т. Шевченко);

А що, коли не буде того дня? (В. Стус);

*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку* (Б. Олійник).

Примітка. Слід відрізнити стверджувальні частки **так**, **гаразд** від прислівників **так**, **гаразд**, після яких коми не ставимо:

Так ніхто ще не вірив у мене! (Г. Чубач);

— *І що б він не зробив, то все гаразд, усе до ладу* (Панас Мирний).

Так само слід відрізнити заперечну частку **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів, сполучень слів і речень (про вживання тире або дужок у подібних конструкціях див. § 161, п. 10 і § 163, I, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину* (В. Забаштанський);

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться* (Р. Братунь);

*А в хлібороба, звісна річ, роботи —
як води, від снігу до снігу (Р. Федорів);
З Копачів я, бачте, родом (Д. Білоус);
Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам (Л. Глібов).*

Примітка 1. Вставні слова і конструкції найчастіше:

а) виражають оцінку ступеня реальності, вірогідності повідомлюваного: *безперечно, без сумніву (безсумнівно), безумовно, відома річ, звичайно, звісно, зрозуміло, немає сумніву, певна річ, природно, справді, ясна річ* і т. ін.; *видно, думаю, здається (здавалося б), либонь, мабуть, може, можливо, очевидно, певно, скоріше за все, слід гадати* і т. ін.; указують на ступінь звичайності повідомлюваного: *було (бувало), бува (буває), як відомо, як завжди, як звичайно* і т. ін.;

б) виражають емоційну оцінку повідомлюваного: *на біду, на жаль, на щастя, грішним ділом, чого доброго, як на гріх* і т. ін.;

в) указують на зв'язок думок, послідовність викладу: *по-перше, по-друге* і т. ін.; *з одного боку, з другого боку; наприклад, так, відповідно, отже, таким чином, словом, виходить, значить, зрештою, нарешті; до речі, зокрема (Він, зокрема, сказав, що...), крім того, навпаки* та ін., а також *проте й однак* (у середині, а не на початку речення, де ці слова є сполучниками); *повторюю, підкреслюю* і т. ін.;

г) характеризують ставлення до способу висловлення думки: *власне (власне кажучи), інакше кажучи (іншими словами), коротко кажучи, можна сказати, попросту кажучи, сказати б, так би мовити, що називається, якщо можна так висловитися, як [то] кажуть* та ін.; *головне, між іншим, правда (щоправда), точніше* та ін.;

ґ) підкреслюють експресивний характер висловлення: *далебі, з дозволу сказати, між нами кажучи, по правді кажучи, чесно кажучи, сказати по правді* та ін.;

д) указують на джерело повідомлення: *кажуть, за повідомленням NN, за словами NN, як сказав NN, на думку NN, на мій погляд, на нашу думку, по-моєму, по-твоєму* і т. ін., *як на мене* і т. ін.; *мов, мовляв; чую, бачу, пам'ятаю* та ін.;

е) звернені до співрозмовника або до читача з метою привернути його увагу: *бач (бачте), бачиш (бачите), віриш (вірите), даруй (даруйте), дозволь (дозвольте), знаєш (знаєте), пам'ятаєш (пам'ятаєте), погодься (погодьтєся), пробач (пробачте) [на слові], розумієш (розумієте), слухай (послухай), уяви (уяв'ять)* та ін.

Слід відрізнити вставні слова та їх сполучення від омонімічних слів та їх сполучень, які є членами речення (найчастіше обставинами) або, рідше, сполучниками і тому комами не виділяються, пор.:

У нижчеподаній статті я, **звичайно**, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (М. Рильський), але: *Концерт **звичайно** закінчується о 10 годині; Ці слова, **до речі**, викликають сумнів, але: Ці слова сказані **до речі**.*

Примітка 2. Якщо сполучники **а**, рідше **і** стосуються саме вставного слова (напр.: **а власне, а втім, а значить, а може, а отже** та деякі ін.), вони комою не відокремлюються: *Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, **а власне**, про способи записування народних пісень?* (Леся Українка); *Як і кожному авторові, **а значить**, і мені <...>, хотілось, щоб переклади вийшли найкращими* (М. Коцюбинський); ***І справді**, незабаром наші прогнози здійснилися.*

Але, наприклад: *Чисте небо не налягало на гори, **а, навпаки**, своєю високою легкою синявою довершувало, гармонійно доповнювало їх* (О. Гончар).

Примітка 3. Вставні слова не виділяємо комами, якщо вони входять до складу відокремлених членів речення: *Дмитро, очевидно поспішаючи, не поспідав; Надвечір, мабуть годині о шостій, почався дощ.*

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться сполучниками **як (як і), мов, мовби, наче, немов, неначе, ніби, буцімто, ніж** і т. ін.: *Із степу, **як із вогкої печери**, тягло свіжою прохолодою* (О. Гончар);

*Це місто [Київ] прекрасне, **як** усмішка долі.*
(Л. Костенко);

*Припадаю вустами до слова,
Мов до стиглого грона калини (Н. Кашук);
Зникло лихоліття,
Наче уві сні (Р. Братунь);*

*В цей час у порту завжди, **ніби** граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (П. Панч); Мій старший хлопець ще дужче, **ніж** Олекса, зніяковів, уздрівши мене (І. Муратов).*

Примітка 1. Виділяємо комами звороти зі сполучником **як** уточнювального або узагальнювального характеру на зразок **як завжди, як звичайно, як колись, як навмисно, як правило, як виняток** та ін.: *Дума — це віршований твір, виконуваний (як правило, соло) речитативом (М. Рильський), за винятком тих, що входять до складу групи присудка або головного члена односкладного речення: *Заморозки ще восени тут бувають **як правило**; Це було допущено **як виняток**; Він це зробив **як навмисно**.**

Примітка 2. У реченнях з уточнювальними зворотами зі сполучником **як** і вказівними словами **такий (такий самий), так (так само)** можливі два варіанти їх побудови з відповідним розставленням розділових знаків: а) з комою між ними, коли ці вказівні слова є членами речення: *Він **такий, як** усі; Зробити **так само, як** усі; Про це писали **такі** письменники, **як** Шевченко, Панас Мирний;* б) без коми, коли ці вказівні слова стоять у постпозиції до пояснюваного слова безпосередньо перед **як** і не є членами речення (тут **такі як, так само як** є складеними сполучниками): *Про це писали видатні українські письменники, **такі як** Шевченко, Панас Мирний; Не можна одночасно поєднувати різні дієти, **так само як** зіставляти непорівнянні речі.*

Примітка 3. Коми перед порівняльними сполучниками не ставимо:

а) в усталених широковживаних порівняльних зворотах, напр.: *Голодний як вовк; Здоровий як бик; Мокрий як хлющ; Битися як риба об лід; Звалитися як сніг на голову; Змерзнути як собака; Крутитися як муха в окропі (як білка в колесі); Летіти як стріла; Лле як з відра; Мовчати як риба; Почервоніти як рак; Почуватися як риба в воді; Працювати як віл; Стати як укопаний і под.;*

б) у разі наявності перед порівняльним зворотом слів зі значенням ступеня вияву інтенсивності ознаки **майже, зовсім (цілком), просто, точно (точнісінько), достоту, буквально** і под. або заперечення **не**: *Сонце вже припікає **майже як** улітку; У спогадах син з'являвся матері **зовсім як** живий; Усе в них **не як** у людей (пор.: Усе в них **не так, як** у людей); Обставини склалися по-іншому, **не як** завжди;*

в) якщо такий зворот є іменною частиною складеного присудка: *Спомин був **як** блискавка (М. Рильський); Голова була **неначе** здорова квочка, що сиділа в обичайці (І. Нечуй-Левицький); Вона була для нього **наче** сонце (Леся Українка); Руки зробилися **мов** лід.*

Перед **як** у конструкціях з присудком, що є повторенням підмета: *День **як** день; Люди **як** люди;*

г) перед **як** у конструкціях з повторенням присудка: *Зробив **як** зробив;*

г) якщо порівняльний зворот конкретизує семантично недостатній простий (дієслівний) присудок: *Почувати себе **як** удома;*

д) перед зворотами, що вводяться в речення за допомогою сполучника **як** і мають значення «у ролі кого, у функції чого»: *Про масштаби Довженка **як** письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни» (Л. Новиченко); Розглядаємо вашу відповідь **як** згоду;*

е) перед **як, ніж** у зворотах (**не**) **більше (більш) ніж (як), (не) менше (менш) ніж (як), (не) раніше (раніш) ніж (як), (не) довше ніж (як)** і т. ін.: *Сидів не більше як пів години; Роботи вистачило не довше ніж на два дні.*

Про особливості пунктуації в реченнях з нерозкладними синтаксичними зворотами, подібними за будовою до складнопідрядних речень, на зразок *Робити як слід; Відбувалося невідомо що* і под. див. § 158, II, п. 3, прим. 4.

Примітка 4. Порівняльні сполучники слід відрізняти від часток зі значенням непевності, сумніву тощо **буцімто, мов, мовбито, наче, немов, неначе, ніби, нібито** та ін., перед якими коми не ставимо: *Під байдаркою ламається крига й наче тоне в глибині моря* (М. Трублаїні);

*Баитан жовтіє понад яром,
Курінь безверхий ніби спить* (М. Рильський).

13. Для виділення відокремлених означень:

1) узгоджених означень, виражених:

а) дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі залежні слова й стоять після означуваного іменника: *У квітнику, заглушеному бур'яном, розцвілася якась жовтогогаряча квітка* (І. Волошин); *Розгойдане море, вже брудне й темне, насакувало на берег і покривало скелі* (М. Коцюбинський);

б) дієприкметниками та прикметниками, що не мають залежних слів, але стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли вони утворюють ряд з двох чи більше однорідних членів речення або перед іменником уже є означення: *Високо, трохи не серед неба, стояв місяць, ясний, блискучий, повний* (І. Нечуй-Левицький);

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, зелена і дрімлива* (М. Зеров);

в) дієприкметниками та прикметниками (як із залежними словами, так і без них), що стоять перед іменником і, виступаючи у функції означення до іменника, мають ще й обставинний відтінок: *Дезорганізований раптовістю нічної атаки («який» / «чому»), ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору* (О. Гончар); *У червонім намисті, зав'язана вели-*

кою хусткою («яка» / «як» або «чому»), *Марта була б дуже гарною молодницею* (І. Нечуй-Левицький); *Розгублений, хлопець не зміг нічого сказати*;

г) дієприкметниками та прикметниками (як із залежними словами, так і без них), що стосуються особових займенників: *Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися* (І. Котляревський); *Вона стоїть навпроти Сагайди, маленька, мов куріпка на межі* (О. Гончар); *Тремтячий, блідий, він привітався до доктора, попрохав його сісти* (М. Коцюбинський); *Дивився [Юрко] на батька, і йому стало жаль його, завчасно постарілого, спрацьованого* (Б. Харчук).

Примітка. Одиничні прикметники при особових займенниках у певних випадках можемо не відокремлювати, зокрема в окличних реченнях або за наявності протиставлення: *О я нещасний!*; *Я колишній і я теперішній* — це вже ніби зовсім різні особи;

г) прикметниками та дієприкметниками, що стосуються іменників або особових займенників, відсутніх у реченні:

Не рано встане:

Навіки, праведний, заснув (Т. Шевченко);

д) прикметниками та дієприкметниками (як одиничними, так і з залежними словами), що виступають як уточнення до попереднього означення: *Між своїми, ковалівськими, тут стояли підводи і з сусідніх сіл* (В. Кучер); *Степанко чув, нібито буває в лелек такий день, коли вони судять своїх родичів за якісь, одним їм відомі, злочини* (Ю. Збанацький); *У тексті було багато маловідомих, зокрема іншомовних, слів*;

2) неузгоджених означень, виражених іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них) для надання їм більшої змістової ваги порівняно з невідокремленими членами речення: *Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні* (І. Нечуй-Левицький); *До неї наближалась мати <...> Іллевського, невисока, досить повна жінка, з кошиком у руці* (О. Гончар).

Примітка 1. Не виділяємо інтонаційно й не відокремлюємо комами означення (із залежними словами або без них), коли вони за змістом тісно пов'язані з означуваними іменниками:

*Минаючи убогі села
Понаддніпрянські невеселі,
Я думав <...> (Т. Шевченко).*

Примітка 2. Не відокремлюємо означення, якщо за змістом вони стосуються не стільки підмета, скільки присудка: *Тільки один Варчук стояв біля вікна спокійний, зосереджений* (М. Стельмах).

14. Для виділення відокремлених прикладок (як поширених, так і непоширених):

1) прикладок у постпозиції до означуваного іменника:

*Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір* (Д. Павличко);

зокрема, прикладок — загальних назв у позиції після власних назв: *Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душною низенької хати* (М. Коцюбинський);

2) прикладок, що стосуються особових займенників (незалежно від позиції щодо означуваного іменника): *Досвідчений педагог, він знав шлях до серця дітей; Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають!* (народна пісня);

3) поширених прикладок перед означуваним іменником, якщо вони мають додатковий відтінок значення обставини (причини, умови, допустовості): *Хоробрі воїни, козаки ставали героями народних пісень і дум* (з підручника);

4) прикладок — власних назв, які мають уточнювальне значення щодо означуваних загальних назв: *Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко* (О. Копиленко);

5) прикладок, що вводяться сполучниками **як, тобто, себто (цебто), або (= тобто)** та деякими ін.: *Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості* (М. Рильський); *Тайга, тобто смуга диких важкопрохідних хвойних лісів, займає величезні простори на Півночі* (з наукової літератури); *Вальдишпел, або лісовий кулик, — благородна птиця* (Остап Вишня), зворотами

на ім'я (прізвище), родом, за національністю і под., а також так званий: *У журбі отакій і подружився Давид з одним австріяком, на імення Стах* (А. Головка); *Мати її, родом туркменка, зовсім не була схожа на казашок Приуралля* (З. Тулуб); *Частина її* [старої галицької інтелігенції], *так звані москвофіли, орієнтувалась на монархічну Росію* (М. Рильський).

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяємо комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий змістовий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставимо: *Шевченко як поет відомий усьому світові* (див. також вище п. 12, прим. 3д);

б) прикладок, що стосуються іменників або особових займенників, відсутніх у реченні:

<...> *Та й заплакав, сіромаха,
Степом ідучи* (Т. Шевченко).

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 37, а про вживання тире — § 161, п. 6б.

15. Для виділення відокремлених обставин, виражених:

1) дієприслівниковими зворотами: *Маруся, вийшовши з кімнати, засоромилась* (Г. Квітка-Основ'яненко); *Почали люди серпи гострити, лаштуючись до жнив* (М. Коцюбинський); *Забившись у дровітню, я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я* (В. Земляк).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників або сполучних слів, звичайно виділяємо комами з обох боків: *Прислухались і, не вірячи самі собі, одхилили сінешні двері* (М. Коцюбинський). Але сполучник **а** залежно від логіко-інтонаційного членування висловлення може входити до складу дієприслівникового звороту (*Хто знає, що тільки одиниці зважуються на це, а зважившись, знаходять силу розбити кайдани.* — М. Коцюбинський) або ж не входити, відділяючись від нього комою (звичайно за наявності в реченні протиставлення з заперечною часткою **не**), пор.: *З виконанням плану слід не зволікати, а накресливши його, виконувати негайно* і *З виконанням плану слід не зволікати, а, накресливши його, виконувати негайно*;

2) одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії (а не її спосіб): *Повечерявши, полягали спати* (Панас Мирний); *Процаючись, Багіров відкликає Ясногорську вбік* (О. Гончар); *Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію* (О. Донченко); *Попрацювавши, можна й відпочити*.

Примітка. Одиничні дієприслівники та дієприслівникові звороти не відокремлюємо комами:

а) якщо одиничні дієприслівники, тісно прилягаючи до дієслова-присудка (звичайно в постпозиції до нього), уживаються не у власне дієслівному значенні ('що роблячи'), а в значенні прислівника (у функції обставини способу дії 'як'): *Не розмірковуючи він кинувся на допомогу; Вона сиділа замислившись* (Ю. Яновський); *Читати лежачи;*

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Т. Шевченко);

Із вірію летять курличучи ключі (М. Зеров);

б) якщо дієприслівник або дієприслівниковий зворот перебувають у складі стійкого звороту (фразеологізмів, складених прийменників і сполучників та ін.): *Працювати не покладаючи рук; Слухати затамувавши подих; Зважаючи на обставини вирішили діяти відразу;*

в) якщо дієприслівник або дієприслівниковий зворот уживаємо серед однорідних членів речення поряд з іншими частинами мови у функції обставин способу дії: *Діяти впевнено й ні на кого не зважаючи;*

г) якщо дієприслівниковий зворот, утворений дієприслівником і сполучним словом **який**, уживаємо в складі підрядної означальної частини складнопідрядного речення: *Перед мандрівниками стояли гори, перейшовши які вони зможуть вийти до моря;*

г) якщо перед дієприслівниковим зворотом стоїть підсилювальна частка **і (й)**: *Вони бралися до роботи й не знаючи повністю її обсягу;*

3) сполученням іменників з прийменниками, прислівниками — для виділення уточнювальних обставин (перед ними можна поставити сполучник **а саме**): *Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, на дні міжгір'я, ще ніч* (М. Коцюбинський); *По той бік шляху, десь далеко в степу, за садками, тремтить червона заграва...* (Григорій Гютюнник); *А вечорами, по роботі, він не раз до пізньої ночі ходив у важкій*

задумі по болотистих улицах Борислава (І. Франко); *Сьогодні вранці, під час перерви, побачивши, що Кажан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнатки* (О. Донченко).

Якщо такі обставини не є уточненням до попередніх обставин у реченні, можливість їх змістового й, відповідно, інтонаційного виділення обмежується і, отже, відокремлення стає менш обов'язковим, пор., наприклад: *Погода, всупереч сподіванням, різко погіршилася і Погода всупереч сподіванням різко погіршилася*. Це стосується обставин, виражених сполученням іменників з прийменниками **відповідно до, завдяки, залежно від, згідно з, на відміну від, поза** (*поза його бажанням*), **понад** (*понад усі зусилля*), **попри** (= **всупереч**), **у зв'язку з, унаслідок** і т. ін.

Звороти з прийменниками **незважаючи (невважаючи) на** переважно відокремлюємо, крім випадків їхнього тісного змістового зв'язку з дієсловом, причому в постпозиції до нього, пор.: *Пані чогось тихо, але нерозважно плакала, неважаючи на всі ласки Марії Дмитрівни* (Дніпрова Чайка) і *Діяти незважаючи на обставини*.

16. Для виділення відокремлених додатків — зворотів зі значенням обмеження, включення, заступлення, що вводяться в речення прийменниками **крім (окрім), опріч, за винятком, поряд з, замість** (також з інфінітивом) та ін.: *Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, **крім** бою* (О. Сизоненко); ***За винятком** баби Оришки, малий Чіпка нікого не любив* (Панас Мирний); *У роботі фабрики, **поряд з** успіхами, були й невдачі* (з газетної замітки); *А тепер, **замість** крила парусника, Тоня й Віталій бачать вдалині темну, непорушну гору якусь* (О. Гончар). Це факультативно можливе змістове й, відповідно, інтонаційне виділення додатків, яке залежить також від ступеня їхньої поширеності, місця в реченні (так, додатки з прийменником **замість** уживаються переважно як невідокремлені).

17. Узагалі для виділення зворотів зі значенням:

а) уточнення, пояснення, другої назви, що вводяться словами **тобто, а саме, (а) точніше, або, інакше, по-місцевому** і под.: *Чернишеві під час артпідготовки випало бути стар-*

шим, **тобто** командувати з'єднаним вогнем усіх трьох мінрот (О. Гончар);

Вони, кажуть вам, прозябають.

*Або, **по-вашому**, ростуть,*

Як та капуста на городі (Т. Шевченко);

б) додаткового повідомлення, прислання, що вводимо словами **навіть, особливо, переважно, у тому числі, зокрема, наприклад, причому, (і) притому, і (й) (= навіть або притому), (і) взагалі (та й узагалі)** та ін.: *Б'є вся артилерія, **навіть** зенітна (І. Нехода); Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, **особливо** зараз, коли треба перебудувати майже все (О. Довженко); — Мені прикро, — передала їй зошит учителька. — За змістом усе гаразд, але зверни увагу на синтаксис, **зокрема** на складносурядні речення. Губиш коми (Г. Усач); — Бувають такі дні, коли ви працюєте менше, **наприклад** зимою, отоді беріть у руки книжки і читайте (Григорій Тютюнник); Мотрона гостинно припрошувала Остапа їсти, пити, **причём** пити до дна (К. Гордієнко); — *Що се в тебе за думки такі, сестро!* — почав мене вговоряти та вмовляти, **й** жінку привів (Марко Вовчок); *Треба діяти, і не зволікаючи (О. Довженко); [Орест:] Недарма люди завжди старались заселити порожні ліси і води німфами, русалками, **взагалі** чимсь живим, хоч би й фантастичним (Леся Українка).**

Примітка. Див. також про відокремлення уточнювальних означень: п. 13. 1д, 2, прикладок: п. 14.5, обставин: п. 15.3, додатків: п. 16.

18. Для виділення іменника (іменникового словосполучення) у конструкціях з називним відмінком теми (уявлення) та в інших подібних конструкціях: *Ріка Суній, і що там тої річечки? (Л. Костенко); — Діти, вони завжди були окрасою життя (М. Чабанівський).*

Примітка. Підсилювальний зворот **і той (і та, і те, і ті)**, що ставимо після іменника, комою не виділяємо: *Навіть батько **і той** якось трохи злякався (О. Довженко);*

Боже небо голубе

***І те** помарніло (Т. Шевченко).*

Див. про частотніші випадки виділення конструкцій з називним теми за допомогою крапки, знака оклику, тире і трьох крапок: § 155, п. 1; § 157, п. 1; § 161, I, п. 8; § 162, п. 1.

II. КОМА У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кому ставимо в таких позиціях.

1. Для відокремлення частин безсполучникового складного речення зі значенням переліку: *В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку* (М. Коцюбинський);

*Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє* (Т. Шевченко).

2. Для відокремлення частин складносурядного речення:

*Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий* (І. Франко);

Вузький, глибокий Прут блиснув вресіті з-за прибережних верб, а попід горами зазеленів розкішний килим виноградників (М. Коцюбинський);

*Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки* (Л. Костенко);
*Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі киї* (Д. Павличко).

3. Повторюваними єднальними та розділовими сполучниками **і... і, ні... ні, або... або, то... то, чи... чи, не то... не то, чи то... чи то** та ін.:

*І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і всесвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм* (М. Бажан);

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка);

*Чи то праця задавила молодую силу,
Чи то нудьга невсипуща його з ніг звалила* (Т. Шевченко).

З приєднувальними і пояснювальними сполучниками: *Ще в гімназії Борис займав видне місце серед товаришів, ба й учителі гляділи на нього як на головну оздобу закладу* (І. Франко);

Довго слухав і Бертольдо,

Далі мовив на відході:

«Що за дивна сила слова!

Ворожбит якийсь, та й годі!» (Леся Українка);

— *Махнути б на неї [тару] рукою, та тільки й діла!* (О. Гончар); *Вмент маленький візок виповняється тілами вздовж і впоперек, причім мужчини викидають ноги за полудрабки* (М. Коцюбинський); <...> *Треба вам сказати, що я іноді хворію на ностальгію, цебто у мене з'являється нудьга за батьківщиною* (Ю. Яновський).

Примітка 1. Для надання більшої самостійності фрагментам висловлення, які могли б бути складовими частинами складносурядного речення, перед сполучниками сурядності **і (й), а, але, та, однак** та ін. замість коми можемо ставити крапку:

Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.

А от нема. І струни його стихли (Л. Костенко);

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби [лапи], присавався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (М. Коцюбинський).

Примітка 2. Коми між двома частинами складносурядного речення не ставимо перед одиничними (не повторюваними) еднальними **і (й), та (= і)**, а в першому з поданих нижче випадків також розділовими сполучниками **або, чи**, якщо:

а) в реченні є спільний для обох його частин другорядний член або члени, у тому числі спільний відокремлений член, а також спільне вставне слово: *На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні* (Л. Смілянський); *Часом на цій вересневій сині вилитими дзвіночками колихалися грона жолудів або виділявся обрис пташини* (М. Стельмах); *За винятком двох-трьох школярів, учні класу регулярно відвідували заняття і ніхто не пропускав їх без поважних причин; На щастя, буря скінчилася швидко й люди не постраждали;*

б) ці частини являють собою питальні, спонукальні, а також окличні речення, об'єднані між собою відповідною інтонацією: *А де ж вони роблять цей електромобіль і чим ти допомагаєш, Кіро?* (О. Копиленко); *Хай завжди буде мир і хай завжди лунає дитячий сміх!; Як навколо все розквітло і як стало по-весняному гарно!;*

в) ці частини являють собою односкладні номінативні або безособові речення (в останньому випадку головні члени цих речень мають бути цілком однорідні за значенням): *Теля десь за двором ревуло. Тиша і бур'яни* (А. Головка); *Сутінки огорнули світлицю. Порожньо і сумно* (А. Хижняк).

3. Для відокремлення частин складнопідрядного речення (підрядну частину відокремлюємо комою з одного боку або, якщо вона розташована в середині головної частини, з обох боків):

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою...* (М. Вінграновський);

Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (М. Коцюбинський);

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин* (М. Бажан);

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входить у ліс вузьким клином (І. Нечуй-Левицький);

*Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси...* (С. Пушик);

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там* (Л. Костенко);

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти* (В. Сосюра);

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди* (Г. Чубач).

Примітка 1. Для надання підрядним частинам складнопідрядних речень більшої змістової ваги та самостійності перед підрядними сполучниками і сполучними словами замість коми можемо ставити крапку:

*Спочатку так: терзати, розпинати.
Щоб знав. Щоб знов. Щоб слухався. Щоб звик.*
(Л. Костенко).

Примітка 2. Коми не ставимо між двома однорідними підрядними частинами, з'єднаними одиничними еднальними **і** (**й**), **та** (= **і**) та розділовими **або**, **чи** сполучниками, оскільки в реченні є спільна

для них обох головна частина: *Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх [них] ріка рибна, що усяка риба ведеться* (Марко Вовчок);

*І знов моя до тебе думка лине,
Далекий краю ранньої зорі,
Де тигрів слід веде до Уссурі
І спіє виноград між віт ялини* (Борис Тен).

Примітка 3. Між однорідними підрядними частинами, з'єднаними повторюваними єднальними та розділовими сполучниками, кому ставимо, але тільки перед другим із цих сполучників: *Буря вицухала або коли затихав вітер, або коли він починав дути з іншого боку*.

Примітка 4. Коми перед підрядним сполучником або сполучним словом не ставимо в синтаксично нерозкладних конструкціях, подібних за будовою до складнопідрядних речень і похідних від них (колишні підрядні частини виконують тут функцію членів речення): *робити як слід (як треба, як годиться, як належить, як має бути), дивлячись хто (що, який, куди, скільки), невідомо (не знати, невідь, хтозна) хто (що, куди, звідки, скільки), хто як не він це знає (кому як не йому це відомо), кричати що є сили (духу), говорити все що попало (завгодно, доведеться, здумається), роби що хочеш, будь що буде, іди куди хочеш; Нам є ще над чим працювати; І Остапові стало жалко Соломію, страх як жалко* (М. Коцюбинський); [Савва:] *<...> Я піду відсіль, піду куди очі дивляться* (М. Костомаров).

Кому ставимо перед **як** у зворотах **не хто інший, як..; не що інше, як...**: *Те, що її зацікавило, було не що інше, як троє осідланих коней під танком вілли* (М. Коцюбинський).

Коми не ставимо в конструкціях на зразок **не інакше як, не те що, не те щоб, тільки й розмов що, тільки й того що** і под.: *Його витвори всі називали не інакше як шедеврами* (С. Андрухович); [Костомаров:] *Тільки й було розмови в нього що про вас* (П. Тичина); *Увесь час у Львові було дуже погано надворі: холодно, вогко, дощ, навіть щось так ніби сніг* (Леся Українка); *Нюра так як замислився, бо перестав ворухити пальцями й дивився повз них у підлогу* (Григор Тютюнник).

Примітка 5. Підрядну частину не відділяємо від головної комою, якщо перед нею є частка **не**, сполучник **і**: *Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту* (пор.: *Мене цікавить не те, як це сталося, а які можливі наслідки цього факту*); *Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють* (пор.: *Треба бути уважним і тоді, коли обставини цьому не сприяють*).

Примітка 6. Не відокремлюємо комою одиничні відносні займенники та прислівники в кінці речення: *Черниш теж кричав, не пам'ятаючи що* (О. Гончар); *Бачив хлопця й не сказав якого*; *Заснула, незчувшись коли* (О. Гончар).

Але якщо до відносного слова в таких конструкціях прилягає інше слово, кому ставимо: *Я б хотів знати, хто саме*.

Примітка 7. Якщо перед підрядним сполучником або сполучним словом є слова (прислівники, сполучники, частки) з уточнювальним, підсилювальним, обмежувальним, приєднувальним значеннями **а саме, особливо, зокрема, якраз, лише, тільки, а також** та ін., кому ставимо перед ними: *Восени в лісі рясно ростуть гриби, особливо коли пройде дощ*; *Скоро всі однокласники роз'їдуться, але тільки як закінчать школу*; *Друзі зустрілися, щоб обговорити новини, а також щоб накреслити плани на майбутнє*.

Примітка 8. Складені підрядні сполучники **тому що, через те що, завдяки тому що, для того щоб, незважаючи на те що, попри те що, дарма що, після того як, унаслідок того що, замість того щоб, тоді як, тимчасом як, у міру того як** і т. ін., у середині яких коми не ставимо, слід відрізнити від можливих омонімічних сполучень указівних слів у головній частині, якими виступають займенник **те** в різних відмінках (з прийменниками, рідше також з іменниками) та деякі прислівники (**тому, тоді** та ін.), і сполучника або сполучного слова підрядної частини (змістова відмінність між першими і другими конструкціями виражається різним логічним виділенням їхніх компонентів і, відповідно, інтонацією), пор.: *Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою* і *Надворі стало темно через те, що небо заволокло чорною хмарою*.

Примітка 9. У разі збігу двох сполучників (сполучних слів) перед другим із них коми не ставимо, якщо в наступній (головній) частині складнопідрядного речення є співвідносні слова **то, так**:

*І якщо пісня вийде в люди,
То племінь серця не згашу* (А. Малишко).

Пор. без таких співвідносних слів: *Але коли Ви такі добрі, що не відмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис* (М. Коцюбинський).

Якщо перший сполучник при цьому є протиставним (**а, але, однак** і т. ін.), коми після нього взагалі не ставимо: *Він прокинувся увечері, <...> довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку* (Л. Первомайський).

4. Для відокремлення частин, що входять до складних синтаксичних конструкцій (із сурядністю і підрядністю, із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком):

*Марили айстри в розкішнім півсні
Про трави шовкові, про сонячні дні,
і в мріях ввижалась їм казка ясна,
де квіти не в'януть, де вічна весна (О. Олесь);
Синіють води, зеленіє яр,
І стеляться сліпучі краєвиди (М. Зеров).*

Примітка. У складних синтаксичних конструкціях з безсполучниковим і сполучниковим зв'язком коми між двома частинами, поєднаними сурядним зв'язком, не ставимо перед одиничними єднальними сполучниками **і (й), та (=і)**, якщо в конструкції наявна спільна пояснювальна частина: *Туристам треба було поспішати: навігація закінчувалася й останній теплохід от-от мав уже відпливати.*

У конструкціях із сурядністю й підрядністю дві частини, поєднані сурядним зв'язком за допомогою цих сполучників, не відокремлюємо комою, якщо для них є спільна підрядна частина: *У хаті вже було повно людей і тютюновий дим ходив над головою хвилями, коли Юхим переступив через поріг (А. Головка).*

§ 159. КРАПКА З КОМОЮ (;)

I. КРАПКА З КОМОЮ У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

Крапку з комою у простому реченні (або в одній з предикативних частин складного речення) можемо ставити між досить поширеними однорідними членами речення — особливо тоді, коли всередині хоч би одного з них уже є коми: *Чого тільки немає у Даниловому лантусі: тут і ніж, і ложка, і шматок дроту, і казанок; шино і сало, цибуля й борошно, картопля й сіль, хліб і сухарі; а ще великі садівницькі ножиці, пила, сокира, терпуг; а ще гачки, важки та поплавці до вудок; ще коробочок десять сірників <...> (Григір Тютюнник); На чому б не спинилось моє око, скрізь і завжди я бачу щось подібне до людей, коней, вовків, гадюк, святих; щось схоже на війну, пожар, бійку чи потоп (О. Довженко).*

II. КРАПКА З КОМОЮ У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Крапку з комою у складному реченні ставимо в таких позиціях.

1. Між частинами безсполучникового складного речення — особливо тоді, коли вони досить поширені або всередині них уже є розділові знаки: *Дитинство дивується; молодість обурюється; тільки літа дають нам рівновагу* (О. Довженко);

*Усміх пославиши в останнім промінні,
Згинуло радісне літо;
Дощик уїдливиий, дощик осінній
Сіється, наче крізь сито* (Г. Чупринка).

2. Між частинами складносурядного речення, пов'язаними переважно протиставними (**а, але, проте, однак** та ін.), зіставним (**а**), рідше єднальними (**і, та**) сполучниками, якщо ці речення досить поширені або всередині них уже є коми:

*Осінній вітер в лузі свище,
Вербу хитаючи тонку;
А я схиляюся ще нижче
Себе побачити в струмку* (Г. Осьмачка);

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

3. Між досить поширеними однорідними підрядними частинами складнопідрядного речення, підпорядкованими тій самій головній частині, якщо між ними немає єднальних сполучників, — особливо тоді, коли всередині таких підрядних уже є розділові знаки: *Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вшир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське <...>; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро <...>?* (Панас Мирний);

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,*

*Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади* (Борис Тен).

4. Між частинами складних синтаксичних конструкцій (із сурядністю й підрядністю, із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком) — для увиразнення їх розмежування (на противагу розмежуванню інших частин у середині них за допомогою інших розділових знаків): *Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні <...>, шовковиця сиплется, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, що жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лаять поруч з дітьми по садках...* (О. Гончар); *Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заплудневим сонцем шибки вікон зеленіло <...> ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчаки* (В. Дрозд).

Примітка 1. Уживання крапки з комою в усіх цих випадках як у простому, так і в складному реченні, крім безсполучникових складних речень і речень з безсполучниковим зв'язком у межах складних синтаксичних конструкцій, є факультативним, і замість цього знака можемо вживати кому.

Примітка 2. Про вживання крапки з комою в кінці пунктів переліку див. § 168.

§ 160. ДВОКРАПКА (;)

I. У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні двокрапку ставимо перед однорідними членами після узагальнювальних слів — займенників та займенникових прислівників (**всі, все, ніхто, ніщо, скрізь, усюди, ніде** та ін.), слів (словосполучень), що є назвами родового поняття або чогось цілого щодо однорідних членів як назв видових понять або частин цілого (з можливою наявністю перед переліком також пояснювальних сполучників **наприклад, як-от, а саме** і под.): *У густій мряці, білій як молоко, все пропадає: небо, гори, ліси, пастухи* (М. Коцюбинський);

*Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали... (Т. Шевченко);*

*Заснув <...>, і снилися **красиві коні**: сірі, гніді, вороні (В. Симоненко).*

Двокрапку перед однорідними членами речення можна ставити й за відсутності узагальнювального слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени вимовляються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плаці подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
ще й третій, що безруко щуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався (П. Тичина).*

Таке вживання двокрапки характерне переважно для стилів книжної мови (офіційно-ділового, наукового, публіцистичного), наприклад: *На засіданні присутні: начальник цеху, майстри, інженери і робітники.*

II. У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні двокрапку ставимо в таких позиціях.

1. Між частинами безсполучникового складного речення або складної синтаксичної конструкції, якщо друга (наступна) його частина:

а) розкриває зміст першої (попередньої) частини (в цілому або одного з її членів): *Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (М. Коцюбинський);*

*Вірю: до скону віків не порушиться слово богинь!
(Леся Українка).*

У заголовках, назвах рубрик і т. ін.: *Український правопис: так і ні* (Київ, 1997) — назва книжки; *Друга світова війна: причини поразок і перемог*;

б) указує на причину або рідше, навпаки, на наслідок того, про що йдеться в першій (попередній) частині: *Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку* (І. Нечуй-Левицький);

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети* (Б. Грінченко);
*Як і вони, я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива* (О. Ющенко);

Віхола розпочалася з самісінького ранку: вийти з хати просто неможливо (О. Кобилянська).

2. У реченнях з прямою мовою після слів автора (див. § 167, I, пп. 3, 4).

3. У складних реченнях, проміжних між складним безсполучниковим і складнопідрядним, коли зміст їхньої другої частини пояснює, уточнює зміст першої частини, а в складі другої частини є підрядні сполучники і сполучні слова: *Вирішили зробити таким чином: щоб* щепленням проти грипу одночасно охопити школи всього району;

*Ідуть дівчата в поле жати
Та, знай, співають ідучи:
Як проводжала сина мати,
Як бивсь татарин уночі* (Т. Шевченко).

§ 161. ТИРЕ (—)

І. У ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні тире ставимо в таких позиціях.

1. Між підметом і іменною частиною складеного присудка (як непоширеною, так і поширеною), вираженою іменником

або кількісним числівником у називному відмінку, за наявності між ними нульової дієслівної зв'язки: *Кит — ссавець; І один у полі — воїн* (Ю. Дольд-Михайлик); *П'ять і п'ять — десять; Київ — столиця України*;

*Пісня і праця — великі дві сили,
Ім я бажаю до скону служити* (І. Франко).

Потреба в такому тире посилюється за наявності в реченні зіставлення: *Мій брат — лікар, а сестра — учителька*.

Примітка 1. Якщо в таких реченнях логічно й, відповідно, інтонаційно виділяється переважно присудок, тире перед ним можемо не ставити: *Мій батько інженер; Його ім'я Іван*.

За відсутності спеціального акцентування тире звичайно не ставимо, якщо підмет виражений субстантивованим займенником **це**: *Це наша хата*; якщо іменній частині присудка передують якийсь другорядний член речення: *Таке життя другому б рай...* (Л. Глібов); *Діти завжди діти*; якщо присудок стоїть перед підметом: *Хороша-таки штука життя* (А. Головка).

Примітка 2. Перед присудком, вираженим іменником із заперечною часткою **не**, тире звичайно не ставимо: *Серце не камінь* (прислів'я). Але в разі сильнішого логіко-інтонаційного наголошування на запереченні, а особливо за наявності в реченні протиставлення **не... а** потреба в такому тире увиразнюється: *Мій батько — не інженер, а майстер на фабриці*;

*Мої літа — не монотонні дублі;
Я змінююсь, як світанковий пруг* (Д. Павличко).

Примітка 3. Перед присудком, вираженим порівняльним зворотом зі сполучниками **як, мов, наче, що** та ін., тире звичайно не ставимо: *Життя як казка; Микола для мене як брат*. Але в разі спеціального наголошування на ньому тире можливе: *Вода — як скло* (Л. Глібов); *Душа — мов ніч...* (О. Пахльовська).

Примітка 4. Перед присудком, вираженим кількісним числівником (одиничним або в поєднанні з іменником), у спеціальній літературі коми звичайно не ставимо: *Гарантійний термін використання приладу 2 роки*.

Примітка 5. Якщо підмет у таких реченнях виражений особовим займенником, тире звичайно не ставимо: *Я син простого лісоруба* (Д. Павличко). Але в разі спеціального наголошування на ознаці, вираженій присудком, та інтонаційного виділення його зв'язку з

підметом, особливо в разі протиставлення, тире можемо ставити: *Він — публіцист, він — прозаїк, він — драматург, от тільки віршів він не писав, хоча безмірно любив поезію* (Ю. Смолич: про О. Довженка); *Вона для мене — все!; Я — письменник, а не журналіст;*

*О пісне! Ти — плескіт рік,
ти — переливи мідні...* (М. Рильський).

Примітка 6. Якщо між підметом і присудком є вставне слово, тире не ставимо: — *Пан, напевно, син шановного <...> Казимира Зборовського?* (М. Старицький).

Примітка 7. При інших способах вираження іменної частини складеного присудка тире між присудком і підметом звичайно не ставимо, але в разі спеціального наголошування на ознаці, вираженій присудком, воно можливе, наприклад: *Його поведінка — дитяча; В однім Дунаї скупані слов'яни, і воля в них — одна!* (М. Рильський); *Вода в річці — надзвичайної свіжості; Усі зошити — в клітинку.*

2. Між підметом і присудком, коли один або обидва з цих членів речення виражені інфінітивом: *Життя прожити — не поле перейти* (прислів'я);

*Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна* (М. Рильський).

3. Перед словами **це (це є), оце, то, ото, ось, (це) значить**, які передують присудкові, вираженому іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова:

*Поезія — це завжди неповторність,
Якийсь безсмертний дотик до душі* (Л. Костенко);

*Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну —
це найперше захистити її надійно від усіх ворогів* (О. Лупій);

*Сміле слово — то наші гармати,
Світлі вчинки — то наші мечі* (П. Грабовський);

*Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона
вбрана, — ось формула ідеального твору мистецтва* (В. Дрозд);
Жити мені без праці — значить не жити (Д. Павличко).

4. На місці випущеного члена речення (це переважно присудок): *Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними —*

квітник (М. Коцюбинський); *На одній ниві пшениця, на другій — жито* (О. Гончар); *Останні дні — знову в Парижі* (М. Рильський). У реченнях, що функціонують переважно як заголовки публікацій, назви рубрик, гасла і т. ін.: *Книга — поштою; Ми — за мир; Мир — народам!; Нашим дітям — світле майбутнє!; Ні — війні!*

Молоді ж — дорогу!
Молоді — усе! (В. Чумак).

Проте якщо немає потреби в увиразненні паузи, тире можемо не ставити, напр.: *Мотря вибігла з хати. Мелашка за нею* (І. Нечуй-Левицький). У реченнях з відсутнім дієсловом-присудком зі значенням перебування, наявності і т. ін. та обставинами місця і часу (переважно на початку) тире між ними і підметом також ставимо в разі наявності в інтонації відповідної паузи, пор.: *Праворуч комора дерев'яна, рублена. Між коморою та будиночком ворота і хвіртка. Біля воріт дві тополі* (О. Довженко) і *Удовина хата — край села* (А. Головка).

5. У реченнях з однорідними членами:

а) перед узагальнювальним словом, що стоїть після однорідних членів речення: *День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне* (Леся Українка);

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —
Ніщо не вб'є любов мою живу (В. Сосюра);

б) після узагальнювального слова і однорідних членів речення, якщо такий перелік не закінчує речення: *Деякі речі його* [Тараса Шевченка], *як-от: «Утоптала стежечку», «Якби мені, мамо, намисто», «Ой крикнули сірі гуси», «Ой пішла я в яр за водою» і чимало інших — од першого до останнього рядка витримані в характері народної лірики* (М. Рильський);

в) між узагальнювальним словом і однорідними членами речення (замість частіше вживаної в подібних випадках двокрапки (див. §160, I): *Всі службовці збіглися на бучу — і поштові, і з оцадкаси* (О. Гончар);

г) між двома однорідними членами речення, не поєднаними сполучниками, що виражають різке протиставлення: *Не*

хотів ані дружитись, ані дома жити — чумакував (Марко Вовчок);

*Не для слави — для вас, мої браття,
Я свій скарб найдорожчий ховав* (Леся Українка);

г) між однорідними дієслівними присудками, другий (останній) з яких виражає причину або наслідок, мету дії, вираженої попереднім із них, або швидко зміну подій: *Сидять — пережидують дощ* (Панас Мирний); *У вікні показалася чоловіча постать <...>, виткнулась, глянула — і сховалася* (Панас Мирний).

Тире можна ставити перед єднальними сполучниками **і** (**й**), **та** або зрідка після них між двома однорідними дієслівними присудками, якщо другий із них виражає щось несподіване або різко протилежне щодо попереднього: *Земля на прощання усміхнулася — і потемніла* (Панас Мирний); *Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне* (М. Коцюбинський); *Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин* (О. Довженко).

б. Для відокремлення другорядних членів речення (порівняно з відокремленням членів речення за допомогою коми (див. § 158, I, пп. 13—16) це відбувається в разі виразнішого логіко-інтонаційного наголошування на таких компонентах висловлення й робиться частіше тоді, коли вони, по-перше, є поширеними або в їхньому складі є кілька однорідних членів, по-друге, в кінцевій позиції речення):

а) означень — як поширених або однорідних, так і, рідше, одиничних: *І ще раз схиляється Хо перед силою — вищою і сильнішою від сили страху* (М. Коцюбинський); *Тепер інша доля — холодна і хмура — заступила матір* (Панас Мирний); *У цій роботі він убачав усе своє життя — не тільки теперішнє, а й майбутнє*; для відокремлення неузгоджених означень: *У нього була одна звичка — записувати все побачене*;

б) прикладок зі значенням уточнення або пояснення (перед ними можна поставити сполучник **а саме**): *Дочки — Ольга й Олена — визбиравали на городі картоплю* (В. Козаченко); *У*

своїм невеличкім гурточку він завів новину — гуртову працю (М. Коцюбинський).

Примітка. Якщо після відокремленої прикладки за умовами контексту має бути кома, ставимо лише одне тире — перед нею: *Автомобіль — наш дім на колесах, довго набираючи швидкість, нарешті розігнався;*

в) обставин: *Річка Біла неширока. Он через неї перекинулися кладочки, позв'язувані де вірьовкою, де перевеслом, а де й так — просто жмутом трави* (Г. Хоткевич); *Їсти хочу — жах як!*; *Людей зібралось небагато — усього душ десять*; зокрема, обставин мети, виражених інфінітивом: *Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати»* (Марко Вовчок); *Багато люду в цей час подалося з села — подивитися, зустрітися* (В. Стефаник).

7. Для виділення повторюваних з певним поширенням слів: *Ми побачили актора вже в новій ролі — у ролі гетьмана; Хотілося жити — жити повнокровним життям, а не просто існувати.*

8. Для виділення конструкцій з називним відмінком теми (уявлення): *А Дике поле, Дике поле! — по груди коням деревій* (Л. Костенко).

9. Для підкреслення в розповіді несподіваності перебігу подій (замість частіше вживаних у таких випадках трьох крапок (див. § 162, пп. 1—5):

Послухали Лисичку

І Шуку кинули — у річку (Л. Глібов).

10. Для виразнішого, порівняно з уживанням ком, змістово-інтонаційного виділення в середині речення вставних і вставлених словосполучень та речень, рідше — вставлених слів (вставлені слова та конструкції подають додаткові відомості, зауваження, пояснення і т. ін. до основного висловлення):

Душа моя — послухай! —

як яблуна в цвіту... (П. Тичина);

І хоч не раз — признаюся — ставати

Я на котурни моднії любив,

Але тепер... (М. Рильський);

<...> *Топольський — молодий чоловік, але — на думку па-на посла — незвичайно талановитий і солідний* (О. Маковей);

*Опукою згори — аж вітром зашуміло —
Орел ушкварив на Ягня* (Є. Гребінка);

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернули-ся морози (В. Яворівський); *Скільки всього — жах! — довело-ся натерпітися!*

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при подібних конструкціях див. § 158, п. 11; § 163, I, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире перед відокремленим зворотом або вставленою конструкцією стоять слова, що мають бути виділені ко-мами (напр., вставні слова), то їх виділяємо тільки з другого боку: *Не знать звідки взялись [орендарі], наїхали й позабирали панські землі під оренду — звісно, за ту ціну, яку самі призначили* (Панас Мирний).

11. Узагалі для спеціального виділення за допомогою пау-зи різного змістового та стилістичного призначення тих чи інших фрагментів тексту: *Правда, я сам думав, що я вже зле-даців, захоловув в неволі. Аж бачу — ні* (Т. Шевченко);

*Сьогодні —
майбутнього далину я оком прозираю* (П. Тичина);
*На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможем — ми,
І знаємо, що не вмремо ніколи!* (М. Рильський).

12. Між двома або рідше кількома власними іменами, су-купністю яких називається вчення, теорія, науковий закон (замість словосполучень зі сполучником **і**): *закон Бойля — Маріотта; гіпотеза Сепіра — Ворфа*.

13. Між двома або рідше кількома іменниками, сполучен-ня яких позначає певний зв'язок когось або чогось з кимось або чимось іншим (замість словосполучень з прийменником **між**): *відношення товар — гроші — товар; система люди-на — машина; зв'язок «автор — читач»; шаховий турнір Ка-рпов — Фішер; матч команд «Динамо» — «Шахтар»; судно класу «ріка — море».*

14. Між двома або рідше кількома словами на позначення просторових, часових, кількісних меж (замість словосполучень з прийменниками **від ... до**): *автоtrasa Київ — Львів; велоперегони Суми — Київ — Ужгород; Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня; вантаж вагою вісім — десять тонн*; на позначення динаміки розвитку чого-небудь з двох або більше етапів: *Задум — реалізація — втілення в життя; Іншими словами, родословна [родовід] приблизно така: Лютер — Кромвель — Робесп'єр <...>* (М. Хвильовий: про розвиток революційних ідей у Європі).

Примітка. Між цифрами в таких випадках тире ставимо без відступів між знаками: у *2010—2018 роках; пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.*; на *сторінках 1—10*; у *1—4 томах*, але, напр.: *наприкінці XX — на початку XXI ст.*

15. Між словом і сполученням слів або між двома сполученнями слів на позначення приблизної кількості: *Це коштує триста — триста п'ятдесят гривень; приїхати в гості на день — на два; у квітні — на початку травня* (пор. у § 35, п. 6.3 випадки позначення приблизної кількості на зразок *триста-чотириста, день-два, у квітні-травні* з дефісним написанням).

II. У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні тире ставимо в таких позиціях.

1. Між частинами безсполучникового складного й рідше складносурядного і складнопідрядного речень для вираження часових, причиново- та умовно-наслідкових, допустових та деяких інших відношень позначуваних ними подій або станів, швидкої або несподіваної зміни подій (порівняно з більш узвичаєним розмежуванням частин складносурядного і складнопідрядного речень комою розмежування їх за допомогою тире передає різкіше зіставлення змісту їхніх частин): *Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила* (М. Коцюбинський);

*А бавовна як дозріє —
Небом степ заголубіє...* (М. Нагнибіда);

*Защобетав соловейко —
пішла луна гаєм (Т. Шевченко);
Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Д. Павличко);
Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (М. Стельмах);*

*Було, як заговорить або засміється — і старому веселіше
стане (Марко Вовчок); <...> Попадався їм багач у руки — во-
ни його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли
(Марко Вовчок); Билися об мене гнівливі хвилі нетерплячки —
я вистояв (П. Загребельний);*

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник);
Заграли знов — ще гірш нема ладу (Л. Глібов);*

*Скільки глянеш — вилискують розгойдані хліба (О. Гон-
чар); Минали літа — росли сини (А. Головка); Сонце зійшло —
і враз над Києвом знялося ревище гудків (Ю. Смолич).*

2. Між частинами безсполучникового складного та склад-
носурядного речень, зміст яких різко протиставляється або
зіставляється: *Не козак вклонявся королеві — король схилив
голову перед козаком! (П. Загребельний);*

*Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка);
Закрався вечір, одиуміла праця,
Як сльози, затремтіли ліхтарі, —
Та діти наші ночі не бояться (М. Рильський).*

3. Між частинами безсполучникового складного речення,
коли друга частина розкриває зміст першої (замість частіше
вживаної в таких випадках двокрапки (див. § 160, п. 1):

*<...> Та садинокому мені
Здається — кращого немає
Нічого в Бога, як Дніпро
Та наша славная країна... (Т. Шевченко);*

У загоні саме воли заборюкались — це старий підручний отих, що з ярмарку пригнали, б'є (А. Головка); Бачу — за вікном сніг летить (М. Стельмах);

*Бувають дивні на землі діла —
Серед зими черешня зацвіла* (Д. Павличко);

*Нап'юся з живої кринички —
Візьму доброти від землі* (М. Сингаївський).

4. Між частинами безсполучникового складного речення, зміст яких порівнюється: *Подивилась ясно — заспівали скрипки* (П. Тичина).

5. Між частинами безсполучникового складного речення, коли зміст другої частини завершує, підсумовує, узагальнює зміст першої (друга частина починається звичайно вказівними словами **це, то, так, цей, такий, ось хто, ось що** і под.): *Все для людини і завжди з людиною — цей заповіт Максим Рильський проніс крізь бурю і сніг, крізь усе своє життя* (М. Стельмах);

*Синиця славу розпустила,
Що хоче море запалить,
Що море буцімто згорить, —
Така, бач, є у неї сила* (Л. Глібов);

Господарство занедбане, скрізь брудно — ось до чого призводять лінощі та нехлюйство.

6. Між частинами складнопідрядного речення, коли підрядна частина ставиться перед головною з метою виразнішого змістового й, відповідно, інтонаційного її виділення, особливо в реченнях з кількома підрядними, коли в головній частині узагальнюється зміст попередніх підрядних:

*Ой, хто в лузі, — озовися,
Ой, хто в полі, — одкликнися!* (Я. Щоголів);

Хто спить, хто не спить, — покорись темній силі!
(Леся Українка).

7. У складнопідрядному реченні між його частинами або частіше наприкінці головної частини — перед словом (сполу-

ченням слів), повторюваним для того, щоб пов'язати з попереднім реченням наступне, яке підсилює, доповнює, розвиває його зміст: *Шевченківський Палії стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка, — на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (М. Рильський); Необхідно, щоб виховання дітей, любов і повага до дітей, вигоди до них і дружба з ними, — щоб усе це було самою суттю вашого духовного життя, мій друже (В. Сухомлинський).*

Примітка. Про вживання тире в реченнях з прямою мовою див. § 167, I.

III. У ПРОСТОМУ І СКЛАДНОМУ РЕЧЕННЯХ (У ДЕЯКИХ СТИЛІСТИЧНИХ ФІГУРАХ)

1. Між частинами заперечного порівняння:

*І нишком проковтнуло море
Моє не злато-серебро —
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі (Т. Шевченко);*
*То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клеочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграває,
Голосно-жалібно співає (народна дума).*

2. У періоді (разом з комою або без неї) — для виділення переходу від підвищення до зниження інтонації:

*Азовське море і Чорне море,
Зелені діброви і спів солов'я,
Високі Карпати, донецькі простори —
Це ти, Україно моя! (І. Нехода);*

*Як тільки ясний день погасне,
І ніч покриє Божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговор,—
Я йду до берега крутого,
І довго там дивлюся я,
Як із-за лісу, з-за густого
Зіходить зіронька моя (Л. Глібов).*

Примітка 1. Уживання тире в складному реченні може поєднуватися з уживанням перед ним коми (див. приклади в межах цього параграфа): а) для увиразнення протиставлення між складовими частинами речення (у складних безсполучникових і в складносурядних реченнях); б) перед указівними словами **це, так, такий** і под. на початку другої частини безсполучникових складних речень; в) у різних інших випадках (див. § 166).

Примітка 2. Про вживання тире в разі зазначення прізвища автора або іншого джерела цитування див. §167, II, п. 3, прим. 2.

Примітка 3. Про тире як засіб абзацного членування тексту див. § 168, п. 4.

§ 162. ТРИ КРАПКИ, АБО КРАПКИ (...)

Три крапки ставимо в таких позиціях.

1. На позначення перерваності або незакінченості висловлення:

*І — Вовк Ягнятко задавив...
Нащо йому про теє знати,
Що, може, плаче бідна мати
Та побивається, як рибонька об лід:
Він Вовк, він пан... йому не слід... (Л. Глібов);
Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь (П. Тичина).*

У реченнях з називним відмінком теми (уявлення): *Щастя... Хіба не думав про нього Степан?* (В. Підмогильний).

Три крапки ставимо всередині речення також для позначення певної паузи, коли далі висловлюється щось несподіване: *Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху* (М. Коцюбинський).

Примітка. У випадках, коли три крапки поєднуються в реченні з іншими розділовими знаками, у препозиції до них вони подаються повністю, а в постпозиції — після знака питання і знака оклику — ставимо дві крапки: *Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?..* (К. Гордієнко);

*Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки ясноводи!..* (М. Рильський).

2. На позначення уривчастості мовлення від хвилювання, збудження й узагалі сильних переживань:

*«<...> Я не Ганна, не наймичка,
Я...»
Та й оніміла* (Т. Шевченко).

3. На позначення несподіваного продовження чи завершення думки — з незвичним або й несумісним поєднанням слів (часто в заголовках газетних заміток, нарисів, фейлетонів тощо): *Вибори... без вибору*; зокрема, з використанням відомих цитат, крилатих висловів: *...І Щуку кинули у річку*.

4. На позначення розриву в оповіді, різкого переходу до нової думки (у художніх і публіцистичних текстах на початку речення — звичайно на початку абзацу): *Летимо над колією над залізничною... Отакінька колія... Рейки, як дротики. <...>
...Маленькі озерецька, маленькі лісочки, маленькі річечки, маленькі сільця. І все це там — під нами!* (Остап Вишня).

5. На позначення свідомої недомовленості, умовчання з певних причин: — *Ходять тут усякі... — бурмоче дід* (О. Донченко); — *Ну, це вже ви того... — прокинувся рибалка. — Це брехня* (Ю. Яновський). З цією метою слова, що їх вважають грубими, образливими, непристойними, можуть подаватися в тексті не повністю, а з випущенням певної частини їхнього графічного складу (після початкових літер або всередині слова).

6. На позначення пропуску в цитованому тексті — після останнього слова перед пропуском або перед першим словом після пропуску, без дужок або в дужках, без інтервалу після слова і перед ним або з інтервалом (див. § 167, II, п. 2; § 163, II, п. 3, III).

§ 163. ДУЖКИ (), [], < >

В українській пунктуації застосовують круглі, або заокруглені, (), квадратні [] і кутові, або ламані, < > дужки.

I. Круглі дужки ставимо в таких позиціях.

1. Для виділення в тексті підзаголовків, пояснення маловідомих, зокрема іншомовних, слів, уточнення попереднього слова (слів), для наведення другої назви кого- або чого-небудь, прикладів до чого-небудь, варіантів (слова та ін.), для подання прізвища автора або іншого джерела після цитування (якщо цитування подано не у формі епіграфа і под.: див. § 155, п. 1, прим. 2) тощо: *Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови)*. Київ, 1977 — назва книжки; *Іван Огієнко (Митрополит Іларіон)*. Українська культура (Київ, 2002) — назва книжки; *Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що називає того, до кого звертаються; Товариш Жан (Іван Іванович) свій високий лоб і свої рогові окуляри протирає завжди білосніжною хусткою <...> (М. Хвильовий); В українській мові багато запозичених слів — з грецької (церква, піп, диявол, театр, політика та ін.), латинської (медицина, університет, цирк, юрист та ін.), тюркських (гарбуз, козак, товар, карий та ін.), німецької (крейда, майстер, ландшафт та ін.), французької (аванс, багаж, інженер та ін.), англійської (бокс, футбол, смокінг, менеджер та ін.), польської (хлопець, певний, червоний та ін.), російської (болванка, затвор, льотчик та ін.) та низки інших мов (з підручника); сполучники **і (ї), та** (у значенні «але»).*

2. Для виділення вставлених слів, сполучень слів і речень, що подаються як додаткові зауваження та пояснення до основного змісту речення: *Тут вам асфальт і на тротуарах, тут вам асфальт і там, де пролітають бадьорі автомобілі (таксі!) і де вже не плентаються зовсім сумні допотопні візники (М. Хвильовий); Артема на умовному місці (біля криниці) не було (А. Головка);*

*Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),*

*Не витерпів лихої долі,
Умер на панцині!..* (Т. Шевченко);
*Одного дня сестра його, Оксана,
(А матері вже не було в живих),
Листа дістала і малу посилку* (М. Рильський).

Примітка. Якщо вставлена конструкція в дужках являє собою самостійне речення (кілька таких речень), у кінці її перед закритою дужкою має стояти відповідний розділовий знак: крапка, три крапки, знак питання, знак оклику; після закритої дужки розділові знаки не ставимо: *Днина чудова. (Тепер у нас така погода, якої, здається, ціле літо не було.) Ми підіймаємось все вище та вище* (М. Коцюбинський); *Син. (Пустун. Екзамени. Фокстроти.)* (М. Рильський).

Це правило стосується також уживання крапки в реченнях, що є ремарками в драматичних творах і вставками, що вказують на реакцію слухачів (див. приклади нижче в пп. 3, 4).

Але після прізвищ цитованих авторів (див. приклади вище і нижче) та інших джерел цитування (див. п. 5) крапки в дужках не ставимо.

3. Для виділення ремарок у драматичних творах при прямій мові дійових осіб: [Куниця (*хапає її руки і притягає до себе, весь тремтячи від хвилювання*):] *Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки.)* [Ольга (*голубить його голову*):] *Ну, годі-бо, заспокойся, бідний!..* (І. Кочерга).

4. Для виділення фраз, що вказують на ставлення слухачів до слів якогось промовця, до певної промови і т. ін.: — *Ну, ось ви бачили в цій, по-моєму, талановитій, блискучій доповіді, що він справді дійшов висновків — глибоких, оригінальних, талановитих і, безперечно, високоцінних для нас. (В залі гучні, захоплені оплески.)* (М. Івченко).

5. Для зазначення після цитати прізвища автора (див. приклади до пп. 2, 3) або іншого джерела цитування: ... (*з журналу, з наукової літератури та ін.; журнал «Дніпро», 2016, № 1, с. 15*).

6. Для вставлення в текст цитати знака (знаків) питання або знака (знаків) оклику для вияву ставлення автора до наведеного ним матеріалу (див. § 156, п. 3; § 157, п. 5).

Примітка 1. Такі розділові знаки, як кома, крапка з комою, двокрапка й тире, не ставимо перед відкритою чи закритою дужкою, а тільки після закритої.

Примітка 2. Знак питання, знак оклику і три крапки можуть стояти перед закритою дужкою, якщо вони безпосередньо стосуються слів, узятих у дужки; якщо ж ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять після закритої дужки.

Примітка 3. Після цитати, за якою в рядок подано в дужках посилання на автора або інше джерело, крапки не ставимо, а переносимо за дужки. Знак оклику, знак питання, три крапки в подібних випадках перед посиланням ставимо, проте крапку після нього в кінці речення також ставимо. Крапку, як і інші розділові знаки, в кінці речення перед посиланням ставимо тільки тоді, коли це посилання переноситься на інший рядок (в епіграфах, при віршових цитатах тощо), але після посилання на джерело в таких випадках жодних розділових знаків не ставимо (див. § 155, п. 1, прим. 2).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення, ставимо розділовий знак, якого потребує ціле речення, незалежно від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

Примітка 5. Про вживання одиначної закритої круглої дужки — при цифрових або літерних рубрикаціях — див. § 168.

II. У спеціальних випадках (звичайно в текстах наукового та офіційно-ділового стилів) — там, де потрібна особлива точність і однозначність розуміння, — уживаємо квадратні дужки.

1. Для розмежування в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок, коли можуть застосовувати дужки різної форми — круглі (як внутрішні) і квадратні (як зовнішні).

2. Для вставлення в текст цитати того чи іншого пояснення у тих випадках, де в текстах загального призначення досить круглих дужок (див. п. 1), для відновлення скороченого в оригіналі слова: *Хочемо ми чи не хочемо, логіка подій і певних соціальних процесів* [пропуск. — Упоряд.] *ми мусимо це визнати; до Р[іздва] Х[ристового]* (з коментарів і вставок упорядника до видання творів М. Хвильового 1990 р.).

3. Для вказування на зроблений пропуск у тексті цитати — за допомогою трьох крапок, поміщених у дужки такої форми, з відступами між знаками з обох боків дужок (у текстах загального призначення для цього достатньо тільки вживання трьох крапок).

III. Для вказування на зроблений пропуск у тексті цитати у спеціальних текстах застосовують також, крім квадратних, кутові дужки — з трьома крапками в середині них і з відступами між знаками з обох боків.

§ 164. ЛАПКИ (« », “ ”, „ “, рідше „ ”)

Лапки ставимо в таких позиціях.

1. Для виділення в тексті прямої мови, цитат (див. § 167) — як у тих випадках, коли цитата становить окрему частину складного речення, так і тоді, коли вона вживається в межах простого речення або однієї з частин складного речення як їхній компонент: *М. Рильський так характеризував значення словників у житті культурної людини: «І, звісно, не обійтись без користування словником. Один мій знайомий поет і літературознавець якимось жартуючи сказав: “Я волію читати словники, ніж поеми. У словнику ті самі слова, що і в поемі, але подані в систематизованому порядку”. Це сказано жартома, але “читати словники” — не така вже дивовижна і дивацька річ, як може здатися»* (про доцільність використання різних видів лапок — як зовнішніх і внутрішніх — див. нижче в п. 3).

Примітка 1. Такі розділові знаки, як крапка, кома, крапка з комою, двокрапка й тире, ніколи не ставимо перед закритими лапками, а тільки після них.

Знак питання, знак оклику й три крапки ставимо або перед закритими лапками, якщо вони стосуються лише слів, поставлених у лапки, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 2. Якщо знак питання, знак оклику й три крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок у кінці речення ті самі знаки не повторюються; неоднакові ж знаки можемо, залежно від змісту, ставити водночас і перед закритими лапками, і після них, наприклад: *Чи знайомі ви з романом Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»; Невже ти не чув, як гукали: «До зброї!»?*

Якщо за характером речення в його кінці має стояти крапка, вона зберігається і в тому разі, коли речення закінчується фрагмен-

том у лапках з наявністю перед закритими лапками цих розділових знаків: *Бідний багатому: «Здоров будь!»*. *Багатий бідному: «Будь здоров!»* (народна творчість).

2. Для виділення в тексті слів (висловів), що їх наводять як «чужі» або з відтінком іронічного, презирливого і подібного ставлення до чужого висловлювання, а також слів незвичайних, слів, ужитих уперше або, навпаки, застарілих, і т. ін.: *Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції, різні* (І. Франко); *Аж якраз одхилилися двері, і сліпий Жан, брат жінчин, адмірал у одставці, ввійшов під руку з своїм «міноносцем», як він кликав лакея* (М. Коцюбинський); *Аби тільки те «завтра» швидше прийшло* (О. Копиленко); *Чужих слів унікав, а як траплялися які «консерватори», «бюджет», кожне з'ясовував* (А. Головка).

3. Якщо в цитованому тексті або в прямій мові, узятих у лапки, є інші цитування, а також власні назви, іронічні вислови та інші слова або вислови, що мають уживатися в лапках, доцільно використовувати лапки різної форми — зовнішні і внутрішні. У функції перших рекомендовано вживати кутові лапки, або «лапки-ялинки» («...»), у функції внутрішніх — «лапки-лапки» (“...” та ін.): *«Це мій “Кобзар”», — сказав він.*

Якщо з певних причин не вдається використовувати зовнішні і внутрішні лапки різної форми, то в кінці прямої мови або цитати лапки одного виду в безпосередній близькості не повторюються. Не можна писати, наприклад: *«Це мій «Кобзар»», — сказав він.* Лапки, що виділяють якесь слово (кілька слів) у кінці прямої мови або цитати, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тієї ж форми тоді, коли між ними стоїть знак оклику, знак питання або три крапки: *«Ти дивився телефільм «Роксолана»?» — считав він товариша.*

На письмі (у рукописних текстах) «лапки-лапки» традиційно використовують у формі „...”.

4. Для виділення певних розрядів власних назв (див. § 50, п. 14; § 54, пп. 4, 5, 7; § 55, пп. 1, 3; § 57, п. 1; § 58, пп. 1—3).

5. Для виділення в тексті слів або висловів, що їх подають як значення інших слів (висловів): Слово *голова*, крім свого прямого значення, має ще й кілька переносних: «розум», «керівник», «початок колони» та ін.; *голова* «керівник» — це метафора.

§ 165. СКІСНА РИСКА (/)

Скісну риску ставимо в таких позиціях.

1. В офіційно-діловому та науковому стилях — як розділовий знак між однорідними членами речення та в інших подібних випадках у значенні, близькому як до єднального (= **i**), так і до розділового (= **або**) сполучників (з можливістю переважання в різних контекстах то одного, то іншого з цих значень): *складна інтонація оклику / питання; тенденції до синтетизму / аналітизму; системність / несистемність мовних явищ* (з мовознавчої літератури); на позначення року, що не збігається з календарним, напр.: у *2018/2019, 2018/19 навчальному році* (без відступів до і після скісної риски).

Уживаються також комбіновані єднально-розділові сполучники **i/або**, рідше **та/або** (без відступів до і після скісної риски): *порушення авторського i/або суміжних прав; «Типова освітня програма підвищення кваліфікації голів i/або членів правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків»; Війна i/або поезія?* (назва газетної публікації).

Примітка. У тих випадках, де такі сполучення є вже досить усталеними, різною мірою наближаючись до складених слів, і між їхніми компонентами можна поставити також дефіс (див. § 36, п. 2), напр.: *купівля / продаж і купівля-продаж, категорія істот / неістот і категорія істот-неістот* (у мовознавстві), скісна риска переходить з розряду пунктуаційних знаків до розряду нелітерних орфографічних знаків (як дефіс у більшості випадків його вживання, апостроф).

2. На позначення співвідношення яких-небудь величин, параметрів: *співвідношення курсу гривня / долар*.

3. У графічних скороченнях (див. § 62) — без відступів до і після скісної риски:

а) замість сполучень слів і складних слів (іменників і прикметників): *п/в* (поштове відділення), *р/р* (розрахунковий ра-

хунок), *х/к* (холодного копчення), *к/т* (кінотеатр), *т/к* (телеканал) та ін.;

б) у позначеннях складених одиниць виміру: *км/год* (кілометр на годину), *Ф/м* (фарад на метр) та ін.

§ 166. КОМБІНОВАНЕ ВЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ

У різних випадках можливе поєднане вживання двох розділових знаків. Це найчастіше:

1) *?! (див. § 156, п. 1, прим. 3), !? (див. § 157, п. 1, прим. 3);*

2) *...?; ...!; ?..; !.. (див. § 162, п. 1);*

3) *, — (кома й тире), які ставимо: а) у реченнях з прямою мовою та мовою автора; б) у всіх тих випадках у межах речень з випущеними членами (З одного боку, це ніби й не так, а з другого, — факти частково підтвердилися) та з відокремленими і вставленими конструкціями, у складних реченнях, коли — за наявності в них тире — кома має закривати ту чи іншу попередню конструкцію; в) для увиразнення протиставлення між складовими частинами речення: перед указівними словами **це, так, такий** і под. на початку другої частини речення (див. § 161, III, прим. 1);*

4) збіг різних знаків у реченнях з наявністю конструкцій у дужках (див. § 163);

5) збіг різних знаків у реченнях з прямою мовою та мовою автора (див. § 167).

§ 167. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ ПРЯМОЇ МОВИ ТА ЦИТАТ

I. Для виділення прямої мови вживаємо лапки, якщо пряма мова йде в рядок, або частіше, якщо кожну з реплік подаємо з нового рядка (з абзацу), тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед її початком ставимо тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки (залежно від характеру речення):

— Добридень, Замфіре!

— Спасибі вам.

— Що поробляєш?

— З винограднику іду (М. Коцюбинський).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед її початком мають стояти відкриті лапки (без тире), у кінці — закриті лапки, а перед ними — відповідний до характеру речення розділовий знак (знак питання, знак оклику, три крапки, але не крапка, яку ставимо вже після лапок): *У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!»* (Ю. Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова (тобто «слова автора»), може:

1) стояти перед прямою мовою, і в такому разі після нього ставимо двокрапку, а перше слово прямої мови починається з великої літери: *Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте»* (А. Шиян);

2) стояти після прямої мови, і в такому разі після прямої мови ставимо (залежно від характеру речення) кому (там, де мала б бути крапка), знак оклику, знак питання або три крапки, а слова автора починаються з малої літери; після відповідного розділового знака перед словами автора ставимо тире: *«Невинправдані людські втрати — найбільша ганьба для командира», — говорив старший лейтенант* (О. Гончар);

— *Тату! татку!* — *упізнали діти.*

— *Голуб'ята!* — *батько простер руки* (П. Тичина);

— *Хто там?* — *запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун <...>* — *Я, я!* — *нетерпляче повторила Яринка* (В. Козаченко).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставимо тире: *«Як живете?»* — *в листі своїм княжна його* [Тараса Шевченка] *запитує* (Д. Білоус).

Примітка. Якщо слова автора при цьому починаються словами **так, ось що, ось як** і под., то в тих випадках, де після прямої мови мали б стояти кома й тире, ставимо тільки тире: *«Треба завжди бути чесними»* — *так казала дітям мати;*

3) розривати пряму мову, і тоді, якщо пряма мова починається з абзацу, перед її початком ставимо тире, а якщо без абзацу (в рядок), перед початком і в кінці її ставляться лапки, і застосовуються такі правила:

а) коли на місці розриву не має бути ніякого розділового знака або мали б бути кома, крапка з комою, двокрапка або тире, то перед словами автора й після них ставимо комбінований знак кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери: «У мене, — вів своє дід, — сини, двоє, на фронтах» (Л. Смілянський); «Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, так гарно...» (П. Загребельний); «Мамо, — каже старший син, — ходім додому!» (Марко Вовчок);

б) коли на місці розриву мала б бути крапка, то перед словами автора ставимо кому й тире, а після них — крапку й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Зроду не чув, щоб лисиці так кидались на людей. — А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив (Ю. Щербак);

в) коли на місці розриву мав би бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігаємо цей знак і додаємо тире, а після слів автора ставимо крапку й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— А, це ти, Максиме? — зрадив Карпо. — Заходь, заходь! (М. Коцюбинський);

— Оце довчивсь! — почав батько мені. — Що ж тепер?.. (А. Тесленко);

г) коли на місці розриву мали б бути три крапки, то вони залишаються перед тире. Пряму мову продовжуємо або з великої, або з малої літери залежно від того, яка літера була б після трьох крапок за відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставимо крапку й тире, а в другому — кому й тире: «Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло» (О. Донченко); — «Гратиму!.. й я гратиму?.. Ну й... — глянув навкруги, — ну й життя гарне!..» (А. Тесленко);

г) коли одна частина слів автора стосується першої частини прямої мови (тієї, що стоїть до розриву), а друга — другої, то після слів автора ставимо двокрапку й тире, а пряму мову продовжуємо з великої літери: «Зараз, — сказав Матюха.

Потім згадав щось і повернув голову до жінки: — Де там та Зінька з кислицями?» (А. Головко).

Примітка. Діалоги й полілоги можна подавати без абзаців, що буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише першу репліку подаємо з абзацу й перед нею ставимо тире, а далі репліки наводимо в лапках; після них перед авторськими словами ставимо тире, а перед ними після авторських слів — двокрапку:

— *Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукують. А ті: «Не підємо, давай нам наше... ми за правду»* (М. Коцюбинський).

4. Коли пряма мова стоїть у середині слів автора, перед нею стоїть двокрапка, а після неї ставимо:

1) кому, якщо це потрібно в умовах контексту: *Казав пан: «Кожух дам», та й слово його тепле* (прислів'я);

2) тире:

а) у разі відсутності розділового знака на місці розриву слів автора: *На зауваження вчителя з приводу запізнення учень пояснив: «Дуже довго не було автобуса» — і сів на своє місце;*

б) якщо пряма мова закінчується такими розділовими знаками, як три крапки, знак питання або знак оклику:

*Діти нудяться в хатині,
Нудять, нарікають:
«І нащо зима та люта?» —
Все вони питають* (Леся Українка).

5. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без указівки, кому вони належать, то кожна з них беремо в лапки, а між репліками ставимо тире: *«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є»* (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (у тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожна парну репліку слід брати в лапки, напр.: — *А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є»* (Панас Мирний).

6. Якщо в діалозі, що подається в рядок, після репліки одного з учасників ідуть слова автора, то перед наступною реплікою

лікою іншого учасника тире не ставимо: *«Простіть мені; чого нам сваритись?»* — каже вона, аж плаче. *«Про мене, — кажу. — Якби мене ніхто не зачіпав, я б довіку нікого й пальцем не зачепила»* (І. Нечуй-Левицький).

Примітка. Звичайно не виділяють (лапками або тире) чужу мову і тоді, коли немає вказівки на те, кому вона належить (це невідомо або не має значення): *Кажуть: скупий двічі платить; — Друкарська? — Так. Маю намір купити згодом. Кажуть, у німців чудові машинки* (О. Шугай).

У друкованих засобах масової інформації вставлені речення, подібні до слів автора, виділяють звичайно комами: *Учора, повідомляє наш кореспондент, відбулася зустріч лідерів країн Євросоюзу* (з газети).

II. Для оформлення цитат застосовуємо такі розділові знаки.

1. Цитати, включені в авторський текст, беремо в лапки. Інші розділові знаки при них розставляємо так, як у реченнях з прямою мовою та словами автора. Наприклад: *У Конституції України записано: «Державною мовою в Україні є українська мова».*

Цитати, що виступають як самостійні висловлення (напр., в епіграфах), лапками не виділяються.

2. Якщо цитату наводимо не повністю, а з пропуском, його позначаємо трьома крапками — на початку, в середині або в кінці цитати (у текстах спеціального призначення знак три крапки на місці пропуску можна ставити у квадратні або кутові дужки (див. § 163, II, п. 3, III).

Пропуски на початку цитати позначаємо по-різному. Якщо цитату подаємо як пряму мову після двокрапки, перше її слово після трьох крапок пишеться з малої літери: *Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «<...> се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею»* (О. Кундзич). Якщо ж цитата подана як пряма мова, але на початку речення в цілому перед авторськими словами, перше слово в ній після трьох

крапок пишеться з великої літери: «<...> *Іноді словник Грінченка збивається своїм характером на словник тлумачний, не даючи російських відповідників до українських слів, а обмежуючись поясненням останніх російською мовою <...>*», — зауважував М. Рильський.

Якщо цитата органічніше включена в текст, виступаючи як підрядна частина складнопідрядного речення, як частина речення зі вставленими словосполученнями або реченнями, що вказують на її автора, вона починається завжди з малої літери (навіть тоді, коли її взято повністю), за винятком власних назв, і без зазначення можливого пропуску на її початку: *Максим Рильський писав, що «глибока народність лексики Малишка, граматичного, синтаксичного ладу його творів не підлягає сумніву»; Як відзначав Олесь Гончар, «XX сторіччя принесло нашій мові й культурі високі злети і найскладніші випробування».*

3. Якщо під час цитування з'являється потреба у вставленні пояснень, їх подають або в круглих (див. § 163, п. 1), або (у текстах спеціального призначення) у квадратних дужках (див. § 163, II, п. 2). У круглих дужках (з виділенням курсивом) подають також зауваження, примітки в межах певної цитати на зразок: *Куренями в Січі звалися великі, довгі хати, в яких жили запорожці* (примітка наша. — Ред.), «... (курсив мій. — Упоряд.) ...» і под.

Примітка 1. Про вживання в цитованому тексті зовнішніх і внутрішніх лапок див. § 164, п. 3.

Примітка 2. Прізвище автора або інше джерело цитування подаємо після цитати звичайно в круглих дужках (див. § 163, I, п. 5); якщо ж указівка на автора (джерело) наводиться нижче, зокрема в епіграфах, джерело зазначається переважно без дужок (див. § 155, п. 1, прим. 2). У тих випадках, коли цитату наводимо в дужках у середині речення, її джерело зазначається звичайно після крапки й тире (див., наприклад, § 158, I, п. 15, 1, у примітці ілюстрацію з творів М. Коцюбинського).

Про вживання крапки в кінці речення у цитатах (епіграфах і т. ін.) при зазначенні (у дужках і без них) їхніх авторів та інших джерел цитування див. § 155, п. 1, прим. 2.

§ 168. ПРАВИЛА РУБРИКАЦІЇ ТЕКСТУ І РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ДЛЯ ОФОРМЛЕННЯ ПУНКТИВ ПЕРЕЛІКУ

Для оформлення рубрик переліку (переважно в офіційно-ділових та наукових текстах) використовують такі способи членування тексту — з поданням кожної рубрики з абзацу або рідше в рядок.

1. У разі потреби в кількоступеневому членуванні тексту від ширших до вузких за змістом його положень застосовуємо комбіновану систему літерно-цифрової нумерації:

— римські цифри (з крапкою після них) або великі літери (з крапкою) — на найвищому рівні членування тексту (речення після них починається з великої літери, а в кінці його ставимо крапку);

— арабські цифри (з крапкою) — на середньому рівні членування (речення після них починається з великої літери, а в кінці його ставимо крапку);

— арабські цифри (з дужкою після них) — на нижчому рівні членування (речення після них починається з малої літери, а в кінці його ставимо крапку з комою);

— малі літери (з дужкою) — на найнижчому рівні членування (речення після них починається з малої літери, а в кінці його ставимо крапку з комою).

2. У разі потреби застосовують інший принцип — використання тільки арабських цифр (з крапками після них) з послідовним їх додаванням від однієї до більшої кількості:

1. Загальні положення

1.1. Національна академія наук України (далі — НАН України) є вищою науковою самоврядною організацією України, що заснована на державній власності.

1.2. НАН України у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства та Статутом НАН України,

який ухвалюється та реєструється в порядку, встановленому законом.

1.3. НАН України є правонаступником Академії наук України, що була заснована в 1918 році і в подальшому йменувалася Українською академією наук, Всеукраїнською академією наук та Академією наук Української РСР [...] і т. д. (Статут Національної академії наук України).

3. Якщо ж немає потреби в такому ступеневому членуванні тексту, звичайно використовують арабські цифри з крапкою і ще частіше — арабські цифри з дужкою та малі літери, наприклад:

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- 1) закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- 2) досягнення суддею шістдесяти п'яти років;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я <...> і т. д. (Конституція України).

Особливо це застосовують тоді, коли перелік подають у рядок: *Комп'ютер складається з: а) системного блока; б) монітора; в) клавіатури* (у таких випадках замість крапки з комою можна використовувати й кому, а двокрапка перед переліком не обов'язкова).

4. Використовують також спосіб абзацного членування тексту при переліку за допомогою тире:

12.6. Президія НАН України за рекомендацією загальних зборів відповідного відділення НАН України:

— призначає на посаду керівника наукової установи НАН України;

— за наявності вмотивованих заперечень, оголошує новий конкурс, призначивши виконувача обов'язків керівника наукової установи НАН України на строк не більш як шість місяців (Статут Національної академії наук України).

ПОКАЖЧИК

А

- А-340* § 58, п. 4
а. а. § 155, п. 2
Аарне § 137
Аахен § 137
абажур § 67, II, п. 1
абат § 128, п. 1
Абашидзе § 144, п. 7, 3, а
Абд ель Керім § 49, п. 2
абзац — *1-й абзац* § 35, п. 6, 7
абікуди § 41, п. 1, 9
абі-то § 41, п. 3, 3
абіхто § 39, п. 1; § 114
абічий § 39, п. 1
абіццо § 44, п. 2, 1
абіяк § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
абіякий § 39, п. 1; § 114
абітурієнт § 130, п. 1
або ж § 43, п. 2, 1
абориген § 5
аброморфема § 35, п. 5, 2
абсолютно сухий § 40, п. 1, 2, в,
прим. 1
абсолюту § 82, III, п. 2, 1, г
абсурду § 82, III, п. 2, 1, г
Абхазія § 153, п. 2, 1
абхазький § 153, п. 2, 1
авангард § 122, п. 1
аванпост § 28, прим.
аванпостний § 28, прим.
авгісві стайні § 49, п. 9, 3, прим., 2
авдиторія § 131
Авдієвський § 142, п. 2
авдієнція § 131
Авенір § 143, п. 2, прим. 1
авіарейс § 35, п. 5, 2
авітамінізу § 82, III, п. 2, 1, б
Авраам § 137
авралу § 82, III, п. 2, 1, г
Аврора § 131
австро-угорський § 154, п. 3, 1
Австро-Угорщина § 36, п. 2, 2;
§ 154, п. 2, 4; п. 3, 1
авт. § 62, п. 1
автентичний § 131
автобіографія § 131
автовідповідач § 35, п. 5, 2
автовокзал § 35, п. 3, 1
автомагістраль § 36, п. 1, 4
*автомобілі «Вольво», «Ніссан»,
«Фольксваген»* § 58, п. 2
автомобіль § 121, п. 1, 2; § 131;
§ 140
автомобіля § 82, III, п. 1, 2, б
автомотогурток § 36, п. 1, 8
Автономна Республіка Крим § 50,
п. 6
Автор § 60, п. 1
автор § 131
авторитет § 131

- авторка* § 32, п. 4
автохтón § 131
Агáта § 124, п. 2
Агата́нгел § 123
Агафа́нгел § 123
агéнт § 19, п. 2
агéнтство § 19, п. 2
*агéнтство Інтерфáкс-Азербай-
джáн* § 54, п. 5, прим. 3
агéнтство Сiньхуá § 54, п. 5,
прим. 3
*агéнтство Українські Національ-
ні Новiни* § 54, п. 5, прим. 3
агéнтство Франс Пресс § 54, п. 5,
прим. 3
агiтáцiя § 5; § 122, п. 1
агностици́зму § 82, III, п. 2, 1, г
агрáрний § 40, п. 2, 2, а
агрáрно-промисловий § 40, п. 2,
2, а
агрéсiя § 5
агрéсор § 122, п. 1
агробiзнес § 35, п. 5, 2
агроекoлoгiя § 130, п. 1
агрокульту́ра § 36, п. 1, 4
агрокульту́рний § 40, п. 1, 1
агрoнóм § 9, п. 2, 6
áтрус § 6, п. 1
áтрусoвий § 6, п. 1
Адáменко § 32, п. 9
Адамс § 134
Адам-стрiт § 140, 7
Адела́йда § 129, II
Аде́ль § 66; *Аде́ль (парадигма)*
§ 143, п. 3
адже́ ж § 43, п. 2, 1
А́длер § 134
адми́нресу́рс § 35, п. 5, 1
адми́нрефо́рма § 35, п. 5, 1
Адо́най § 53, п. 1
Адриа́нополь § 154, п. 2, 5
Адри́тика § 129, III, п. 2
ад'ю́нкт § 138, п. 1, 2
ад'юта́нт § 138, п. 1, 2
аерoмéтод § 35, п. 5, 2
аерoплáн § 121, п. 1, 1
аж нiяк § 44, п. 1, 6
азéфи § 49, п. 5
А́зiя § 50, п. 1
Азо́во-Чорномoр'я § 154, п. 2, 4
Азо́вське мо́ре § 50, п. 1
азoту § 82, III, п. 2, 6
Аíда § 129, II
Айвéнго § 133
Айзе́нах § 136, п. 1
акад. § 62, п. 1
акаде́мвiдпу́стка § 35, п. 5, 1
акаде́мик § 32, п. 1, прим.; § 56,
прим. 1; § 129, I, п. 6
акаде́мика § 82, III, п. 1, 1
акаде́мiчний § 33, п. 2
«Акаде́мiстéчко» § 50, п. 14
Ака́т Дамке́нг § 49, п. 4
аквaтéхнiка § 35, п. 5, 2
аквeду́ка § 82, III, п. 1, 2, ж
аксиoма § 129, I, п. 2
акт § 84, п. 2, прим.
áкта § 82, III, п. 2, 9, прим.; § 84,
п. 2, прим.
актiв § 54, п. 6
áкти § 86, п. 1, 1
акто́р § 67, II, п. 1
*Акт проголо́шення незале́жності
Украiни* § 55, п. 1
áкту § 82, III, п. 2, 1, г; 9, прим.
аккумулято́р § 128, п. 1
Ак'я́б § 138, п. 1, 1
Ак'я́р § 151, п. 1
Алатáу § 50, п. 4, прим.; § 154,
п. 3, 3
Алба́нiя § 121, п. 1, 1
але́ ж § 43, п. 2, 1

- Алекс* § 134
Александров § 144, п. 2
Алексеев § 144, п. 3, 3
Алесь Адамович § 144, п. 1
Алжир § 129, III, п. 3
Алжіра § 82, III, п. 2, 5, прим.
алжірець § 129, III, п. 3
Алжіру § 82, III, п. 2, 5; прим.
алкотест § 35, п. 5, 2
Аллах § 53, п. 1; § 122, п. 4; § 128, п. 1
алмаза § 82, III, п. 2, 9, прим.
алмазу § 82, III, п. 2, 9, прим.
Алматі § 140, 4
Алтію § 82, III, п. 2, 5
Алфьоров § 144, п. 4, 2
альбатрос § 139, 2
Альберта § 139, 2
альпінізму § 82, III, п. 2, 4
Альтаміра-і-Кревеа § 146, п. 3, 2
альтруїст § 129, II
альфа § 51
альфа Малді Ведмедиці § 51
альфа-промені § 36, п. 2, 1, Б, б
альфа-розпад § 36, п. 2, 1, Б, б
альфа-частінка § 36, п. 2, 1, Б, б
алюмінієвий § 33, п. 6
алюміній § 121, п. 1, 2
алюмінію § 82, III, п. 2, 6
Аляб'ев § 144, п. 3, 2; п. 12
Аляска § 121, п. 1, 2; § 153, п. 1
альяскінський § 153, п. 1
Амальтея § 123
Амангельді § 140, 4
амвона § 82, III, п. 1, 2, ї
Америка § 129, III, п. 2
амлуа § 140, 1
Амстердама § 82, III, п. 2, 8, прим.
Амстердаму § 82, III, п. 2, 8
амудар'їнський § 153, п. 1; § 154, п. 3, 3
Амудар'я § 50, п. 4, прим.; § 151, п. 1; § 153, п. 1; § 154, п. 3, 3
Ан-22 § 61, 3, прим. 4
Ан-124 § 35, п. 6, 5
Ан-225 § 35, п. 6, 5; § 58, п. 4
аналізу § 82, III, п. 2, 1, в
Ананьїн § 3, 2; § 144, п. 13, 1, а
Ананьїно § 149, п. 4, 2
анархічний § 33, п. 2
анатема § 123
анáfема § 123
ангел § 49, п. 7, 2, прим. 1
Англія § 5
Андорра § 128, п. 3
андоррець § 128, п. 3
Андреев § 144, п. 3, 3
Андрієва § 33, п. 6, б
Андрієве § 33, п. 6, б
Андрієві книжкі § 49, п. 9, 1
Андрієво-Іванівка § 154, п. 3, 2
андрієво-іванівський § 154, п. 3, 2
Андріїв § 9, п. 3, 5, г; § 101, 2
Андріївська церква § 55, п. 2
андріївський § 9, п. 3, 5, г
Андріївський узвіз § 50, п. 11
Андрій § 33, п. 6, б; § 66, II, а
Андрій Байко — без Андрія Байка § 142, п. 3, прим. 2
Андрій Первозваний § 53, п. 1
Андрія § 82, III, п. 1, 1
аніж § 43, п. 1
аніскільки § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
анітелень § 41, п. 1, 9
анітрохи § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
аніхто § 39, п. 1
анічий § 39, п. 1
аніччїрк § 41, п. 1, 9
аніцо § 39, п. 1
аніяк § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
аніякий § 39, п. 1

- анналі* § 128, п. 1
анотація § 128, п. 2, прим.
Анрі § 129, I, п. 3; § 140, 4
Антанта § 50, п. 7
Антарктида § 50, п. 1; § 129, III, п. 2
Антарктика § 129, III, п. 2
Антей § 49, п. 7, 2
анти-АВН § 35, п. 5, 4, прим. 1
антиалкогольний § 31, п. 5
антиаргумент § 31, п. 5
антиароматичний § 31, п. 5
антивірус § 35, п. 5, 4
«Анти-Дюринг» § 35, п. 5, 4, прим. 1
антиелектрон § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиестетичний § 31, п. 5
антиєвропейський § 31, п. 5
антиімперіалістичний § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиінфекційний § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиінфляційний § 31, п. 5; § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиісторичний § 35, п. 5, 4, прим. 2
антинауковий § 31, п. 5
антиокислювач § 35, п. 5, 4, прим. 2
антиурядовий § 31, п. 5; § 35, п. 5, 4, прим. 2
античний світ § 52, п. 2, прим. 3
антиядерний § 31, п. 5
Антін § 9, п. 2, 6, прим.; § 32, п. 11, прим.; § 143, п. 2, прим. 1;
Антін (парадигма) § 143, п. 2
антологія § 123
Антонівна § 32, п. 11, прим.
Антоніо § 140, 5
Антонівич § 32, п. 11, прим.
Антосьо § 67, II, п. 2
Антосья § 82, II
- антропологія* § 123
антропоцентризму § 82, III, п. 2, 1, г
Аньблек § 144, п. 5, 2
апарата § 82, III, п. 2, 9, прим.
апарату § 82, III, п. 2, 9, прим.
Апеляційний суд Закарпатської області § 54, п. 1
Аполлон § 49, п. 7, 2
Аполлон Бельведерський § 55, п. 2
апостол § 53, п. 2, прим. 1
апостол Матвій § 53, п. 2, прим. 1
аптека § 123
араби § 49, п. 6
Арабська Республіка Єгипет § 50, п. 6
Аравійське море § 151, п. 2, 2
Аракчєєв § 144, п. 3, 3
Ареф'єв § 144, п. 12
Арзамас § 153, п. 2, 3
арзамаський § 153, п. 2, 3
Арієль § 130, п. 1
АРК § 61, п. 2
арк. § 62, п. 1
арка § 9, п. 2, 1, прим. 2
Арктика § 129, III, п. 2
Арно § 140, 5
арсенал § 121, п. 1, 1; § 140; *в арсеналі* § 140
арсеналом § 140
арсеналу § 140
Артєм § 144, п. 1
Артємов § 144, п. 4, 2
Артемовський § 9, п. 3, 5, е
артеріальний § 129, I, п. 2
артерія § 129, I, п. 2
артблк § 35, п. 4, 2
артрінок § 35, п. 5, 2
артрозу § 82, III, п. 2, 1, б
Артур § 124, п. 2
Артура Конана Дойла § 140, п. 1

- арф* § 76, 1
арф'яр § 7, п. 1, прим.
архаїчний § 3, 4
архангел § 49, п. 7, 2, прим. 1
археологічний § 33, п. 2
архидиякон § 35, п. 5, 3
архиепископ § 53, 6, прим.
архиєреї § 31, п. 4, прим.
архимандрит § 31, п. 4, прим.; § 53, 6, прим.
архистратіг § 31, п. 4, прим.
архів § 129, I, п. 6
архіважливий § 31, п. 4
архиепископ § 53, 6, прим.
архиєреї § 31, п. 4, прим.
архимандрит § 31, п. 4, прим.; § 53, 6, прим.
архімедова спіраль § 49, п. 9, 3, прим., 2
архімільйонер § 31, п. 4
архіскладний § 31, п. 4; § 35, п. 5, 3
архистратіг § 31, п. 4, прим.
архітектурно-будівельний § 40, п. 2, 2, а
архішахрїй § 35, п. 5, 3
а/с § 62, п. 4
Асканія-Нова § 152, п. 4, 2
астма § 123
астрокорекція § 35, п. 5, 2
асфальт § 121, п. 1, 2
асфальті § 86, п. 1, 1
асфальту § 82, III, п. 2, 6
ательє § 139, 1; § 140, 3
Атєни § 123
Атлантида § 129, III, п. 2
Атлантика § 129, III, п. 2
Атлантичний океан § 121, п. 1, 1
атлантик-сітинський § 154, п. 3, 4
Атлантик-Сіті § 154, п. 3, 4
атома § 82, III, п. 1, 2, в
АТС § 61, п. 2
аудиторія § 131
аудієнція § 129, I, п. 2; § 131
аудіоальбóm § 35, п. 5, 2
аудіо- та відеопроду́кція § 36, п. 2, 3
аутсайдєр § 131
Афанасьєв § 144, п. 3, 2
Афганістану § 82, III, п. 2, 5
афікса § 82, III, п. 1, 2, в
Афіна § 49, п. 7, 2
Афіни § 123
Африка § 129, III, п. 2; § 152, п. 1; в *Африці* § 152, п. 1
Африки § 152, п. 1
африканці § 49, п. 6
Ахіллєс § 49, п. 7, 2
ахіллєсова п'ятá § 49, п. 9, 3, прим., 2
Ахмєд § 122, п. 4; з *Ахмєдом Гасаном-оглі* § 140, п. 2
ацтєки § 49, п. 6
Ачинськ § 149, п. 4, 3, а
Ашгабат § 154, п. 2, 5
Аюдáг § 154, п. 3, 3
- Б**
- Б* § 62, п. 1
баб § 76, 3
баба § 33, п. 3
баба-ягá § 49, п. 7, 3, прим.
баби § 76, 3; § 81
бабин § 33, п. 3
баби́це § 68, II, прим.; *баби́це* (парадигма) § 68, II
бабів § 76, 3
бабу́сю § 74, 3
бага́ж § 5
багатвє́чїр § 35, п. 5, 1
бага́тий § 19, п. 2

- багато* § 114, прим.
багато-багато § 35, п. 6, 1
багатопрогінний § 40, п. 1, 2, в
багатоспрямований § 40, п. 1, 2, в
багатство § 19, п. 2
багацько § 26, п. 2, 1, а
багета § 82, III, п. 1, 2, ж
Багірадэ § 146, п. 3, 4, прим.
Багіров § 144, п. 7, 1
Багрієм § 85, п. 1
бадді § 76, 2
бадэй § 76, 2
Баден-Баден § 152, п. 5
бадмінтону § 82, III, п. 2, 4
бажанням § 90
бажання § 89, п. 2
базар § 67, II, п. 1
базедова хвороба § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
Базель § 121, п. 1, 2; § 139, 2
базіка § 66, I; § 67, I, п. 1
Базіліо § 140, 5
Байкалу § 82, III, п. 2, 5
байкар (парадигма) § 68, II
байра́к § 12, п. 2
байра́ку § 82, III, п. 2, 5
байра́ці § 86, п. 1, 1
бакінський § 153, п. 1
Баку § 140, 6; § 153, п. 1
бал § 121, п. 1, 1
бала § 82, III, п. 2, 9, прим.
баланс § 121, п. 1, 1
бала́ст § 28, прим.
бала́стний § 28, прим.
балёт «Лебедіне озеро» § 55, п. 3
ба́лка § 26, п. 1, 3, прим.
Балканський півострів § 50, п. 1
Балканські країни § 50, п. 7
балкона § 82, III, п. 1, 2, ж
балкони́чка § 82, III, п. 1, 2, ж
Ба́лтика § 129, III, п. 2
- ба́лу* § 82, III, п. 2, 9, прим.
бальза́ківські традиції § 49, п. 9,
 3, прим., 1
бальза́му § 82, III, п. 2, 6
Бангко́к § 153, п. 2, 3, прим. 1
бангко́кський § 153, п. 2, 3,
 прим. 1
бандури́ст § 32, п. 14
банкір § 32, п. 14
банк «Південний» § 54, п. 4
Ба́нська Бі́стриця § 150, п. 1
Ба́ня-Лу́ка § 154, п. 3, 1
ба́ня-лу́цький § 154, п. 3, 1
бара́ка § 82, III, п. 1, 2, ж
Барб'є § 138, п. 1, 1; § 140, 3
Барб'юс § 138, п. 2, 2
барві́стий § 33, п. 5
Барві́нкове § 85, п. 3, 2
Барві́нковим § 85, п. 3, 2
барві́нку § 82, III, п. 2, 2, 6
Барді́їв § 150, п. 3
баро́ко § 128, п. 1
баро́метр § 127
баро́н § 56, прим. 2
баскетбо́лу § 82, III, п. 2, 4
ба́ски § 153, п. 2, 3, прим. 1
баскі́й § 26, п. 2, 1, а, прим.
ба́ско § 26, п. 2, 1, а, прим.
ба́скський § 153, п. 2, 3, прим. 1
Баскунча́к § 153, п. 2, 2
баскунча́цький § 153, п. 2, 2
бастіо́ну § 82, III, п. 2, 5
бата́льйо́н § 8, п. 1, 2
бата́льйо́ну § 82, III, п. 2, 2
ба́тенько § 26, п. 2, 1, б; § 32, п. 9
ба́теньку § 86, п. 2, 1
бати́г § 22, 5
бато́жїти § 22, 5
бато́на § 82, III, п. 1, 2, і
Бату́рин § 83, п. 2, 2
Бату́рина § 82, III, п. 1, 2, к

- Бату́рину* § 83, п. 2, 2
ба́тька § 82, П
ба́тька́м § 90
ба́тькі § 88, п. 1
ба́тьків § 9, п. 1, 1, в; § 101, 2
ба́тьків § 89, п. 1
Ба́тьківщи́на § 60, п. 3
ба́тько § 33, п. 6, а; § 66, II, а;
 § 67, II, п. 1
ба́тькова § 33, п. 6, а
ба́тькове § 33, п. 6, а
ба́тькові § 83, п. 1; § 86, п. 3, 1;
 п. 3, 2, прим. 1
ба́тько-ма́ти § 35, п. 6, 2, в
ба́тьку § 86, п. 3, 2, прим. 1; § 87,
 п. 1
ба́хмацький § 153, п. 2, 2
Ба́хмач § 153, п. 2, 2
Ба́хмача § 82, III, п. 1, 2, к
бац § 27, п. 7
ба́чать § 120, п. 1
ба́чачи § 120, п. 1
ба́чити (парадигма) § 115, п. 1;
 п. 3, 1
баши́р § 129, I, п. 6
баи́танний § 29, п. 1, 3
*Баянго́л-Монго́льський автоно́м-
 ний о́круг* § 50, п. 8
бджо́ла § 10, п. 1; п. 2, 2
бджо́ліний § 33, п. 4
бджо́ляр § 67, II, п. 3
Беатрі́с § 140, 9
Беатрі́че § 129, I, п. 3
бебібу́м § 133
безба́тченко § 32, п. 9
без відо́ма § 41, п. 2, 1
бе́звісти § 41, п. 1, 2
безго́лів'я § 9, п. 3, 2, в
безго́ло́сся § 9, п. 3, 2, в
Бе́здна § 149, п. 1
бездо́рі́жжя § 9, п. 3, 2, в
без жа́лю § 41, п. 2, 1
беззвучний § 29, п. 1, 1
без кінця́ § 41, п. 2, 1
без кінця́-кра́ю § 41, п. 2, 1
безко́рисливий § 31, п. 2
безкра́йї § 31, п. 2; § 102, 3; *без-
 крайї* (парадигма) § 103
без кра́ю § 41, п. 2, 1
без ла́ду § 41, п. 2, 1
без лі́ку § 41, п. 2, 1
без меті́ § 41, п. 2, 1
без на́міру § 41, п. 2, 1
безпе́ка § 21, п. 1
безпе́чний § 21, п. 1
без пуття́ § 41, п. 2, 1
без слі́ду § 41, п. 2, 1
без сма́ку § 41, п. 2, 1
без су́мніву § 41, п. 2, 1
без уга́ву § 41, п. 2, 1
без упи́ну § 41, п. 2, 1
безха́тченко § 27, п. 6
без че́рги § 41, п. 2, 1
без'я́дерний § 7, п. 4
без'язи́кий § 7, п. 4
Бейкер-стрі́т § 129, III, п. 4,
 прим. 1
бейсбо́лу § 82, III, п. 2, 4
бекере́ль § 128, п. 3
Бе́кі § 128, п. 4
Бекере́ль § 128, п. 3
Бе́кон § 133
беладо́на § 128, п. 1
Белгра́д § 154, п. 2, 5
белетрі́стика § 128, п. 1
Бе́лич § 144, п. 2; п. 6
Бе́ллоу § 133
Бене́дьо § 67, II, п. 2
Бене́дя § 82, II
Бену́а § 140, 1
Беранже́ § 140, 3
Бе́рд § 135

- Бердяєв* § 144, п. 3, 2
Бердянська § 82, III, п. 1, 2, к
берег § 9, п. 2, 3; у *березі* § 86, п. 1, 1
берегами § 92, п. 1
берегі § 88, п. 1; § 91, п. 2
березів § 89, п. 1
Березівський округ § 50, п. 8
берегті § 5; § 14, п. 3
Березина § 149, п. 4, 2, прим.
Березівський § 141
березка § 9, п. 3, 5, б
березневій § 33, п. 6
Березники § 149, п. 4, 3, е; § 152, п. 2
Березова § 149, п. 2, 2
береста § 82, III, п. 1, 2, а
бері § 116, п. 1, 1; п. 1, 2
берізка § 9, п. 3, 5, б
берізки-бершадський § 154, п. 3, 1
Берізки-Бершадські § 154, п. 3, 1
берім § 116, п. 1, 1; 2
берімо § 116, п. 1, 1; 2
беріть § 116, п. 1, 1; 2
Берклі-сквер § 50, п. 5
Беркшир § 135
бертолєтова сіль § 49, п. 9, 3, прим., 2
Бертон § 135
беруть § 120, п. 1
беручі § 120, п. 1
Бершаддю § 95, п. 3, 1
Бершаді § 95, п. 1
бершадський § 27, п. 3
Бершадь § 27, п. 3; у *Бершаді* § 95, п. 4
Бессемєр § 128, п. 3
бессемєрівський § 128, п. 3
Бестужев § 144, п. 2
бєта § 51
бєта-промені § 36, п. 2, 1, Б, б
- бєта-рєзнад* § 36, п. 2, 1, Б, б
бєта Терезів § 51
бєта-частінка § 36, п. 2, 1, Б, б
Бєтті § 128, п. 3
бетхєвенський § 147, п. 3
Бєжецьк § 149, п. 1, 3
Бєла § 144, п. 11
Бєлгород § 149, п. 1, 3
Бєлий § 144, п. 11
Бєликов § 144, п. 7, 3, г
Бєлінський § 144, п. 3, 4
Бєлєво § 149, п. 1, 3
Бєлорєцьк § 149, п. 1, 3
Б'єрнсон § 132
б'ється § 115, п. 6, 3, прим. 2
б'єф § 138, п. 1, 1
Бжєзєвич § 144, п. 6, 2
Бика § 82, III, п. 1, 2, к
бїти § 115, п. 3, 2, а
бїтий § 119, п. 2, 2
Бїарріц § 129, I, п. 2
бїатлєну § 82, III, п. 2, 4
бїбл. § 62, п. 1
бїблїєтєка § 123
Бїблїя § 53, п. 4
бїгти § 115, п. 3, 1; п. 5, прим.; § 116, п. 2, 3, прим. 2
бїгу § 82, III, п. 2, 1, в
бїдєха § 67, I, п. 1
бїзнес § 129, I, п. 6
бїзнесмєн § 134
бїзнес-план § 36, п. 2, 1, Б, а
бїзнес-прєкт § 36, п. 2, 1, Б, а
бїйцєм § 85, п. 1
бїйцєу § 87, п. 3
бїк § 66, II, а
Бїла § 149, п. 1, 3
БїлаЗ (Бїлоруський автомобїльний завод) § 61, п. 3, прим. 2
Бїла олімпїада § 52, п. 2
Бїла Пїдлїяська § 149, п. 1, 3

- Біла Церква* § 50, п. 1, прим.;
 § 153, п. 2; § 154, п. 1, 1; п. 2, 6
Біле § 149, п. 1, 3
Біле море § 154, п. 2, 6
білий-білий § 35, п. 6, 1
біліти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, 6
білка § 82, III, п. 2, 6
Білл § 128, п. 3
білль § 128, п. 1
Біловезька Пуща § 50, п. 1, прим.;
 § 149, п. 1, 3
Біловєрхий § 141
білокрівці § 36, п. 1, 2
білоліцій (парадигма) § 103,
 прим. 2
біломорський § 154, п. 2, 6
біломорці § 154, п. 2, 6
Білопілля § 154, п. 2, 1
білопільський § 154, п. 2, 1
Білоруси § 95, п. 1, прим. 1
білоруска § 49, п. 6
Білорусь § 95, п. 1, прим. 1; § 149,
 п. 1, 3
Білосток § 149, п. 1, 3
Білоцерківський § 146, п. 4
білоцерківський § 153, п. 2; § 154,
 п. 2, 6
білоцерківці § 154, п. 2, 6
білуватий § 33, п. 7
більш вдалий § 104, п. 1, 2
більш глибокий § 104, п. 1, 2
більший § 104, п. 1, 3
більш-мєни § 35, п. 6, 2, 6
біоцікл § 35, п. 5, 2
біржовий § 33, п. 6
Бірма § 50, п. 8
Бісмарк § 128, п. 4
бісмарківський § 147, п. 3
Благовєщенськ § 149, п. 1, 3
Благовєщення § 53, п. 3
Благодарне § 150, п. 1
благословєнний § 29, п. 3, 2
блажєнна Феодора § 53, п. 2,
 прим. 1
блажєнний § 29, п. 3, 2; § 53, п. 2,
 прим. 1
блажєнно § 29, п. 3, 2
блакітно-сіній § 40, п. 2, 2, г
Блєквуд § 134
Блєксміт § 124, п. 2
бліжній § 33, п. 1; § 102, 2
бліжчий § 104, п. 1, 1
близький § 26, п. 2, 1, а
блізькість § 26, п. 2, 1, а
блізько § 26, п. 1, 1; п. 2, 1, а
блиск § 28
бліснути § 28
блідоліцій § 103, прим. 2
бліндажє § 82, III, п. 2, 5
бліцновіни § 35, п. 5, 3
бліцопітування § 35, п. 5, 3
блогєр § 122, п. 1
блок § 121, п. 1, 1; § 140, II
блока § 82, III, п. 2, 3; п. 2, 9,
 прим.
блок-систєма § 36, п. 2, 1, Б, а
блоку § 82, III, п. 2, 3; п. 2, 9,
 прим.
Блохіни § 49, п. 5
бу́за § 121, п. 1, 1
блүмінг § 121, п. 1, 2
Бляйбтрой § 136, п. 1
боа § 140, 1
бобовіння § 32, п. 6
Бобринця § 82, III, п. 1, 2, к
бобслєю § 82, III, п. 2, 4
боввєн § 29, п. 4
бовваніти § 29, п. 4
Бог § 9, п. 3, 5, е; § 53, п. 1; п. 2
Богдєн § 143
Богдєна § 66, I; § 82, III, п. 1, 1

- Богдáne* § 87, п. 3
Бог Дух Святий § 53, п. 2
бог зна коли § 53, п. 2, прим. 3
бог з ним § 53, п. 2, прим. 3
богiня Гeра § 53, п. 1, прим.
богi Стародавнього Єгiпту § 53, п. 1, прим.
Богородиця § 53, п. 2
Бог Отець § 53, п. 2
бог Посейдoн § 53, п. 1, прим.
Бог Син § 53, п. 2
бог торгiвлi § 53, п. 1, прим.
Бoгу § 82, III, п. 2, 5
бодибiлдiнг § 35, п. 5, 2
бодiарт § 35, п. 5, 2
бoездатнiсть § 35, п. 2, 4
бoєнь § 76, прим. 1
боєць § 67, II, п. 2
боєць-патрiот § 37, п. 1, 1
бо жe § 43, п. 2, 1
Бoжe § 53, п. 2, прим. 3; § 87, п. 3
бoжe § 53, п. 2, прим. 3
бoжe збав § 53, п. 2, прим. 3
божeствeнний § 29, п. 3, 2
божeствeннo § 29, п. 3, 2
Бoжий прoмисeл § 53, п. 2
бoзна в кoгo § 39, п. 2
бoзна-чий § 44, п. 3, 2
бoзна-щo § 39, п. 2
бoзна-як § 44, п. 3, 2
«бoйнe» § 58, п. 2
«Бoйнe 777» § 58, п. 2
бoйкiня § 32, п. 4
бoйовiй § 33, п. 6
Бoкнa-фioрд § 154, п. 3, 4
бoксу § 82, III, п. 2, 4
бoлгap § 89, п. 1, прим.
бoлгapи § 88, п. 1, прим.
бoлгapин § 5
Бoлгpад § 35, п. 4, 1
Бoлдiно § 153, п. 1
бoлдiнський § 153, п. 1
бoлiт § 89, п. 2
бoлiтeць § 89, п. 2, прим.
бoлiтцe § 9, п. 3, 2, б
Бoлогe § 150, п. 1
бoлoтo § 9, п. 3, 2, б; § 67, II, п. 1, прим.
бoлю § 82, III, п. 2, 1, б
бoнaпapтiзм § 49, п. 5
бoндap § 67, II, п. 2
бoнн § 76, прим. 2
бoнна § 76, прим. 2; § 128, п. 1
бoрa § 82, III, п. 2, 9, прим.
бoрeць § 9, п. 3, 5, а; § 32, п. 3
Бopиca § 82, III, п. 1, 1
Бopиciвнa § 32, п. 11
Бopиcoв § 144, п. 7, 3, б
«Бopиcпiль» § 50, п. 14
Бopиcпiль § 148, прим.
Бopиcпoля § 82, III, п. 1, 2, к
Бopиcтeн § 123
Бopиcфeн § 123
Бopичiв Тiк § 50, п. 11
бopидкa § 9, п. 3, 2, а
бopiнкa § 9, п. 3, 2, а
Бopовe § 152, п. 3
Бopовикoвський § 9, п. 3, 5, e
Бopовичi § 149, п. 4, 3, д
бopодa § 9, п. 3, 2, а
Бopодiнo § 149, п. 4, 1, в; § 150, п. 2; § 152, п. 3, прим.
бopонa § 9, п. 3, 2, а
бopотьбiст § 32, п. 14
бopсукoвi § 86, п. 3, 2, прим. 1
бopсукy § 86, п. 3, 2, прим. 1
бopтa § 82, III, п. 2, 9, прим.
бopтy § 82, III, п. 2, 9, прим.
бopу § 82, III, п. 2, 6; § 82, III, п. 2, 9, прим.
бopцy § 82, III, п. 2, 6

- Босій* § 144, п. 11
босій § 101, 1
босоніж § 41, п. 1, 8
бостон § 50, п. 12
Ботвінник § 144, п. 7, 3, б
Ботев § 144, п. 3, 3
Боттічеллі § 128, п. 3
боулінгу § 82, III, п. 2, 4
бою § 86, п. 2, 2
боягуз § 19, п. 1, 2
боягузтво § 19, п. 1, 2
боягузький § 19, п. 1, 2
боязкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
боязкість § 26, п. 2, 1, а, прим.
боятися § 115, п. 3, 1
бра § 140, 2
брав § 115, п. 9; § 120, п. 2
бравісимо § 128, п. 1
бравіши § 120, п. 2
Бразілія § 129, III, п. 6
брала § 115, п. 9
брали § 115, п. 9
брало § 115, п. 9
Бранденбург § 154, п. 2, 5
бранденбурзький § 154, п. 2, 5
брат § 19, п. 2; § 88, п. 2,
 прим. 2
брате Пётре § 87, п. 4, прим. 2
брати § 11, п. 2
браті § 88, п. 2, прим. 2; § 93
братик § 32, п. 1
братимемось § 115, п. 9, прим. 3
братиметесь § 115, п. 9, прим. 3
братимусь § 115, п. 9, прим. 3
братів § 9, п. 1, 1, в
братів (парадигма) § 103
брат-і-сестра § 36, п. 2, 1, А, г
братній § 33, п. 1; § 102, 3
братове § 88, п. 2, прим. 2; § 93
братство § 19, п. 2
братський § 19, п. 2
браття § 88, п. 2, прим. 2
брать § 118, прим. 1
браузер § 133
браунінг § 49, п. 5; § 133
Брахма § 49, п. 7, 1; § 53, п. 1
брахман § 122, п. 4
брек § 133
Брест-Литовськ § 52, п. 2,
 прим. 2
*Брест-Литовський мірний
 договір* § 52, п. 2, прим. 2
Бретань § 152, п. 1, III
Бретон де лос Еррерос § 49, п. 2
Бреттон-Вудс § 52, п. 2, прим. 2
Бреттон-Вудська конференція
 § 52, п. 2, прим. 2
брехати § 11, п. 2; § 116, п. 2, 3,
 прим. 2
Бреча § 82, III, п. 1, 2, к
бригада § 5; § 129, III, п. 1
бригадір § 32, п. 14
бризки § 28
бризнути § 28
бринькати § 27, п. 2
бриньчати § 27, п. 2
Британія § 129, III, п. 4
британський § 129, III, п. 4
брід § 50, п. 11
Брієнн § 129, III, п. 4, прим. 2
Брокес § 128, п. 4
брóму § 82, III, п. 2, 6
Броневський § 144, п. 2; 10
Бронниці § 149, п. 4, 1, б;
 п. 4, 3, д
бронхіту § 82, III, п. 2, 1, б
брошура § 130, п. 2
брутто § 128, п. 1
Брюкнер § 128, п. 4
брязк § 28
брязнути § 28
Брянськ § 151, п. 2, 2

- БУ-1* § 35, п. 6, 5
Буало § 140, 5
бублика § 82, III, п. 1, 2, і
бубличка § 82, III, п. 1, 2, і
бувати § 115, п. 3, 2, г, прим.
Буг § 152, п. 1; § 153, п. 2, 1; *на*
Бузі § 152, п. 1; *по Бузу* § 152,
 п. 1
бугаєві § 86, п. 3, 2, прим. 1;
 прим. 2
бугаї § 86, п. 3, 2, прим. 1
Бугайов § 144, п. 4, 1
бугаю § 86, п. 3, 2, прим. 2
Бугом § 152, п. 1
буд. § 62, п. 1
Будда § 49, п. 7, 1; § 53, п. 1;
 § 140, I
будінках § 93
будінкові § 83, п. 1; § 86, п. 2, 1
будінку § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 1;
 § 86, п. 2, 1
будінок § 84, п. 2; *будінок № 28-Г*
 § 35, п. 6, 6
Будінок учителя § 54, п. 3
будиночок § 10, п. 1
будівник § 9, п. 1, 2
будівника § 84, п. 1
будівничий § 103, прим. 1
будмайданчик § 35, п. 4, 2
будній § 102, 1
будова § 9, п. 1, 2
будований § 119, п. 2, 1
будувати § 34, п. 1; *будувати* (па-
 радигма) § 115, п. 3, 2, г
будь-де § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2
будь-коли § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2
будь-куди § 41, п. 3, 3
будь на чому § 39, п. 2
будь у кого § 39, п. 2
будь-хто § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
будь-чий § 39, п. 2
будь-що § 39, п. 2
будь-що-будь § 41, п. 3, 5
будь-який § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
Будяк § 49, п. 7, 3
Буєнос-Айрес § 154, п. 3, 3
буєнос-айреський § 154, п. 3, 3
буєр § 126
Буєраков § 144, п. 3, 2
бузку § 82, III, п. 2, 2, б
бузький § 153, п. 2, 1
буй-тур § 36, п. 2, 1, Б, а
букв § 76, прим. 1
буква § 76, прим. 1
буквар § 67, II, п. 2
Букінгем § 128, п. 4
Буковіна § 50, п. 6, прим.
буккові § 83, п. 1
буксірувати § 34, п. 3
буксувати § 34, п. 3
буку § 83, п. 1
булата § 82, III, п. 2, 9, прим.
булату § 82, III, п. 2, 9, прим.
булл § 76, прим. 2
булла § 76, прим. 2; § 128, п. 1
Булбонський Ліс § 50, п. 1, прим.
Булбонь § 139, 2
Булбонь-сюр-Мер § 50, п. 2, прим.;
 § 154, п. 3, 5
булбонь-сюр-мерський § 154,
 п. 3, 5
бульв. § 62, п. 1
бульвар (парадигма) § 68, II
бульвар Тараса Шевченка § 50,
 п. 11
бульдоз § 121, п. 1, 2
бульйон § 8, п. 1, 2; § 139, 1
булькотати (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, е
булькотіти § 115, п. 3, 1
бундесрат § 54, п. 5, прим. 4
бур § 26, п. 2, 2; § 76, 1

- Бург-ель-Араб* § 154, п. 3, 5
бург-ель-арабський § 154, п. 3, 5
бурелом § 35, п. 2, 3
бурею § 72
буржуа § 140, 1
буріти § 32, п. 5
бурі § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1
буріння § 32, п. 5
буркуну § 82, III, п. 2, 2, б
бурмотіти § 115, п. 3, 1
бурхлівий § 101, 1
бурю § 71
буря § 67, I, п. 2
буряк § 7, п. 2, прим.
бурям § 77, 2
бур'ян § 7, п. 2
буряний § 7, п. 2, прим.
Бусел § 142, п. 1
бути § 115, п. 7; п. 8, 1, а
буття § 27, п. 5
бухоблік § 35, п. 5, 1
буц § 27, п. 7
бюджет § 138, п. 2, 2
Б'юкенен § 138, п. 1, 1
Бюлов § 140
Бюлова § 140
Бюловом § 85, п. 3, 1
бюро § 138, п. 2, 2; § 140, 5
б'ють § 4, п. 1
Бюффон § 138, п. 2, 2
Бядуля § 144, п. 12, прим.
бязь § 138, п. 2, 2
Бялий § 144, п. 11
- В**
- В* § 155, п. 2, прим., 2, а
В-47 § 58, п. 4
Вавіловський § 144, п. 7, 3, б
вага § 66, I
вагань § 89, п. 2
вагомість § 66, III
вагона § 82, III, п. 1, 2, б
вагончика § 82, III, п. 1, 2, б
важкій-такі § 44, п. 3, 1
важкоатлет § 35, п. 1
важкопрогнозований § 40, п. 1, 2, в
важкорозчинний § 40, п. 1, 2, в
важчий § 104, п. 1, 1
Вайзенборн § 136, п. 1
Вайнрайх § 136, п. 1
вакуоля § 121, п. 1, 2; § 140
вал § 50, п. 11
вала § 82, III, п. 2, 9, прим.
Валенсія § 121, п. 2
валентно пов'язаний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
Валеріївна § 32, п. 11
Валерія § 66, I
Валер'ян § 7, 2
валіде § 140, 3
Валки § 153, п. 2
валківський § 153, п. 2
валу § 82, III, п. 2, 5; п. 2, 9, прим.
Валуа § 140, 1
Валуйки § 149, п. 4, 3, е
вальсу § 82, III, п. 2, 4
Вальтер Скотт § 147, п. 3
вальтер-скоттівський § 147, п. 3
ван Бетховен § 147, п. 3
Ван Гог § 49, п. 2
Вандрієс § 130, п. 1
Ванзее § 137
ванілі § 95, п. 1
ваніллю § 95, п. 3, 1
ваніль § 125
Ван Мен § 49, п. 3; § 146, п. 1, 6
ванн § 76, прим. 2
ванна § 76, прим. 2; § 128, п. 1
Ванó § 140, 5
вантаж § 67, II, п. 3

- вантажі § 91, п. 2
вантажно-розвантажувальний § 40, п. 1, 2, б, прим.
Варангер-фіорд § 50, п. 5
вареній § 29, п. 3, 2, прим.
варений § 29, п. 3, 2, прим.
варення § 9, п. 3, 4
варення § 9, п. 3, 4
вариво § 32, п. 2
варіти (парадигма) § 115, п. 3, 1
варіння § 9, п. 3, 4
Варно́ген фон Е́нзе § 49, п. 2
варт § 101, 3
Василéва § 33, п. 6, б
Василі́шин § 83, п. 2, 2, прим.
Василі́шинові § 83, п. 2, 2, прим.
Василі́шину § 83, п. 2, 2, прим.
Васи́лів § 9, п. 1, 1, в; § 33, п. 6, б
Васі́лівна § 32, п. 11
Васі́ль § 143
Васі́ль-Костянти́н § 146, п. 3, 1
Васі́льович § 32, п. 11
Васи́ля § 82, III, п. 1, 1
Васи́ля Сэ́ника § 142, п. 3, прим. 2
Васько́ § 22, 4
ват § 89, п. 1, прим.; § 128, п. 1; 3
Ватика́н § 129, III, п. 5
ватика́нський § 129, III, п. 5
Ватика́ну § 82, III, п. 2, 5
ва́тів § 89, п. 1; прим.
Ватт § 128, п. 3
Вахта́нг § 122, п. 1
Ваи § 60, п. 2
ваи § 110
Ва́шингто́н § 124, п. 1; § 129, III, п. 3; § 144, п. 7, 3, а
Ва́щенко § 22, 4
Вацу́к § 22, 4
вбік § 41, п. 1, 2
вв́ечері § 41, п. 1, 2
ввіч § 29, п. 1, 1
ввічливий § 29, п. 1, 1
вво́лю § 41, п. 1, 2
вво́лос § 41, п. 1, 2
вгори́ § 41, п. 1, 2
вгору́ § 41, п. 1, 2
вда́ча § 23, п. 3
вде́нь § 41, п. 1, 2
вдо́світа § 41, п. 1, 7
веб-АРІ § 35, п. 5, 2, прим.
Ве́бстер § 124, п. 1
вебсторі́нка § 35, п. 5, 2
Ведене́єв § 144, п. 3, 3
ведме́диць § 78, 1
ведме́дище § 66, II, б
Ведме́дів § 141
ведмі́дь § 66, II, б
ве́жея § 67, 1, п. 3
Ве́зербі § 124, п. 2
ве́ктора § 82, III, п. 1, 2, в
Вела́скес § 121, п. 1, 1
ве́летень § 32, п. 3; § 66, II, а
ве́летневі § 83, п. 1
ве́летні § 88, п. 2
ве́летню § 83, п. 1
Вели́ка францу́зька револю́ція § 52, п. 1
Вели́кдень § 53, п. 3
вели́кий § 1; § 104, п. 1, 3
Вели́кий Віз § 51
Вели́кий каньйо́н § 151, п. 2, 2
Вели́кий піст § 53, п. 3
вели́кий-превели́кий § 35, п. 6, 2, г
Вели́кий У́стюг § 150, п. 1; § 154, п. 1, 1
Вели́кі Лу́ки § 152, п. 4, 1; § 153, п. 2, 2
великолу́цький § 153, п. 2, 2
Вели́ко-Ті́рново § 150, п. 1
вэ́лич § 1

- величезний* § 1
Велічков § 144, п. 6
величний § 101, 1
Веллінгтон § 124, п. 1
велопробіг § 36, п. 1, 4
велосипед § 121, п. 1, 1
Вельгórський § 144, п. 2
вельмóжа § 67, I, п. 3
Венгеров § 144, п. 2
Венгжинóвич § 144, п. 9, 2
Венера § 49, п. 7, 2
Венера Милóська § 55, п. 2
Венеція § 140, I
верболіз § 36, п. 1, 3
Верболóзи § 154, п. 2, 4
верболóзівський § 154, п. 2, 4
вэрб'я § 7, п. 1, прим.
Вергілій § 122, п. 3
Вергілій § 122, п. 3
Вересáев § 144, п. 3, 2
Вериківський § 9, п. 3, 5, е
вэрнений § 119, п. 2, 2, прим., 1
Вернігородок § 154, п. 2, 3
вернигородóцький § 154, п. 2, 3
вэрну́ти § 119, п. 2, 2, прим., 1
вэрнутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
Версáль § 50, п. 5, прим.; § 125
Версáльський мир § 55, п. 1
Версáльський мірний дóговір
 § 52, п. 1
верст § 76, 1
верста́ § 76, 1
верстáльний § 32, п. 1
верстáльниця § 32, п. 4
верств § 76, 1
верствá § 76, 1
верстóв § 76, 1
Вэртинг § 135
вертіти § 115, п. 5
верф § 140
вэрф'ю § 95, п. 3, 2
верхі́в § 89, п. 1
вэрхній § 102, 1
Верхньодніпрóвськ § 148; § 154,
 п. 2, 1
верхньодніпрóвський § 154,
 п. 2, 1
верхньолу́жицький § 35, п. 1
Вэрхня Сілезія § 154, п. 1, 1
верховіть § 89, п. 2
Верхóвна Ра́да Украї́ни § 54, п. 1
верхóвний § 9, п. 3, 5, е
Верхóвний Архиепі́скоп § 53,
 п. 6
Верхóвний Суд § 54, п. 1
верші́чок § 32, п. 8
вершо́к § 32, п. 13
Верьóвкін § 144, п. 4, 2
весéлий § 101, 1
Веселóвський § 144, п. 2
весéлоцям § 100, п. 3, 1
весéлоцями § 100, п. 5, 1
весі́лля § 66, II, б
весі́ль § 89, п. 2
Вэ́слав § 144, п. 2
весля́р § 67, II, п. 3
весня́ний § 101, 1
вєсті́ § 9, п. 1, 1, е
Вєст-Індія § 154, п. 3, 4
вєсь (парадигма) § 113
Вєтлúга § 149, п. 1; § 153,
 п. 2, 1
вєтлúзький § 153, п. 2, 1
вєчєря § 10, п. 1; § 10, п. 1
вєчірній § 102, 1
вєчірня § 54, п. 8
вєчорі́ § 10, п. 1; § 10, п. 2, 2
вєчорі́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
вєчорі́ти § 10, п. 2, 4
вєчору́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
В'єнтья́н § 139, 1
взає́мини § 23, п. 3

- в затишку* § 41, п. 2, 1
взв'оду § 82, III, п. 2, 2
взімку § 41, п. 1, 2
взнакі § 41, п. 1, 2
взутий § 119, п. 2, 2
взуття «Крокс» § 58, п. 1
Ви § 60, п. 2
ви (парадигма) § 108
вібери § 116, п. 1, 2
віберім § 116, п. 1, 2
віберімо § 116, п. 1, 2
віберіть § 116, п. 1, 2
вибирати § 11, п. 2
виб'їстий § 33, п. 5
Віборг § 153, п. 2, 1
віборець § 9, п. 3, 5, а
віборзький § 153, п. 2, 1
вібою § 82, III, п. 2, 9
вівершений § 29, п. 3, 2, прим.
вिव'їшувати § 11, п. 2
вिवолікати § 11, п. 2
віволокти § 11, п. 2
вігїд § 76, 1
вигїд § 76, 1
вігода § 76, 1
виг'ода § 76, 1
вігребти § 11, п. 2
вигрїбати § 11, п. 2
вид. § 62, п. 1
Видавнїцтво § 60, п. 1
видавнїцтво «Ранок» § 54, п. 5
вид-во § 62, п. 2
вїдимо-невїдимо § 35, п. 6, 2, б
видовженотупоконїчний § 40,
 п. 1, 2, в, прим. 2
вїду § 82, III, п. 1, 2, г
вїжени § 116, п. 1, 2
вїженім § 116, п. 1, 2
вїженімо § 116, п. 1, 2
вїженіть § 116, п. 1, 2
вїзволь § 116, п. 2, 3
вїзвольмо § 116, п. 2, 3
вїзвольте § 116, п. 2, 3
вїїжджений § 115, п. 6, 1
вїїжджувати § 115, п. 6, 2
вїїздїти § 28
вїїзній § 28
Виконáвець § 60, п. 1
виконр'об § 35, п. 5, 1
вїкоренення § 11, п. 2
вїкоренити § 11, п. 2
викорїнювання § 11, п. 2
викорїнювати § 11, п. 2
вїк'очувати § 115, п. 6, 2
вїкр'учуваний § 34, п. 1
вїкр'учування § 34, п. 1
вїкр'учувати § 34, п. 1
Вїкса § 149, п. 5
вил § 100, п. 2, 3
вїла § 100, п. 1, 3; п. 4, 1
вїлам § 100, п. 3, 1
вїлами § 100, п. 5, 1
вїлах § 100, п. 6
вїменем § 98, п. 4
вїмені § 98, п. 2; 3; 5
вїмїрюю § 116, п. 2, 3, прим. 3
вїм'ї § 98, п. 5
вїм'їв § 99, п. 2
вїмовити § 11, п. 1
вїмовляти § 11, п. 1
вїмостити § 115, п. 5
вїмощений § 115, п. 6, 1
вїм'ощувати § 115, п. 6, 2
вїмпел § 129, I, п. 6
вїм'ю § 98, п. 3; п. 5
вїм'я § 66, IV, б; § 98, п. 1; 2; 5;
 § 99, п. 1; 4; на *вїмені* § 98, п. 5;
 по *вїмені* § 98, п. 5
вїм'ям § 98, п. 4; § 99, п. 3
вїм'ями § 99, п. 5
вїм'ях § 99, п. 6
вїнен § 101, 3

- вино* § 140, 5
Виногра́дов § 144, п. 7, 3, б
Виногра́довим § 85, п. 3, 1
Виногра́дово § 149, п. 4, 3, в
вино́ «Перлі́на стéпу» § 58, п. 1
винбу́вати § 11, п. 1; § 115,
 п. 6, 2
вип. § 62, п. 1
віпа́дку § 82, III, п. 2, 9
віпе́кти § 11, п. 2
випі́кати § 11, п. 2
випо́ліскувати § 11, п. 2
ві́полоскати § 11, п. 2
ві́провадити § 11, п. 1
випро́воджа́ти § 11, п. 1
ві́пуск § 28
випу́скний § 28
вир § 67, II, п. 1
виробля́ють § 120, п. 1
виробля́ючи § 120, п. 1
виробні́цтво § 9, п. 3, 5, е
Виробні́че акціо́нерне това́-
рі́ство «Полігра́фкні́га»
 § 54, п. 4
ві́рок § 9, п. 3, 5, е
ві́ростити § 11, п. 1
вирі́зувати § 11, п. 1
ві́селок § 9, п. 1, 1, а
ві́ск § 28
ві́скнути § 28
ві́слати § 11, п. 2
ві́слову § 82, III, п. 2, 9
вісо́кий § 19, п. 2
Висо́кі Догові́рні Стóрони § 60,
 п. 1
вісо́ко § 1
висо́коврожа́йний § 40, п. 1, 2, а
висо́когі́р'я § 36, п. 1, 2
висо́коопла́чуваний § 40,
 п. 1, 2, в
височéнний § 29, п. 3, 1
височéнно § 29, п. 3, 1
височина́ § 95, п. 1, прим. 2
височі́нню § 95, п. 3, 1
височі́нь § 95, п. 1, прим. 2
Висля́нський § 144, п. 8; 11
ві́ссати § 29, п. 4
висті́лати § 11, п. 2
Ві́тегра § 149, п. 5
ві́ти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, а
вирі́ця́ка § 67, I, п. 1
Вифле́м § 129, III, п. 6
ві́хований § 29, п. 3, 2, прим.
вихова́тель § 32, п. 3
виховні́й § 40, п. 2, 2, а
ві́хор § 67, II, п. 1
ві́хору § 82, III, п. 2, 1, г
Ві́шигород § 35, п. 4, 1
Ві́шигоро́да § 82, III, п. 1, 2, к
ві́ши́ень § 10, п. 1
Ві́шині́й Волочо́к § 153, п. 2, 2;
 § 154, п. 1, 1
ви́шньоволо́цький § 153, п. 2, 2
ві́ще § 19, п. 2
ві́щий § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
Віа́рдó § 129, I, п. 2; § 140, 5
ві́бра́ція § 129, I, п. 6
ві́в § 115, п. 9, прим. 1
ві́вса § 88, п. 3
ві́вса́ § 82, III, п. 2, 2, б
ві́втаря́ § 82, III, п. 1, 2, і
ві́вто́рка § 82, III, п. 1, 2, д
ві́вці § 78, 1, прим.
ві́вця́ § 9, п. 1, 1, г
ві́вча́р § 67, II, п. 2
ві́вча́рка § 59, п. 1
ві́гва́му § 82, III, п. 2, 5
ві́дбо́ю § 82, III, п. 2, 9
ві́два́жний § 101, 1
ві́два́р § 67, II, п. 1
ві́дгоро́джува́ти § 11, п. 1

- відгуку* § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
віддавна § 41, п. 1, 4
віддати § 29, п. 1, 1
відділ § 29, п. 1, 1
*відділ загального мовознавства
 Інституту мовознавства
 ім. О. О. Потебні НАН України*
 § 54, п. 6
відеозапис § 35, п. 3, 1
відеофільм § 36, п. 1, 4
відер § 89, п. 2; прим.
*відзнака Міністерства внутріш-
 ніх справ України* § 57, п. 1
відзнака Президента України
 § 57, п. 1
від їзд § 7, п. 4
відкриттів § 89, п. 1
відкриття § 30, п. 1, 1; § 31,
 п. 2
відмінка § 82, III, п. 1, 2, г
відміннице § 74, 2
відмінницею § 72
відмінниці § 69, 2; § 70; § 73; § 75,
 п. 1; § 81
відмінниць § 78, 1
відмінницю § 71
відмінниця § 67, I, п. 2; *відмінниця
 (парадигма)* § 68, I
відмінницям § 77, 2
відмінницями § 79, 2
відніні § 41, п. 1, 1
відношення § 115, п. 6, 3
відомостей § 96, п. 2
відповідей § 96, п. 2
відповіді § 96, п. 1
відповідний § 101, 1
відповідям § 96, п. 3
відповідями § 96, п. 4
відповідях § 96, п. 5
відповідісті § 115, п. 7
відразу § 41, п. 1, 2
від ранку до вечора § 41, п. 2, 2
*відсоткова — 1,5%-ва компенса-
 ція* § 35, п. 6, 7
відсоткове — 1,5%-ве підвищення
 § 35, п. 6, 7
відсотковий — 1,5-відсотковий
 § 40, п. 2, 3, в; *1,5%-й прибуток*
 § 35, п. 6, 7
відстань § 31, п. 2
відсутній § 102, 1
від сьогодні § 41, п. 1, 1, прим.
відтепер § 41, п. 1, 1
відчувати § 115, п. 3, 2, г, прим.
візаві § 129, I, п. 5
візьмемось § 115, п. 9, прим. 3
візьметесь § 115, п. 9, прим. 3
візьмуть § 115, п. 9, прим. 3
війн § 76, прим. 1
Війон § 125
військомат § 29, п. 1, 2
військо § 26, п. 2, 1, а
військовозобов'язаний § 40, п. 2,
 2, а, прим.
військово-морський § 40,
 п. 2, 2, а
військовополонений § 40,
 п. 2, 2, а, прим.
військово-польовий § 40,
 п. 2, 2, а
військово-спортивний § 40,
 п. 2, 2, а
війську § 86, п. 2, 1
вік § 21, п. 1
вікенд § 124, п. 1
вікно § 9, п. 2, 1; п. 3, 1, б
вікон § 89, п. 2; прим.
віконець § 89, п. 2, прим.
віконечко § 32, п. 8
віконниця § 29, п. 1, 3
Віктор § 143, п. 2, прим. 2
Вікторович § 32, п. 11

- віку* § 82, III, п. 1, 2, д
ВІЛ-інфекція § 35, п. 6, 8
вілл § 76, прим. 2
вілла § 76, прим. 2; § 128, п. 1
ВІЛ-СНІД § 35, п. 6, 9
Вільнєв § 132
вільний § 9, п. 1, 2
вільно конвертований § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
Вільсон § 121, п. 1, 2; § 124, п. 1
Вільхівця § 82, III, п. 1, 2, к
Вільшанська Новоселія § 154, п. 3, 6
вільшансько-новоселіцький § 154, п. 3, 6
він (парадигма) § 108
Він М'їн § 49, п. 4
Вінницькі Ставі § 154, п. 3, 6
вінницько-ставський § 154, п. 3, 6
Вінниця § 29, 1, 3; § 148; *Вінниця* (парадигма) § 68, I
Вінниччина § 50, п. 6, прим.
Вінніпег § 124, п. 1
вінця § 27, п. 3; § 100, п. 1, 3; п. 4, 1
вінцям § 100, п. 3, 2
вінцями § 100, п. 5, 2
віньєтка § 139, 1
Виньї § 3, 2; § 139, 1; § 140, 4
ВПП-зала § 35, п. 6, 8
Віра § 144, п. 1
Вірджинія § 129, III, п. 3
вірменів § 89, п. 1, прим.
Вірменська апостольська церква § 53, п. 5
вірш § 84, п. 2, прим.
вірша § 84, п. 2, прим.
вісім (парадигма) § 105, п. 2
вісімдесят § 105, п. 4
вісімдесят восьмий § 106, п. 2
вісімдесят восьмого § 106, п. 2
вісімдесятий § 106, п. 1
вісімнадцять § 105, п. 3
вісімсот § 105, п. 5
віск § 22, 2; 3
віскі § 129, I, п. 5; § 140, 4
віслокові § 86, п. 3, 2, прим. 1
віслоку § 86, п. 3, 2, прим. 1
вісник § 28
вісню § 95, п. 3, 1
вістєй § 96, п. 2
вісті § 96, п. 1
вість § 28; § 66, III
вістям § 96, п. 3
вістями § 96, п. 4
вістях § 96, п. 5
вісь § 9, п. 1, 1, г; § 26, п. 1, 1; § 30, 1, 3
Віталій § 66, II, а
Віталію § 83, п. 1; § 87, п. 2
Віталія § 82, III, п. 1, 1
Віта-Поштова § 154, п. 3, 1
віта-поштовий § 154, п. 3, 1
Вітебське воєводство § 50, п. 8
вітер § 9, п. 2, 1; § 66, II, б
Вітка § 149, п. 1, 3
Вітра § 82, III, п. 1, 1; п. 2, 1, г; § 84, п. 1
вітрище § 66, II, б; § 67, II, п. 3
вітровий § 33, п. 6
вітру § 82, III, п. 2, 1, г
вітряка § 82, III, п. 1, 2, ж
Віттгенштайн § 136, п. 1
віттова хвороба § 49, п. 9, 3, прим., 2
Вітчизна § 60, п. 3
віцеконсул § 35, п. 5, 4
віцепрем'єр § 35, п. 5, 4
віч § 89, п. 3
вічі § 88, п. 2
вічко § 9, п. 3, 1, б
віч-на-віч § 41, п. 3, 5

- Вічне місто* § 50, п. 6, прим.
вічний § 21, п. 1
Віші § 129, III, п. 3
Вішину § 53, п. 1
віяло § 67, II, п. 1, прим.
в'їзд § 3, 3
війокати § 8, п. 1, 2
вклад § 23, п. 3
Вкраїна § 23, п. 3, прим.
вкрай § 41, п. 1, 2
вк'упі § 41, п. 1, 2
влад § 41, п. 1, 2
влада § 23, п. 3
Владивосток § 23, п. 3; § 149,
 п. 4, 3, г; § 152, п. 1, II; § 153,
 п. 2, 2
владивостокський § 153, п. 2, 2
Владислав § 146, п. 2, 4
власкор § 35, п. 5, 1
власний § 23, п. 3
власноруч. § 62, п. 1
власноручн. § 62, п. 1
власноручний § 62, п. 1
власт. § 62, п. 1
властивий § 62, п. 1
властивість § 23, п. 3
влітку § 41, п. 1, 2
влучний § 33, п. 1
вмивсь § 44, п. 2, 3
вмівся § 44, п. 2, 3
в нагор'ю § 41, п. 2, 1
внаслідок § 42, п. 1, 1
вниз § 41, п. 1, 2
внизу § 41, п. 1, 2
внічю § 41, п. 1, 6
в ногу § 41, п. 2, 1
вночі § 41, п. 1, 2
Внуково § 150, п. 2
внутрішній § 102, 2
внутрішньооб'єктний § 40, п. 1, 2, а
в обмін § 41, п. 2, 1
в обріз § 41, п. 2, 1
вовк § 9, п. 2, 2; § 66, II, б
Вовка § 82, III, п. 1, 2, к
вовк-жаднюга § 37, п. 1, 1
вовкові § 86, п. 3, 2, прим. 1;
 прим. 2
вовку § 86, п. 3, 2, прим. 1;
 прим. 2
вовченя § 32, п. 7
вовчика § 82, III, п. 1, 1
вовчійсько § 66, II, б
вовчийць § 78, 1
вогнище § 32, п. 10
вогню § 82, III, п. 2, 1, г
Вогняна Земля § 50, п. 1, прим.
вогонь § 5; § 9, п. 2, 1
водень § 9, п. 3, 5, а
водити § 115, п. 5
водієві § 86, п. 3, 1
водіння § 115, п. 6, 3
водно § 41, п. 1, 5
водносталь § 41, п. 1, 8
водню § 82, III, п. 2, 6
водовоз § 9, п. 3, 5, д
водогону § 82, III, п. 2, 7
вододілу § 82, III, п. 2, 7
водозабір § 35, п. 2, 1
Водолажченко § 22, 4
водолаз § 36, п. 1, 1
Водолазький § 22, 4
водопій § 9, п. 1, 1, а; § 36,
 п. 1, 1
водопровід § 9, п. 3, 5, д
Водоп'янов § 144, п. 12
Водохрестя § 35, п. 2, 1
воєвода § 66, I
воєн § 76, прим. 1
воєнно-промисловий § 40,
 п. 2, 2, а
воєнно-стратегічний § 40,
 п. 2, 2, а

- во́жений* § 115, п. 6, 1
возі́ти § 115, п. 5
возі́ння § 115, п. 6, 3
воі́стину § 129, II, прим.
воі́на § 82, III, п. 1, 1
Воі́нов § 144, п. 7, 2
вокза́лу § 82, III, п. 2, 5
Во́лга § 152, п. 1; § 153, п. 2, 1; *на*
Во́лзі § 152, п. 1
Во́лги § 152, п. 1
Волгогра́д § 154, п. 2, 5
волгогра́дський § 154, п. 2, 5
во́ле § 74, 2
волейбо́лу § 82, III, п. 2, 4
волелю́бний § 40, п. 1, 2, 6
во́лзький § 153, п. 2, 1
во́лі § 91, п. 1, прим.
Воли́нська о́бласть § 50, п. 8
воли́нський § 26, п. 2, 1, а; § 27,
 п. 2
во́лів § 91, п. 1, прим.
Волл-стрі́т § 129, III, п. 4,
 прим. 1
во́ло § 67, II, п. 1, прим.
Володі́мир § 146, п. 2, 4
Володі́мир Вели́кий § 49, п. 9, 2
Володі́мир-Воли́нський § 50,
 п. 1
Володі́мире Хомичу́ § 87, п. 4,
 прим. 4
Володі́мир Іва́нович Верна́дський
 § 49, п. 1
Володі́мирський собо́р § 53, п. 7
воло́кті § 9, п. 3, 3
во́лос § 9, п. 2, 3
во́лосся § 27, п. 5
во́лосський § 19, п. 1, 3; § 153,
 п. 2, 3
во́лох § 153, п. 2, 3
во́лох § 19, п. 1, 3
воло́чильник § 32, п. 1, прим.
- Во́лошин* § 83, п. 2, 2, прим.
Во́лошинови § 83, п. 2, 2, прим.
Во́лошином § 85, п. 3, 1, прим.
Во́лошину § 83, п. 2, 2, прим.
Во́льво § 140, 5
«во́льво» § 58, п. 2
Во́льнов § 144, п. 13, 1, 6
во́льтів § 89, п. 1
во́ля § 9, п. 1, 2
во́ля Госпо́дня § 53, п. 2
во́на (парадигма) § 108
во́ні (парадигма) § 108
воно́ § 108
Во́рдсворт § 124, п. 2; § 135
во́ріт § 100, п. 2, 3
во́рітця § 9, п. 3, 2, 6
во́рітьмі́ § 100, п. 5, 3
Воро́бийо́в § 8, п. 1, 2; § 144,
 п. 12
Воро́бийо́ва § 144, п. 4, 1
воро́же § 10, п. 2, 4, прим.
воро́жінням § 85, п. 2
Во́рон § 49, п. 7, 3
Во́ро́неж § 149, п. 1; § 153,
 п. 2, 1
во́ро́неський § 153, п. 2, 1
Во́ронів § 150, п. 3
Во́ро́ніж § 153, п. 2, 1
во́ро́нізький § 153, п. 2, 1
во́ро́та § 9, п. 3, 2, 6; § 50, п. 11;
 § 100, п. 1, 3; *на во́ро́тах, на*
во́ро́тях § 100, п. 6
во́ро́там § 100, п. 3, 1
во́ро́тами § 100, п. 5, 3
во́ротáр § 67, II, п. 2
во́ро́тям § 100, п. 3, 1
во́сені § 41, п. 1, 2
во́ску § 82, III, п. 2, 6
во́ста́нне § 41, п. 1, 4
во́сьме́ро § 105, п. 10
во́сьми́й § 26, п. 1, 1; § 106, п. 1

- восьмикутника* § 82, III, п. 1, 2, г
воці́ний § 22, 3
воці́на § 22, 2
вояко́ві § 86, п. 3, 2, прим. 1
вояку́ § 86, п. 3, 2, прим. 1
вояцький § 22, 1
вояччина § 22, 1
впа́м'ятку § 41, п. 1, 3
впень § 41, п. 1, 2
вперéд § 41, п. 1, 2
вперéмиш § 41, п. 1, 3
вплав § 41, п. 1, 3
вплач § 41, п. 1, 3
вплив § 23, п. 3
впливо́вий § 23, п. 3
вподóвж § 41, п. 1, 7; § 42, п. 1, 1
в по́зку § 41, п. 2, 1
впо́перек § 41, п. 1, 2
впо́ру § 41, п. 1, 2
впра́ва § 23, п. 3
впродóвж § 42, п. 1, 1
вра́ження § 9, п. 3, 4
враз § 41, п. 1, 2
в ра́зі § 42, п. 3
вра́нці § 41, п. 1, 2
врэ́шти § 41, п. 1, 2
врі́вень § 41, п. 1, 2
врі́вні § 41, п. 1, 2
вро́зкид § 41, п. 1, 3
вро́зліт § 41, п. 1, 3
вро́зсип § 41, п. 1, 3
вро́зтіч § 41, п. 1, 3
Вру́бель § 23, п. 3; § 142, п. 1
вручну́ § 41, п. 1, 4
вряд § 41, п. 1, 2
вряді́-годи́ § 41, п. 3, 4
Всеви́шній § 53, п. 2
Всеволод Вели́ке Гніздо́ § 49, п. 9, 2
Вселéнський Патріа́рх § 53, п. 6
всерéдині § 41, п. 1, 2
всесві́тній § 33, п. 1; § 102, 1
всесві́тньо-історі́чний § 40, п. 2, 2, д
всéсвіту § 82, III, п. 2, 5
*Всеукраї́нська педагогі́чна кон-
ферéнція* § 52, п. 2
вслія́кий § 113, прим. 1
вслід услі́д § 41, п. 1, 2
всмак § 41, п. 1, 2
вступ § 23, п. 3
всього́ § 8, п. 2
всього́-на́-всього́ § 41, п. 3, 5
всюди́хід § 9, п. 3, 5, д; § 35, п. 3, 2, а
всія́кий § 113, прим. 1
Вт § 62, п. 1
вті́м § 41, п. 1, 6
вуглецеві́сний § 40, п. 1, 2, г
вуглецю́ § 82, III, п. 2, 6
вугля́р § 67, II, п. 3
Ву́дро § 140, 5
вужéві § 86, п. 3, 2, прим. 1; прим. 2
вужі́ § 86, п. 3, 2, прим. 1
вужю́ § 86, п. 3, 2, прим. 2
вужче́ § 19, п. 2
вужчий § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
вузлик § 32, п. 1
вузькі́й § 19, п. 2; § 26, п. 2, 1, а
вузькодіа́лектне § 40, п. 1, 2, г
вул. § 62, п. 1
ву́лика § 82, III, п. 1, 2, ж
ву́лиці § 78, 2
ву́лиця Акаде́міка Заболóтного § 50, п. 2
ву́лиця 295-ї Херсо́нської Дивізі́ї § 50, п. 11
ву́лицями § 79, 2
«Ву́лиця Обсерва́торна» § 50, п. 14
вулка́н § 121, п. 1, 1

- вуса* § 88, п. 3
вуси § 88, п. 3
вух § 89, п. 3
вухами § 92, п. 1
вухо § 12, п. 2
в цілості § 41, п. 2, 1
вчена рада філологічного факультету § 54, п. 6
вчєння § 9, п. 3, 4
вчителєві § 86, п. 3, 1
вчителів § 91, п. 1
вчителю § 87, п. 2
вчорашній § 33, п. 1; § 102, 2
вщєрть § 41, п. 1, 2
В'южин § 144, п. 12
в'юн § 4, п. 1
Вюртемберг § 138, п. 2, 2
в'язам § 100, п. 3, 1
в'язати § 115, п. 4
в'язи § 7, п. 1; § 100, п. 1, 1
в'язів § 100, п. 2, 2
в'язкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
в'язкість § 26, п. 2, 1, а, прим.
Вязьма § 151, п. 1, прим.
Вятка § 151, п. 1, прим.
В'ячеслав § 7, п. 1
- Г**
- г* § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
га § 62, п. 1
Гаага § 5; § 153, п. 2, 1
гаазький § 153, п. 2, 1
Габрово § 150, п. 2
Гавлик § 144, п. 6, 2
Гаврілів § 9, п. 3, 5, г
гаврілівський § 9, п. 3, 5, г
Гаврілово § 149, п. 4, 3, б
Гагарін § 144, п. 7, 1
гадка § 5
Гадяча § 82, III, п. 1, 2, к
- гаєві* § 83, п. 1
газ. § 62, п. 1
газєта § 5
газєта «Літературна Україна» § 55, п. 3
газєтяр § 67, II, п. 3
газівник § 32, п. 1
газобалон § 36, п. 1, 3
газогін § 36, п. 1, 1
газогону § 82, III, п. 2, 7
газопровід § 9, п. 3, 5, д
газопровідний § 9, п. 3, 5, д
гаї § 86, п. 1, 1, прим. 1
Гаїті § 126
гайдамаків § 76, 3
гаймориту § 82, III, п. 2, 1, б
гайморова порожніна § 49, п. 9, 3, прим., 2
Гайнетдін § 122, п. 1
гайовій § 33, п. 6
гайок § 32, п. 13
Гайсин § 152, п. 1, II
Гай Юлій Цєзар § 146, п. 1, 3
галактика § 51
галактика Велика Магєлланова
Хмара § 51
галантний § 121, п. 1, 1
Галатія § 129, III, п. 5, прим.
Галин § 101, 2
галицький § 22, 1; § 153, п. 2, 2
Галич § 153, п. 2, 2
Галича § 82, III, п. 1, 2, к
Галичина § 22, 1
галіфє § 49, п. 5
галка § 26, п. 1, 3, прим.; § 27, п. 3, прим.
Галлія § 129, I, п. 2
галузєй § 96, п. 2
галуззю § 95, п. 3, 1
галуззя § 27, п. 5
галузі § 95, п. 1; п. 4

- галченя § 26, п. 1, 3, прим.; § 98, п. 1
- галченям § 98, п. 4
- галченя́ти § 98, п. 2
- галченя́ті § 98, п. 3; п. 5
- Гальва́ні § 140, 4
- Га́льченко § 26, п. 1, 3; § 27, п. 6
- Га́льчук § 27, п. 6
- Га́лю § 74, 3
- Га́мбург § 153, п. 2, 1
- га́мбургер § 135
- га́мбургський § 153, п. 2, 1
- га́мма § 51
- Га́нгу § 82, III, п. 2, 5
- га́ндбо́л § 122, п. 4
- га́ндбо́лу § 82, III, п. 2, 4
- Га́нна § 29, п. 4; § 33, п. 3; § 143, п. 1
- Га́ннин § 29, п. 4; § 33, п. 3
- Га́нніба́л § 122, п. 4
- Га́нно Миха́йлівно § 74, 1
- га́ньба́ § 26, п. 1, 1
- га́ня́ти § 11, п. 1
- га́ража́ § 82, III, п. 2, 5
- га́рбузи́ння § 32, п. 6
- Га́рвард § 122, п. 4
- Га́рвардський універси́тет § 54, п. 3
- Га́ркуши́не § 152, п. 3, прим.
- га́рмоні́йний § 33, п. 1
- га́рне́нький § 26, п. 2, 1, б
- га́рний (парадигма) § 103; § 104, п. 1, 3
- га́рні (парадигма) § 103
- Га́ро́нна § 128, п. 3
- Га́ррісон § 134
- Га́рсія § 122, п. 1; п. 3; § 129, I, п. 2
- Га́ртний § 144, п. 11
- Га́ршин (парадигма) § 142, п. 3; Га́ршин § 144, п. 7, 3, а
- га́ряче́ § 10, п. 2, 4, прим.
- Га́сан-оглі́ § 146, п. 3, 4
- га́сел § 89, п. 2, прим.
- га́су § 82, III, п. 2, 6
- гауптва́хта § 131
- гаус § 128, п. 3
- Гаусс § 128, п. 3
- Га́шек § 142, п. 3, прим. 1
- га́ю § 82, III, п. 2, 2, а; § 83, п. 1
- гаю́ § 86, п. 1, 1, прим. 1; п. 2, 2
- га́ях § 93
- гва́рді́йці § 91, п. 1
- гва́рді́я § 122, п. 1
- Гвіне́я § 122, п. 1
- Гвіне́я-Біса́у § 154, п. 3, 1
- гвіне́я-біса́уський § 154, п. 3, 1
- Гда́нськ § 151, п. 2, 2
- Ге́ба § 53, п. 1
- Ге́гель § 122, п. 3
- Ге́гель § 122, п. 3
- ге́й-ге́й § 35, 6, 4
- ге́йзер § 136, п. 2
- ге́йм § 133
- Ге́йне § 122, п. 4; § 136, п. 1; § 140, 3
- гекта́р § 67, II, п. 1
- геліоце́нтр § 35, п. 5, 2
- Ге́льсі́нкі § 122, п. 4
- Ге́мшир § 129, III, п. 3
- ге́нерал § 5; § 122, п. 1
- ге́нерал-лейте́нант § 36, п. 2, 1, Б, в; § 56, прим. 1
- ге́нерал-майо́р § 36, п. 2, 1, Б, в
- Ге́неральний проку́ро́р Украї́ни § 56
- Ге́неральний се́крета́р ООН § 56
- ге́ніа́льний § 129, I, п. 2
- Ге́нсьо́рський § 144, п. 5, 2
- геогра́фічний § 33, п. 2
- геоеконо́міка § 130, п. 1
- геоло́гія § 5

- геополітика* § 35, п. 5, 2
Георг § 122, п. 1; § 122, п. 3
гер § 87, п. 4, прим. 5
гераней § 96, п. 2
герані § 95, п. 1
геранню § 95, п. 3, 1
гераням § 96, п. 3
геранями § 96, п. 4
геранях § 96, п. 5
гербарій § 122, п. 4
герої § 88, п. 2
героїв § 89, п. 1; § 91, п. 1
героїзм § 3, п. 1; § 32, п. 14
героїзму § 82, III, п. 2, 1, а
герцог § 19, п. 1, 2; § 56, прим. 2
герцогський § 19, п. 1, 2
ГЕС § 61, п. 2
Гете § 122, п. 1; п. 3; § 132;
 § 140, 3
гідко-брідко § 35, п. 6, 2, а
гірка § 27, п. 1
гірця § 66, I
гідність § 66, III; *гідність* (пара-
 дигма) § 68, III
гідністю § 95, п. 3, 2
гідности § 95, п. 1, прим. 1
гідности § 95, п. 1
гідропарк § 35, п. 5, 2
гієна § 129, I, п. 2
гілка § 9, п. 3, 1, б; § 27, п. 3,
 прим.
гілля § 30, п. 1, 1; § 30, п. 1, 1
гіллястий § 27, п. 5; § 30, п. 1, 1
гіллячка § 30, п. 1, 1
гільза § 121, п. 1, 2
Гільча Друґа § 154, п. 1, 3
гімн § 129, I, п. 6
гінді § 122, п. 4
Гіндустан § 122, п. 4
гінеколог-ендокринолог § 36, п. 2,
 1, А, а
гіперзвук § 35, п. 5, 3
гіпермаркет § 35, п. 5, 3
гіпопотам § 129, I, п. 6
гіпóтеза § 122, п. 4
гіпсу § 82, III, п. 2, 6
гіпюр § 67, II, п. 1
гірка § 9, п. 3, 1, в
гіркий § 27, п. 1; § 101, 1
гіркувато-солоний § 40, п. 2, 2, г
гірнік § 19, п. 1, 1
гірніцтво § 19, п. 1, 1
гірничопромисловий § 35, п. 1
гіронька § 9, п. 3, 1, в
Гірсько-Бадахіанська автономна
область § 50, п. 8
гірший § 104, п. 1, 3
гістьми § 92, п. 2
Гладстон § 133
глазур § 121, п. 1, 1
гламур § 122, п. 1
глибиномір § 36, п. 1, 1
глибокозадньоязиковий § 40, п. 1,
 2, г
глибочина § 95, п. 1, прим. 2
глибочінь § 95, п. 1, прим. 2
глибиати § 118
Гливиці § 149, п. 4, 3, д
Глінка § 144, п. 7, 3, б
глинокóp § 36, п. 1, 1
глинопісók § 36, п. 1, 3
Глібов § 87, п. 4
Глібове § 87, п. 4
глухий § 101, 1
Глуховець § 144, п. 13, 2
глухонімій § 40, п. 1, 2, г
глянути (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, д
Гміря § 142, п. 1
гнаній § 119, п. 2, 1
гна́ти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, в

- Гнатюк* § 142, п. 1
Гнезно § 152, п. 3, прим.
гну́в § 82, III, п. 2, 1, б
Гнідич § 144, п. 7, 3, г
гніздіння § 115, п. 6, 3
гноїстий § 33, п. 5
гноїсько § 32, п. 10
год § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, а
го́ден § 101, 3
годі́на — *годі́на-дві* § 35, 6, 3; 7-ї
годі́ни § 106, п. 2
-годі́нний — *100-годі́нний* § 40,
 п. 2, 3, б
Годі́нник § 29, 1, 3
годува́ти § 118
го́сний § 119, п. 2, 1
го́ти (парадигма) § 115, п. 1, II
гол § 133
Го́ла Прі́стань § 152, п. 4, 1;
 § 154, п. 1, 1
Голембйовський § 144, п. 5, 1
Го́лик § 144, п. 7, 3, г
Го́лицин § 144, п. 7, 3, г
голі́вка § 9, п. 3, 2, а; § 32, п. 12
голівонька § 26, п. 2, 1, б
Голла́ндія § 128, п. 3
голла́ндський § 128, п. 3
голо́ва § 9, п. 3, 2, а; § 56,
 прим. 1
Голова́ *Верхо́вної Ра́ди* *Украї́ни*
 § 56
голо́вка § 32, п. 12
головонóгі § 40, п. 2, 2, в, прим.
голосі́стий § 33, п. 5
Голсуо́рсі § 124, п. 2
го́лубе § 87, п. 3
Голубі́й Ні́л § 154, п. 1, 1
голубі́ний § 33, п. 4
голубни́ка § 82, III, п. 1, 2, ж
голуб'я́ § 98, п. 1
голуб'я́ти § 98, п. 2
гольф § 121, п. 1, 2
Гольфстрі́м § 122, п. 1
го́льф § 82, III, п. 2, 4
Го́мелю § 82, III, п. 2, 8
Го́меля § 82, III, п. 2, 8, прим.
Го́ме́р § 5
Го *Можо́* § 146, п. 1, 6, прим.;
 п. 2, 5
го́мо са́пієнс § 130, п. 1
Гомулі́цький § 144, п. 10
гоні́ти § 11, п. 1
Гонко́нгу § 82, III, п. 2, 5
го́нтер § 59, п. 1
гопакá § 82, III, п. 2, 4
гора́ § 9, п. 1, 1, б; § 154, п. 2, 1,
 прим.
гора́ *Гове́рла* § 50, п. 1
гора́ *Сапу́н* § 37, п. 2, 2
Го́раці́й § 122, п. 4
го́рба́ § 82, III, п. 2, 5
го́рб(ся) § 116, п. 2, 2
го́рбте(сь) § 116, п. 2, 2
го́рбува́тий § 33, п. 7
Горде́єв § 144, п. 3, 3
го́рдійв ву́зол § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
Горді́вна § 32, п. 11
гордо́вятий § 33, п. 7
го́рдоці́ § 100, п. 1, 2
го́ре § 67, II, п. 2
горизо́нт § 5; § 122, п. 4
горизо́нтах § 93
Гори́цві́т § 146, п. 2, 1
гори́цві́т § 36, п. 1, 5
гори́щу § 86, п. 2, 1
го́рі § 86, п. 1, 2
го́ріння § 32, п. 5
го́ріти § 32, п. 5
Го́рки § 149, п. 4, 3, е; § 152,
 п. 2

- горобіний* § 33, п. 4
горód § 9, п. 2, 3
Городéцький § 144, п. 10
горóди § 88, п. 1
горóдній § 33, п. 1; § 102, 1
горóх § 14, п. 1
горóху § 82, III, п. 2, 2, б
горошіна § 14, п. 1
Горóшине § 85, п. 3, 2
Горóшиним § 85, п. 3, 2
горщéчку § 86, п. 2, 1
горювáти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, г
гóспіс § 122, п. 4
гóспіталь § 122, п. 4
Гóсподи § 53, п. 2, прим. 3; § 87,
 п. 4, прим. 6
гóсподи § 53, п. 2, прим. 3
гóсподи бóже мій § 53, п. 2,
 прим. 3
Госпóдь § 53, п. 2; *Госпóдь* (пара-
 дигма) § 68, II; § 87, п. 4, прим.
 6; § 88, п. 3, прим.
госпóдь § 53, п. 2, прим. 3; прим. 3
гóстéй § 89, п. 3
Гóстра Могíла § 154, п. 2, 6
гострoлучáнський § 154, п. 2, 1
Гострoлúччя § 154, п. 2, 1
гострoмoгíльський § 154, п. 2, 6
гострoмoгíльці § 154, п. 2, 6
гостювáти § 34, п. 1
гóстями § 92, п. 2
готéль § 133
готéль «Дніпрó» § 54, п. 5
готóв § 101, 3
Готьé § 139, 1; § 140, 3
гоц § 27, п. 7
Гóя § 126; § 140, I
гр. § 62, п. 1; § 155, п. 2
гра § 76, прим. 1
грабéль § 100, п. 2, 2
граблі § 100, п. 1, 2; п. 4, 1
граблів § 100, п. 2, 2
граблям § 100, п. 3, 2
граблями § 100, п. 5, 2
граблях § 100, п. 6
Грабóвський § 9, п. 3, 5, е
грáду § 82, III, п. 2, 1, г
-грáдусний — *40-грáдусний* § 40,
 п. 2, 3, в
грай § 116, п. 2, 1
грáймо § 116, п. 2, 1
грáйте § 116, п. 2, 1
грáма § 82, III, п. 1, 2, г
грáмів § 89, п. 1
грáмота § 5
граніту § 82, III, п. 2, 6
графік § 122, п. 1; § 129, I, п. 6
Грaчóв § 144, п. 4, 3
гребінéць § 9, п. 3, 1, а
Гребінка § 148; § 153, п. 2
гребінківський § 153, п. 2
Грегуáр § 122, п. 3
грек § 153, п. 2, 2
греко-пéрські війни § 52, п. 2,
 прим. 3
Гренлáндія § 121, п. 1, 1; § 122,
 п. 1
грéцький § 153, п. 2, 2
гриб-паразіт § 37, п. 1, 4
грівень § 76, 3, прим. 1
грівне § 74, 2
грівнею § 72
грівні § 69, 2; § 70; § 73; § 78, 2;
 § 81
грівню § 71
грівня § 66, I; § 69, 2
грівням § 77, 2
грівнями § 79, 2
грівнях § 80
Григóр'ев § 144, п. 3, 2; § 144,
 п. 12

- Григорівна* § 32, п. 11
Григорій § 32, п. 11
Григорович § 32, п. 11
грімну § 115, п. 8, 2, б
грінвіцький § 153, п. 2, 2
Грінвіч § 153, п. 2, 2
Гринчішин § 27, п. 6
гріпу § 82, III, п. 2, 1, б
Грицько § 26, п. 1, 1
Гріцю § 87, п. 2
Грім § 129, I, п. 3
Грінчєнків словник § 49, п. 9, 1
грішми § 100, п. 5, 3
гр-н § 62, п. 2
грн § 155, п. 2, прим., 2, б
гроз § 122, п. 1
громадян § 89, п. 1, прим.
громадяни § 88, п. 1, прим.
громадянська війна § 52, п. 2, прим. 3
громадянський § 27, п. 2
грому § 82, III, п. 2, 1, г
гросмейстер § 136, п. 1
грошá § 82, III, п. 1, 2, е
грóшєй § 100, п. 2, 1
грошіма § 100, п. 5, 3
грошовий § 33, п. 6
грошовитий § 33, п. 7
Грубєшів § 150, п. 3
Грудзький § 144, п. 10
грузін § 153, п. 1
грузіни § 88, п. 1, прим.
грузинів § 89, п. 1, прим.
грузінка-дівчина § 37, п. 1, 3
грузінський § 153, п. 1
Грузія § 122, п. 1; § 153, п. 1
група § 128, п. 1
груша «парижанка» § 59, п. 2
грушевий § 33, п. 6
грушоподібний § 35, п. 2, 1
губ § 76, 1
губів § 76, 1
гублячи § 115, п. 6, 3, прим. 1, 2
гугл § 54, п. 7
гузір § 67, II, п. 2
гукáння § 32, п. 5
гукáти § 5; § 32, п. 5
Гулак-Артемівський § 146, п. 3, 2; § 147, п. 4, 1
Гуллівєр § 122, п. 3
Гуляєв § 87, п. 4; § 144, п. 3, 2
Гуляєве § 87, п. 4
гуляйпільський § 154, п. 2, 3
Гуляйпóле § 154, п. 2, 3
гуля́ння § 32, п. 5
гуля́ти § 32, п. 5
Гуляшки § 144, п. 11
гумус § 122, п. 4
гун § 128, п. 1
гуни § 128, п. 1
Гурамішвілі § 122, п. 1
Гур'їн § 144, п. 7, 2
гуртку § 86, п. 2, 1
гуртожитку § 82, III, п. 2, 5
гусєй § 100, п. 4, 3
гусєня § 32, п. 7
гуси § 100, п. 1, 1, прим.; § 100, п. 4, 3
Гусіне О́зеро § 149, п. 4, 2, прим.
гуска § 100, п. 1, 1, прим.
гуся́ре § 87, п. 3
густозасєлений § 40, п. 1, 2, в
густолісся § 36, п. 1, 2
гусьмі § 100, п. 5, 3
гуся́ § 66, IV, а; § 98, п. 1
гуся́м § 100, п. 3, 1
гуся́м § 98, п. 4
гуся́т § 99, п. 2; п. 4
гуся́та § 99, п. 1; п. 4; *на гуся́тах* § 99, п. 6
гуся́там § 99, п. 3

гусятами § 99, п. 5
гусяти § 98, п. 2
гусяті § 98, п. 3
Гуцўльщина § 26, п. 1, 3
гуща § 67, I, п. 3
Гуцин § 144, п. 7, 3, а
Гюго § 138, п. 2, 2
Гюльчатай § 140, 9

Г

гава § 6, п. 1
газда § 6, п. 1
газдувати § 6, п. 1
Галаган § 6, п. 2
галаганівська садїба § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
Гаятївський § 6, п. 2
гандж § 6, п. 1
ганковий § 122, п. 2
ганку § 82, III, п. 2, 5
ганок § 6, п. 1; § 122, п. 2
Гарсія § 122, п. 3
гатунок § 6, п. 1; § 122, п. 2
гвалт § 6, п. 1; § 122, п. 2
гвалтувати § 6, п. 1
гѣгати § 6, п. 1
ге-ге-гѣ § 35, п. 6, 4
гедзь § 6, п. 1; § 26, п. 1, 1
гелготати § 6, п. 1
гелготіти § 6, п. 1
Гѣник § 6, п. 2
Георг § 122, п. 3
гергелі § 6, п. 1
гѣргіт § 6, п. 1
герготати § 6, п. 1
герготіти § 6, п. 1
Гердан § 6, п. 2
Герзанич § 6, п. 2
Гѣте § 122, п. 3
Гжїцький § 6, п. 2
Гїга § 6, п. 2

гїгнути § 6, п. 1
гирліга § 6, п. 1; § 13
глей § 6, п. 1
гніт § 6, п. 1; § 9, п. 2, 6, прим.
Гіга § 6, п. 2
гїгель-мїгель § 6, п. 1
Гїйдич § 6, п. 2
гонт(а) § 6, п. 1
Гонта § 6, п. 2
Горгани § 6, п. 2
Горонда § 6, п. 2
грасувати § 6, п. 1
грати § 6, п. 1; § 122, п. 2
гратчастий § 6, п. 1; § 122, п. 2
Грегар § 122, п. 3
грѣчний § 6, п. 1
Грїга § 6, п. 2
гринджолі § 6, п. 1
грунт § 6, п. 1; § 122, п. 2
грунта § 88, п. 3
грунтї § 88, п. 3
грунтї § 86, п. 1, 1
грунтовий § 6, п. 1
грунтовний § 122, п. 2
грунтувати(ся) § 6, п. 1
гудзик § 6, п. 1
гудзиковий § 6, п. 1
Гудзь § 6, п. 2
Гула § 6, п. 2
Гуллівѣр § 122, п. 3
гўлька § 6, п. 1; § 26, п. 1, 3, прим.
гўля § 6, п. 1
гуральня § 6, п. 1

Д

д. § 62, п. 1
давай-но § 44, п. 3, 1
Давїдів Брїд § 154, п. 1, 1; п. 3, 6
давідово-брїдський § 154, п. 3, 6
Давїдогово Брїду § 82, III, п. 1,
 2, к, прим.

- да Вінчі* § 146, п. 1, 4
да́вній § 33, п. 1; § 102, 1
да́внішній § 33, п. 1; § 102, 2
давньоверхньонімецька § 40, п. 1, 2, г
давньоруський § 35, п. 1
Даждьбо́г § 53, п. 1
да́йвінгу § 82, III, п. 2, 4
Д'Аламбе́р § 49, п. 2; § 146, п. 1, 4, прим. 1; § 147, п. 3
д'аламбе́рівський § 147, п. 3
Дале́кий Схід § 50, п. 10
дале́ко § 1
дале́ко-дале́ко § 35, п. 6, 1; § 41, п. 3, 5
далечінь § 95, п. 1, прим. 2
Дамас́к § 153, п. 2, 2
дамас́ський § 153, п. 2, 2
ДА МВСУ (Державний архів Міністерства внутрішніх справ України) § 61, п. 3, прим. 1
дамо́клев меч § 49, п. 9, 3, прим., 2
Дані́лов § 144, п. 7, 3, б; § 149, п. 4, 3, б
Дані́ло Га́лицький § 49, п. 9, 2
Даніе́ль § 130, п. 1
Данте́ § 140, 3
Да́рвін § 140
Да́рвіна § 140
Да́рвіном § 85, п. 3, 1
Даргомі́жський § 144, п. 10
дарма́ що § 43, п. 2, 2; § 44, п. 1, 10
д'Арта́ньян § 146, п. 1, 4, прим. 1
да́ти § 115, п. 7
Да́угавпі́лс § 154, п. 2, 5
да́угавпі́лський § 154, п. 2, 5
да́ху § 82, III, п. 2, 5
даху́ § 86, п. 2, 2
два § 105, п. 8; *два* (парадигма) § 105, п. 2
двадцять § 106, п. 1
двадцятиповерховий § 40, п. 1, 2, е
двадцятип'ятиповерховий § 35, п. 5, 5
двадцятирічний § 35, п. 3, 2, а
два́дцять § 105, п. 3
двана́дцятий § 106, п. 1
двана́дцятито́нка § 36, п. 1, 6
двана́дцять § 105, п. 3
два хло́пці § 88, п. 2, прим. 1
двере́й § 100, п. 2, 1
двері́ма § 100, п. 5, 3
двері́ § 100, п. 1, 2; *у дверях* § 100, п. 6
двермі́ § 100, п. 5, 3
дверя́м § 100, п. 3, 2
дві (парадигма) § 105, п. 2
дві з полови́ною тис́ячі § 38, п. 1, 2, прим. 2
Двіна́ § 149, п. 4, 1, в
дві́р § 67, II, п. 1
дві́сті (парадигма) § 105, п. 5
дві сьо́мих § 107, п. 1
дві тис́ячі ві́сімна́дцятому § 106, п. 2
дві трéтіх § 107, п. 1
двобі́й § 35, п. 2, 2
двобі́чний § 35, п. 5, 5
двові́мірний § 35, п. 2, 2
двовуглекі́слий § 40, п. 1, 2, г
двоголо́сся § 35, п. 2, 2
двоеле́ктро́дний § 35, п. 2, 2
дво́с § 105, п. 8
двоєбо́рство § 35, п. 2, 2
двоєді́ний § 35, п. 2, 2
двоме́тровий § 40, п. 1, 2, е
двоо́кий § 35, п. 5, 5
двоосьо́вий § 35, п. 2, 2; § 40, п. 1, 2, е
дворіча́нський § 154, п. 2, 2

- Дворіччя* § 154, п. 2, 2
дворушник § 21, п. 2
двохмільйонний § 106, п. 1
двохсотий § 35, п. 4, 1; § 106, п. 1
двохсотріччя § 35, п. 4, 1; § 36, п. 1, 6
двохтисячний § 38, п. 1, 2; § 106, п. 1
двоюрідний § 35, п. 3, 2, г
двоярусний § 35, п. 2, 2
Де-Брейне § 50, п. 3
дев'яноста § 105, п. 7
дев'яностий § 106, п. 1
дев'яностники § 28
дев'яносто § 105, п. 7
дев'яностоп'ятиріччя § 36, п. 1, 6
дев'яносторічний § 35, п. 3, 2, г
дев'яносторіччя § 36, п. 1, 6
Дев'ята симфонія Бетховена § 55, п. 2
дév'ятеро § 105, п. 10
дév'ятий § 106, п. 1
дév'ятисотий § 38, п. 1, 2
дév'ятнадцять § 105, п. 3
дév'ятсот § 105, п. 5
дév'ять § 105, п. 3
дév'ять десятих § 107, п. 1
деголлівський § 147, п. 3
де Голь § 147, п. 3
дедалі § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
деінде § 41, п. 1, 9
декан § 56, прим. 1
Декандоль § 146, п. 1, 4, прим. 2
дékілька § 114, прим.
дékількóm § 114, прим.
дékількомá § 114, прим.
дékількóх § 114, прим.
дéколи § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
дéкотрий § 44, п. 2, 1
дeкрéт § 84, п. 2
дeкрéти § 86, п. 1, 1
дéкуди § 41, п. 1, 9
де ла Куéва § 146, п. 1, 4
делегáт § 5
делегáта § 82, III, п. 1, 1
Деліль § 146, п. 1, 4, прим. 2
дéльта-проміння § 36, п. 2, 1, Б, б
дéльта-фúнкція § 36, п. 2, 1, Б, б
дéльта-частінка § 36, п. 2, 1, Б, б
Дéльфи § 139, 2
Дембiця § 149, п. 6; § 151, п. 2, 1
Демéтра § 53, п. 1
Демiдiв § 9, п. 3, 5, г
демiдiвський § 9, п. 3, 5, г
демократiчний § 33, п. 2
дéмон § 49, п. 7, 2, прим. 1
Демостén § 123
Демосфén § 123
Дем'ян § 7, п. 1
ден § 89, п. 2, прим.
дéна § 88, п. 3
дендропáрк § 35, п. 5, 2
де-небудь § 41, п. 3, 3
де-не-дé § 41, п. 3, 5
дéнний § 29, 1, 3; *10-дéнний* § 40, п. 2, 3, в
ден. норма § 62, п. 1
Ден Сяопiн § 146, п. 1, 6, прим.; п. 2, 5
день § 9, п. 2, 1; § 29, п. 1, 3; § 41, п. 2, 2
день-другий § 35, п. 6, 3
день iнформáцiї § 52, п. 2
День Конституцiї України § 52, п. 2, прим. 1
День Незалéжностi України § 52, п. 2, прим. 1
дeньóк § 32, п. 13
День пáм'ятi та примiрення § 52, п. 1

- День Соборності України* § 52, п. 2, прим. 1
День учителя § 52, п. 1
департамент Аверон § 50, п. 9
депо § 140, 5
дерево § 9, п. 3, 2, б
деревобробний § 40, п. 1, 2, б
деревце § 9, п. 3, 2, б
держава Україна § 37, п. 2, 2
Державін § 144, п. 2
Державна дума § 54, п. 1
Державна премія України в галузі науки і техніки § 57, п. 3
Державна премія України імені Олександра Довженка § 57, п. 3
Державний ансамбль народного танцю Грузії § 54, п. 3
держаківі § 86, п. 2, 1
держаку § 86, п. 2, 1
держално § 27, п. 4
держальце § 27, п. 4
держміто § 35, п. 5, 1
Держтелерадіо § 61, п. 1, 1
держустанова § 35, п. 5, 1
дерзкій § 26, п. 2, 1, а, прим.
Дерібас § 146, п. 1, 4, прим. 2
дёрти § 115, п. 3, 2, ж, прим.
Десна § 148
десь § 44, п. 2, 4
десь-інде § 41, п. 3, 4
десь-інколи § 41, п. 3, 4
десь-то § 41, п. 3, 3
десятеро § 105, п. 10
десятий § 106, п. 1
десятиметровий § 40, п. 1, 2, е
десятитисячний § 38, п. 1, 2
десятка § 82, III, п. 1, 2, д
десять § 105, п. 3
де-факто § 41, п. 3, 6
Дефо § 133
дехто § 39, п. 1; § 114
дешевший § 104, п. 1, 1
дещо § 39, п. 1; § 44, п. 2, 1
де-юре § 41, п. 3, 6
деякий § 114
деякі § 39, п. 1
Джеїмс § 133
Джек Лондон § 146, п. 1, 2
Джékсон § 128, п. 4
Джеку § 87, п. 1
джемпера § 82, III, п. 1, 2, и
джерелó § 9, п. 3, 2, б; § 10, п. 1
джерельце § 9, п. 3, 2, б
Джером § 133
Джигарханян § 144, п. 7, 3, а
джигіт § 129, III, п. 1
джигун § 6, п. 1
джінсах § 100, п. 6
джінси § 100, п. 1, 1; § 129, III, п. 1
джінсів § 100, п. 2, 2
джип § 129, III, п. 1
джирга § 54, п. 5, прим. 4
джихад § 122, п. 4
Джо § 140, 5
Джóко Відóдо § 49, п. 4
Джóнні § 128, п. 3
Джорджтаун § 133
Джóуль § 131
джóуль § 139, 2
Джóшуа § 140, 1
джура § 67, I, п. 1
джури § 75, п. 1
дзвінок § 9, п. 3, 1, а
дзвóна § 82, III, п. 2, 9, прим.
дзвóну § 82, III, п. 2, 9, прим.
дзвякнути § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
дзень-дзелень § 35, 6, 4
дзига § 6, п. 1; § 13
дзіглик § 6, п. 1
Дзись § 144, п. 13, 2, прим. 1

- дзьоб* § 26, п. 1, 2
див. § 62, п. 1
дивана § 82, III, п. 1, 2, з
дивізіону § 82, III, п. 2, 2
дизайнерка § 32, п. 4
дизель § 49, п. 5; § 129, I, п. 3;
 § 129, III, п. 1
дизель-мотор § 36, п. 2, 1, Б, а
дизель-моторний § 40, п. 2, 1
дизеля § 82, III, п. 1, 2, б
диз'юнкція § 138, п. 1, 2
димаря § 82, III, п. 1, 2, ж
динамо § 129, III, п. 1
диплом § 129, III, п. 1
директор § 56, прим. 1; § 67, II,
 п. 1; § 129, III, п. 1
директорії § 88, п. 1
*Директорія Української Народної
 Республіки* § 54, п. 1
директорка § 32, п. 4
директорові § 83, п. 1
директору § 83, п. 1
диско клуб § 35, п. 3, 1
дискомузіка § 36, п. 1, 4
дисонансу § 82, III, п. 2, 1, г
дисплей § 133
дитина § 100, п. 1, 1, прим.
дитирамб § 123
дитя § 98, п. 1
дитям § 98, п. 4
дит'ясла § 7, п. 4
дитяти § 98, п. 2
дитяті § 98, п. 3
дитяткові § 83, п. 1, прим.; § 86,
 п. 3, 2; прим. 1
дитятку § 83, п. 1, прим.; § 86,
 п. 3, 2, прим. 1
дифірамб § 123
Дихтау § 50, п. 4, прим.
дияк. § 62, п. 1
диякон § 129, I, п. 6
дияконеса § 32, п. 4
діабету § 82, III, п. 2, 1, б
діагноз § 129, I, п. 2
діалектика § 129, I, п. 2
діалектико-матеріалістичний
 § 40, п. 2, 2, б
діаметр § 127
діаметрально протилежний § 40,
 п. 1, 2, в, прим. 1
ді Вітторіо § 146, п. 1, 4; § 147,
 п. 4, 3
дівча § 66, IV, а
дівчат § 99, п. 4
дівчина-грузинка § 37, п. 1, 3
дівчина-розумниця § 37, п. 1, 1
дівчиньонька § 27, п. 3, прим.
дівчійсько § 32, п. 10
дід § 66, II, б
дідиче § 66, II, б; § 67, II, п. 3
дідів § 101, 2
Дід Мороз § 49, п. 7, 3
дід-мороз § 49, п. 7, 3, прим.
дідові § 83, п. 1
Дідрó § 129, I, п. 3; § 140, 5
діду § 87, п. 1
Дідуньó § 142, п. 1, прим. 1
дідуньo § 67, II, п. 2
діелéтрик § 130, п. 1
діетил § 130, п. 1
дієвий § 33, п. 6
Діéго § 130, п. 1
діéз § 130, п. 1
дісрéза § 130, п. 1
діéта § 130, п. 1
діжечка § 32, п. 8
Дізель § 129, I, п. 3
Дікенс § 128, п. 4
Дікінсон § 128, п. 4
Дін Лінь § 146, п. 2, 5, прим.
Дінця § 82, III, п. 1, 2, к
діста́в-таки́ § 44, п. 3, 1

- ditéi* § 100, п. 4, 2
Дітель § 142, п. 1, прим. 3
діти § 100, п. 1, 1; прим.
дітьми § 100, п. 5, 3
дітям § 100, п. 3, 1
діячі § 93
для того щоб § 43, п. 2, 2
дм § 62, п. 1
Дмитра́ § 82, П
Дмитро́ (парадигма) § 143, п. 2
Дмітров § 149, п. 4, 3, б
Дмитро́-Варва́рівка § 154, п. 1, 4;
 п. 3, 2
дмитро́-варва́рівський § 154,
 п. 3, 2
дні § 86, п. 1, 1
днів § 89, п. 1, прим.
Дніпра́ § 82, III, п. 1, 2, к
Дніпрі́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
Дніпро́ § 66, II, а; § 148
Дніпро́ва Ча́йка § 49, п. 1
Дніпро́-ріка́ § 37, п. 1, 2
Дніпру́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
Дністе́р § 68, II; § 148
Дністра́ § 82, III, п. 1, 2, к
ДНК-ана́ліз § 35, п. 6, 8
ДНК-експерти́за § 35, п. 6, 8
дно § 88, п. 3; § 89, п. 2, прим.
дня § 82, III, п. 1, 2, д
доба́ феода́лізму § 52, п. 2,
 прим. 3
доберма́н § 59, п. 1
Д'Обіньє́ § 146, п. 1, 4, прим. 1;
 § 147, п. 4, 3
до біса § 41, п. 2, 1
добриво § 32, п. 2
Добрийвечі́р § 146, п. 2, 2
Добрий Шля́х § 50, п. 11
добродіє́ві § 83, п. 1
добродіє́ві бригади́ру § 83, п. 1,
 прим.
- доброді́йко Варіводо́* § 74, 3,
 прим. 2
добродію́ бригади́ре § 87, п. 4,
 прим. 1
Довбуше́ § 87, п. 3
довгові́й § 102, 3
довгождáний § 29, п. 3, 2, прим.
довгоочікува́ний § 40, п. 1, 2, в
Довгопо́л § 146, п. 2, 3
довгохви́льові́й § 40, п. 1, 2, а
дове́рху § 41, п. 1, 2
довже́нківські́ фі́льми § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
Довжика́ § 82, III, п. 1, 2, к
дові́дник § 84, п. 2, прим.
дові́дника́ § 84, п. 2, прим.
дові́ку § 41, п. 1, 2
дові́чний § 101, 1
довко́ла § 41, п. 1, 2
дово́лі § 41, п. 1, 2
до вподо́би § 41, п. 2, 1
догм § 76, 1
догма́тизму́ § 82, III, п. 2, 1, г
до́гмату́ § 82, III, п. 2, 1, г
догово́рювати́ § 11, п. 1
до́гола́ § 41, п. 1, 4
догори́ § 41, п. 1, 2
до гу́рту § 41, п. 2, 1
дода́тка § 82, III, п. 1, 2, г
до-діє́з § 36, п. 2, 1, Б, в
до ді́ла § 41, п. 2, 1
додо́лу § 41, п. 1, 2
додо́му § 41, п. 1, 2
до за́втра § 41, п. 1, 1, прим.
до загі́ну § 41, п. 2, 1
до запитáння § 41, п. 2, 1
доі́сторичний § 129, II, прим.
доі́ти (парадигма) § 115, п. 3, 1
до кра́ю § 41, п. 2, 1
до крі́хти § 41, п. 2, 1
до́ктор нау́к § 56, прим. 1

<i>докути</i> § 41, п. 1, 2	<i>дóньки</i> § 69, 1
<i>дол.</i> § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, б	<i>дóнько</i> § 74, 1
<i>до ладу</i> § 41, п. 2, 1	<i>дóнькою</i> § 72
<i>дóлар</i> § 67, II, п. 1	<i>дóньку</i> § 71
<i>дóлара</i> § 82, III, п. 1, 2, е	<i>дóньці</i> § 70; § 73
<i>до ліха</i> § 41, п. 2, 1	<i>дóньчин</i> § 27, п. 2
<i>до лиця</i> § 41, п. 2, 1	<i>дóню</i> § 74, 3
<i>долівка</i> § 32, п. 12	<i>до обіду</i> § 41, п. 2, 1
<i>доліт</i> § 89, п. 2	<i>до остáнку</i> § 41, п. 2, 1
<i>долітце</i> § 9, п. 3, 2, б	<i>до пáри</i> § 41, п. 2, 1
<i>долóнь</i> § 9, п. 3, 5, б; § 76, 1	<i>допізна</i> § 41, п. 1, 4
<i>долóнька</i> § 9, п. 3, 5, б	<i>дóпінг</i> § 133
<i>Долóрес</i> § 140, 9	<i>дóпінг-контрóль</i> § 36, п. 2, 1, Б, а
<i>долотó</i> § 9, п. 3, 2, б	<i>до пня</i> § 41, п. 2, 1
<i>Домáха</i> § 22, 5	<i>до побáчення</i> § 41, п. 2, 1
<i>Домáшин</i> § 22, 5	<i>доповідáти</i> § 116, п. 2, 3, прим. 1
<i>домáшній</i> § 33, п. 1; § 102, 2	<i>доповідáчá</i> § 84, п. 1
<i>Домбрóва</i> § 149, п. 6	<i>дóповідей</i> § 96, п. 2
<i>Домбрóвський</i> § 144, п. 9, 1	<i>дóповіді</i> § 95, п. 4
<i>дóмен</i> § 76, прим. 1	<i>допомагáти</i> § 11, п. 1
<i>до мiри</i> § 41, п. 2, 1	<i>допомогтi</i> § 11, п. 1
<i>Дóнаг'ю</i> § 138, п. 1, 1	<i>до пори</i> § 41, п. 2, 1
<i>дон Базiліо</i> § 146, п. 1, 5	<i>до пуття</i> § 41, п. 2, 1
<i>Донбáсу</i> § 82, III, п. 2, 5	<i>до рéчi</i> § 41, п. 2, 1
<i>до н. е.</i> § 62, п. 1	<i>до рéшити</i> § 41, п. 2, 1
<i>Донéцьк</i> § 148	<i>дорiг</i> § 76, 1
<i>донéцький</i> § 26, п. 2, 1, а	<i>дорiжка</i> § 9, п. 3, 5, б
<i>донжуáн</i> § 49, п. 5; § 146, п. 1, 5, прим.	<i>дорóга</i> § 21, п. 2; <i>по дорóзи</i> § 73; <i>по дорóгах</i> § 80
<i>Дон Жуáн</i> § 146, п. 1, 5	<i>дорогiй</i> § 5; § 19, п. 2
<i>донiзу</i> § 41, п. 1, 2	<i>Дорогобу́ж</i> § 154, п. 2, 1
<i>донiни</i> § 41, п. 1, 1	<i>дорогобу́зький</i> § 154, п. 2, 1
<i>Дон Кiхóт</i> § 146, п. 1, 5	<i>Дорóжин</i> § 144, п. 7, 3, а
<i>дóнна</i> § 128, п. 1	<i>дорóжній</i> § 21, п. 2; § 33, п. 1; § 102, 1
<i>до ногi</i> § 41, п. 2, 1	<i>дорóжче</i> § 19, п. 2
<i>дон Пéдро</i> § 146, п. 1, 5	<i>дорóжчий</i> § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
<i>Донський</i> § 144, п. 11	<i>Дорошénка</i> § 82, II
<i>Дóну</i> § 82, III, п. 2, 5	<i>досвiтний</i> § 102, 1
<i>дон Хосé</i> § 146, п. 1, 5	<i>до смаку</i> § 41, п. 2, 1
<i>дóнька</i> § 27, п. 2; § 66, I	

- до смерті* § 41, п. 2, 1
до снагі § 41, п. 2, 1
достатку § 82, III, п. 2, 1, г
достатний § 102, 1
Достоевський § 144, п. 3, 2
досьє § 130, п. 1
до сьогодні § 41, п. 2, 1
досягненні § 86, п. 2, 2, прим. 1
досягненню § 86, п. 2, 2, прим. 1
дотепер § 41, п. 1, 1
дотла § 41, п. 1, 2
дотіваний § 34, п. 3
до того як § 43, п. 2, 2
дотування § 34, п. 3
дотувати § 34, п. 3
дохід § 9, п. 1, 1, а
доц. § 62, п. 1
дочка § 22, 5; § 66, I
дочки § 76, прим. 1; § 81
дочки § 69, 1; § 69, 2, прим.
дочко § 74, 1
дочкою § 72
дочку § 71
до чого § 41, п. 1, 6
дочок § 76, прим. 1
дочці § 70; § 73
доччін § 22, 5; § 101, 2
дощка § 22, 3
доц § 67, II, п. 3
доцаний § 22, 3
доцєві § 83, п. 1
доцєнту § 41, п. 1, 2
доцику § 86, п. 2, 1
доцив § 89, п. 1
дощовий § 33, п. 6
дощомір § 35, п. 2, 1
дощу § 82, III, п. 2, 1, г
драгірувати § 34, п. 3
Драй-Хмара § 146, п. 4
драмтеатр § 35, п. 4, 2
дрейф § 136, п. 2
дрігати § 6, п. 1
дрібноліс § 36, п. 1, 2
дріжджі § 100, п. 1, 2
дріжджів § 100, п. 2, 2
дрім § 82, III, п. 2, 9
дров § 100, п. 2, 3
дрова § 100, п. 1, 3
дровонос § 9, п. 3, 5, д
дроворуб § 36, п. 1, 1
дротіві § 83, п. 1
дроту § 83, п. 1
друг § 14, п. 2; § 22, 5
друга — 2-га програма § 35,
 п. 6, 7
друге — 2-ге повідомлення § 35,
 п. 6, 7
другий § 106, п. 1
другого дня § 41, п. 2, 3
друже § 87, п. 3
друже Гріцію § 87, п. 4, прим. 2
дружелюбний § 35, п. 2, 3
друже Максименко § 87, п. 4,
 прим. 3
друже Максименку § 87, п. 4,
 прим. 3
дружино § 74, 1
дружити § 22, 5
дружний § 33, п. 1; § 102, 1
дружній § 33, п. 1; § 102, 1
друзі § 88, п. 1
друзів § 89, п. 1
друзіям § 90
друк § 12, п. 2
друкар § 67, II, п. 2
друкарні § 78, 2
друкарня § 67, I, п. 2
друкарнями § 79, 2
друкований § 34, п. 1
Друмев § 144, п. 3, 3
Друрі-лейн § 140, 7
ДС-3 § 35, п. 6, 5

- дуб § 66, II, б; § 67, II, п. 1; § 84, п. 2, прим.
- дуба § 82, III, п. 1, 2, а; § 84, п. 2, прим.
- дуба́х § 93
- Дубі́нін § 144, п. 7, 1
- дубі́сько § 66, II, б
- дубі́ще § 67, II, п. 3
- дубі́ § 86, п. 1, 1; § 86, п. 2, 2, прим. 1
- дубка́ § 82, III, п. 1, 2, а
- Дубно́ § 148; § 152, п. 1, II; п. 3, прим.
- дубу́ § 86, п. 2, 2, прим. 1
- дуга́ § 12, п. 1
- Дуді́нка § 149, п. 4, 2, прим.
- ду́ней § 76, прим. 1; § 78, 1
- ду́ньє § 74, 2
- ду́ньєсю § 72
- ду́ньї § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1; § 81
- ду́нью § 71
- ду́нья § 139, 1
- ду́ньям § 77, 2
- ду́ньями § 79, 2
- ду́ньях § 80
- ду́жий § 19, 2
- ду́жче § 19, 2
- ду́жчий § 19, 2; § 104, п. 1, 1
- ду́мати § 118
- Ду́мбартон-Окс § 154, п. 3, 3
- Дуна́ю § 82, III, п. 2, 5
- ду́плува́тий § 33, п. 7
- ду́р-зі́лля § 36, п. 2, 1, Б, а
- ду́рра § 128, п. 1
- дух — у ду́сі § 86, п. 1, 1
- Ду́ха § 82, III, п. 2, 1, г; п. 9, прим.
- ду́ха § 82, III, п. 2, 1, г; п. 9, прим.
- ду́хи «Лі́лея» § 58, п. 1
- ду́хмя́ний § 7, п. 1, прим.
- ду́ховка § 32, п. 12
- ду́ху § 82, III, п. 2, 9, прим.
- ду́че § 140, 3
- ду́ша́ (парадигма) § 68, I
- ду́ше § 74, 2
- душо́зуб § 35, п. 2, 1
- дво́готь § 26, п. 1, 2
- Дво́рнов § 144, п. 4, 2
- Дво́конов § 144, п. 13, 1, а
- дю́ Гар § 146, п. 1, 4
- дю́йма § 82, III, п. 1, 2, г
- Дя́гилев § 144, п. 13, 1, прим.
- дя́дько § 4, 2; § 26, п. 1, 1

Е

- Е́ббі-ро́уд § 140, 7
- его́їзм § 3, 4
- его́їст § 129, II
- е-декла́рація § 35, п. 6, 8
- е-декла́рува́ння § 35, п. 6, 8
- Единбу́рге § 129, III, п. 5
- еди́нбу́рзький § 129, III, п. 5
- Ейфеле́ва ве́жа § 55, п. 2
- еко́номклас́ § 35, п. 5, 2
- еко́проду́кти § 35, п. 5, 2
- е́кскурсóвóд § 9, п. 3, 5, д
- е́кскурсу́ § 82, III, п. 2, 1, г
- е́ксміні́стр § 35, п. 5, 4
- е́кс-НДР́ § 35, п. 5, 4, прим. 1
- е́кспорту́ § 82, III, п. 2, 1, г
- е́кспрезиде́нт § 35, п. 5, 4
- е́кспрем'є́р-міні́стр § 35, п. 5, 4
- е́кстраклас́ § 35, п. 5, 3
- е́ксче́мпіо́нка § 35, п. 5, 4
- е́кс-Югосла́вія § 35, п. 5, 4, прим. 1
- еле́кторату́ § 82, III, п. 2, 2
- еле́ктрика § 121, п. 2
- еле́ктровóз § 9, п. 3, 5, д
- еле́ктровóза § 82, III, п. 2, 7
- еле́ктрока́ра § 82, III, п. 1, 2, б

- електронно-обчислювальний § 40,
п. 2, 2, а
- електропрóвід § 9, п. 3, 5, д
- електросиловий § 40, п. 1, 1
- елемента § 82, III, п. 1, 2, в; п. 2,
9, прим.
- елементу § 82, III, п. 2, 9, прим.
- еліпсоїд § 3, 4
- еліпсоїда § 82, III, п. 1, 2, в
- Еліста § 149, п. 3
- елітжитло § 35, п. 5, 1
- Елмас § 140, 9
- Елохім § 53, п. 1
- Ельбрус § 149, п. 3
- Ельбрусу § 82, III, п. 2, 5
- Ель Греко § 49, п. 2
- Ельзас-Лотарінгія § 154,
п. 3, 1
- ельзас-лотарінзький § 154,
п. 3, 1
- Ельзасу § 82, III, п. 2, 5
- Ельтон § 149, п. 3
- ембарго § 122, п. 1
- емоційний § 33, п. 1
- енергія § 130, п. 1
- Ени § 140, 9
- енцикл. § 62, п. 1
- енциклопедія «Вікіпедія» § 54,
п. 7
- Енчепінг § 132
- епідемситуація § 35, п. 5, 1
- епóха Барóко § 52, п. 1
- епóха Відрóдження § 52, п. 1
- эра § 130, п. 1
- Ердоган § 122, п. 1
- ёркера § 82, III, п. 1, 2, ж
- Ерл § 135
- Ернест § 135
- Ер-Ріяд § 129, III, п. 4, прим. 2
- ер-ріядський § 129, III, п. 4,
прим. 2
- ескадрілей § 76, прим. 1
- ескадрілії § 78, 2
- ескадрілля § 140, I; по ескадрі-
ллях § 80
- ескадріллям § 77, 2
- ескадріллями § 79, 2
- ескалатора § 82, III, п. 1, 2, б
- Есхіл § 130, п. 1
- Етель § 140, 9, прим.
- етер § 123
- Етна § 130, п. 1
- етногурт § 35, п. 5, 2
- ефенді § 140, 4
- ефір § 123
- Є
- є § 115, п. 7
- Євангеліє § 5; § 53, п. 4; § 130,
п. 1
- Євген § 68, II
- Євгенєва § 144, п. 3, 2
- Євдокімов § 144, п. 3, 1
- Євразійський степ § 50, п. 1
- євро § 140, 5
- євроеліта § 130, п. 1
- єврозона § 35, п. 5, 2
- Європарламент § 35, п. 3, 1
- Європéйський Союз § 54, п. 5,
прим. 2
- євроремонт § 35, п. 5, 2
- єврорінок § 36, п. 1, 4
- Євросоюз § 35, п. 3, 1
- Євтушієвський § 144, п. 3, 1
- євхарістія § 130, п. 1
- єгипетський § 129, III, п. 6
- Єгипту § 82, III, п. 2, 5
- Єгова § 53, п. 1
- Єгор § 144, п. 3, 1
- Єгор'євськ § 149, п. 1, 1
- Єгорішино § 149, п. 4, 3, а; § 150,
п. 2

- Ёдлічка § 144, п. 6, 1
 Ёжі § 144, п. 6, 2
 Ёйськ § 149, п. 1, 1
 Ёйтс § 126
 Ёланський § 144, п. 3, 1
 Ёлена Прекрасна § 146, п. 1, 1
 Ёлець § 149, п. 1, 1
 Ёлизáров § 144, п. 3, 1
 Ёлисéйські Поля § 50, п. 1, прим.;
 § 152, п. 4, 1
 Ёллоустóун § 130, п. 1
 Ёль § 130, п. 1
 Ёмен § 130, п. 1
 Ёнджихóвський § 144, п. 9, 2
 Ёнісéй § 149, п. 1, 1
 Ёнси § 144, п. 6, 2
 еп. § 62, п. 1
 епископ § 129, I, п. 6; § 130, п. 1
 епитімія § 129, I, п. 6; § 130,
 п. 1
 епитрахіль § 129, I, п. 6; § 130,
 п. 1
 ёресь § 130, п. 1
 Ёрусалім § 129, III, п. 6
 Ёриóв § 144, п. 3, 1
 Ёсентукі § 152, п. 2
 есі § 115, п. 7
 ествó § 4, п. 1
 есть § 115, п. 7
 ёті § 126
 Ёфімов § 144, п. 3, 1
 ехíдна § 129, I, п. 6
- Ж**
- Жáбинка § 149, п. 4, 2, прим.
 жабо́ § 140, 5
 жага́ § 5
 жада́ний § 29, п. 3, 2, прим.
 Жáку § 87, п. 1
 жа́лю § 82, III, п. 2, 1, б
 Жáна-Жáка § 140, п. 1
 Жан-Жáк § 49, п. 1; § 146, п. 3, 1;
 § 147, п. 1
 жан-жа́ківський § 147, п. 1
 Жáнна д'Арк § 49, п. 2
 Жанне́т § 140, 9
 жар-пти́ця § 36, п. 2, 1, Б, а
 жаскі́й § 26, п. 2, 1, а, прим.
 жа́ти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, ж
 жа́тий § 119, п. 2, 2
 жа́ху § 82, III, п. 2, 1, б
 ЖЕК-9 § 35, п. 6, 5
 желе́ § 121, п. 2; § 140, 3
 Желехі́вський § 9, п. 3, 5, е
 Железно́вóдськ § 149, п. 1, 3
 Женев'éва § 138, п. 1, 1
 жені́ § 116, п. 1, 2
 жені́ти § 10, п. 1; § 10, п. 1
 жені́м § 116, п. 1, 2
 жені́мо § 116, п. 1, 2
 жені́ть § 116, п. 1, 2
 же́нче § 87, п. 3
 же́рі § 115, п. 3, 2, ж, прим.
 же́рти § 115, п. 3, 2, ж, прим.
 же́ру § 115, п. 3, 2, ж, прим.
 же́руть § 115, п. 3, 2, ж, прим.
 Же́шув § 150, п. 3
 жив § 101, 3
 живі́й § 116, п. 1, 1
 живі́м § 116, п. 1, 1
 живі́мо § 116, п. 1, 1
 живі́ть § 116, п. 1, 1
 Жі́вков § 144, п. 6
 живо́пису § 82, III, п. 2, 7
 живо́плóту § 82, III, п. 2, 7
 животá § 82, III, п. 1, 2, е
 живо́тика § 82, III, п. 1, 2, е
 живу́чий § 119, п. 1, 1
 Жигáлово § 149, п. 4, 3, а
 Жигулі́ § 149, п. 4, 1, б; § 152,
 п. 2

- Жіжжа* § 144, п. 6, 2
Жіздра § 149, п. 4, 3, а
Жильєрон § 144, п. 7, 3, а
жир § 67, II, п. 1
Жирардуд § 150, п. 3
жирáf 'ячий § 7, п. 1
Жирóнда § 129, III, п. 3
жіти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а; § 118
Жітні Гóри § 154, п. 2, 6
жітній § 33, п. 1; § 102, 1
житньогірський § 154, п. 2, 6
житньогірці § 154, п. 2, 6
Житóмир § 148
Житóмира § 82, III, п. 1, 2, к
Житóмирська автострада § 50, п. 11
житóмирський § 101, 1
життєвий § 30, п. 1, 1; § 33, п. 6
життєздáтний § 35, п. 2, 4
життєпис § 30, п. 1, 1; § 35, п. 2, 4
життів § 89, п. 1
життьовій § 30, п. 1, 1
життя § 27, п. 5; § 30, п. 1, 1; § 66, II, б; § 67, II, п. 2
життям § 85, п. 2
Жізель § 140, 9, прим.
жінка § 67, I, п. 1
жінкі § 81
Жіонó § 144, п. 7, 3, а
жнець § 87, п. 3
Жнець § 142, п. 1
жовтіти (парадигма) § 115, п. 3, 2, б
жовто-блакíтний § 40, п. 2, 2, г
жовтогарячий § 40, п. 2, 2, г
жовтоцвіт § 36, п. 1, 2
жовтуáто-рожєвий § 40, п. 2, 2, г
жóвчю § 95, п. 3, 2
- Жоліó-Кюрі* § 146, п. 3, 2
жонáтий § 10, п. 1
Жорж Санд § 146, п. 1, 2
Жоффруá § 140, 1
жук-короїд § 37, п. 1, 4
Жукóвський § 152, п. 3
Жуль Верн § 147, п. 3
жуль-вєрнівський § 147, п. 3
жупáна § 82, III, п. 1, 2, и
Журавель § 142, п. 1
журавлєві § 83, п. 1
журавлю § 83, п. 1
Журбів § 76, 3
журі § 129, I, п. 5; § 130, п. 2
журн. § 62, п. 1
журнал «Всєсвіт» § 55, п. 3
- З**
- Заале* § 137
за багáто § 41, п. 1, 1, прим.
забагáто § 41, п. 1, 1
забїгти § 115, п. 5, прим.
Завáдзький § 144, п. 10
заважáти § 115, п. 6, 2
завбїльши § 41, п. 1, 7
заввіши § 29, п. 1, 1
завглибши § 41, п. 1, 7
завдáння § 67, II, п. 2
завдáнь § 89, п. 2
завдóвжки § 41, п. 1, 7
завертіти § 11, п. 2
завєршення § 9, п. 3, 4; *по завєршенні* § 86, п. 1, 2; п. 2, 2, прим. 1; *по завєршенню* § 86, п. 2, 2, прим. 1
завєриувати § 11, п. 2
завідна § 41, п. 1, 4
завіти § 115, п. 3, 2, а
завірчувати § 11, п. 2
за віцо § 41, п. 1, 6
завкáфедри § 35, п. 4, 2

- завме́рти* § 115, п. 3, 2, ж, прим.
завмира́ти § 11, п. 2
заво́д § 19, 2; § 66, II, а
заво́ди § 88, п. 1
заводі́яка § 67, I, п. 1
заводськíй § 19, 2
заво́ду § 82, III, п. 2, 5
заво́д «Фарма́к» § 54, п. 5
завойо́ваний § 8, п. 1, 1
завойо́вуваний § 34, п. 2
завойо́вування § 34, п. 2
завойо́вувати § 34, п. 2
завто́вишки § 41, п. 1, 7
за́втрашній § 102, 2
завча́су § 41, п. 1, 7
завши́рки § 41, п. 1, 7
загальнодосту́пний § 40,
 п. 1, 2, а
загальноосві́тній § 40, п. 1, 2, а
загі́тований § 34, п. 3
загі́тува́ти § 34, п. 3
за годі́ни § 41, п. 2, 1
заго́єний § 119, п. 2, 1
За́греб § 149, п. 1
за́дня § 42, п. 1, 2
за́дній § 33, п. 1; § 102, 1
задньо́языко́вий § 35, п. 1
за дн́я § 41, п. 2, 1
задо́вго § 41, п. 1, 1
за́думу § 82, III, п. 2, 1, в
за́єнько § 32, п. 9
за́єць § 66, II, б
За́єць § 49, п. 7, 3; § 141; § 142,
 п. 1
за́єць-бі́ляк § 37, п. 1, 4
за́єць-руса́к § 37, п. 1, 4
займе́тника § 82, III, п. 1, 2, г
Зайо́нчек § 144, п. 9, 2
за́йцеві § 86, п. 3, 2, прим. 2
за́йцю § 86, п. 3, 2, прим. 2
за́йчика § 82, III, п. 1, 1
За́йчик-Побіга́йчик § 36, п. 2, 1,
 А, в
за́йчійсько § 66, II, б
за́йшов би § 44, п. 1, 12
Зака́вказзя § 50, п. 6, прим.
заки́сати (парадигма) § 115, п. 3,
 2, в
закі́нчення — *по закі́нченні* § 86,
 п. 2, 2, прим. 1; *по закі́нченню*
 § 86, п. 2, 2, прим. 1
закомпо́стований § 34, п. 3
закомпо́стувати § 34, п. 3
зако́н § 9, п. 3, 5, е; § 29, 1, 3
зако́нний § 9, п. 3, 5, е; § 29, п. 1, 3
зако́нність § 29, п. 1, 3
зако́нно § 29, п. 1, 3
законода́вчо § 10, п. 2, 4, прим.
*Зако́н Украї́ни «Про пенсі́йне за-
 безпе́чення»* § 55, п. 1
Закопа́не § 149, п. 1, 3, прим.
за кордо́н § 41, п. 2, 1
за кордо́ном § 41, п. 2, 1
закри́тий § 119, п. 2, 2
Зале́ський § 144, п. 2
зале́зо § 67, II, п. 1, прим.
зале́ся § 19, п. 1, 3
Зале́ся Пе́рше § 154, п. 1, 3
зале́ський § 19, п. 1, 3
за́лу § 82, III, п. 2, 5
Замбе́зі § 129, I, п. 4
заместі́ § 9, п. 1, 1, е; § 11, п. 2
за́між § 41, п. 1, 2
за́міжня § 102, 1
за́мість § 42, п. 1, 1
за́мітати § 11, п. 2
за́мкнений § 119, п. 2, 2, прим., 1
замкну́ти § 119, п. 2, 2, прим., 1
за́мкнутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
за́мку § 82, III, п. 2, 5
Замо́вник § 60, п. 1
зamóжний § 101, 1

- замок Іф* § 55, п. 2, прим.
замолоду § 41, п. 1, 4
заморóжувати § 115, п. 6, 2
занáдто § 41, п. 1, 1
зánово § 41, п. 1, 4
заоднó § 41, п. 1, 5
зáочі § 41, п. 1, 2
запáсові § 83, п. 1
запáсу § 83, п. 1
запирáти § 11, п. 2
зáпису § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
запівніч § 41, п. 1, 2
Заповіт § 53, п. 4
Запоріжжя § 9, п. 3, 2, в; § 19, п. 1, 2; § 148; § 153, п. 2, 1
запоріжці § 49, п. 6
запорізький § 19, п. 1, 2; § 153, п. 2, 1
запрягті § 115, п. 9, прим. 1
запустіти § 17
запу́щений § 17
запу́ць § 17
зап'ястний § 28
зарáди § 42, п. 1, 2
зáраз § 41, п. 1, 2
заразóм § 41, п. 1, 2
Заратúстра § 53, п. 1
за рахунок § 41, п. 2, 1
заресстрóваний § 34, п. 3
заресструвáти § 34, п. 3
Зарéмба § 144, п. 9, 1
заробітку § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
за світла § 41, п. 2, 1
засідання презідії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури § 54, п. 6
засідань § 89, п. 2
заслужений діяч мистецтв § 56, прим. 1
заспокоювати § 11, п. 1
- затé* § 43, п. 1
затéмна § 41, п. 1, 4
затім що § 43, п. 2, 2; § 44, п. 1, 10
затім щоб § 43, п. 2, 2
затісувати § 11, п. 2
затóка § 50, п. 1
затóка Святого Лаврентія § 50, п. 2
затóн § 9, п. 3, 5, г
затóру § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
Захár § 66, II, а
Захár'їн § 3, 3; § 144, п. 12
захисників § 89, п. 1
зáхід § 50, п. 10
Зáхідна Європа § 154, п. 1, 1; п. 2, 6
Зáхідна Україна § 50, п. 10
зáхідний § 33, п. 1; § 101, 1
Зáхідний Буг § 148
західноєвропейський § 154, п. 2, 6
західноєвропейці § 154, п. 2, 6
західноукраїнський § 40, п. 1, 2, а
за що § 41, п. 1, 6
зб. § 62, п. 1
збáвити § 31, п. 1
Збáраж § 19, п. 1, 2
збáразький § 19, п. 1, 2
зберегті § 9, п. 3, 3; § 11, п. 2; § 14, п. 3
зберéжений § 14, п. 3
зберігáти § 11, п. 2
збіжжя § 30, п. 1, 1; § 67, II, п. 2
збільшення § 9, п. 3, 4
збліднути § 115, п. 9, прим. 2
збóїн § 100, п. 2, 3
збóїни § 100, п. 1, 1
збóку § 41, п. 1, 2
з бóку на бік § 41, п. 2, 2
з бóлю § 41, п. 2, 1
збóри § 54, п. 6

- Збройні сили України* § 54, п. 1
зброяр § 67, II, п. 3
Збруча § 82, III, п. 1, 2, к
збўдженый § 115, п. 6, 1
збўдваний § 119, п. 2, 1
зважаючи на те що § 43, п. 2, 2
Звєгінцевим § 85, п. 3, 1
звєрнення § 32, п. 5
звєрху § 41, п. 1, 2
звестий § 31, п. 1
Звєрев § 144, п. 3, 4
звїсока § 41, п. 1, 4
звїти § 115, п. 3, 2, а
звїчай § 67, II, п. 2
звїдкись § 44, п. 2, 4
звїку § 41, п. 1, 2
звїри § 67, II, п. 1; § 86, п. 3, 2, прим. 1
звїробій-трава § 37, п. 1, 2
звїробою § 82, III, п. 2, 2, б
звїрові § 86, п. 3, 2, прим. 1
Зволінський § 144, п. 6, 1
звўка § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9, прим.
звўку § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9, прим.
зв'язок § 7, п. 1, прим.
зв'яліти § 7, п. 1, прим.
згáрици § 86, п. 1, 2
згáрячу § 41, п. 1, 4
згин § 5
згóден § 101, 3
згорі § 41, п. 1, 2
згубний § 33, п. 1
з давніх-давєн § 35, п. 6, 2, г
здатність § 32, п. 3
здешевлення § 115, п. 6, 3, прим. 1, 3
з дїда-прáдїда § 35, п. 6, 2, г
здійснений § 29, п. 3, 2, прим.
здійснений § 29, п. 3, 2, прим.
- здійсненні* § 86, п. 2, 2, прим. 1
здійсненню § 86, п. 2, 2, прим. 1
з дня на дєнь § 41, п. 2, 2
здоров § 101, 3
здоровєнний § 29, п. 3, 1
здоров'я § 67, II, п. 2
здрибнити § 31, п. 1
Зєвсова колїсниця § 49, п. 9, 1
Зейнаб § 140, 9, прим.
зеконóмити § 31, п. 1
зєлен § 101, 3
Зелєна Гўра § 150, п. 1; § 154, п. 1, 1
Зеленбўд-4 § 35, п. 6, 5
зелєний § 9, п. 1, 2
Зелєного Гáю § 82, III, п. 1, 2, к, прим.
Зеленодóльськ § 149, п. 1
зєлень § 9, п. 2, 3
зємле § 74, 2
землемір § 35, п. 2, 3
землетрўс § 35, п. 2, 3
землетрўсу § 82, III, п. 2, 1, г
зємлі § 69, 2, прим.
землі § 69, 2, прим.
земля § 9, п. 2, 1; § 51, прим.; § 67, I, п. 2
Земля § 51, прим.
земля-мáти § 37, п. 1, 1
земля Нїжня Саксóнія § 50, п. 9
Зємський собóр § 54, п. 1
зерно § 67, II, п. 1, прим.
з'єднаний § 7, п. 4
зжїтися § 31, п. 1
зжóвклиий § 119, п. 1, 2
з-за § 42, п. 2
ззáду § 29, п. 1, 1; § 41, п. 1, 2
з-за кордóну § 41, п. 2, 1
ззирнўтися § 31, п. 1
Зимóвники § 149, п. 4, 3, д

- Зинóв'єв* § 144, п. 3, 2
Зинóвій-Богдán § 49, п. 1; § 146,
 п. 3, 1
зібгáти § 31, п. 1
зів'ялий § 31, п. 1
зигнаний § 119, п. 2, 1
зигнорувáти § 31, п. 1
зигнути § 31, п. 1
зигрáти § 31, п. 1
зигрíváти § 31, п. 1
зидрáти § 31, п. 1
зизнáтися § 31, п. 1
зілля § 9, п. 1, 2
зімлівáти § 31, п. 1
зім'яти § 31, п. 1
зіпрíváти § 31, п. 1
зіпсувáти § 31, п. 1
зіп'ястися § 31, п. 1
зірвіголова § 36, п. 1, 5
зірка § 9, п. 3, 1, б
зіспóду § 41, п. 1, 2
зістáвити § 31, п. 1
зіткнення § 31, п. 1
зітліти § 31, п. 1
зіцүлитися § 31, п. 1
з'їзд § 3, 3; § 54, п. 6
з'їхати § 7, п. 4
з крáю в край § 41, п. 2, 1
злазь § 116, п. 2, 3
злázьмо § 116, п. 2, 3
злázьте § 116, п. 2, 3
Златоуст § 153, п. 2
златоустівський § 153, п. 2
злэгка § 41, п. 1, 4
зліва § 41, п. 1, 4
зло § 67, II, п. 1, прим.
зловіти § 18
зловлений § 18
злодійкувáтий § 33, п. 7
змагáння § 67, II, п. 2
змагáнням § 85, п. 2
змійний § 33, п. 4
з-над § 42, п. 2
знадвóру § 41, п. 1, 7
знайда § 66, I
знайшовсь § 115, п. 9, прим. 3
знамéнника § 82, III, п. 1, 2, г
знáння § 30, п. 1, 1
знаряддо § 83, п. 2, 1
знаряддя § 30, п. 1, 1; § 67, II, п. 2;
 § 82, I
знаряддя § 85, п. 2
знаряддя § 92, п. 1
знач. § 62, п. 1
значеннєвий § 33, п. 6
знáчення § 9, п. 2, 4; § 9, п. 3, 4
знéхтуваний § 119, п. 2, 1
знизу § 41, п. 1, 2
знóбу § 41, п. 1, 4
зóвнішній § 33, п. 1; § 102, 2
зовнішньополітичний § 40,
 п. 1, 2, а
зóвсім § 44, п. 1, 6
з óгляду на те що § 43, п. 2, 2
зогрíváти § 31, п. 1
зóзла § 41, п. 1, 2
Зóїн § 33, п. 3
зóкола § 41, п. 1, 2
золотá (срібна, брónзова) медáль
 § 57, п. 2
Золотій Ріг § 50, п. 1, прим.
зóлото-валютний § 40, п. 2, 2, в
Золотовérхий § 50, п. 6, прим.
золотоніський § 153, п. 2, 3
Золотонóша § 153, п. 2, 3
Золя § 121, п. 1, 2
зомлівáти § 31, п. 1
зоосáд § 35, п. 5, 2
зопрíváти § 31, п. 1
зорієнтувáтися § 31, п. 1
зоря § 51
зоря Альтаір § 51

зотліти § 31, п. 1
 Зоя § 33, п. 3; § 66, I
 з-перед § 42, п. 2
 з переляку § 41, п. 2, 1
 з-під § 42, п. 2
 з-поза § 42, п. 2
 з-поміж § 42, п. 2
 з-понад § 42, п. 2
 з-понад § 42, п. 2
 з-посеред § 42, п. 2
 з-проміж § 42, п. 2
 з радості § 41, п. 2, 1
 зразу § 41, п. 1, 2
 зранку § 41, п. 1, 2
 зрання § 30, п. 1, 4
 зрештою § 41, п. 1, 2
 зрідка § 41, п. 1, 4
 зроблений § 29, п. 3, 2, прим.; § 115,
 п. 6, 3, прим. 1, 1
 зроблю § 115, п. 8, 2, а
 зроду § 41, п. 1, 2
 зроду-віку § 35, п. 6, 2, а
 з розгону § 41, п. 2, 1
 зростання § 32, п. 5
 зростати § 32, п. 5
 зсадити § 31, п. 1
 зсередини § 41, п. 1, 2
 зскрібати § 31, п. 1
 Зульфія Мурад-кизі — до Зульфії
 Мурад-кизі § 140, п. 2, прим.
 зумовити § 31, п. 1
 зціпити § 31, п. 1
 зчепити § 31, п. 1
 зшиток § 31, п. 1
 Зябров § 144, п. 13, 1, прим.
 з'являтися § 7, 4

И

ийбён § 2, 3
 ікання § 2, 3
 ікати § 2, 3

ир § 2, 3
 ірії § 2, 2
 ірод § 2, 2
 ич! § 2, 3
 Ич-обá § 2, 3

I

Ібн § 146, п. 3, 4
 Ібн Ру́сте § 146, п. 3, 4
 Ібн Сіна § 146, п. 3, 4
 Ібн Фадла́н § 146, п. 3, 4
 Їбсен § 129, I, п. 1
 Іва́н § 2, п. 1; § 146, п. 3, 3; з Іва́-
 ном Костёнком § 142, п. 3,
 прим. 2
 Іва́н Богосло́в § 53, п. 1
 Іва́н Во́лове О́ко § 146, п. 1, 1
 Іва́нку § 87, п. 1
 Іва́нович § 32, п. 11
 Іва́но-Франкі́вськ § 152, п. 5; § 154,
 п. 3, 2; п. 6, прим. 1
 іва́но-фра́нківський § 40, п. 2, 1;
 § 154, п. 3, 2; п. 6, прим. 1
 іва́нофра́нкі́вці § 154, п. 3, 6,
 прим. 1
 Іва́н Петро́вич Котляре́вський
 § 49, п. 1
 іва́н-покива́н § 49, п. 7, 3, прим.
 Іва́н, се́лянський син § 146,
 п. 3, 3
 Іва́н Хресті́тель § 53, п. 1
 Іва́н-ца́ре́нко § 146, п. 3, 3
 Іва́ньо § 67, II, п. 2
 Іва́ньо § 142, п. 1; прим. 1
 Іва́шкевич § 144, п. 6, 1
 І́вич § 144, п. 6
 І́во § 144, п. 6
 Іга́рка § 149, п. 4, 1, а
 Ігле́сіас § 129, I, п. 2
 Ігна́тов § 144, п. 7, 1
 Ігна́тович § 144, п. 6

- Їгор* (парадигма) § 68, II; § 143, п. 2; *Їгор* § 32, п. 11, прим.; § 33, п. 6, б; § 67, II, п. 2; § 143, п. 2, прим. 2
- ігор* § 76, прим. 1
- Їгорева* § 33, п. 6, б
- Їгореве* § 33, п. 6, б
- Їгорів* § 101, 2
- Їгорівна* § 32, п. 11
- Їгорьович* § 32, п. 11, прим.
- іграшка* § 2, п. 1
- іграшок* § 10, п. 1
- ігри* § 76, прим. 1
- ігум.* § 62, п. 1
- ідеаліст* § 32, п. 14
- ідеалу* § 82, III, п. 2, 1, в; г
- Їден* § 129, I, п. 1
- ідея* § 129, I, п. 1
- іді* § 116, п. 1, 1
- іді-бо* § 44, п. 3, 1
- ідилічний* § 33, п. 2; § 128, п. 1
- ідім* § 116, п. 1, 1
- ідімо* § 116, п. 1, 1
- ідіть* § 116, п. 1, 1
- ідол* § 2, п. 1
- ідуть* § 120, п. 1
- ідучі* § 120, п. 1
- Ізабелла* § 129, I, п. 1
- Ізабел* § 140, 9, прим.
- ізжовкнути* § 31, п. 1
- із-за* § 42, п. 2
- Ізмаїлов* § 144, п. 7, 2
- ізнів* § 31, п. 1
- із-під* § 42, п. 2
- ізсереди* § 31, п. 1
- ікати* § 2, п. 1
- ікона* § 2, п. 1
- ікона Матері Божої Тербовлянської* § 53, п. 7
- Іконімов* § 144, п. 6
- іконоста* § 82, III, п. 1, 2, ї
- іконоста́сика* § 82, III, п. 1, 2, ї
- іл.* § 62, п. 1
- Іл-62* § 61, 3, прим. 4
- Іліада* § 129, I, п. 1
- Ілієв* § 144, п. 6
- Ілле* § 74, 2
- Іллівна* § 32, п. 11
- Ілліч* § 32, п. 11
- Ілля* § 30, п. 1, 2; § 32, п. 11; § 67, I, п. 2; *Ілля* (парадигма) § 143, п. 1
- Іло́на* § 144, п. 6, 1
- Ільї́н* § 144, п. 7, 2
- Ільї́нім* § 85, п. 3, 1
- Ільї́нові* § 83, п. 2, 2, прим.
- Ільї́ну* § 83, п. 2, 2, прим.
- Ільме́нь* § 149, п. 4, 1, а
- Ілью́шин* § 144, п. 13, 1, а
- ім.* § 62, п. 1
- іма́м* § 53, 6, прим.
- імбі́р* § 129, I, п. 6
- іме́йла* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- іме́йлу* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- іме́н* § 99, п. 2
- іме́на* § 99, п. 1; п. 4; *на іме́на́х* § 99, п. 6
- іме́на́м* § 99, п. 3
- іме́на́ми* § 99, п. 5
- іме́не* § 98, п. 6
- іме́нем* § 98, п. 4
- іме́ні* § 98, п. 2; п. 3; п. 5
- іме́нника* § 82, III, п. 1, 2, г
- іме́ння* § 9, п. 3, 4
- іме́нува́ти* § 2, п. 1
- іммігра́ція* § 128, п. 2
- імпе́ра́тор* § 56, прим. 2
- імпульсу* § 82, III, п. 2, 1, в
- ім'я* § 2, п. 1; § 66, IV, б; *ім'я* (парадигма) § 68, IV; § 98, п. 1; п. 2
- ім'ям* § 98, п. 4
- ін.* § 62, п. 1
- інако-* § 35, п. 5, 2

- інакодумець* § 35, п. 5, 2
інвалюта § 35, п. 5, 1
інвентар § 67, II, п. 2
інвестпроєкт § 35, п. 5, 1
Інгульця § 82, III, п. 1, 2, к
Індигірка § 149, п. 4, 1, а
індік § 2, п. 1
Індія § 129, I, п. 1; III, п. 5, прим.
Індокітай § 154, п. 2, 4
індокітайський § 154, п. 2, 4
індустріалізація § 129, I, п. 2
індустрія § 129, I, п. 2
ін'єкція § 126; § 138, п. 1, 2
інженер § 9, п. 2, 6; § 67, II, п. 1
інженю § 140, 6
Інна § 143
інновація § 128, п. 2
іно- § 35, п. 5, 2
іновірець § 35, п. 5, 2
іноді § 2, п. 1
Інокентій § 143
інофірма § 35, п. 5, 1
інспектор § 67, II, п. 1
інстаграму § 82, III, п. 2, 1, д
інститут § 84, п. 2; § 129, III, п. 1
інституту Національної академії наук України § 54, п. 5, прим. 5
інституту § 82, III, п. 2, 3
інструкція § 129, I, п. 1
інструмента § 82, III, п. 2, 9, прим.
інструменту § 82, III, п. 2, 9, прим.
ін-т § 62, п. 2
інтеграл § 121, п. 1, 1
інтеграла § 82, III, п. 1, 2, в
інтелектуальний § 128, п. 1
інтелігент § 19, п. 2
інтелігентський § 19, п. 2
інтербригада § 35, п. 5, 1
інтерв'ю § 138, п. 1, 1; § 140, 6
інтермецо § 128, п. 1
інтернату § 82, III, п. 2, 5
інтернаціональний § 129, I, п. 1
інтернет-видання § 36, п. 2, 1, Б, а
інтернет-послуга § 36, п. 2, 1, Б, а
інтерфікса § 82, III, п. 1, 2, в
інформповідомлення § 35, п. 5, 1
інформцієнтр § 35, п. 5, 1
інішо- § 35, п. 5, 2
інішовірець § 35, п. 5, 2
інішодумець § 35, п. 5, 2
і под. § 62, п. 1
Іраку § 82, III, п. 2, 5
Ірану § 82, III, п. 2, 5
Ірвінг § 135
Ірен § 140, 9
іржа § 2, п. 1
іржати (парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
Іржі § 144, п. 6, 2
ірій § 2, 2
Іркутьск § 149, п. 4, 1, а
ірод § 2, 2
ірокези § 49, п. 6
Ірпінь § 148
іраціональний § 128, п. 2
ірреальний § 128, п. 2
Іртіши § 149, п. 4, 1, а; п. 5
Ісаакіївський собор § 55, п. 2
Ісаєв § 144, п. 7, 1
Ісаєнков § 144, п. 3, 2
Ісая § 126
іскристий § 33, п. 5
існувати § 2, п. 1
Іссік-Куль § 50, п. 4, прим.; § 154, п. 3, 3; п. 6, прим. 2
істина § 2, п. 1
Іст-Лондон § 154, п. 3, 4
історик § 32, п. 1, прим.
історико-культурний § 40, п. 2, 2, б
історичний § 33, п. 2

Ісус Христос § 49, п. 7, 1*Ісько* § 22, 4*італієць* § 32, п. 3*Італія* § 129, I, п. 2*і т. д.* § 62, п. 1*іті* § 2, п. 1; *іті* (парадигма)
§ 115, п. 1, 1*і т. ін.* § 62, п. 1*Ітон* § 129, I, п. 1*ІФ НАНУ (Інститут фізики На-*
*ціональної академії наук**України)* § 61, п. 3, прим. 1*Іх'ямас* § 138, п. 1, 1*Ішім* § 149, п. 4, 3, а*Іщенко* § 22, 4*Іцук* § 22, 4**І***їдальня* § 26, п. 1, 3*їжа* § 3, п. 1; § 67, I, п. 3*їжак* § 3, п. 1; § 66, II, б*їжачісько* § 66, II, б*їжджений* § 16*їздець* § 3, п. 1*їздити* § 3, п. 1; § 16; § 115, п. 5*її* § 113, прим. 2*їй-богу* § 35, п. 6, 4; § 53, п. 2, прим. 3*їй-право* § 35, п. 6, 4*їсти* § 3, п. 1; § 115, п. 7; § 116,
п. 2, 3, прим. 1*їх* § 3, п. 1*їхати* § 3, п. 1*їхній* § 110**Й***Йоганн* § 126*його* § 8, п. 1, 1; § 113, прим. 2*йоду* § 82, III, п. 2, 6*Йолкін* § 144, п. 4, 1*Йолкіно* § 149, п. 2, 1*Йордан-річка* § 37, п. 1, 2*йоркиір* § 50, п. 12*Йоркиир* § 129, III, п. 3; § 154,
п. 2, 5*йоркиірський* § 129, III, п. 3**К***Кааба* § 137*Кабарда* § 153, п. 1*кабардинський* § 153, п. 1*кабарé* § 140, 3*каберне* § 140, 3*Кабінет Міністрів України* § 54, п. 1*Кабмін* § 35, п. 5, 1*Кавказ* § 153, п. 2, 1*Кавказу* § 82, III, п. 2, 5*кавказький* § 153, п. 2, 1*Кавказький хребет* § 50, п. 1;
§ 154, п. 1, 2*Кагарлік* § 153, п. 2, 2*кагарлицький* § 153, п. 2, 2*Каєнна* § 126*кажуть* § 120, п. 1*кажуци* § 120, п. 1*Казанка* § 153, п. 2*казанківський* § 153, п. 2*казати* § 116, п. 2, 3, прим. 2*казать* § 118, прим. 1*казах* § 153, п. 2, 3, прим. 1*казахський* § 153, п. 2, 3, прим. 1*Казбék* § 153, п. 2, 2*казбéцький* § 153, п. 2, 2*Казимірський* § 144, п. 7, 3, б*казино* § 140, 5*казка* § 9, п. 2, 1*казковий* § 33, п. 6*казна-де* § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2*казна з ким* § 39, п. 2*казна-коли* § 41, п. 3, 3*казна-кому* § 44, п. 3, 2*казна-хто* § 39, п. 2*казна-чий* § 39, п. 2

- ка́зна-що* § 39, п. 2
ка́зна-якій § 39, п. 2
Каїр § 129, II
Каїзер § 136, п. 1
какаду́ § 140, 6
какао́ § 140, 5
каламбу́р § 67, II, п. 1
калача́ § 82, III, п. 1, 2, i
кала́чика § 82, III, п. 1, 2, i
Каледо́нія § 121, п. 2
календа́р § 67, II, п. 2
календаря́х § 93
калієвий § 33, п. 6
калмік § 129, I, п. 6; § 153, п. 2, 2
калміцький § 153, п. 2, 2
Калу́га § 153, п. 2, 1
калу́зький § 153, п. 2, 1
кальвілю́ § 82, III, п. 2, 2, г
кальцієвмісний § 40, п. 1, 2, г
Камберле́нд § 154, п. 2, 5
ка́меневі § 83, п. 1
ка́меню § 82, III, п. 2, 9, прим.; § 83, п. 1
ка́меня § 82, III, п. 2, 9, прим.
Каменя́р § 49, п. 1
каменя́р § 67, II, п. 3
Ка́мерна симфо́нія № 1 Євге́на Станко́вича § 55, п. 2
камер'ю́нкер § 7, п. 4
Камі́шин § 149, п. 4, 3, а; § 153, п. 1
камі́шинський § 153, п. 1
каміне́ць § 9, п. 3, 1, а
камі́ння § 27, п. 5
ка́мінь § 9, п. 1, 1, а
Кам'яна́ Ба́лка § 154, п. 2, 6
Кам'яне́ць-Поді́льський § 148; § 152, п. 4, 2; § 154, п. 3, 1
кам'яне́ць-поді́льський § 154, п. 3, 1
кам'яноба́лквський § 154, п. 2, 6
кам'яноба́лквіці § 154, п. 2, 6
Кана́верал § 134
кана́лу § 82, III, п. 2, 5
Кандала́кська зато́ка § 154, п. 1, 2
кандала́кський § 153, п. 2, 3
Кандала́кіа § 153, п. 2, 3
Канза́с-Сіті § 129, I, п. 4
Ка́нів § 9, п. 1, 1, г
кані́кул § 100, п. 2, 3
кані́кули § 100, п. 1, 1; *на канікулах* § 100, п. 6
Ка́нни § 50, п. 5, прим.
Кантемі́р § 144, п. 7, 3, 6
ка́нцлер § 56, прим. 1
каньйо́н § 139, 1
капельме́йстер § 136, п. 1
капіта́л § 121, п. 1, 1
капіта́ні § 86, п. 3, 2, прим. 3
капіта́нові § 86, п. 3, 2, прим. 3
капіта́ну § 86, п. 3, 2, прим. 3
Ка́прі § 129, I, п. 4
ка́псула § 140
караба́ський § 153, п. 2, 3
Караба́х § 153, п. 2, 3
Караба́ху § 82, III, п. 2, 5
«Карава́єві Да́чі» § 50, п. 14
Караганда́ § 153, п. 1
караганді́нський § 153, п. 1
Кара́джич § 144, п. 6
кара́оке-бар § 36, п. 2, 1, Б, г
Кара́чев § 153, п. 2
кара́чевський § 153, п. 2
карбо́ванця § 82, III, п. 1, 2, е
кар'е́ра § 138, п. 1, 1
ка́рієс § 130, п. 1
Ка́рла Гу́става Емі́ля Ман-нерге́йма § 140, п. 1
Ка́рлові Ва́ри § 150, п. 1
Карл Смі́лівий § 49, п. 9, 2
Ка́рмен § 140, 9

- карніза § 82, III, п. 1, 2, ж
 Кáролець § 142, п. 3, прим. 1
 Карпінськ § 149, п. 4, 2, прим.
 карт-блáни § 35, п. 6, 11
 картíна «Запорóжці пішуть
 листá турецькому султáновi»
 § 55, п. 3
 картоплíння § 32, п. 6
 картопля Серпáнок § 59, п. 3
 касiр § 32, п. 14; § 67, II, п. 1
 категорiйний § 33, п. 1
 катéдра § 123
 Катерíна § 66, I; § 144, п. 1
 Катмáнду § 140, 6
 катóда § 82, III, п. 1, 2, в
 католицький § 123
 Католикóс-Патрiáрх усiєї Грúзiї
 § 53, п. 6
 Кáтре § 74, 2
 Кáтрин § 33, п. 3
 Катрúсю § 74, 3
 Кáтря § 33, п. 3
 каудiльйо § 140, 5
 Кáунас § 131
 кафе § 140, 3
 кáфеора § 123
 кáфеора iстóрiї Украiни Терно-
 пiльського нацiонального педа-
 гогiчного унiверситету iменi
 Володiмира Гнатюкá § 54, п. 6
 качiний § 33, п. 4
 кáша § 67, I, п. 3
 кáшлю § 82, III, п. 2, 1, б
 кашнé § 140, 3
 кашовáр § 35, п. 2, 1
 кБ § 62, п. 1
 кв. § 62, п. 1
 кВ § 155, п. 2, прим., 2, а
 квадрáта § 82, III, п. 1, 2, в
 квазiглобáльний § 31, п. 5
 квазiетнiчний § 130, п. 1
 квазiобертáння § 31, п. 5
 квазiоптика § 31, п. 5
 квазiплóський § 31, п. 5
 квазiпружнiсть § 31, п. 5
 квазирiнок § 31, п. 5
 квазистiйкiсть § 31, п. 5
 квазичастiнка § 31, п. 5
 квáрка § 82, III, п. 1, 2, в
 кварц § 27, п. 7
 кварцовий § 33, п. 6
 квáсу § 82, III, п. 2, 6
 квiслiнги § 49, п. 5
 квiтка § 12, п. 1
 Квiтка-Оснóв'яненко § 49, п. 1;
 § 146, п. 3, 2; п. 4
 квiтучий § 119, п. 1, 1
 Квóчка § 51
 кВт § 62, п. 1
 кг § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, а
 кгс § 155, п. 2, прим., 2, а
 кéда § 82, III, п. 1, 2, и
 Кéйтáун § 154, п. 2, 5
 Кéльвином § 85, п. 3, 1
 Кéльн § 132
 Кéльци § 149, п. 1, 3, прим.
 Кемáль-пáшá § 146, п. 3, 4; з
 Кемáлем-пáшею § 140, п. 2
 Кéмерон § 134
 Кéмпа § 144, п. 9, 1
 Кероглi § 146, п. 3, 4, прим.
 Кер-оглi § 147, п. 4, 2
 керувáти § 34, п. 1
 Керч § 152, п. 1, III
 кивнути § 116, п. 1, 3
 Кiсвa § 82, III, п. 1, 2, к
 Кiсвe § 87, п. 4
 Кiсвом § 85, п. 3, 2
 Кiсво-Печёрська лáвра § 53, п. 7
 Кiсву § 83, п. 2, 2
 Кизiл-Ордá § 154, п. 3, 3

- Київ* § 9, п. 1, 1, г; § 83, п. 2, 2; § 148; § 152, п. 1, П
«Київ» § 50, п. 14
Київ-1 § 35, п. 6, 6
Київенерго § 61, п. 1, 1
Київзеленбуд § 35, п. 5, 1
Київська фабрика іграшок § 54, п. 4
Київський академічний театр ляльок § 54, п. 3
Київський міський будинок учителя § 54, п. 3
кийок § 32, п. 13
кілимові § 83, п. 1
кілиму § 83, п. 1
кінений § 119, п. 2, 2, прим., 1
кінути (парадигма) § 115, п. 3, 2, д; § 118; § 119, п. 2, 2, прим., 1
кінутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
кінуть § 118, прим. 1
кипаріс § 129, I, п. 6
Кірик-мужичок § 146, п. 3, 3
Кирилівська церква § 53, п. 7
Кирилов § 144, п. 7, 3, б
Кирчів (парадигма) § 142, п. 3
Кисельов § 144, п. 7, 3, б
кисет § 129, I, п. 6
Кисловодськ § 149, п. 4, 3, в
кисло-солодкий § 40, п. 2, 2, г
киснево-водневий § 40, п. 2, 2, а
киснетерапія § 35, п. 2, 3
кісню § 82, III, п. 2, 6
кит — *на киті* § 86, п. 3, 2, прим. 1
Китай § 129, III, п. 6
Китайгород § 154, п. 2, 5
Китайська Народна Республіка § 50, п. 6
Китаю § 82, III, п. 2, 5
китові § 86, п. 3, 2, прим. 1
кишеня § 1
- Кишинів* § 52, п. 2, прим. 2; § 153, п. 2
кишинівський § 153, п. 2
кишківника § 82, III, п. 1, 2, є
кіяни § 49, п. 6; § 88, п. 1, прим.
кібермашина § 35, п. 5, 2
кібуц § 129, I, п. 6
кіготь § 9, п. 3, 1, а
«КіЖ» («Культура і Життя») § 61, п. 3, прим. 3
кіл § 9, п. 3, 1, в; § 89, п. 2
кілер § 121, п. 2
кілець § 89, п. 2; прим.
кілля § 9, п. 1, 2
кіллям § 85, п. 2
кіловат § 89, п. 1, прим.
кіловат-година § 36, п. 2, 1, Б, в
кіловатів § 89, п. 1, прим.
кілограм § 5; § 129, I, п. 6
кілограма § 82, III, п. 1, 2, г
кілограмовий — *30-кілограмовий* § 40, п. 2, 3, а
кілок § 9, п. 3, 1, а; § 32, п. 13
кілометра § 82, III, п. 1, 2, г
кілочок § 9, п. 3, 1, в
кілька § 114, прим.
кількадесят § 105, п. 12
кільканадцять § 105, п. 12
кількаповерховий § 35, п. 3, 2, в
кількаразовий § 35, п. 3, 2, в
кільце § 9, п. 3, 1, б; § 26, п. 1, 1; п. 3
Кім § 140, 9
Кім Ир Сен § 146, п. 1, 6, прим.; § 147, п. 2
кімирсенівський § 147, п. 2
кімонó § 140, 5
Кім Чен Ин § 2, 3
кінєць § 9, п. 3, 1, а
кінєць кінцем § 35, п. 6, 2, г, прим.
Кінешма § 149, п. 4, 1, в

- кінний § 29, 1, 3
 кіно § 129, I, п. 6; § 140, 5
 кіновар'ю § 95, п. 3, 2
 кінозал § 36, п. 1, 4
 кінотеатр «Кіївська Русь» § 54, п. 5
 кінофільм § 35, п. 3, 1
 кінофільм «Бен Гур» § 55, п. 3
 кінцівка § 27, п. 3
 кінчик § 27, п. 2
 кінь § 9, п. 1, 1, а; § 26, п. 1, 1; § 29, п. 1, 3; на коні § 86, п. 3, 2, прим. 1; на коневі § 86, п. 3, 1; 2, прим. 1; при коневі § 86, п. 3, 1
 кіньми § 92, п. 2
 Кіпру § 82, III, п. 2, 5
 Кіркконнелл § 128, п. 3
 кістлявий § 28
 кістьмі § 96, п. 4
 клас § 121, п. 1, 1; 7-А клас § 35, п. 6, 6; 10-В клас § 35, п. 6, 6
 класи § 88, п. 1
 класицизм § 32, п. 14
 Клаузевиц § 144, п. 13, 2, прим. 2
 Клаус § 131
 клац § 27, п. 7
 клекіт § 1
 клекотіти § 1
 клéна § 82, III, п. 1, 2, а
 Клин § 149, п. 4, 3, в
 кліна § 82, III, п. 2, 9, прим.
 кліну § 82, III, п. 2, 9, прим.
 клієнт § 129, I, п. 2; § 130, п. 1
 Клірик Острозький § 49, п. 1
 кліців § 100, п. 2, 2
 Клода Жозéфа Ружé де Ліля § 140, п. 1
 Клодін § 140, 9
 клопоту § 82, III, п. 2, 1, в
 клубу § 82, III, п. 2, 3
 Клуж § 153, п. 2, 3, прим. 1
 клужський § 153, п. 2, 3, прим. 1
 Кляйн § 136, п. 1
 Кляйнерт § 136, п. 1
 км § 62, п. 1
 км/год § 62, п. 4; § 165, п. 3, б
 кн. § 62, п. 1
 книжечка § 10, п. 1, прим.
 книжкám § 77, 1
 книжкáми § 79, 1
 книжкáх § 80
 книжки § 69, 1;
 книжкі 69, 2, прим.; § 75, п. 1; § 76, прим. 1; § 78, 2
 книжко § 74, 1
 книжкою § 72
 книжку § 71
 книжний § 101, 1
 книжók § 76, прим. 1
 книжці § 70; § 73
 КНР § 61, п. 2
 Княжпіль § 154, п. 2, 5
 Князівство Монáко § 50, п. 6
 князь § 56, прим. 2
 коаліційний § 33, п. 1
 Кобеляки § 153, п. 2, 2
 кобеляцький § 153, п. 2, 2
 кобенякá § 82, III, п. 1, 2, и
 кобзár § 27, п. 1; § 33, п. 6, б; § 67, II, п. 2
 Кобзár § 49, п. 1
 кобзарéва § 33, п. 6, б
 кобзарéве § 33, п. 6, б
 кобзарém § 85, п. 1
 Кобил'янська § 142, п. 2
 Ковалéвим § 85, п. 3, 1
 ковалéнко § 32, п. 9
 ковалі § 88, п. 2
 ковалів § 9, п. 1, 1, в
 Ковалів § 85, п. 3, 1; Ковалів (парадигма) § 142, п. 3
 коваль § 32, п. 3

- Ковальов* § 8, 2
ковальський § 26, п. 1, 3
ковалями § 92, п. 1
ковбаса «Крiківська» § 58, п. 1
ковзаняр (парадигма) § 68, II
ковзкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
Ков'яги § 152, п. 2
кого § 113, прим. 2
когось § 113, прим. 2
код — *PIN-код* § 35, п. 6, 8
коєфіцієнта § 82, III, п. 1, 2, в
кожен § 113, прим. 1
кожний § 113, прим. 1
кожух § 12, п. 2
козак § 14, п. 2; § 19, п. 1, 1; *козiак*
 (парадигма) § 68, II
козакi § 82, III, п. 2, 4
козак-характерник § 37, п. 1, 1
козiцтво § 19, п. 1, 1
козiцький § 19, п. 1, 1; § 22, 1
козiче § 87, п. 3
козачєнка § 82, III, п. 1, 1
Козiччина § 22, 1
козеня § 98, п. 1
козеням § 98, п. 4
козеняти § 98, п. 2
козеняти § 98, п. 3
козерiг § 9, п. 3, 5, д
Козерiг § 9, п. 3, 5, д
Козiний Брiд § 50, п. 11
козир § 67, II, п. 2; *козир* (паради-
 гма) § 68, II
козир-дiвка § 36, п. 2, 1, Б, а
Козiцький § 144, п. 6, 2
Козьолєцький § 144, п. 5, 2
Козятин § 148
Козятином § 85, п. 3, 2
Колвицьке § 149, п. 4, 3, д
Колгоєва § 82, III, п. 1, 2, к
Колгуєв § 83, п. 2, 2; § 149, п. 1, 1;
 § 153, п. 2
колгуєвський § 153, п. 2
Колгуєву § 83, п. 2, 2
колого Євгєне Оницук § 87, п. 4,
 прим. 3
колого Євгєне Оницукi § 87, п. 4,
 прим. 3
колого Степiне § 87, п. 4,
 прим. 2
коледжу § 82, III, п. 2, 3
колєзький асєсор § 56, прим. 2
колектiв § 84, п. 2; § 128, п. 1
колекцiонер § 67, II, п. 1
колєний § 119, п. 2, 2, прим., 2
колєсами § 92, п. 2
коли б то § 43, п. 2, 1
коли-будь § 41, п. 3, 3; § 44,
 п. 3, 2
Колiвушко § 36, п. 1, 5
коли-небудь § 41, п. 3, 3
коли-не-коли § 41, п. 3, 5
колись § 44, п. 2, 4
колихати § 14, п. 3; § 115, п. 4
колишиний § 33, п. 1; § 102, 2
колибри § 129, I, п. 5; § 140, 4
Колiзей § 55, п. 2
Колiвщина § 52, п. 1
колинам § 90
колинами § 92, п. 2
колиньми § 92, п. 2
колiр § 9, п. 2, 6, прим.
колис § 89, п. 2
колисьми § 92, п. 2
колиту § 82, III, п. 2, 1, б
колицi § 98, п. 1
колицiата § 99, п. 4
колицiати § 98, п. 2
коло § 67, II, п. 1, прим.
колод § 9, п. 3, 5, б
колодка § 9, п. 3, 5, б
колoквiуму § 82, III, п. 2, 1, в
Коло-Михiйлiвка § 154, п. 3, 1

- коло-михайлівський* § 154, п. 3, 1
колонія § 121, п. 1, 1
колосся § 30, п. 1, 1
колоти § 119, п. 2, 2, прим., 2;
колоти (парадигма) § 115,
 п. 1, I
колотий § 119, п. 2, 2, прим., 2
кольт § 139, 2
колядник § 32, п. 1
командір § 32, п. 14; § 67, II, п. 1
комар § 67, II, п. 1
комарі § 67, II, п. 1
Комбат § 35, п. 5, 1
комбатівський § 35, п. 5, 1
комина § 82, III, п. 1, 2, ж
комісія § 128, п. 1
комітети Верховної Ради України
 § 54, п. 5, прим. 5
комітету § 82, III, п. 2, 3
компакт-диск § 36, п. 2, 1, Б, а
компанія «Данон» § 54, п. 5,
 прим. 1
компанія «Microsoft» § 54, п. 5,
 прим. 1
компетентісно орієнтований
 § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
комбост § 28, прим.
компостний § 28, прим.
комп'ютер § 138, п. 1, 1
комп'ютера § 82, III, п. 1, 2, б
комп'ютері § 86, п. 1, 1
*Комунальне підприємство «Київ-
 благоустрій»* § 54, п. 4
конвєср § 126; § 130, п. 1
конвоір § 32, п. 14; § 67, II, п. 1
конгрєс § 54, п. 5, прим. 4
*конгрєс Міжнародної асоціації
 українців* § 54, п. 6
кондотьєр § 139, 1
конеі § 89, п. 3; § 91, п. 1, прим.
конєм § 85, п. 1
Конєський § 144, п. 11
коничєнько § 32, п. 9
кони § 91, п. 1, прим.
конів'язь § 35, п. 2, 3
коногін § 35, п. 2, 3
конопель § 100, п. 2, 3
коноплі § 100, п. 1, 2; § 100,
 п. 4, 1
коноплями § 100, п. 5, 2
конотация § 128, п. 2, прим.
Конституційний Суд України
 § 54, п. 1
Конституція України § 55, п. 1
конструйований § 34, п. 3
конструювання § 34, п. 3
конструювати § 34, п. 3
Конт § 149, п. 6
контрадмірал § 35, п. 5, 4
контраст § 28, прим.
контрастний § 28, прим.
контрально-вимірювальний § 40,
 п. 1, 2, б, прим.
контрреволюція § 128, п. 2
контрреформація § 128, п. 2
контрудар § 35, п. 5, 4
конуса § 82, III, п. 1, 2, в
конферансьє § 139, 1
конференція § 54, п. 6
конфлікту § 82, III, п. 2, 1, в
концєрн «Фольксваген» § 54, п. 5,
 прим. 1
Конча-Заспа § 152, п. 5
Коньков § 144, п. 13, 1, б
коньяк «Таврія» § 58, п. 1
кон'юнктура § 138, п. 1, 2
коня § 84, п. 1
конями § 92, п. 2
коп. § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, б
Копайгород § 154, п. 2, 3
копайгородський § 154, п. 2, 3

- копáлень* § 76, прим. 1
Копéрник § 144, п. 6, 2
копієчка § 32, п. 8
копійіст § 129, I, п. 2
копійо́к § 10, п. 1
Кора́н § 53, п. 4
Кордильєри § 129, III, п. 5;
 § 139, 1
кореля́ція § 128, п. 2, прим.
кореспондэ́нт § 128, п. 2, прим.
коридо́ру § 82, III, п. 2, 5
корісний § 28
ко́ристь § 28
ко́рів § 78, 1, прим.
ко́рівка § 9, п. 3, 5, б
ко́ріння § 84, п. 2
Корова́й § 142, п. 1, прим. 2
корова́й § 142, п. 1, прим. 2
Корова́я § 142, п. 1, прим. 2
корова́ю § 142, п. 1, прим. 2
ко́рови § 78, 1, прим.
короле́ва § 56, прим. 2
Короле́ве § 87, п. 4
Коро́лів § 87, п. 4
Королівство Бахре́йн § 50, п. 6
Королівський Шекспірівський
теáтр § 49, п. 9, 3
ко́роль § 56, прим. 2
Коро́льов § 144, п. 4, 2
ко́роп § 66, II, б
коропíще § 66, II, б
короткогрушоподібний § 40, п. 1,
 2, в, прим. 2
короткостебловий § 40, п. 1, 2, а
короткошійй § 102, 3
ко́рпус 3-А § 35, п. 6, 6
ко́рпуса § 82, III, п. 2, 9, прим.
ко́рпусу § 82, III, п. 2, 2; п. 9, прим.
Ко́рсика § 129, III, п. 2
ко́ру § 82, III, п. 2, 1, б
ко́ряк § 153, п. 2, 2
ко́ряцький § 153, п. 2, 2
Кос-Анатольський § 146, п. 4
ко́сину́са § 82, III, п. 1, 2, в
ко́сити § 16
Ко́сово § 150, п. 2; § 152, п. 3,
 прим.
косто́грíз § 35, п. 2, 3
косто́прав § 35, п. 2, 3
косто́ма § 82, III, п. 1, 2, и
косто́мчика § 82, III, п. 1, 2, и
костя́ми § 96, п. 4
Костянти́н Багряноро́дний § 49,
 п. 9, 2
Костянти́н Остро́зький § 49,
 п. 9, 2
коте́л § 9, п. 3, 5, а
Котелéве § 85, п. 3, 2
Котелéвим § 85, п. 3, 2
Котельни́ков § 144, п. 7, 3, г
Котельни́ч § 149, п. 4, 3, д
Коти́горо́шко § 49, п. 7, 3
коти́рувати § 34, п. 3
Котляре́вський § 9, п. 3, 5, е
котра́сь § 44, п. 2, 4
котре́сь § 44, п. 2, 4
котри́й § 112
котри́й-бу́дь § 39, п. 2
котри́й-не́бу́дь § 39, п. 2
котри́йсь § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4;
 § 114
кофе́їн § 129, II
кохінхі́н § 59, п. 1
ко́шений § 16
Ко́шиці § 149, п. 1, 3, прим.
Ко́шицький край § 50, п. 8
кравці́в § 91, п. 1
кра́вче § 87, п. 3
Кра́вченко § 32, п. 9
кравчи́ня § 32, п. 4
Кра́гуєваць § 151, п. 2, 1
краді́й § 67, II, п. 2

- краєві* § 83, п. 1
краснiвство § 35, п. 2, 4
краєчок § 32, п. 8
КраЗ § 58, п. 4
країна § 3, п. 1
країна-інвeстор § 37, п. 1, 1
країна-кредитор § 37, п. 1, 1
країни Заходу § 50, п. 10
країнознавство § 35, п. 2, 1
край § 66, II, а; § 67, II, п. 2; у *краї*
 § 86, п. 1, 1, прим. 1
крайнебо § 35, п. 4, 1
крайній § 33, п. 1; § 102, 1
Країній § 144, п. 11
Країня § 144, п. 11
крайовий § 33, п. 6
Краків § 150, п. 3
краков'яку § 82, III, п. 2, 4
крапково-штриховий § 40,
 п. 2, 2, а
краплеподібний § 35, п. 2, 3
Красне Друге § 154, п. 1, 3
Красноводськ § 154, п. 2, 1
Краузе § 131
кращий § 104, п. 1, 3
краю § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 1;
 § 87, п. 2
краю § 86, п. 1, 1, прим. 1
краяти § 11, п. 1
крб § 155, п. 2, прим., 2, б
кредо § 140, 5
крéйда § 136, п. 1
крéйцер § 136, п. 1
крéкінг-процeс § 36, п. 2, 1, Б, а
Кремениця § 82, III, п. 1, 2, к
Кременчук § 148; § 153, п. 2, 2
кременчуцький § 153, п. 2, 2
Кривий Ріг § 148; § 152, п. 4, 1
криво § 1
Кривого Рóгу § 82, III, п. 1, 2, к,
 прим.
- Кривоніс* § 141; § 142, п. 1; § 146,
 п. 2, 3
кріга § 5
Крижопіль § 148, прим.
крик § 22, 5
крікнути § 116, п. 1, 3
крилами § 92, п. 2
крило § 66, II, б; § 67, II, п. 1,
 прим.; § 68, II
крильмі § 92, п. 2
Кримінальний кодекс України
 § 55, п. 1
Крит § 129, III, п. 4
кріти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а
Криту § 82, III, п. 2, 5
кричати § 22, 5; *кричати* (пара-
 дигма) § 115, п. 3, 1
Крiчев § 149, п. 4, 3, в
Крнов § 150, п. 3
кров § 30, п. 1, 3, прим.; § 66, III;
 § 95, п. 1, прим. 1
крови § 95, п. 1, прим. 1
крові § 95, п. 1
кровопiвця § 67, I, п. 2
кров'ю § 95, п. 3, 2
крóити § 11, п. 1
крóку § 82, III, п. 2, 1, в
Крómвель § 121, п. 1, 2; § 139, 2
крóпу § 82, III, п. 2, 2, б
кросівки «Пу́ма» § 58, п. 1
крохмáле-пáтоковий § 40,
 п. 2, 2, в
крохмáль § 26, п. 1, 1
круглолиций § 103, прим. 2
круглообертáльний § 40, п. 1, 2, в
круглувáтий § 33, п. 7
кругосвітний § 102, 1
круїз § 126
круїзний лáйнер «Гармóнія морів»
 § 58, п. 3
кру-кру́ § 35, 6, 4

- круп'є* § 130, п. 1
Крутий § 144, п. 11
Крутиков § 144, п. 7, 3, г
Крутинське § 149, п. 4, 2, прим.
крутіти § 16
Крутих § 144, п. 8
крутіня § 115, п. 6, 3
круч § 76, 1
кру́ча § 67, I, п. 3; *на кру́чах* § 80
кру́чам § 77, 1
кру́чами § 79, 1
кру́че § 74, 2
кру́чений § 115, п. 6, 1
кру́чею § 72
кру́чі § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1; § 78, 2
кру́чу § 71
крюк § 7, 2, прим.; § 14, п. 1
Крюково § 151, п. 1, прим.
крючо́к § 14, п. 1
кря́кати § 7, 2, прим.
ксьондз § 53, 6, прим.
к/т § 165, п. 3, а
Кублієм § 85, п. 1
Кубок УЄФА § 52, п. 2
кува́ти § 115, п. 3, 2, г, прим.
куди́-будь § 41, п. 3, 3
куди́-не́будь § 41, п. 3, 3; § 44, п. 3, 2
куди́сь § 44, п. 2, 4
Кужче́нко § 22, 4
Кузнецо́в § 144, п. 2
Кузнецьк § 151, п. 2, 2
Кузько́ § 22, 4
Кузьма́ § 32, п. 11
Кузьми́ч § 32, п. 11
Кузьми́вна § 32, п. 11
Кузьмови́ч § 32, п. 11
ку-ку́ § 35, 6, 4
Кукі́левич-Саки́нський § 144, п. 11
Кулі́нич § 144, п. 7, 3, г
куліна́р § 67, II, п. 1
Кулі́ш § 142, п. 1, прим. 2
кулі́ш § 142, п. 1, прим. 2
ку́лька § 26, п. 1, 3, прим.; § 27, п. 3, прим.
ку́лькі́ § 76, прим. 1
ку́лько- і ро́ликопіді́шніки § 36, п. 2, 3
ку́льо́к § 76, прим. 1
культу́рно-техні́чний § 40, п. 2, 2, а
ку́нту́ша § 82, III, п. 1, 2, и
КУпАП (Ко́декс України про адміні́стративні́ правопо́рушен- ня) § 61, п. 3, прим. 2
купи́в § 120, п. 2
купи́вши § 120, п. 2
купи́вля-про́даж § 35, п. 6, 2, б; § 36, п. 2, 1, А, б
ку́плені́й § 115, п. 6, 3, прим. 1, 1
ку́плю § 115, п. 6, 3, прим. 1
ку́плять § 115, п. 6, 3, прим. 1
купува́в § 120, п. 2
купува́вши § 120, п. 2
купу́й § 116, п. 2, 1
купу́ймо § 116, п. 2, 1
купу́йте § 116, п. 2, 1
ку́ці § 88, п. 2
куру́й § 100, п. 4, 3
куру́ня § 82, III, п. 2, 5
куру́єр § 7, 2
ку́ри § 100, п. 1, 1, прим.; п. 4, 3
ку́риво § 32, п. 2
Кури́льські́ остро́ви § 149, п. 4, 3, в
куру́нь § 9, п. 2, 6, прим.
куру́о́з § 8, п. 1, 2; § 138, п. 2, 1
ку́рка § 100, п. 1, 1, прим.
куру́лі-куру́лі § 35, 6, 4
куру́мі § 100, п. 5, 3

- Куронь* § 144, п. 13, 2, прим. 1
курсор § 135
Курськ § 151, п. 2, 2
курчám § 98, п. 4
курчá (парадигма) § 68, IV; § 98, п. 1
курчáт § 99, п. 2; § 99, п. 4
курчáта § 99, п. 1; § 99, п. 4
курчáтам § 99, п. 3
курчáтами § 99, п. 5
курчáтах § 99, п. 6
курчáти § 98, п. 2
курчáті § 98, п. 3; п. 5
кúрям § 100, п. 3, 1
Куснєвич § 144, п. 13, 2, прим. 1
Кустуриця § 144, п. 13, 2, прим. 2
кутній § 102, 1
кутя § 30, п. 1, 5, прим.
Кúусінен § 137
кúхар § 67, II, п. 2
кúхня § 76, прим. 1
кúхонь § 76, прим. 1
кущém § 85, п. 1
кювэт § 138, п. 2, 2
Кюсю § 140, 6
Кяхта § 151, п. 1, прим.
- Л**
- л* § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
лавíрувати § 34, п. 3
лáвра § 131
лавреáт § 131
Лаврентіївський літопис § 55, п. 3, прим. 2
Лаврін § 143, п. 2, прим. 1
Лавуазьé § 130, п. 1; § 139, 1; § 140, 3
Лагáрп § 146, п. 1, 4, прим. 2
лáден § 101, 3
Лáдога § 153, п. 2, 1
лáдозький § 153, п. 2, 1
Лáзар § 32, п. 11, прим.; § 67, II, п. 2; § 143, п. 2, прим. 2
Лáзарьович § 32, п. 11, прим.
лáзень § 76, прим. 1
лáзити § 16
лакóн § 59, п. 1
Ла-Мáни § 50, п. 3; § 121, п. 1, 1; § 154, п. 3, 5
ла-мáниський § 154, п. 3, 5
Ламáрк § 121, п. 1, 1; § 128, п. 4
ламáти § 11, п. 1
Ламетрí § 146, п. 1, 4, прим. 2; § 147, п. 4, 3
ландтáг § 54, п. 5, прим. 4
Ланкáстер § 134
ланцюжóк § 27, п. 3
ланч § 121, п. 1, 1
Лáо § 140, 5
Ла-Плáта § 154, п. 3, 5
ла-плáтський § 154, п. 3, 5
ларкá § 27, п. 1
ларьóк § 26, п. 1, 2
Лас-Вéгас § 154, п. 3, 5
латиноамерикáнци § 49, п. 6
латіський § 153, п. 2, 3
латіши § 49, п. 6; § 153, п. 2, 3
лауреáт § 131
лауреáт Держáвної прéмíї України в гáлузі архітектúри § 56, прим. 1
Лафонтén § 146, п. 1, 4, прим. 2
Лебедíн § 83, п. 2, 2
Лебедíне § 87, п. 4
Лебединóм § 85, п. 3, 2
Лебедину́ § 83, п. 2, 2
Лéбідь § 142, п. 1
Лев § 143, п. 2, прим. 3
лев § 9, п. 2, 1, прим. 1; § 66, II, б
лева́да § 1
левеня́ткові § 86, п. 3, 2
левісько § 66, II, б

- лєво́ві* § 86, п. 3, 2, прим. 2
лєву́ § 86, п. 3, 2, прим. 2
лєгє́нда § 121, п. 2
лєгє́нів § 76, 1
лєгє́нь § 76, 1
лєгє́нький-лєгє́нький § 35, п. 6, 1
лєгкі́й § 19, п. 2
лєгкоатлє́тичний § 40, п. 1, 2, а
лєгкозаймі́стий § 40, п. 1, 2, в
лє́гше § 19, п. 2
лє́гший § 19, п. 2
лє́двє-лє́двє § 35, п. 6, 1; § 41, п. 3, 5
лє́ді § 133
лєж́ачий § 119, п. 1, 1
Лє́жнєво § 149, п. 1, 2
лєйбгварді́єць § 35, п. 5, 4
лєйбмє́дик § 35, п. 5, 4
Лє́йтциг § 129, III, п. 3; § 136, п. 1; § 153, п. 2, 1
лє́йтцизький § 153, п. 2, 1
Лє Корбю́зьє § 140, 3
Лє-Крєз́о § 50, п. 3
лє́кція § 121, п. 2
Лє́мберт § 134
лємкі́ня § 32, п. 4
Лє́на § 149, п. 1
Лє́ннєн § 121, п. 2
Лєн́ор § 140, 9
Лєонáрдò да В́инчì § 49, п. 2
Лєон́ідòвì Миколáйòвичу Куц́єнку § 83, п. 1, прим.
лєпєт́иський § 153, п. 2, 3
Лєпєт́иха § 153, п. 2, 3
Лє́рмонтов § 144, п. 2
Лєсáж § 146, п. 1, 4, прим. 2
Лє́синим § 85, п. 3, 1
Лє́ссинг § 121, п. 2
лє́стоци́ § 28
Лє́сю § 74, 3
Лє́ся (парадигма) § 68, I
- Лє́ся Укрáйнкá* § 49, п. 1; § 146, п. 1, 2
лєт́ити § 16; *лєт́ити* (парадигма) § 115, п. 3, 1
лє́ту § 82, III, п. 2, 1, в
лєт́ять § 120, п. 1
лєт́яч́й § 120, п. 1
лє Шáпєльє § 146, п. 1, 4
лєц́ят § 100, п. 2, 3
Лєсќов § 144, п. 3, 4
лже́- § 35, п. 5, 2
лжєпрор́ок § 35, п. 5, 2
лжєсв́идок § 35, п. 5, 2
лимáн § 129, I, п. 6
лимáну § 82, III, п. 2, 5
Линь́ов § 8, 2
Лі́пєцьк § 149, п. 4, 3, в
Лі́пова Дòл́инá § 154, п. 2, 6
лїповодол́їнський § 154, п. 2, 6
лїповодол́їнці́ § 154, п. 2, 6
Лис́иця § 49, п. 7, 3
Лис́ичкá-Сєстр́ичкá § 36, п. 2, 1, А, в
лїст § 84, п. 2, прим.
лїстá § 82, III, п. 2, 9, прим.; § 84, п. 2, прим.
лїстòнòшì § 78, 1
лїстòнòшá § 66, I; § 67, I, п. 3
лїстòпáдá § 82, III, п. 1, 2, д; п. 2, 9, прим.
лїстòпáду § 82, III, п. 1, 2, д; п. 2, 9, прим.
лї́сту § 82, III, п. 2, 9, прим.
лї́стя § 67, II, п. 2
лї́стям § 85, п. 2
лї́ти § 30, п. 1, 5; § 115, п. 3, 2, а
лї́тися § 30, п. 1, 5
Лїхá § 150, п. 1
Лїхáчòв § 144, п. 4, 3
лїхòвì § 83, п. 2, 1
Лїхòслáвль § 149, п. 4, 3, в

- ліху* § 83, п. 2, 1
ліберальна партія § 54, п. 2
лібрето § 128, п. 1
Ліверпулю § 82, III, п. 2, 8
Ліверпуля § 82, III, п. 2, 8, прим.
лівоберезжя § 9, п. 3, 2, в
ліворуч § 41, п. 1, 8
Ліга Націй § 54, п. 5, прим. 2
лід § 9, п. 1, 1, а; *на льоду* § 86, п. 1, 1, прим. 1; п. 2, 2
Лідиці § 149, п. 1, 3, прим.
Лієна § 129, I, п. 2
лієчка § 10, п. 1, прим.
ліжко § 9, п. 3, 1, б
ліжкові § 86, п. 2, 1
ліжку § 86, п. 2, 1
лізти § 118
лікар § 27, п. 1; § 67, II, п. 2
лікар-еколог § 36, п. 2, 1, А, а
лікарі § 88, п. 2; § 93
лікарів § 91, п. 1
лікарю § 87, п. 2
лікарювати § 34, п. 1
лікарю Ігорю § 87, п. 4, прим. 2
лікарям § 90
лікарями § 92, п. 1
Ліна Костенко — з Ліною Костенко § 142, п. 3, прим. 2
лінгвістика § 122, п. 1
лінгвостилістичні § 40, п. 1, 2, г
Лінда § 144, п. 6, 1
лінійно-стрічковий § 40, п. 2, 2, а
Лінкольн § 121, п. 1, 2
ліпити § 18
ліплений § 18
ліризму § 82, III, п. 2, 1, а
лірико-епічний § 40, п. 2, 2, б
лірник § 32, п. 1
ліс § 154, п. 2, 1, прим.; *у лісі, у лісу* § 86, п. 1, 1, прим. 1
Лісабон § 129, I, п. 4
лісабонський § 129, I, п. 4
лісгосп § 35, п. 5, 1
лісі § 88, п. 1
Лісна § 149, п. 1, 3
лісників § 86, п. 3, 1
лісовік § 49, п. 7, 2, прим. 1
Лісовік § 49, п. 7, 3
лісовоз § 9, п. 3, 5, д
лісопільно-стругальний § 40, п. 2, 2, а
лісосплав § 36, п. 1, 1
лісостеп § 36, п. 1, 3
лісостеповий § 40, п. 1, 1
лісу § 82, III, п. 2, 2, а
літакá § 82, III, п. 1, 2, б
літак «Бойнг 777» § 58, п. 2
літак «Мрія» § 58, п. 3
літаків § 86, п. 2, 1
літаку § 86, п. 2, 1
літачка § 82, III, п. 1, 2, б
література § 129, I, п. 6
Літературний музей § 54, п. 3
літературно-художній § 40, п. 2, 2, д
літній § 33, п. 1; § 102, 1
Літопис Самійла Величка § 55, п. 3, прим. 2
літстудія § 35, п. 4, 2
-ліття — 1030-ліття § 36, п. 1, 6, прим.
літургія § 54, п. 8
Ліфици § 144, п. 13, 2, прим. 2
лицейст § 32, п. 14
лицею § 82, III, п. 2, 3
Лі Чжаодао § 49, п. 3
лється § 115, п. 6, 3, прим. 2
Ллойд § 128, п. 3
ляній § 29, п. 4
лм § 155, п. 2, прим., 2, а
лоб § 9, п. 2, 1, прим. 1
лобийований § 34, п. 3

- лобіювання* § 34, п. 3
лобіювати § 34, п. 3
ловелас § 49, п. 5
ловіць § 9, п. 3, 5, а
ловлю § 115, п. 6, 3, прим. 1
ловлять § 115, п. 6, 3, прим. 1
логарітм § 123
логаріфм § 123
логіко-граматичний § 40, п. 2, 2, б
логічний § 129, I, п. 6
логопед § 5
Лодзь § 153, п. 2, 1
лодзький § 153, п. 2, 1
лodge § 67, II, п. 3
ложечка § 10, п. 1, прим.
лозівський § 153, п. 2
Лозова § 152, п. 3; § 153, п. 2
локатива § 82, III, п. 1, 2, в
Локетек § 142, п. 3, прим. 1
Ломата § 6, 2; § 13
ломіти § 11, п. 1
ломлю § 115, п. 6, 3, прим. 1
ломлять § 115, п. 6, 3, прим. 1
Ломниця § 151, п. 2, 1
Ломтев § 144, п. 3, 3
Лонгфелло § 133; § 140, 5
Лондон § 121, п. 1, 1
Лондона § 82, III, п. 2, 8, прим.
Лондону § 82, III, п. 2, 8
Лос-Анджелес § 50, п. 3; § 154, п. 3, 5
лосеві § 86, п. 3, 2, прим. 1
лосі § 86, п. 3, 2, прим. 1
Лос-Фрайлес § 50, п. 3
Лось § 144, п. 13, 1, в
лотó § 140, 5
Лохвицький повіт § 50, п. 8
Лохвиця § 152, п. 1, I
лоша § 66, IV, а; § 98, п. 1
лошам § 98, п. 4
лошат § 99, п. 2
лошата § 99, п. 1
лошатам § 99, п. 3
лошатами § 99, п. 5
лошатах § 99, п. 6
лошати § 98, п. 2
лошати § 98, п. 3
лошаткові § 83, п. 1, прим.
лошатку § 83, п. 1, прим.
лояльний § 126
Лубні § 152, п. 2
луб'ям § 85, п. 2
Луб'янцев § 144, п. 12
луг § 14, п. 2
Луганськ § 152, п. 1, II
Луговська § 144, п. 10
Луговський § 144, п. 10; 11
лугу § 82, III, п. 2, 5
лужок § 32, п. 13
Лука § 32, п. 11
Лукіч § 32, п. 11
Луківна § 32, п. 11
Лук'яненко § 7, 3
Лук'янець § 7, 3
Лук'янов § 144, п. 12
Лук'янюк § 7, 3
лупа § 121, п. 1, 1
Лу Сінь § 146, п. 2, 5, прим.
Луховіці § 149, п. 4, 3, д
Луцька § 82, III, п. 1, 2, к
Лучин § 144, п. 7, 3, а
Лучканином § 85, п. 3, 1, прим.
Львів § 83, п. 2, 2; § 148; § 152, п. 1, II; § 153, п. 2
Львівська площа § 50, п. 11
«Львівська площа» § 50, п. 14
Львівська середня загально-освітня школа № 51 імені Івана Франка § 54, п. 3
Львівське збройне повстання 1848 р. § 52, п. 1
львівський § 153, п. 2

львів'яни § 49, п. 6; § 88, п. 1, прим.
 Льво́ва § 82, III, п. 1, 2, к
 Льво́ве § 87, п. 4
 Льво́ву § 83, п. 2, 2
 льо́ді § 86, п. 1, 1, прим. 1
 льо́ду § 82, III, п. 2, 6
 льон § 8, 2; § 26, п. 1, 2
 льон-довгу́нець § 37, п. 1, 4
 льон-кучеря́вець § 37, п. 1, 4
 льонола́всан § 36, п. 1, 3
 льон-сире́ць § 37, п. 1, 4
 льо́ту § 82, III, п. 2, 1, в
 льох § 8, 2
 Лю́бек § 121, п. 1, 2
 любі́тель § 32, п. 3
 любі́ти § 18
 люблю́ § 115, п. 6, 3, прим. 1
 любля́ть § 115, п. 6, 3, прим. 1
 любля́чи § 115, п. 6, 3, прим. 1, 2
 Любо́в § 66, III; Любо́в (парадигма) § 143, п. 3
 любо́в § 66, III; § 95, п. 1, прим. 1
 любо́ве § 95, п. 5
 любо́ви § 95, п. 1, прим. 1
 любо́ві § 95, п. 1
 любо́в'ю § 95, п. 3, 2
 люд § 19, п. 2
 Лю́двіг ван Бетхо́вен § 49, п. 2; § 146, п. 1, 4
 Лю́двігу § 87, п. 1
 люде́й § 100, п. 2, 1
 лю́ди § 4, 2; § 100, п. 1, 1; прим.
 Люди́на § 60, п. 3
 люди́на § 100, п. 1, 1, прим.
 людиноде́нь § 36, п. 1, 3
 лю́дство § 19, п. 2
 лю́дський § 19, п. 2
 лю́дськість § 26, п. 2, 1, а
 лю́дьми § 100, п. 5, 3
 лю́дям § 100, п. 3, 1

Люксембу́рг § 122, п. 1; § 153, п. 2, 1
 люксембу́рзький § 153, п. 2, 1
 люсте́рко § 67, II, п. 1, прим.
 Лю́тер § 121, п. 1, 2
 лю́тий § 103, прим. 1
 Люфтга́нза § 122, п. 4
 ля § 140, 2
 лягті́ § 115, п. 9, прим. 1; § 116, п. 2, 3, прим. 2
 ля́жу § 115, п. 8, 2, б
 ляльково́д § 9, п. 3, 5, д; § 36, п. 1, 1
 Ляпуно́в § 144, п. 13, 1, прим.

М

м. § 62, п. 1
 м § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
 Ма́вка § 49, п. 7, 3
 мавп § 76, прим. 1
 ма́вна § 76, прим. 1
 мавпеня́тко § 67, II, п. 1, прим.
 ма́впячий § 7, п. 1, прим.
 Маверита́нія § 129, III, п. 4; § 131
 маврита́нський § 129, III, п. 4
 магази́н § 5
 магази́н «Яросла́в» § 54, п. 5
 мага́радже § 74, 2
 МАГАТЕ § 61, п. 2
 магістра́ль § 121, п. 1, 2; § 139, 2; § 140
 магніто́лог-астроно́м § 36, п. 2, 1, А, а
 ма́гнію § 82, III, п. 2, 6
 Магомéт § 49, п. 7, 1; § 53, п. 1; § 122, п. 1
 Магри́б § 129, III, п. 4
 мада́м § 140, 8
 мадемуа́зель § 140, 8
 маде́ра § 50, п. 12
 мадо́нн § 76, прим. 2

- мадо́нна* § 76, прим. 2; § 128, п. 1
Мадрі́д § 129, III, п. 4
Мадрі́да § 82, III, п. 2, 8, прим.
Мадрі́ду § 82, III, п. 2, 8
мае́стро § 140, 5
Ма́ер § 126
мазь § 30, 1, 3
ма́йс § 129, II
Ма́йбород § 76, 3
Ма́йборода § 142, п. 1
Ма́йбородів § 76, 3
ма́йбу́тній § 33, п. 1; § 102, 1
ма́йво § 67, II, п. 1, прим.
ма́йдан Незале́жності § 50, п. 11
ма́йдану § 82, III, п. 2, 5
Ма́йнгоф § 136, п. 1
ма́йстер § 33, п. 6, а; § 66, II, а;
 § 67, II, п. 1
ма́йсте́рний § 101, 1
ма́йстрі́ня § 32, п. 4
ма́йстрі́в § 33, п. 6, б
ма́йстрова § 33, п. 6, а; б
ма́йстрове § 33, п. 6, а
ма́йстрові́ § 83, п. 1
ма́йстром § 85, п. 1
ма́йстру § 83, п. 1
Мака́о § 140, 5
Мака́р § 143, п. 2, прим. 2
макі́нтош § 49, п. 5; § 134
макі́яж § 125
макка́ртізм § 128, п. 4, прим.
Макка́ртні § 128, п. 4, прим.;
 § 146, п. 1, 4, прим. 1
Макке́нзі § 128, п. 4, прим.
Макке́нна § 128, п. 4, прим.
Маккі́нлі § 128, п. 4, прим.; § 146,
 п. 1, 4, прим. 1
Мак-Клю́р § 146, п. 1, 4, прим. 1
Мак-Маго́н § 146, п. 1, 4, прим. 1
макроеконо́міка § 35, п. 5, 3
макромоле́кула § 35, п. 5, 3
максі́м § 49, п. 5
Максими́юк § 7, п. 1
максімо́да § 35, п. 5, 3, прим. 1
максіо́дяг § 35, п. 5, 3
максісу́кня § 35, п. 5, 3, прим. 1
Мале́нький Вовк § 146, п. 1, 1
мале́сенький § 26, п. 2, 1, б
Ма́лець § 142, п. 3, прим. 1
ма́лій § 104, п. 1, 3
ма́ліна «ге́ракл» § 59, п. 2
Ма́лінін § 144, п. 7, 1; 3, б
Ма́ліцин § 144, п. 8
Ма́лишев § 9, п. 3, 5, г
ма́лишевський § 9, п. 3, 5, г
Ма́лишкова мета́фора § 49, п. 9, 1
Малоази́йське нагі́р'я § 50, п. 1;
 § 154, п. 2, 1, прим.
маловжи́ваний § 40, п. 1, 2, в
Ма́лого Куя́льника § 82, III, п. 1, 2, к
ма́ло-пома́лу § 35, п. 6, 2, г
малочу́тлівий § 40, п. 1, 2, в
Малояро́славець § 154, п. 2, 1
Ма́льме § 132
ма́льований § 34, п. 1
ма́ляр § 67, II, п. 1, прим.
ма́ляре § 87, п. 3
мам § 76, 3
ма́ма § 33, п. 3
Мамали́га § 142, п. 1
Мамед-заде́ § 146, п. 3, 4;
 у *Маме́да-заде́* § 140, п. 2
ма́ми § 69, 1
ма́ми § 76, 3
ма́мі § 76, 3
ма́мин § 33, п. 3
ма́мів § 76, 3
Ма́монтов § 83, п. 2, 2
Ма́монтову § 83, п. 2, 2
ма́ндрова́ти § 118
ма́нна § 128, п. 1
манускри́пту § 82, III, п. 2, 7

- Манчестер* § 134
Мао Цзедун § 147, п. 2
маоцзедунівський § 147, п. 2
Маргарет § 140, 9
Маріє § 74, 2
Маріє Васілівно § 74, 3, прим. 1
Марієнбург § 130, п. 1
Марієтта § 130, п. 1
Марієчка § 32, п. 8
Марії-Антуанетти § 140, п. 1
Марійн § 33, п. 3; § 101, 2
Марійн лист § 49, п. 9, 1
Марії Сєник § 142, п. 3, прим. 2
Маріо § 140, 5
Марі-Сесілі § 140, п. 1
Маріуполь § 148, прим.
Марія § 33, п. 3; *Марія* (парадигма) § 68, I
Марія Андріївна (парадигма) § 143, п. 3
Марія-Антуанетта § 146, п. 3, 1
Марія Васілівна (парадигма) § 143, п. 3
Марія Іллівна (парадигма) § 143, п. 3
Мар'їно § 149, п. 4, 2; § 150, п. 2
марка § 9, п. 2, 1, прим. 2
маркетинг § 122, п. 1
маркету § 82, III, п. 2, 3
Марко § 66, II, а
Марко Вовчок § 49, п. 1; § 146, п. 1, 2; § 147, п. 4, 1
Марк Пóрцій Катóн § 146, п. 1, 3
Марк Твен § 147, п. 3
марк-твєнівський § 147, п. 3
маркшейдер § 136, п. 1
Марло § 133
марокканець § 128, п. 3
Марóкко § 128, п. 3
Марс § 51; § 53, п. 1
Марсєль § 125
марсельєза § 139, 1
Мáрта § 123
Марусин § 33, п. 3
Марусю § 74, 3
Маруся § 33, п. 3
Мáрфа § 123
Марціáл § 129, I, п. 2
марширувати § 34, п. 3
Марш мiру § 52, п. 2
Мар'яна § 7, 2
Мар'яненко § 7, п. 2
Масáрик § 144, п. 8
мáсло § 28
масній § 28
мастiльник § 32, п. 1, прим.
Матвєєв § 144, п. 3, 3
матемáтика § 129, III, п. 1
матерiáл § 129, I, п. 2
матєрiя § 129, I, п. 2
мáтерній § 33, п. 1
Мáти § 60, п. 3
мáти § 66, III; *мáти* (парадигма) § 97
Мáти Бóжа § 53, п. 2
мáти-й-мáчуха § 36, п. 2, 1, Б, в
мáтiр § 30, п. 1, 3, прим.
мáтiр'ю § 95, п. 3, 2
матусю § 74, 3
мáузер § 131
Махачкалá § 152, п. 1, I
Мацєєв § 144, п. 3, 3
мáшiн § 76, 1
мáшiна § 66, I; § 67, I, п. 1; *мáшiна* (парадигма) § 68, I
мáшiнам § 77, 1
мáшiнами § 79, 1
мáшiнах § 80
мáшiни § 69, 1; § 75, п. 1; § 78, 2
мáшiни § 70; § 73
мáшинобудiвнiй § 40, п. 1, 2, б
мáшiною § 72
мáшiну § 71

- Маяківський § 144, п. 10
 мегават-година § 36, п. 2, 1, Б, в
 мегаефект § 130, п. 1
 медаль «За військову службу
 Україні» § 57, п. 1, 1
 медаль «За врятоване життя»
 § 57, п. 1, 1
 Медведєв § 144, п. 3, 3
 медвяний § 7, п. 1, прим.
 меджліс § 54, п. 5, прим. 4
 Меджліс кримськотатарського
 народу § 54, п. 1
 медзаклад § 35, п. 4, 2
 медик § 32, п. 1, прим.
 медико-генетичний § 40, п. 2, 2, б
 Медіна § 129, III, п. 5
 медіалінгвістика § 35, п. 3, 1
 медіастилістика § 35, п. 3, 1
 медіахолдинг § 36, п. 1, 4
 Медічі § 129, I, п. 3
 медперсонал § 35, п. 5, 1
 меду § 82, III, п. 2, 6
 медуніверситет § 61, п. 1, 2
 меж § 76, 1
 межá § 67, I, п. 3
 ме́жам § 77, 1
 ме́жами § 79, 1
 ме́жах § 80
 межéю § 72
 ме́жі § 69, 2, прим.; § 75, п. 1;
 § 78, 2
 межі § 69, 2; прим.; § 70; § 73
 межю § 71
 Мекка § 153, п. 2, 2
 меккський § 153, п. 2, 2
 Мексика § 129, III, п. 2
 Мелáшка § 22, 4, прим.
 Мелáцин § 22, 4, прим.
 мелений § 119, п. 2, 2, прим., 2
 меливо § 32, п. 2
 Меліто́поль § 148, прим.
- Меморіальний будинок-музей
 Дмитра Яворницького § 54, п. 3
 Менделєєв § 144, п. 3, 3
 мене § 113, прим. 2
 менеджер § 134
 ментор § 49, п. 5
 мени вередлівий § 104, п. 1, 2
 меніший § 27, п. 2; § 104, п. 1, 3
 меню § 140, 6
 мер § 56, прим. 1
 Мередіт § 124, п. 2
 мере́жа «Фейсбук» § 54, п. 7
 мере́живо § 32, п. 2
 мереф'янський § 7, п. 1
 меринос § 59, п. 1
 Мерседес § 140, 9
 мерсі § 129, I, п. 5; § 140, 4
 Мёрфі § 135
 металоёмаль § 130, п. 1
 металопласт § 36, п. 1, 3
 металоріз § 36, п. 1, 1
 металур́гія § 121, п. 1, 1
 метамова § 35, п. 5, 2
 метеостанція § 35, п. 5, 2
 методика § 129, III, п. 1
 ме́тра § 82, III, п. 1, 2, г
 ме́трів § 89, п. 1
 метрó § 140, 5
 метрóвий — 90-метрóвий § 40,
 п. 2, 3, б
 метрополіте́ну § 82, III, п. 2, 5
 мехáнік § 32, п. 1, прим.
 мехáніко-математичний § 40,
 п. 2, 2, б
 Мехме́д-бе́й § 146, п. 3, 4; до
 Мехме́да-бе́я § 140, п. 2
 меценáт § 49, п. 5
 меч (парадигма) § 68, II
 Мечисла́в § 144, п. 2; § 146, п. 2, 4
 Месте́чкін § 144, п. 3, 4
 Микі́та § 67, I, п. 1

- Микітович* § 32, п. 11
Микóла § 32, п. 11; § 66, I; *Микóла*
 (парадигма) § 143, п. 1; § 144,
 п. 1
Миколáснко § 141
Миколáїв § 148
Миколáївна § 32, п. 11
Миколáйович § 32, п. 11
Микóла Чудотвóрець § 53, п. 1
Микóлівна § 32, п. 11
Микóлович § 32, п. 11
Мі́лч § 144, п. 6
Милéтич § 144, п. 6
мі́ля § 129, I, п. 6
мимо́блі § 41, п. 1, 8
мимо́здом § 41, п. 1, 8
мимохі́дь § 41, п. 1, 8
мимохі́ть § 41, п. 1, 8
ми́ну́лий § 1
Минькíвський § 9, п. 3, 5, е
Мі́ргород § 35, п. 4, 1
Мі́ргоро́да § 82, III, п. 1, 2, к
мі́ро § 129, I, п. 6
Миро́нов § 144, п. 7, 3, б
ми́рт § 129, I, п. 6
ми́с § 50, п. 1
ми́с Дежньóва § 149, п. 2, 2
ми́с Дóброї Наді́ї § 151, п. 2, 2
ми́с Капіта́на Джéральда § 50,
 п. 2
ми́скі § 76, прим. 1
ми́сленне́вий § 33, п. 6
ми́сль § 28
ми́сника § 82, III, п. 1, 2, з
ми́со́к § 76, прим. 1
ми́с Рум'я́нцева § 149, п. 1, 2
ми́с Сі́рий § 149, п. 1, 3
ми́ст. § 62, п. 1
ми́тець § 67, II, п. 2
мі́ти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а
мі́тий § 119, п. 2, 2
Миті́ці § 149, п. 4, 1, б; § 149,
 п. 4, 3, д
ми́тр. § 62, п. 1
мі́тра § 129, I, п. 6
ми́трополі́т § 129, I, п. 6
ми́трополі́т Ві́нницький і Ба́р-
ський § 53, 6, прим.
Митрофа́нов § 144, п. 7, 3, б
ми́тця § 82, III, п. 1, 1
ми́ть § 30, п. 1, 3
Миха́йлíшино́ві § 83, п. 2, 2, прим.
Миха́йлíшину § 83, п. 2, 2, прим.
Миха́йлівський Зо́лото́вeрхий мо-
насти́р § 53, п. 7
Миха́йлові́ Ба́лі́єві § 142, п. 3,
 прим. 2
Миха́йловське § 149, п. 4, 3, б
Миха́йло-Коцю́бінське § 152, п. 5;
 § 154, п. 3, 2
миха́йло-коцю́бінський § 154,
 п. 3, 2
Миха́льченко § 27, п. 6
Миха́льчи́шин § 27, п. 6
Миха́льчу́к § 27, п. 6
мише́й § 76, 2
ми́ші § 75, п. 1
Ми́ши́кін § 144, п. 7, 3, б
мишу́рино-рі́зький § 154, п. 3, 6
Мишу́рин Рі́г § 154, п. 3, 6
мі-бе́мо́ль § 36, п. 2, 1, Б, в
ми́гра́ція § 122, п. 1; § 128, п. 2
ми́ддю § 95, п. 3, 1
ми́дімо́да § 35, п. 5, 3, прим. 1
ми́діо́дяг § 35, п. 5, 3
ми́діспі́дніця § 35, п. 5, 3, прим. 1
ми́дь § 26, п. 1, 1
ми́жгі́р'їв § 89, п. 1
ми́жгі́р'я § 7, п. 2
ми́жконтинентáльний § 31, п. 2
Мі́жнаро́дна асоціáція укра-
ї́нстів § 54, п. 1

- Міжнародний валютний фонд* § 54, п. 1
- Міжнародний рік дитини* § 52, п. 2
- міжпланетний* § 31, п. 2
- мії* § 9, п. 1, 1, а; *мії* (парадигма) § 110
- Мікелону* § 82, III, п. 2, 5
- Міклошич* § 144, п. 6, 2
- мікро-ЕОМ* § 35, п. 5, 3, прим. 3
- мікроорганізми* § 35, п. 5, 3
- мікрохвілі* § 35, п. 5, 3
- мікрочастінка* § 35, п. 5, 3
- мільйон* § 8, п. 1, 2; § 105, п. 11
- мільйона* § 82, III, п. 1, 2, д
- мільйонний* § 33, п. 1; § 106, п. 1; *35-мільйонний* § 38, п. 2
- мільйон трьохтисячний* § 38, п. 1, 2, прим. 1
- мільярд* § 105, п. 11; § 139, 1
- мільярда* § 82, III, п. 1, 2, д
- мільярдний* — *4-мільярдний* § 38, п. 2
- мільярд чотирьохмільйонний* § 38, п. 1, 2, прим. 1
- мінеральна вода «Моршинська»* § 58, п. 1
- Мінеральні Води* § 152, п. 4, 1
- Мінеральних Вод* § 152, п. 4, 1
- мініблók* § 35, п. 5, 3
- мінідиск* § 35, п. 5, 3
- мініскалатор* § 130, п. 1
- мінікомп'ютер* § 35, п. 5, 3
- міні-ПК* § 35, п. 5, 3, прим. 3
- міністерства України* § 54, п. 5, прим. 5
- Міністерство освіти і науки України* § 54, п. 1
- міністр* § 56, прим. 1
- Міністр освіти і науки України* § 56, прим. 3
- Мін'юст* § 7, п. 4
- Мірза-хан* § 146, п. 3, 4; у *Мірзі-хана* § 140, п. 2
- міркувати* § 34, п. 1
- мірбишник* § 21, п. 2
- мірра* § 128, п. 1
- міс* § 140, 8
- місиво* § 32, п. 2
- місис* § 140, 8
- Міссісіпі* § 128, п. 3, прим.; § 129, I, п. 4
- Міссурі* § 128, п. 3
- міст* § 9, п. 3, 1, в; § 50, п. 11; § 84, п. 2
- міста* § 82, I
- міста́* § 88, п. 3; § 91, п. 2
- міста́м* § 90
- міста́ми* § 92, п. 1
- міста́х* § 93
- містечку* § 86, п. 2, 1
- місті* § 86, п. 1, 2; п. 2, 2, прим. 1
- місто* § 66, II, б; § 67, II, п. 1, прим.; § 84, п. 2
- містові* § 83, п. 2, 1
- місто Івано-Франківськ* § 154, п. 1, 4
- місто Київ* § 37, п. 2, 2
- містом* § 85, п. 1
- містóчок* § 9, п. 3, 1, в
- місту* § 83, п. 2, 1; § 86, п. 2, 2, прим. 1
- місце* § 67, II, п. 2; § 84, п. 2
- місцем* § 85, п. 1
- місць* § 89, п. 2
- місцям* § 90
- місцями* § 92, п. 1
- міськдержадміністрація* § 61, п. 1, 2
- міськкóм* § 29, п. 1, 2
- міськрада* § 35, п. 4, 2
- місяцехід* § 9, п. 3, 5, д
- місяці* § 86, п. 1, 1
- Місяць* § 51, прим.

- місяць* § 21, п. 1; § 51, прим.
місяцю § 87, п. 2
місяця § 82, III, п. 1, 2, д
місячний § 21, п. 1
міт § 123
мітел § 76, прим. 1
мітологія § 123
міф § 123
міфологія § 123
міхоніши § 78, 1
міхоніша § 67, I, п. 3
Міцкєвич § 144, п. 2; п. 6, 1
міццю § 95, п. 3, 1
міць § 30, 1, 3; § 66, III
Мічатец § 144, п. 2; п. 6, 1
Мічиган-авеню § 50, п. 5
Мічурін § 144, п. 7, 1
мішати (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, в
Мішель § 121, п. 1, 2; § 140, 9,
 прим.
мішечок § 32, п. 8
мішку § 86, п. 2, 1
Мйодович § 144, п. 5, 1
Мкс § 155, п. 2, прим., 2, а
млина § 82, III, п. 2, 5
млн § 155, п. 2, прим., 2, б
млрд § 155, п. 2, прим., 2, б
мм § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, а
мова-джерелó § 37, п. 1, 1
мова-посередниця § 37, п. 1, 1
мóвби § 43, п. 1
мóвно-літературний § 40,
 п. 2, 2, а
мовностильовий § 40, п. 1, 2, а
мовознавець § 32, п. 3
могті § 9, п. 1, 1, е; § 115, п. 4
могутній § 5; § 102, 1
модернізм § 32, п. 14
моджахед § 122, п. 4
мóдний § 101, 1
мозаїка § 3, 4; § 126; § 129, II
мої § 3, п. 1
молекула § 121, п. 1, 1
молодєцтво § 19, п. 1, 1; § 67, II,
 п. 1, прим.
молодєць § 19, п. 1, 1
молодєцький § 19, п. 1, 1
Молодєчно § 152, п. 3, прим.
молодій § 101, 1
молодійць § 78, 1
мóлодість § 30, п. 1, 3, прим.
молóдче § 87, п. 3
мóлодь § 30, п. 1, 3
молóти § 119, п. 2, 2, прим., 2
мóлотий § 119, п. 2, 2, прим., 2
молотьба § 26, п. 1, 1
Мóлох § 49, п. 7, 2
мóлох війни § 49, п. 7, 2, прим. 2
молочаю § 82, III, п. 2, 2, б
молóчно-білий § 40, п. 2, 2, г
молóчно-м'ясний § 40, п. 2, 2, а
молочнопромисловий § 40,
 п. 1, 2, а
мóлу § 82, III, п. 2, 5
Мольєр § 139, 1
монастір § 27, п. 1
монгóлка § 26, п. 1, 3, прим.
монгóло-татáри § 36, п. 2, 2
монгóло-татáрський § 40,
 п. 2, 1
Монік § 140, 9
монітора § 82, III, п. 1, 2, б
моновистáва § 35, п. 5, 2
монокультурний § 40, п. 1, 1
монтаньяр § 67, II, п. 1
Монтевідео § 129, I, п. 4
Монтеск'є § 138, п. 1, 1
Монтріол-роуд § 140, 7
Морáвець § 142, п. 3, прим. 1
моргнути § 116, п. 1, 3

- мо́ре* § 50, п. 1; § 66, II, б; § 84, п. 2; § 154, п. 2, 1, прим.
мо́ре Ла́птевих § 149, п. 1, 2
мо́рем § 85, п. 1
морепроду́кти § 35, п. 3, 2, б
мо́рі § 86, п. 1, 2
мо́рів § 89, п. 1; 2
мо́ріг § 9, п. 2, 3
Мо́риц § 144, п. 13, 2, прим. 2
морквя́ний § 7, п. 1, прим.
Мо́ро́з § 142, п. 1, прим. 2
мо́ро́з § 9, п. 2, 3; § 66, II, б; § 142, п. 1, прим. 2
Мо́ро́за § 82, III, п. 1, 1; п. 2, 1, г; § 84, п. 1
мо́ро́зиво § 32, п. 2
морозі́йце § 66, II, б
мо́ро́зу § 82, III, п. 2, 1, г
мо́ру § 82, III, п. 2, 5
мо́риц § 116, п. 2, 2
мо́рицмо § 116, п. 2, 2
мо́рицте § 116, п. 2, 2
мо́ря § 82, I
мо́ря § 88, п. 3; § 91, п. 2; § 93
мо́ря́м § 90
Мо́сква́ § 152, п. 1, I
мо́ста́ § 82, III, п. 2, 5
мо́сте § 87, п. 3
мо́стіти § 17
мо́сту § 82, III, п. 2, 5
мо́то́к § 9, п. 3, 5, а
Мо́то́к § 142, п. 1
мо́токрóс § 35, п. 5, 2
мо́то́ра § 82, III, п. 1, 2, б
«Мо́тоциклéтний заво́д» § 50, п. 14
Мо́тря (парадигма) § 143, п. 1
мо́ту́ззя § 30, п. 1, 1
мо́х § 9, п. 2, 1, прим. 1
мо́ці § 95, п. 1
мо́цений § 17
- мо́я* § 4, п. 1
мо́ріє § 74, 2
мо́рії § 69, 2; § 78, 2
мо́рійник § 32, п. 1
мо́рія́ми § 79, 2
м/с § 62, п. 4
му́дрéць (парадигма) § 68, II
му́жній § 33, п. 1; § 102, 1
му́за § 49, п. 7, 2, прим. 1
Му́зе́й мада́м Тюссó § 54, п. 3
Му́зе́йний прову́лок § 50, п. 11
му́зею § 82, III, п. 2, 3
му́зично-танцюва́льний § 40, п. 2, 2, а
му́лла § 53, 6, прим.; § 128, п. 1
му́льтимільйоне́р § 35, п. 5, 3
му́льтифільм § 35, п. 5, 1
му́ляр § 67, II, п. 1
Му́равіо́во § 151, п. 1
му́ркотáти (парадигма) § 115, п. 3, 2, е
му́ркоті́ти § 115, п. 3, 1
Му́ро́мцев § 144, п. 3, 3
му́сі § 73, прим.
Му́сіє́нко § 32, п. 9
Му́соргський § 144, п. 10
му́ста́нг § 59, п. 1
му́х § 78, 1, прим.
му́ха § 14, п. 1; § 73, прим.
Му́ха́ммед § 122, п. 4
му́хи § 78, 1, прим.
му́ченик § 53, п. 2, прим. 1
му́шка § 14, п. 1
Му́ю́н-Ку́м § 50, п. 4, прим.
Мю́ллер § 128, п. 3; § 138, п. 2, 2
Мю́нхен § 50, п. 5, прим.
му́ри́д § 138, п. 2, 2
м'я́за § 82, III, п. 1, 2, е
м'яко́піднебі́нний § 40, п. 1, 2, а
м'я́льно-тіпа́льний § 40, п. 2, 2, а

м'ясо § 7, п. 1
м'ясо-в'овняний § 40, п. 2, 2, в
м'ясозаготівельний § 40, п. 1, 1
м'ясоїд § 36, п. 1, 1
м'ясо-молочний § 40, п. 2, 2, в
м'ясо-сальний § 40, п. 2, 2, в
м'ята § 4, п. 1
М'ятлев § 144, п. 3, 3

Н

набагато § 41, п. 1, 1
на багато § 41, п. 1, 1, прим.
на бігу § 41, п. 2, 1
наб'ік § 41, п. 1, 2
набірниця § 32, п. 4
на біс § 41, п. 2, 1
набóрові § 83, п. 1
набрíхувати § 11, п. 2
набряку § 82, III, п. 2, 1, б
на вагу § 41, п. 2, 1
наверх § 41, п. 1, 2
наверху § 41, п. 1, 2
навесні § 41, п. 1, 2; п. 2, 1
на весну § 41, п. 2, 1
наздогін § 41, п. 1, 7; § 42, п. 1, 1
на́взнак § 41, п. 1, 7
на вибір § 41, п. 2, 1
навіворот § 41, п. 1, 2
на видноті § 41, п. 2, 1
навіліт § 41, п. 1, 3
навіслий § 119, п. 1, 2
навідліг § 41, п. 1, 3
на відмінно § 41, п. 2, 1
навідріз § 41, п. 1, 3
на відчай § 41, п. 2, 1
навіжений § 29, п. 3, 2, прим.
навік § 41, п. 1, 2
навіки § 41, п. 1, 2
на віку § 41, п. 2, 1
навіч § 41, п. 1, 2

навічно § 41, п. 1, 1
навіщо § 41, п. 1, 6
навкідьки § 41, п. 1, 7
навколо § 41, п. 1, 7; § 42, п. 1, 1
навкруги § 41, п. 1, 7
навкулáчки § 41, п. 1, 7
навмання § 30, п. 1, 4
навмісне § 28; § 41, п. 1, 7
навпакі § 41, п. 1, 7
навперевáги § 41, п. 1, 3
навперейми § 41, п. 1, 7; § 42,
 п. 1, 1
навпрісядки § 41, п. 1, 7
навпростець § 41, п. 1, 7
навряд § 41, п. 1, 7
на́вскáч § 41, п. 1, 7
на́вскіс § 41, п. 1, 7
навскосі § 41, п. 1, 7
навспрáвжки § 41, п. 1, 7
на́встіж § 41, п. 1, 7
навтікача́ § 41, п. 1, 7
навчáльний § 40, п. 2, 2, а;
 § 101, 1
навчáльно-виховний § 40, п. 2, 2, а
навчáльно-наукóвий § 40, п. 2, 2, а
навчáння — у *навчáнні* § 86, п. 1,
 2; п. 2, 2, прим. 1; *по навчáнню*
 § 86, п. 2, 2, прим. 1
на гáмуз § 41, п. 2, 1
нагíрний § 101, 1
на гóлову § 41, п. 2, 1
на-горá § 41, п. 1, 2
нагóру § 41, п. 1, 2
нагрудний знак «За безпеку
на́роду» § 57, п. 1
нада́лі § 41, п. 1, 1
надвечір § 41, п. 1, 2
на́двоє § 41, п. 1, 5
надво́рі § 41, п. 1, 2
на́дголодь § 41, п. 1, 2
Наддніпря́нщина § 50, п. 6, прим.

<i>Надзвичайний і Повноважний</i>	<i>найменши приємне</i> § 104, п. 2, 2
<i>Посол</i> § 60, п. 1	<i>налетів</i> § 120, п. 2
<i>надзелень</i> § 41, п. 1, 2	<i>налетівши</i> § 120, п. 2
<i>на діво</i> § 41, п. 2, 1	<i>на льоту</i> § 41, п. 2, 1
<i>надією</i> § 72	<i>Нальчик</i> § 149, п. 4, 3, а
<i>надії</i> § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1	<i>намалювати</i> (парадигма) § 115,
<i>Надії Балій</i> § 142, п. 3, прим. 2	п. 3, 2, г
<i>надій</i> § 76, 1	<i>на міть</i> § 41, п. 2, 1
<i>надію</i> § 71	<i>на місях</i> § 93
<i>Надія</i> § 143	<i>наморозь</i> § 26, п. 1, 1
<i>надія</i> § 67, I, п. 2; <i>надія</i> (парадигма) § 68, I	<i>наніз</i> § 41, п. 1, 2
<i>надіям</i> § 77, 2	<i>нанизу</i> § 41, п. 1, 2
<i>надмір</i> § 41, п. 1, 2	<i>на ніщо</i> § 41, п. 2, 1
<i>надміру</i> § 41, п. 1, 2	<i>нанодіагностика</i> § 36, п. 1, 4
<i>на добраніч</i> § 41, п. 1, 1, прим.	<i>нанокомп'ютер</i> § 35, п. 5, 3
<i>надбго</i> § 41, п. 1, 1	<i>наночастінки</i> § 35, п. 3, 1; п. 5, 3
<i>на дозвілі</i> § 41, п. 2, 1	<i>НАН України</i> § 155, п. 2,
<i>надпотужний</i> § 31, п. 2	прим., 1
<i>над силу</i> § 41, п. 2, 1	<i>на око</i> § 41, п. 2, 1
<i>на жаль</i> § 41, п. 2, 1	<i>наосліп</i> § 41, п. 1, 7
<i>назавжди</i> § 41, п. 1, 1	<i>наостанку</i> § 41, п. 1, 2
<i>на завтра</i> § 41, п. 1, 1, прим.	<i>наостанок</i> § 41, п. 1, 2
<i>назад</i> § 41, п. 1, 2	<i>напам'ять</i> § 41, п. 1, 2
<i>назахват</i> § 41, п. 1, 3	<i>напевне</i> § 41, п. 1, 4
<i>назв</i> § 76, 1	<i>наперебій</i> § 41, п. 1, 3
<i>наздогід</i> § 41, п. 1, 3	<i>напереваги</i> § 41, п. 1, 3
<i>наздогін</i> § 41, п. 1, 7	<i>наперед</i> § 41, п. 1, 2
<i>на зло</i> § 41, п. 2, 1	<i>напередбдні</i> § 42, п. 1, 1
<i>назовсім</i> § 41, п. 1, 1	<i>наперекір</i> § 41, п. 1, 3
<i>на зразок</i> § 41, п. 2, 1	<i>напереріз</i> § 41, п. 1, 3
<i>назустріч</i> § 41, п. 1, 3; § 42, п. 1, 1	<i>напишу</i> § 115, п. 8, 2, а
<i>наївний</i> § 3, п. 1; § 129, II	<i>напіваавтомат</i> § 36, п. 1, 7
<i>наївсь</i> § 44, п. 2, 3	<i>напів'європéйський</i> § 7, п. 4
<i>наївся</i> § 44, п. 2, 3	<i>напівімла</i> § 36, п. 1, 7
<i>найбільш зручний</i> § 104, п. 2, 2	<i>напівкуц</i> § 36, п. 1, 7
<i>найбільший</i> § 104, п. 2, 1	<i>напівлюдина</i> § 36, п. 1, 7
<i>найбільш стійка</i> § 104, п. 2, 2	<i>напівмавпа</i> § 36, п. 1, 7
<i>найкраща</i> § 104, п. 2, 1	<i>напівпітьма</i> § 36, п. 1, 7
<i>наймення</i> § 9, п. 3, 4	<i>напівпра́вда</i> § 36, п. 1, 7
<i>найменше</i> § 104, п. 2, 1	<i>напівфабрикат</i> § 36, п. 1, 7
	<i>напіднітку</i> § 41, п. 1, 3

- напій «Жівчик»* § 58, п. 1
напоготіві § 41, п. 1, 7
напоказ § 41, п. 1, 3
наполовіну § 41, п. 1, 2
на поруки § 41, п. 2, 1
на потім § 41, п. 1, 1, прим.
напобхвати § 41, п. 1, 3
напочатку § 41, п. 1, 2
напр. § 62, п. 1
наприкінці § 42, п. 1, 1
наприклад § 41, п. 1, 2
напрóвесні § 41, п. 1, 2
напрóлом § 41, п. 1, 3
напропáле § 41, п. 1, 3
на прощання § 41, п. 2, 1
напруження § 32, п. 5
напускний § 33, п. 1
нар. § 62, п. 1
на радість § 41, п. 2, 1
на радоцях § 41, п. 2, 1
нараз § 41, п. 1, 2
нардéп § 35, п. 5, 1
наректі § 11, п. 2
нарешті § 41, п. 1, 2
Нарéжний § 144, п. 3, 4
нарівні § 41, п. 1, 2
Наріжний § 144, п. 3, 4
нарізно § 41, п. 1, 4
нарікати § 11, п. 2
наркобізнес § 35, п. 5, 2
наród § 9, п. 3, 5, е; § 84, п. 2
народи Півночі § 50, п. 10
наródний § 9, п. 3, 5, е; § 33, п. 1;
 § 101, 1
наródний артист України § 56,
 прим. 1
наródно-вiзвóльний § 40, п. 2, 2, д
наrodníгосподáрський § 40, п. 1,
 2, а
наrodníпоетiчний § 40, п. 1, 2, а
наródзхват § 41, п. 1, 3
на руку § 41, п. 2, 1
Нар'ян-Мáр § 154, п. 3, 3
на самоті § 41, п. 2, 1
насáмперед § 41, п. 1, 8
на свiтáнку § 41, п. 2, 1
Насéдкiн § 144, п. 3, 4
насилу § 41, п. 1, 2
на скаку § 41, п. 2, 1
наскоком § 41, п. 1, 3
наскрiзь § 41, п. 1, 1
на славу § 41, п. 2, 1
на слово § 41, п. 2, 1
на смiх § 41, п. 2, 1
на совiсть § 41, п. 2, 1
на сóром § 41, п. 2, 1
наспiд § 41, п. 1, 2
наспiх § 41, п. 1, 3
наспóдi § 41, п. 1, 2
насправдi § 41, п. 1, 1
настáвник § 32, п. 1
настiн. календар § 62, п. 1
насторé § 41, п. 1, 1
насторóжi § 41, п. 1, 2
Натáлка § 22, 5; § 26, п. 1, 3,
 прим.
Натáлчин § 22, 5; § 26, п. 1, 3,
 прим.
Натáля (парадигма) § 143, п. 1
натрiєвмiсний § 40, п. 1, 2, г
натрiйорганiчний § 40, 1, 2, д
натрóе § 41, п. 1, 5
натицéсерце § 41, п. 1, 8
наук. § 62, п. 1
наукóво-експериментáльний § 40,
 п. 2, 2, а
наукóво обгрунтóваний § 40, п. 1,
 2, в, прим. 1
наукóво-прикладний § 40,
 п. 2, 2, а
на урá § 41, п. 1, 1, прим.
на ходу § 41, п. 2, 1

- нац.* § 62, п. 1
Нацбанк § 35, п. 5, 1
націє- і державотвірні процеси § 36, п. 2, 3
націстворення § 35, п. 2, 4
націоналізму § 82, III, п. 2, 1, а
націонал-патріотичний § 40, п. 2, 1
Національна академія наук України § 54, п. 3
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського § 54, п. 3
Національна премія України імені Тараса Шевченка § 57, п. 3
Національний банк України § 54, п. 1
Національний університет «Острозька академія» § 54, п. 3
Національний художній музей України § 54, п. 3
національні збори § 54, п. 5, прим. 4
начеб § 43, п. 1
начебто § 43, п. 1
начетверо § 41, п. 1, 5
наш § 110
нашвидку § 41, п. 1, 4
нашвидкуруч § 41, п. 1, 8
на шкоду § 41, п. 2, 1
на щастя § 41, п. 2, 1
нащо § 41, п. 1, 6
наяву § 41, п. 1, 2
НВЧ-випромінювання § 61, п. 3
Нгуєн Зу § 49, п. 4
Нгуєн Конг Хоан § 146, п. 1, 6
НДІ електромеханічних приладів § 61, п. 3, прим. 2
НДІ транспорту газу § 61, п. 3, прим. 2
НДІхіммаш (Науково-дослідний інститут хімічного машинобудування) § 61, п. 3, прим. 2
н. е. § 62, п. 1
неабіхто § 44, п. 2, 7
неабіякий § 44, п. 2, 7
небалакучий § 44, п. 2, 7
не бачити § 44, п. 1, 1
небіж — *на небожеві, у небожі, при небожу* § 86, п. 3, 2, прим. 3
Небіт-Дэг § 153, п. 2, 3, прим. 1
небіт-дэгський § 153, п. 2, 3, прим. 1
небокряю § 82, III, п. 2, 5
невблаганний § 29, п. 3, 1
невблаганно § 29, п. 3, 1
невважляючи на... § 44, п. 2, 7
невважляючи на те що § 43, п. 2, 2
невдалиий § 44, п. 2, 7
невдаха § 66, I
невдівзі § 44, п. 2, 5
неводгяд § 44, п. 2, 7
невеселиий § 44, п. 2, 7
невжé § 44, п. 2, 7
невінно § 44, п. 2, 5
не від того § 44, п. 1, 7
невільник § 44, п. 2, 5
невміння § 44, п. 2, 7
неволити § 44, п. 2, 5
неволя § 44, п. 2, 7
невпам'ятку § 44, п. 2, 7
невпінний § 44, п. 2, 5
невпінно § 44, п. 2, 5
Неврлий § 144, п. 11
неврожай § 44, п. 2, 7
невсипуций § 44, п. 2, 5
невтямки § 44, п. 2, 7
невчений § 44, п. 2, 7

- нега́дано* § 44, п. 2, 7
нега́йний § 44, п. 2, 5
негаті́вний § 122, п. 1
негли́же § 140, 3
него́да § 44, п. 2, 5
Него́рле § 149, п. 1, 3
неда́вній § 102, 1
недале́ко § 44, п. 2, 7
недарма́ § 44, п. 2, 7
Недзведзь § 144, п. 13, 2, прим. 1
Не́дич § 144, п. 2
неді́льник § 52, п. 2
недоба́чати § 44, п. 2, 6
недо́биток § 44, п. 2, 6
недо́брий § 44, п. 2, 7
недо́віконаний § 44, п. 2, 6
недоде́ржаний § 44, п. 2, 6
недозрі́лий § 44, п. 2, 6
недоі́дати § 44, п. 2, 6
недоі́док § 44, п. 2, 6
недока́заний § 44, п. 2, 6
недокрі́в'я § 44, п. 2, 6
недо́літок § 44, п. 2, 6
недолю́блювати § 44, п. 2, 6
недо́ля § 44, п. 2, 7
недооці́нений § 44, п. 2, 6
недопі́саний § 44, п. 2, 6
недорі́д § 44, п. 2, 6
недорі́ка § 67, I, п. 1
не до́сить § 44, п. 1, 7
недоторка́нний § 29, п. 3, 1
недоторка́нність § 29, п. 3, 1
недо́ж § 44, п. 2, 6
недочу́вати § 44, п. 2, 6
недочу́тий § 44, п. 2, 6
недо́га § 44, п. 2, 5
не ду́же § 44, п. 1, 7
неду́рно § 44, п. 2, 7
не-Євро́па § 44, п. 3, 3
не́жить § 44, п. 2, 5
незаба́ром § 44, п. 2, 5
незабу́ті імена́ § 44, п. 2, 8
незабу́тний § 33, п. 1; § 102, 1
незакі́нчена пра́ця § 44, п. 2, 8
незале́жний § 101, 1
незале́жність § 66, III
незале́жністю § 95, п. 3, 2
незале́жності § 95, п. 1, прим. 1
незале́жності § 95, п. 1
незбагне́нний § 44, п. 2, 7
незважа́ючи на ... § 43, п. 2, 2; § 44, п. 2, 7
незді́йснений § 29, п. 3, 1
нездо́ланий § 29, п. 3, 2, прим.
нездо́ланий § 29, п. 3, 1; п. 3, 2, прим.
нездо́лання́ § 29, п. 3, 1
нездо́лання́ § 29, п. 3, 1
нездуже́жати § 44, п. 2, 5
не зду́жати § 44, п. 2, 5
незлі́чений § 29, п. 3, 2, прим.
незлі́чений § 29, п. 3, 1; п. 3, 2, прим.; § 44, п. 2, 5
незлі́ченність § 29, п. 3, 1
незнайо́мця § 82, III, п. 1, 1
не зо́всім § 44, п. 1, 7
незрі́внянний § 29, п. 3, 1
незрі́внянню § 29, п. 3, 1
не з ру́ки § 41, п. 2, 1
незчу́тися § 44, п. 2, 5
нез'ясо́вані пита́ння § 44, п. 2, 8
неінду́ктивний § 129, II, прим.
неісто́та § 44, п. 3, 3
не́ї § 113, прим. 2
не їсти § 44, п. 1, 1
Не́льсон § 139, 2
нелю́дина § 44, п. 3, 3
немалі́й § 44, п. 2, 7
немо́в § 43, п. 1; § 44, п. 2, 7
немо́вби § 43, п. 1
немо́вбито § 43, п. 1
немовля́ § 44, п. 2, 5

- немовляткові § 83, п. 1, прим.;
 § 86, п. 3, 2
 немовлятку § 83, п. 1, прим.
 не може § 44, п. 1, 1
 не можна § 44, п. 1, 7
 ненавідіти § 44, п. 2, 5
 ненависний § 44, п. 2, 5
 ненависть § 44, п. 2, 5
 ненастанний § 44, п. 2, 5
 неначе § 43, п. 1; § 44, п. 2, 7
 неначебто § 43, п. 1; § 44, п. 2, 7
 ненин § 101, 2
 ненька Україна § 37, п. 2, 1
 неоімперіалізм § 129, II, прим.
 неоліт § 52, п. 2, прим. 3
 неомодерніст § 35, п. 5, 2
 неособа § 44, п. 3, 3
 НЕП § 155, п. 2, прим., 1
 неп § 155, п. 2, прим., 1
 Непійвода § 36, п. 1, 5; § 146,
 п. 2, 1
 Непійтиво § 36, п. 1, 5
 неписьмений § 44, п. 2, 7
 не піти § 44, п. 1, 1
 непокоїтися § 44, п. 2, 5
 не по-нашому § 44, п. 1, 7
 непорочно § 44, п. 2, 5
 непохитний § 44, п. 2, 5
 непохитно § 44, п. 2, 5
 неправда § 44, п. 2, 7
 непримиренний § 29, п. 3, 1
 непримиренно § 29, п. 3, 1
 непрочитаний текст § 44, п. 2, 8
 несамовіто § 44, п. 2, 5
 несказаний § 29, п. 3, 1
 нескінченний § 29, п. 3, 1
 нескінченно § 29, п. 3, 1
 неслá § 115, п. 9
 неслáвити § 44, п. 2, 5
 не слáвити § 44, п. 2, 5
 несли § 115, п. 9
 неслó § 115, п. 9
 неслівий § 44, п. 2, 7
 несподіванка § 44, п. 2, 7
 неспростовані факти § 44, п. 2, 8
 нести § 9, п. 1, 1, е; § 118; нести
 (парадигма) § 115, п. 3, 2, е
 Нестір § 143, п. 2, прим. 1
 Нестор Літописець § 49, п. 1
 нестямитися § 44, п. 2, 5
 нестямний § 44, п. 2, 5
 не треба § 44, п. 1, 7
 нетто § 128, п. 1
 Нетудихата § 146, п. 2, 2
 неук § 44, п. 2, 5
 нехвороц § 30, п. 1, 3, прим.
 нехвороці § 95, п. 1
 нехвороцю § 95, п. 3, 2
 Нехорошев § 144, п. 3, 3
 нехотя § 44, п. 2, 7
 нехтувати § 44, п. 2, 5
 не цілком § 44, п. 1, 7
 Нечуй-Левіцький § 49, п. 1; § 146,
 п. 3, 2; п. 4
 нею § 108
 Ніжній Новгород § 151, п. 2, 2
 нижньогірський § 35, п. 1
 Нижньодунайська низовина § 154,
 п. 2, 1, прим.
 Нижньокилімськ § 154, п. 2, 1
 Ніжня Тунгуска § 150, п. 1
 ніжче § 19, п. 2
 ніжчий § 19, п. 2; § 104, п. 1, 1
 низовина § 154, п. 2, 1, прим.
 низький § 19, п. 2
 низькооплачуваний § 40, п. 1, 2, в
 низькопродуктивний § 40,
 п. 1, 2, а
 Никіфоров § 144, п. 7, 3, б
 ним § 108
 німи § 108
 нинішній § 102, 2

- нірка* § 129, I, п. 6
ніти (парадигма) § 115, п. 3, 2, а
Ничінір § 143, п. 2, прим. 1
ніби § 43, п. 1
нібито § 43, п. 1
нігомь § 9, п. 3, 1, а
ніде § 44, п. 2, 9
ніде́ § 44, п. 2, 9
ні до ко́го § 44, п. 1, 9
ні до чо́го § 44, п. 1, 9
ніж § 43, п. 1; § 84, п. 2, прим.
ніженька § 9, п. 3, 1, в; § 10, п. 1;
 § 32, п. 9
ні живий ні мер́твий § 44, п. 1, 8
Ніжин § 153, п. 1
ніжинський § 153, п. 1
ніжка § 9, п. 3, 1, б; § 14, п. 1
ні за що § 44, п. 1, 9
ні за що́ § 44, п. 1, 9
ніза́що § 44, п. 2, 9
нізвідки § 44, п. 2, 9
нізвідкіля́ § 44, п. 2, 9
Нікара́гуа § 140, 1
нікуди § 44, п. 2, 9
Нікі́тин § 144, п. 7, 3, б
Ніко́лаєв § 144, п. 7, 3, б
Ніко́лаєвськ-на-Аму́рі § 149, п. 4, 3, б
ніколи § 44, п. 2, 9
ніко́ли § 44, п. 2, 9
Ніко́ль § 66, III; § 140, 9, прим.
Нікополь § 148, прим.
ні кро́ку да́лі § 44, п. 1, 8
нікуди § 44, п. 2, 9
Ні́л § 129, I, п. 4
Ні́лу § 82, III, п. 2, 5
Німе́цький § 22, 1
Німе́чина § 22, 1
ні́мфа § 49, п. 7, 2, прим. 1
Ні́на Байко — без *Ні́ни Байко*
 § 142, п. 3, прим. 2
ні на грі́ш § 41, п. 2, 1
ні на ма́кове зе́рні § 44, п. 1, 8
ні на́ що § 44, п. 1, 9
ні на що́ § 44, п. 1, 9
ніна́що § 44, п. 2, 9
ні на я́кому § 44, п. 1, 9
ні па́ва ні та́ва § 44, п. 1, 8
ні ри́ба ні м'ясо § 44, п. 1, 8
ніс § 115, п. 9; прим. 1
ні се́ ні те́ § 44, п. 1, 8
ніскі́льки § 44, п. 2, 9
«Нісса́н» § 58, п. 2
«нісса́н» § 58, п. 2
ні сюди́ ні туди́ § 44, п. 1, 8
ні та́к ні ся́к § 44, п. 1, 8
нітро́хи § 44, п. 1, 6; п. 2, 9
ніхто́ § 44, п. 2, 9; § 114
Ні́цца § 128, п. 3; § 153, п. 2, 2
ні́цький § 153, п. 2, 2
ніч § 9, п. 1, 1, а; § 21, п. 2; § 30,
 п. 1, 3; § 66, III
ні́чий § 44, п. 2, 9
ні́чний § 21, п. 2
ні́чню § 95, п. 3, 1
ні́ша § 129, I, п. 6
ніщо́ § 44, п. 2, 9
ні́як § 44, п. 2, 9
ні́як § 44, п. 2, 9
ні́який § 44, п. 2, 9; § 114
Но́белівська пре́мія § 49, п. 9, 3;
 § 57, п. 3
Но́ва Зе́ла́ндія § 50, п. 1
но́вація § 128, п. 2
Но́вгород § 35, п. 4, 1; § 154, п. 2, 5
Но́вгород-Сі́верський § 148; § 152,
 п. 4, 2
но́вгородський § 154, п. 2, 5
нове́ла § 121, п. 1, 1
Но́ве Ме́сто § 149, п. 1
Но́ве Мі́сто § 154, п. 1, 1; п. 2, 6
но́вий § 101, 1
Но́вий За́віт § 53, п. 4

- Новий рік* § 52, п. 1
Новий Сад § 150, п. 1; § 154, п. 1, 1
Новиков § 144, п. 7, 3, г
Новиков-Прибой § 146, п. 3, 2
новітній § 102, 1
новіший § 104, п. 1, 1
Нововолінськ § 154, п. 2, 1
Новоград-Волинський § 152, п. 4, 2
новозаснований § 40, п. 1, 2, в
новоміський § 154, п. 2, 6
новоміщани § 154, п. 2, 6
Новомлінівська сільрада § 50, п. 8
Новосибірськ § 154, п. 2, 1
Новосибірські острови § 154, п. 2, 1, прим.
Новосілки-на-Дніпрі § 154, п. 3, 5
новосілівський-на-Дніпрі § 154, п. 3, 5
Новосьолов § 144, п. 4, 2
Новотний § 144, п. 11
новоутворений § 40, п. 1, 2, в
нога § 9, п. 1, 1, б; п. 1, 2; § 14, п. 1; § 66, II, б; § 73, прим.
ножа § 82, III, п. 1, 2, з; § 84, п. 2, прим.
ножém § 85, п. 1
ножетримач § 35, п. 2, 3
ножиці § 100, п. 1, 2; *на ножицях* § 100, п. 6
ножиць § 100, п. 2, 3
ножицям § 100, п. 3, 2
ножицями § 100, п. 5, 2
ножичок § 32, п. 8
ножище § 66, II, б
ножі § 88, п. 2
ножівка § 32, п. 12
нозі § 73, прим.
Нойбауер § 136, п. 1
Нойбранденбург § 136, п. 1
норд-вєст § 36, п. 2, 1, Б, в
норд-óst § 36, п. 2, 1, Б, в; § 50, п. 10
норд-óstовий § 40, п. 2, 1
Нортгайм § 136, п. 1
носа § 82, III, п. 1, 2, с
носити § 32, п. 5; § 115, п. 5
носієві § 86, п. 3, 2, прим. 3
носії § 86, п. 3, 2, прим. 3
носіння § 9, п. 3, 4; § 32, п. 5; § 115, п. 6, 3
носію § 86, п. 3, 2, прим. 3
носók § 9, п. 3, 5, а
Носоріг § 9, п. 3, 5, д
носоріг § 36, п. 1, 3
нотация § 128, п. 2, прим.
ночám § 96, п. 3
ночáми § 96, п. 4
ночáх § 96, п. 5
ночв § 100, п. 2, 3
ночвам § 100, п. 3, 1
ночвами § 100, п. 5, 1
ночви § 100, п. 1, 1; *на ночвах* § 100, п. 6
ноче § 95, п. 5
ночэй § 96, п. 2
ночі § 95, п. 1; § 96, п. 1
ночóв § 100, п. 2, 3
ношений § 115, п. 6, 1
НТКУ (Національна телевізійна компанія України) § 155, п. 2, прим., 1
нульовий § 33, п. 6
Нур ад Дін § 49, п. 2
Нур ед Дін § 146, п. 1, 4; § 147, п. 3
нуреддінівський § 147, п. 3
ньóго § 113, прим. 2
Нью-Йорк § 154, п. 3, 4; п. 3, 6, прим. 1
Нью-Йорка § 82, III, п. 2, 5, прим.
ньюйорквці § 154, п. 3, 6, прим. 1

- нью-йоркський § 154, п. 3, 4; п. 3,
 6, прим. 1
 Нью-Йорку § 82, III, п. 2, 5, прим.
 Ньютón § 139, 1
 нянька § 27, п. 2
 няньчин § 27, п. 2; § 101, 2
 няньчити § 27, п. 2
- О**
- о. § 62, п. 1
 Об § 152, п. 1, III
 обá § 105, п. 8
 обáбич § 41, п. 1, 8
 обб́ити § 29, п. 1, 1
 оберлейтенáнт § 35, п. 5, 4
 оберма́йстер § 35, п. 5, 4
 оборофіце́р § 35, п. 5, 4
 оберпрокурóр § 35, п. 5, 4
 Об'єднання співмешканців бага-
 токварти́рних буди́нків «Наш
 дім» § 54, п. 4
 об'є́м § 7, п. 4
 обі́два § 105, п. 9
 обі́дві § 105, п. 9
 обі́ді § 86, п. 2, 2, прим. 1
 обі́дній § 102, 1
 обі́к § 41, п. 1, 2
 обі́руч § 41, п. 1, 8
 обі́ч § 41, п. 1, 2
 об'ї́хати § 3, п. 3
 обл. § 62, п. 1
 областéй § 96, п. 2
 о́бласть П'є́монт § 50, п. 9
 облі́ч § 89, п. 2
 облі́чно § 83, п. 2, 1
 облі́ччя § 67, II, п. 2; § 82, I; § 88,
 п. 3; § 91, п. 2; на облі́ччі § 86,
 п. 1, 2; по облі́ччі § 86, п. 2, 2,
 прим. 1; на облі́ччях § 93
 облі́ччям § 85, п. 2; § 90
 облі́ччями § 92, п. 1
- обóе § 105, п. 8
 Обо́ло́ні § 95, п. 1; п. 4
 Обо́ло́нню § 95, п. 3, 1
 оборо́г § 9, п. 2, 3
 обпáлі́ти § 31, п. 2
 обпíкся § 115, п. 9, прим. 3
 обража́ти § 65
 о́брази § 65
 обра́зи § 65
 образі́ § 65
 о́брїї § 88, п. 2; § 93
 о́брїєв § 89, п. 1
 о́брїй (парадигма) § 68, II
 о́брїям § 90
 о́брїях § 93
 обробі́ток землі § 51, прим.
 обтрусі́ти § 31, п. 2
 Об'ю § 95, п. 3, 2
 овва́ § 29, п. 4
 овéс § 9, п. 1, 1, г
 овéць § 78, 1, прим.
 Овіді́й § 129, I, п. 3
 овочéвий § 33, п. 6
 о́воче-картопля́ний § 40,
 п. 2, 2, в
 о́воче-моло́чний § 40, п. 2, 2, в
 овочесхо́вище § 35, п. 2, 3
 о́вруцький § 153, п. 2, 2
 Овруч § 153, п. 2, 2
 О. Ге́нрі § 146, п. 1, 4, прим. 1
 огіро́к Коро́льо́к § 59, п. 3
 огне́нний § 29, п. 3, 2
 ого-го-го́ § 35, п. 6, 4
 Ода́рка § 22, 5; § 143, п. 1,
 прим. 2
 Ода́рчин § 22, 5
 одві́ку § 41, п. 1, 2
 одві́рка § 82, III, п. 1, 2, ж
 одéржати § 1
 Оде́са § 148; § 152, п. 1, I; § 153,
 п. 2, 3

- одеський* § 153, п. 2, 3
Одеський державний літературний музей § 54, п. 3
одинадцятро § 105, п. 10
одинадцятій § 106, п. 1
одинадцять § 38, п. 1, 1; § 105, п. 3
одін (парадигма) § 105, п. 1
одін в одін § 41, п. 2, 2
одін до одного § 105, п. 1, прим.
одін з одним § 105, п. 1, прим.
одін одному § 105, п. 1, прим.
Одинцов § 144, п. 7, 3, б
одна друга § 107, п. 1
одна (парадигма) § 105, п. 1
одна третя § 107, п. 1
одна четверта § 107, п. 1
одне (парадигма) § 105, п. 1
однім одна § 35, п. 6, 2, г, прим.
одно (парадигма) § 105, п. 1
однорідний § 35, п. 2, 1
одуд § 67, II, п. 1
одягнувсь § 44, п. 2, 3; § 115, п. 9, прим. 3
одягнувся § 44, п. 2, 3
одягу § 82, III, п. 2, 2, в
оз. § 62, п. 1
озер § 89, п. 2
озерах § 93
озерець § 89, п. 2, прим. *озерець* § 89, п. 2, прим.
озеро § 154, п. 2, 1, прим.; *в озері* § 86, п. 1, 2; *по озері, по озеру* п. 2, 2, прим. 1
Озеров § 144, п. 2
озерові § 83, п. 2, 1
озеро Світязь § 50, п. 1
озеру § 83, п. 2, 1
ознайом § 116, п. 2, 2
ознайомте § 116, п. 2, 2
ой-ой-ой § 35, п. 6, 4
Окаймов § 144, п. 4, 1
окаїнний § 29, п. 3, 2
О'Кейсі § 146, п. 1, 4, прим. 1
око § 92, п. 2, прим.
околиця § 21, п. 1
околичний § 21, п. 1
О'Коннор § 146, п. 1, 4, прим. 1
окрілений § 119, п. 2, 1
окрім § 42, п. 1, 2
округлояйцеподібний § 40, п. 1, 2, в, прим. 2
Оксана § 143; *Оксана* (парадигма) § 68, I
Оксано Іванівно § 74, 3, прим. 1
Окуджава § 142, п. 1, прим. 3
окуляри § 100, п. 1, 1; п. 4, 1
окулярів § 100, п. 2, 2
Олдос § 133
олеандр § 127
Олег (парадигма) § 143, п. 2
Олегу § 87, п. 3
Олеже § 87, п. 3
Олександр § 144, п. 1
Олександра § 82, III, п. 1, 1
Олександрович § 141
олександро-пащенківський § 154, п. 3, 2
Олександро-Пащенко § 154, п. 3, 2
Олексієва § 33, п. 6, б
Олексієнко § 32, п. 9; § 141
Олексій § 33, п. 6, б
Олексійович § 32, п. 11
Олексія § 82, II
оленів § 91, п. 1
Оленій § 150, п. 1
Оленьок § 149, п. 2, 2
Олеськова § 82, III, п. 1, 2, к
Олесь (парадигма) § 68, II
Олефір § 143, п. 2, прим. 1

- олівець § 9, п. 3, 1, а; § 84, п. 2, прим.
- олівці § 91, п. 2
- олівця § 84, п. 2, прим.
- олістий § 33, п. 5
- Олійникова Слобода § 154, п. 3, 6
- олійниково-слобідський § 154, п. 3, 6
- олімпійська медаль § 57, п. 2
- Олімпійські ігри § 52, п. 2
- Оломоуць § 151, п. 2, 1
- Олонець § 151, п. 2, 1
- Ольвія § 152, п. 1, I
- Ольга § 22, 5; § 143, п. 1, прим. 1
- Ольгопіль § 148, прим.; § 154, п. 2, 5
- ольгопільський § 154, п. 2, 5
- Ольжин § 22, 5
- Ольстер § 121, п. 1, 2
- омів § 89, п. 1
- Ониська § 22, 4, прим.
- Онисько § 22, 4
- Онисьчин § 22, 4, прим.
- Оніщенко § 22, 4
- Онищук § 22, 4
- онколікярня § 35, п. 5, 2
- ООН § 61, п. 2
- оонівський § 61, п. 2
- опера «Травіата» § 55, п. 3
- опік § 9, п. 3, 5, г
- опіку § 82, III, п. 2, 1, б
- опліч § 41, п. 1, 2
- Ополе § 149, п. 1
- опуху § 82, III, п. 2, 1, б
- Оравець § 142, п. 3, прим. 1
- органа § 82, III, п. 2, 9, прим.
- організація § 66, I
- Організація економічного співробітництва і розвитку § 54, п. 1
- Організація Об'єднаних Націй § 54, п. 5, прим. 2
- органу § 82, III, п. 2, 9, прим.
- орден Держави § 57, п. 1
- орден «За доблесну шахтарську працю» § 57, п. 1, 1
- орден «Золота Зірка» § 57, п. 1, 2
- орден Княгині Ольги I, II, III ступеня § 57, п. 1
- орден Князя Ярослава Мудрого § 57, п. 1
- орден «Мати-героїня» § 57, п. 1, 1
- орден Свободи § 57, п. 1
- ордену § 82, III, п. 2, 2
- Орел § 149, п. 2, 2; § 152, п. 1, II; § 153, п. 2
- орел § 9, п. 3, 5, а
- Орехово-Зуєво § 149, п. 1, 3; § 150, п. 2; § 152, п. 5; § 154, п. 3, 1
- орехово-зуєвський § 154, п. 3, 1
- оригінала § 82, III, п. 2, 9, прим.
- оригіналу § 82, III, п. 2, 9, прим.
- оркестр «Віртуози Києва» § 54, п. 5
- оркестру § 82, III, п. 2, 2
- орле § 87, п. 3
- орліний § 33, п. 4
- орлій § 102, 3
- Орлов § 150, п. 3
- орловський § 153, п. 2
- ортодокс § 123
- ортопедичний § 33, п. 2
- ортопедія § 123
- освітній § 33, п. 1; § 102, 1
- освітрянський § 27, п. 2
- осей § 96, п. 2
- Осел § 49, п. 7, 3
- осени § 95, п. 1, прим. 1
- осені § 95, п. 1
- осетін § 153, п. 1
- осетіни § 88, п. 1, прим.

- осетінів* § 89, п. 1, прим.
осетінський § 153, п. 1
Осиповичі § 149, п. 4, 3, д
осі § 95, п. 1; 4; § 96, п. 1; *на осях*
 § 95, п. 5
осілий § 119, п. 1, 2
осінній § 29, п. 1, 3; § 102, 1
осінь § 9, п. 1, 1, а; § 29, п. 1, 3;
 § 95, п. 1, прим. 1
ослі § 86, п. 3, 2, прим. 1
Осло § 121, п. 1, 1
ослові § 86, п. 3, 2, прим. 1
Осман-паша § 147, п. 4, 2
основний § 9, п. 3, 5, е
особа § 9, п. 1, 1, б
Оссіан § 129, I, п. 2
останнє § 4, п. 2
останній § 102, 1
острів § 50, п. 1; § 83, п. 2, 2;
 § 154, п. 2, 1, прим.
острові Королéви Шарлóтти
 § 50, п. 2
острові Святої Трійци § 50,
 п. 2
Острóвська § 144, п. 11
Острóвський § 144, п. 10; 11
óстрову § 83, п. 2, 2
Острóг § 153, п. 2, 1
острóзький § 153, п. 2, 1
остюкуватий § 33, п. 7
ось-ось § 41, п. 3, 5
осям § 96, п. 3
осями § 96, п. 4
отак § 29, п. 1, 1, прим.; § 41,
 п. 1, 1
отакій-то § 44, п. 3, 1
отам § 29, п. 1, 1, прим.; § 41,
 п. 1, 1
отепér § 29, п. 1, 1, прим.
отже § 43, п. 1, ж; п. 2, 1
отіту § 82, III, п. 2, 1, б
отоді § 29, п. 1, 1, прим.
отóж § 43, п. 1
отóй § 29, п. 1, 1, прим.; § 111
отут § 29, п. 1, 1, прим.; § 41,
 п. 1, 1
Охтірка § 148
ох-хо-хó § 35, п. 6, 4
оцéй § 29, п. 1, 1, прим.; § 111
очеві́дно § 41, п. 1, 8
очéй § 89, п. 3
очерéту § 82, III, п. 2, 2, б
очі́ма § 92, п. 2, прим.
óчі § 88, п. 2
очі́куваний § 34, п. 1
очі́кування § 11, п. 2; § 34,
 п. 1
очі́кувати § 11, п. 2; § 34, п. 1
óчі-намисті́нки § 37, п. 1, 1
очóлюваний § 119, п. 2, 1
оцадкні́жка § 35, п. 5, 1
- П**
- п.* § 62, п. 1; § 155, п. 2
па § 140, 2
Пáвел § 142, п. 3, прим. 1
пáвза § 131
Павлó § 131
Пáвлов § 9, п. 3, 5, г; *Пáвлов*
 (парадигма) § 142, п. 3
пáвловський § 9, п. 3, 5, г
павуті́ння § 32, п. 6
пагіне́ць § 5
Па-де-Калé § 50, п. 2, прим.;
 § 154, п. 3, 5
пáзури § 88, п. 2
пазури § 88, п. 2
Пáйонк § 144, п. 9, 2
Пак Вансó § 49, п. 3
Пакиста́н § 129, III, п. 6
Пак Чівóн § 146, п. 1, 6
Палáжка § 143, п. 1, прим. 1

- Палау* § 140, 6
палаці § 27, п. 7; § 67, II, п. 1
палацовий § 33, п. 6
палацові § 83, п. 1
палаці *Потоцьких* § 55, п. 2, прим.
палацу § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 1
Палацький § 144, п. 11
палеозойська ера § 52, п. 2,
 прим. 3
палеоліт § 52, п. 2, прим. 3
Палермо § 121, п. 2
Палестіна § 129, III, п. 5
палець § 26, п. 1, 1
паливо § 32, п. 2
Паліцин § 144, п. 7, 3, г
пальм § 76, 1
пальт § 89, п. 2
пальто § 140, 5
пальці § 26, п. 1, 3
пальця § 82, III, п. 1, 2, є
пальчика § 82, III, п. 1, 2, є
Паміру § 82, III, п. 2, 5
пам'ятник Володімиру Великому
 § 55, п. 2, прим.
панамериканський § 35, п. 5, 2
Панамський перешийок § 50, п. 1
Панас Мірний § 146, п. 1, 2
Пан Гімун § 49, п. 3
пандуса § 82, III, п. 1, 2, ж
пане § 87, п. 3
пане Віталію § 87, п. 4, прим. 2
пане Коваль § 87, п. 4, прим. 3
пане Ковалю § 87, п. 4, прим. 3
пане лейтенанте § 87, п. 4,
 прим. 1
пан-Європа § 35, п. 5, 2, прим.
пан'європейський § 7, п. 4
Панібудьласка § 142, п. 1; § 146,
 п. 2, 2
пані Гаркуше § 74, 3, прим. 2
Панкратьєв § 144, п. 13, 1, а
панн § 76, прим. 2
панна § 76, прим. 2
панно § 128, п. 1
панове § 93
панові капітану § 83, п. 1, прим.
панцир § 67, II, п. 1
Панченко § 27, п. 6
Папа Римський § 53, п. 6
папєра § 82, III, п. 2, 9, прим.
папєру § 82, III, п. 2, 9, прим.
папір § 9, п. 2, 6, прим.: § 67, II,
 п. 1
пінка § 9, п. 2, 1, прим. 2
Піауа § 140, 1
паранаука § 35, п. 5, 2
паранормальний § 35, п. 5, 2
параноя § 126
парапєту § 82, III, п. 2, 5
Параска § 22, 4, прим.: § 143, п. 1,
 прим. 2
Парасчин § 22, 4, прим.
парашиут § 130, п. 2
парвеню § 140, 6
Пардубиці § 149, п. 1, 3, прим.
Паріж § 153, п. 2, 1
Паріжжа § 82, III, п. 2, 8, прим.
Паріжжу § 82, III, п. 2, 8
Парізька комуна § 52, п. 1
парізький § 153, п. 2, 1
парірувати § 34, п. 3
парі § 129, I, п. 5; § 140, 4
парканá § 82, III, п. 2, 5
паркану § 82, III, п. 2, 5
Парк-лейн § 140, 7
парламент § 54, п. 5, прим. 4
Парнас § 50, п. 5, прим.
пароплава § 82, III, п. 2, 7
партійний § 129, I, п. 2
партія війни § 54, п. 2
партія консерваторів § 54, п. 2
партія міру § 54, п. 2

- парубіще* § 66, II, б
пáрубок § 19, п. 1, 1; § 66, II, б
парубо́цтво § 19, п. 1, 1
парубо́цький § 19, п. 1, 1
парува́ти § 34, п. 3
парфумéр § 67, II, п. 1
паса́жі́р § 67, II, п. 1; *паса́жі́р*
 (парадигма) § 68, II
Па́сіка § 51
па́смо § 27, п. 3, прим.
па́сом § 89, п. 2, прим.
Пастéр § 132
па́сти (парадигма) § 115, п. 3, 2, е
па́стор § 53, п. 6, прим.
пасту́х § 14, п. 2
патр. § 62, п. 1
патріоті́зму § 82, III, п. 2, 1, а
патронéса § 32, п. 4
Па́уелл § 133
па́уза § 131
Па́уль § 131
паціéнт § 130, п. 1
паіа́ § 67, I, п. 3
пая́ц § 27, п. 7
п/в § 62, п. 4; § 165, п. 3, а
пéвен § 101, 3
пéвність § 9, п. 1, 1, а
педаго́г § 5
педа́ль § 121, п. 1, 2
педанти́зм § 32, п. 14
педуні́верситéт § 35, п. 4, 2
Пежо́ § 140, 5
пейза́жист § 32, п. 14
пейза́жист-худо́жник § 37, п. 1, 3
пекла́ § 115, п. 9
пеклі́ § 115, п. 9
пекло́ § 115, п. 9
пекті́ § 14, п. 3; § 115, п. 4; § 116,
 п. 2, 3, прим. 2; § 118
пекті́ме § 115, п. 8, 1, б
пекті́мем § 115, п. 8, 1, б
пекті́мемо § 115, п. 8, 1, б
пекті́мете § 115, п. 8, 1, б
пекті́меиш § 115, п. 8, 1, б
пекті́му § 115, п. 8, 1, б
пекті́муту́ § 115, п. 8, 1, б
пекті́сь § 118
пекті́ся § 118
Пелé § 121, п. 2
пéлех § 9, п. 2, 3
Пéлл-Мéлл § 134
Пéнза § 149, п. 1
пéнні § 128, п. 1
Пенсі́льва́нія § 128, п. 3, прим.
пенснé § 140, 3
пeньо́к § 32, п. 13
пéра § 88, п. 3
первіснообщи́нний § 40, п. 1, 2, а
Переби́йніс § 36, п. 1, 5
перев. § 62, п. 1
перевéриувати § 11, п. 2
пéред § 9, п. 2, 3
пeредні́й § 102, 1
передньо́бокові́й § 35, п. 1
передплаті́ти § 31, п. 2
передусі́м § 41, п. 1, 6
передча́сний § 31, п. 2
перекóнувати § 11, п. 1
Перекотипóле § 146, п. 4
перекоті́пóле § 36, п. 1, 5
Перелéсник § 49, п. 7, 3
перелеті́ти § 11, п. 2
переліта́ти § 11, п. 2
перемальо́вуваний § 34, п. 2
перемальо́вування § 34, п. 2
перемальо́вувати § 34, п. 2
перемо́га § 12, п. 1; § 21, 2; § 67, I,
 п. 1
перемо́ги § 69, 1; § 75, п. 1
перемо́го § 74, 1
перемо́гою § 72
перемо́гу § 71

- перемóжений* § 115, п. 6, 1
перемóжець § 32, п. 3
перемóжний § 21, п. 2
перемóзи § 70; § 73
переóр § 9, п. 3, 5, г
перістий § 33, п. 5
перістий § 33, п. 5
Пёрсія § 50, п. 8
пёрсня § 28; § 84, п. 2, прим.
пёрстень § 28; § 84, п. 2, прим.
Пёрська затока § 50, п. 1; § 151, п. 2, 2
Перу́н § 53, п. 1
пёрша § 106, п. 1; *1-ша особа* § 35, п. 6, 7
пёрше § 106, п. 1; *1-ше звёрнення* § 35, п. 6, 7; *1 січня 2000 ро́ку* § 106, п. 2
пёрше березня § 106, п. 2
Пёрше Садовé § 154, п. 1, 3
пёрший § 106, п. 1
пестлівий § 28
Пётер § 142, п. 3, прим. 1
Петра́ й Павла́ § 53, п. 3
Пётре § 87, п. 3
Пётре Кузьмичу́ § 87, п. 4, прим. 4
Пётрику § 87, п. 1
Петрі́в § 9, п. 1, 1, в
Петрі́вка § 53, п. 3
Петро́ § 33, п. 6, а; § 66, II, а; § 67, II, п. 1; § 143
Петро́в § 144, п. 2
Петро́ва § 33, п. 6, а
Петро́ве § 33, п. 6, а
Петро́вич § 32, п. 11
Петро́ві § 83, п. 1
Петропа́влівка § 154, п. 3, 2
Петру́ § 83, п. 1
Печ § 153, п. 2, 3, прим. 1
печений § 14, п. 3; § 29, п. 3, 2, прим.; § 115, п. 6, 1
печéний § 29, п. 3, 2, прим.
печі́ § 116, п. 1, 1
печиво́ § 32, п. 2
Печі́води § 154, п. 2, 3
печиво́дський § 154, п. 2, 3
печі́м § 116, п. 1, 1
печі́мо § 116, п. 1, 1
печі́ть § 116, п. 1, 1
печський § 153, п. 2, 3, прим. 1
печу́ § 14, п. 3
п'єдста́л § 138, п. 1, 1
П'ємо́нт § 138, п. 1, 1
П'єтро § 130, п. 1
Пешко́вський § 144, п. 3, 4
Пивова́ров § 144, п. 7, 3, б
Пилі́півка § 53, п. 3
Пиля́в § 144, п. 7, 3, б
пирі́єм § 85, п. 1
Пиря́тина § 82, III, п. 1, 2, к
Пиря́тином § 85, п. 3, 2
писав-писа́в § 35, п. 6, 1
писар § 67, II, п. 2
Пісарев § 144, п. 3, 3; п. 7, 3, б
писа́ти § 116, п. 2, 3, прим. 2; *писа́ти* (парадигма) § 115, п. 3, 2, в
Пісемський § 9, п. 3, 5, е
писк § 28
писнути § 28
письме́нник § 29, п. 1, 3
письмі́ § 86, п. 1, 2
письмо́ § 27, п. 3, прим.
пита́нням § 90
пита́нь § 89, п. 2
пі́ти § 115, п. 3, 2, а
пито́мий § 101, 1
тиха́ § 21, п. 2
піши́ний § 21, п. 2
піані́симо § 128, п. 1; § 129, I, п. 6
піані́ст § 32, п. 14
піа́р-а́кція § 36, п. 2, 1, Б, а

- підр-кампанія* § 36, п. 2, 1, Б, а
піваркуш § 36, п. 1, 7, прим.
пів аркуша § 36, п. 1, 7, прим.
піввідірний § 40, п. 1, 2, е
пів відрá § 36, п. 1, 7, прим.
пів години § 36, п. 1, 7, прим.
Південна Америка § 151, п. 2, 2
Південне Полісся § 50, п. 10
південний захід § 50, п. 10
південно-західний § 40, п. 2, 2, г
Південно-Кавказька залізниця
 § 50, п. 13, прим.
південно-східний § 40, п. 2, 2, г
південь § 35, п. 4, 1; § 36, п. 1, 7,
 прим.: § 50, п. 10
півд.-зах. § 62, п. 3
пів Європи § 36, п. 1, 7, прим.
півзахист § 36, п. 1, 7, прим.
пів Києва § 36, п. 1, 7, прим.
півкілограмовий § 40, п. 1, 2, е
півкілометровий § 40, п. 1, 2, е
півколо § 36, п. 1, 7, прим.
півкуля § 36, п. 1, 7, прим.
пів літра § 36, п. 1, 7, прим.
півлітра § 36, п. 1, 7, прим.
півлітровий § 40, п. 1, 2, е
пів міста § 36, п. 1, 7, прим.
півмісяць § 36, п. 1, 7, прим.
північ § 50, п. 10
Північна Буковина § 50, п. 10
Північний Льодовитий океан
 § 151, п. 2, 2
Північний морський шлях § 50,
 п. 11
Північний полюс § 50, п. 1; § 151,
 п. 2, 2
північно-західний § 40, п. 2, 2, г
північно-східний § 40, п. 2, 2, г
півн.-сх. § 62, п. 3
півоберт § 36, п. 1, 7, прим.
півовál § 36, п. 1, 7, прим.
- пів огірка* § 36, п. 1, 7, прим.
півострів § 36, п. 1, 7, прим.
пів острова § 36, п. 1, 7, прим.
півтора § 38, п. 1, 1; § 107, п. 2
півторавідірний § 40, п. 1, 2, е
півтораметровий § 35,
 п. 3, 2, в; п. 5, 5
півторáста § 107, п. 2
півторі § 107, п. 2
пів України § 36, п. 1, 7, прим.
пів яблука § 36, п. 1, 7, прим.
пів ями § 36, п. 1, 7, прим.
пів ящика § 36, п. 1, 7, прим.
під бóком § 41, п. 2, 1
підборіддя § 9, п. 3, 2, в
підвáлу § 82, III, п. 2, 5
підв'язáти § 7, п. 1, прим.
під гóру § 41, п. 2, 1
піддáш § 89, п. 2
піддáшка § 82, III, п. 1, 2, ж
піддáшию § 83, п. 2, 1
піддáшиця § 30, п. 1, 1; § 88, п. 3;
 на піддáшиці § 86, п. 1, 2
піддáшиям § 85, п. 2; § 90
піджакá § 82, III, п. 1, 2, и
підзóлисто-болóтний § 40,
 п. 2, 2, д
під їзд § 3, п. 3
під їхати § 7, п. 4
під кінéць § 42, п. 3
підкрéсли § 116, п. 1, 4
підкрéслім § 116, п. 1, 4
підкрéслімо § 116, п. 1, 4
підкрéслить § 116, п. 1, 4
Підкуймúха § 146, п. 4
підмúрку § 82, III, п. 1, 2, ж
Піднебéсна § 50, п. 6, прим.
Піднебéсна імперія § 50, п. 6,
 прим.
піднéсення § 32, п. 5
підніжжя § 9, п. 1, 2

- підписів* § 89, п. 1
підпорядкований § 34, п. 1
підрахунку § 86, п. 2, 1
підручник «Історія України» § 55, п. 3
підряд § 41, п. 1, 2
під силу § 41, п. 2, 1
підсінюваний § 34, п. 1
підсінювання § 34, п. 1
підсінювати § 34, п. 1
підтримка § 31, п. 2
під час § 42, п. 3
під'юдити § 7, п. 4
пістёт § 129, I, п. 2
пізнавати § 115, п. 3, 2, г, прим.
пізній § 33, п. 1; § 102, 1
пік § 50, п. 1; § 115, п. 9
Пікассо § 140, 5
піке § 140, 3
пікірувати § 34, п. 3
пік Шевченка § 50, п. 1
пілот § 129, I, п. 6
піль § 89, п. 2
пілюля § 121, п. 1, 2
пін-код § 35, п. 6, 8
пір'я § 7, п. 2; § 67, II, п. 2
пір'ям § 85, п. 2
піску § 82, III, п. 2, 6
піскуватий § 33, п. 7
після того як § 43, п. 2, 2
пісня § 67, I, п. 2
пісняр § 33, п. 6, б; § 67, II, п. 3
пісняре́ва § 33, п. 6, б
пісняре́ве § 33, п. 6, б
пісня «Стоїть гора висо́кая» § 55, п. 3
пісок § 22, 2; 3
Піттсбурга § 82, III, п. 1, 2, к
піфаго́рова теорема § 49, п. 9, 3, прим., 2
піцика́то § 128, п. 1
- піч* § 66, III
пішла б § 44, п. 1, 12
пішохід § 9, п. 3, 5, д
пішохідний § 9, п. 3, 5, д
Піца́не § 149, п. 1, 3
піца́ний § 22, 3
піци́на § 22, 2
Пійо́нтек § 144, п. 9, 2
Пію́тровський § 144, п. 5, 1
пл. § 62, п. 1
плавчи́ня § 32, п. 4
плазміноге́ну § 82, III, п. 2, 6
пла́кса § 66, I
план § 121, п. 1, 1
плане́та § 51
пласкі́й § 26, п. 2, 1, а, прим.
пла́чєві § 83, п. 1
плаи́ца § 82, III, п. 1, 2, и
плаи́чєві § 83, п. 1
плаи́чика § 82, III, п. 1, 2, и
плє́ср § 121, п. 2; § 126
племє́н § 99, п. 2
племє́на § 99, п. 1; 4; у *племє́на́х* § 99, п. 6
племє́на́м § 99, п. 3
племє́на́ми § 99, п. 5
плє́менєм § 98, п. 4
плє́мені § 98, п. 2; 3; 5
плє́м'я § 66, IV, б; § 98, п. 1; 2
плє́м'ям § 98, п. 4
плє́нум § 121, п. 2
плєсти́ § 9, п. 1, 1, е
плєча́ § 82, I
плєчє́ § 67, II, п. 3; § 68, II; § 92, п. 2, прим.; на *плєчі́* § 86, п. 1, 2
плєчє́й § 89, п. 3
плєчє́м § 85, п. 1
плєчи́ма § 92, п. 2, прим.
плєчи́ § 88, п. 2
Плєщє́св § 144, п. 3, 3
Плєщє́сво § 149, п. 1, 2

- плеяда* § 126
Пліски § 152, п. 2
плисковатий § 33, п. 7
плімутр'ок § 59, п. 1
плітка § 9, п. 3, 1, б
пліч § 89, п. 3
пліч-о-пліч § 41, п. 3, 5
пломбір § 32, п. 14
плоский § 26, п. 2, 1, а, прим.
плотá § 82, III, п. 2, 5
плóту § 82, III, п. 2, 5
плоц § 76, 1
плóща § 67, I, п. 3; *плóща* (парадигма) § 68, I
плóщам § 77, 1
плóщами § 79, 1
плóщею § 72
плóці § 69, 2; § 70; § 73; § 75, п. 1; § 78, 2
плóщу § 71
плуг § 14, п. 1; § 84, п. 2, прим.
плугá § 84, п. 2, прим.
плужок § 14, п. 1
плюск § 28
плюснути § 28
пляж § 121, п. 1, 2
пнєві § 83, п. 1
По § 133; § 140, 5
по-бáтьківськи § 41, п. 3, 1
по-бáтьківському § 41, п. 3, 1
по бáтькові § 41, п. 3, 1, прим. 2
пóбiч § 41, п. 1, 2
поблизу § 41, п. 1, 4
побóйце § 32, п. 10
по-бойовóму § 41, п. 3, 1
поборóти (парадигма) § 115, п. 3, 2, г
по-братєрськи § 41, п. 3, 1
побратіме Івáne § 87, п. 4, прим. 2
побратімові § 83, п. 1
по-братньому § 41, п. 3, 1
побутовізм § 32, п. 14
пóбуту § 82, III, п. 2, 9
Поважська Бістриця § 154, п. 1, 1
по-ведмєжи § 41, п. 3, 1
пóвен § 101, 3
Повенєць § 151, п. 2, 1
повєрх § 41, п. 1, 2; *на пóверсі* § 86, п. 1, 1; *5-й пóверх* § 106, п. 2
повєрхня § 76, прим. 1
-поверхóвий — *20-поверхóвий* § 40, п. 2, 3, а
повєрхонь § 76, прим. 1
пóверху § 82, III, п. 2, 5
повечір'я § 54, п. 8
повздóвж § 42, п. 1, 1
повінен § 101, 3
sms-повідóмлення § 35, п. 6, 8
повідомляємо Вам... § 60, 2
повік § 41, п. 1, 2
повік-віки § 35, п. 6, 2, г
повір § 116, п. 2, 2
повірмо § 116, п. 2, 2
повірте § 116, п. 2, 2
пóвість § 30, п. 1, 3, прим.
повісь § 116, п. 2, 3
повісьмо § 116, п. 2, 3
повісьте § 116, п. 2, 3
повітроду́в § 35, п. 2, 3
повітрозабірник § 35, п. 2, 3
повніший § 104, п. 1, 1
повноголóсся § 9, п. 3, 2, в
повноліцій § 103, прим. 2
повнолітній § 102, 1
повóлі § 41, п. 1, 2
повстáнцю § 87, п. 3
повстáнче § 87, п. 3
повсюдi § 41, п. 1, 1
повсякчáс § 41, п. 1, 8

- поганий § 104, п. 1, 3
 по-генералгубернаторському § 41, п. 3, 1, прим. 1
 погірдний § 9, п. 2, 2
 поглиблення § 115, п. 6, 3, прим. 1, 3
 поголів'я § 9, п. 3, 2, в
 погоничу § 87, п. 1
 погорда § 9, п. 2, 2
 по-господарськи § 41, п. 3, 1
 по-господарському § 41, п. 3, 1
 подвір'їв § 89, п. 1
 подвір'я § 9, п. 1, 2
 по двос § 41, п. 2, 4
 подієкуди § 41, п. 1, 1
 подорож § 9, п. 2, 3; § 30, п. 1, 3; подорож (парадигма) § 68, III
 подорожам § 96, п. 3
 подорожами § 96, п. 4
 подорожей § 96, п. 2
 подорожжю § 95, п. 3, 1
 подорожі § 95, п. 1; 4; § 96, п. 1; у подорожах § 96, п. 5
 подорожній § 102, 1; § 103, прим. 1
 по-друге § 41, п. 3, 2
 Подьячев § 144, п. 3, 3
 поема «Енеїда» § 55, п. 3
 поетанний § 130, п. 1
 поетеса § 32, п. 4
 поетко Забашто § 74, 3, прим. 2
 поза § 42, п. 1, 2
 позавчора § 41, п. 1, 1; п. 1, 7
 позаду § 41, п. 1, 2
 по закону § 41, п. 2, 1
 позаторік § 41, п. 1, 1
 по-заячи § 41, 3, 1
 поздівжній § 33, п. 1; § 102, 2
 позиція § 129, III, п. 1
 по змозі § 41, п. 2, 1
 по знаку § 41, п. 2, 1
 поінформований § 34, п. 3
 поінформувати § 34, п. 3; § 129, II, прим.
 по-іншому § 41, п. 3, 1
 поїзд «Чорноморець» § 58, п. 3
 поки що § 44, п. 1, 10
 покликань § 89, п. 2
 поклич § 116, п. 2, 2
 покличмо § 116, п. 2, 2
 покличте § 116, п. 2, 2
 по-козацькому § 41, п. 3, 1
 поколихати § 14, п. 3
 покосіти § 16
 покшений § 16
 покю § 82, III, п. 1, 2, ж
 покриттів § 89, п. 1
 Покрова § 53, п. 3
 Покровське § 150, п. 1
 Покуття § 50, п. 6, прим.
 по-латині § 41, п. 3, 1
 полудрабок § 36, п. 1, 7
 поле § 66, II, б; § 68, II; на полі § 86, п. 2, 2, прим. 1
 Полевій § 144, п. 11
 полів § 89, п. 1; 2
 полівка § 32, п. 12
 поліедр § 130, п. 1
 поліелей § 54, п. 8
 полільник § 32, п. 1, прим.
 полімотивація § 35, п. 5, 3
 по лісах § 93
 Полісся § 50, п. 6, прим.
 політико-економічний § 40, п. 2, 2, б
 полицукриди § 35, п. 5, 3
 полк § 84, п. 2
 полку § 82, III, п. 2, 2
 полови́на § 107, п. 1
 полóження § 9, п. 2, 4

- Полозье* § 144, п. 13, 1, а
полоскати § 115, п. 4
полотен § 89, п. 2
полоти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, г
Полтава (парадигма) § 68, I;
 § 152, п. 1, I
полтавський § 22, 2
Полтавщина § 22, 2
полукіпок § 36, п. 1, 7
полумисок § 36, п. 1, 7
полум'я § 67, II, п. 2
полю § 86, п. 2, 2, прим. 1
по-людськи § 41, п. 3, 1
поля § 82, I
поля § 88, п. 3; § 91, п. 2; § 93
полям § 90
полями § 92, п. 1
поляни § 49, п. 6
полярний § 121, п. 1, 2
помалу § 41, п. 1, 4
поміг § 100, п. 1, 2
поміям § 100, п. 3, 2
поміями § 100, п. 5, 2
поміях § 100, п. 6
поміж § 42, п. 1, 2
поміч § 21, п. 2
помічний § 21, п. 2
Пом'яловський § 144, п. 12
понад § 42, п. 1, 2
понадплановий § 31, п. 2
по-нашому § 41, п. 3, 1
понеділка § 82, III, п. 1, 2, д
пони § 140, 4
по-німецьки § 26, п. 2, 1, а
по-німецькому § 26, п. 2, 1, а
поночі § 41, п. 1, 2
поняттєвий § 33, п. 6
пообідній § 102, 1
поодінці § 41, п. 1, 5
поораний § 29, п. 3, 2, прим.
попадя § 30, п. 1, 5, прим.
попгурт § 35, п. 5, 2
поперед § 42, п. 1, 2
поперечний § 101, 1
по-перше § 41, п. 3, 2
попідвіконню § 30, п. 1, 4
попідті́нню § 30, п. 1, 4; § 41,
 п. 1, 7
попліч § 41, п. 1, 2
попму́зика § 35, п. 5, 2
по правді § 41, п. 2, 1
попри § 42, п. 1, 2
попри те що § 43, п. 2, 2
попури § 129, I, п. 5
пор. § 62, п. 1
пора́дниця § 32, п. 4
порений § 119, п. 2, 2, прим., 2
поріг § 9, п. 2, 3; *на порозі* § 86,
 п. 1, 1
поро́жній § 33, п. 1; § 102, 1
поросятка § 91, п. 1, прим.
поросяткові § 83, п. 1, прим.
поросятку § 83, п. 1, прим.
поросяток § 91, п. 1, прим.
поро́ти § 119, п. 2, 2, прим., 2
поротий § 119, п. 2, 2, прим., 2
порох § 9, п. 2, 3
пороху § 82, III, п. 2, 6
порскій § 26, п. 2, 1, а, прим.
порталу § 82, III, п. 2, 5
порт Ольвія § 50, п. 13
Порт-о-Пренс § 50, п. 2, прим.
портрёт Мусоргського роботи
Рєпіна § 55, п. 2, прим.
портъє § 130, п. 1
поруч § 41, п. 1, 2
поршнє § 82, III, п. 1, 2, б
поряд § 41, п. 1, 2
посаджений § 15
посадіти § 15
по-своєму § 41, п. 3, 1

- посерёд* § 42, п. 1, 2
посередині § 41, п. 1, 2
посередній § 102, 1
посилати (парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
по силі § 41, п. 2, 1
посяний § 119, п. 2, 1
после § 87, п. 3
послідовно миролюбний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
по совісті § 41, п. 2, 1
Посол Республіки Польща § 56, прим. 3
посохнути § 115, п. 9, прим. 2
посохти § 115, п. 9, прим. 2
по-соціалдемократичному § 41, п. 3, 1, прим. 1
постачальник § 32, п. 1, прим.
постачально-збутовий § 40, п. 2, 2, а
постмодерний § 101, 1
по сусідству § 41, п. 2, 1
по-сусідськи § 41, 3, 1
по-сусідському § 41, 3, 1
по суті § 41, п. 2, 1
посутній § 102, 1
Потебнянські читання § 49, п. 9, 3
потинський § 153, п. 1
Поті § 153, п. 1
потік § 9, п. 3, 5, г
потоп § 9, п. 3, 5, г; е
поточний § 101, 1
потребувати § 11, п. 2
по-третє § 41, п. 3, 2
по трое § 41, п. 2, 4
потроху § 41, п. 1, 1
Потсдамська угода § 55, п. 1
потужний § 33, п. 1
потяга § 82, III, п. 1, 2, б; п. 2, 9, прим.
потягу § 82, III, п. 2, 9, прим.; у
потягу, на потязі § 86, п. 2, 2, прим. 2
по-українськи § 26, п. 2, 1, а; § 41, п. 3, 1
по-українському § 26, п. 2, 1, а; § 41, п. 3, 1
по-французьки § 26, п. 2, 1, а
по-французькому § 26, п. 2, 1, а
походжати § 115, п. 6, 2
по-християнському § 41, п. 3, 1
поч. § 62, п. 1
Почаївська лавра § 55, п. 2
почасти § 41, п. 1, 2
початий § 119, п. 2, 2
по черзі § 41, п. 2, 1
по четверо § 41, п. 2, 4
почім § 41, п. 1, 6
почому § 41, п. 1, 6
почорнілий § 119, п. 1, 1, 2
почуттів § 89, п. 1
почуття § 30, п. 1, 1
«Поштова площа» § 50, п. 14
поштовху § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
пошукова система «Гугл» § 54, п. 7
по щирості § 41, п. 2, 1
пояса § 82, III, п. 1, 2, и; п. 2, 9, прим.
пояснення § 9, п. 3, 4
поясу § 82, III, п. 1, 2, д; п. 2, 9, прим.
пп. § 62, п. 1
П-подібний § 35, п. 6, 10
прав § 101, 3
Правдинськ § 149, п. 4, 2, прим.
правобережний § 40, п. 1, 2, а
праворуч § 41, п. 1, 8
правицю § 82, III, п. 2, 1, б

- Прага* § 19, п. 1, 2; § 152, п. 1, I; § 153, п. 2, 1
- празький* § 19, п. 1, 2; § 153, п. 2, 1
- пранор* § 9, п. 3, 5, е
- працездатний* § 35, п. 2, 3
- праці* § 69, 2
- працівник* § 32, п. 1
- працівника́м* § 90
- працівника́ми* § 92, п. 1
- працівники́* § 88, п. 1; § 93; *на працівника́х* § 93
- працівників* § 91, п. 1
- працівникові́* § 83, п. 1
- працівником* § 85, п. 1
- працьовитий* § 101, 1
- праця* § 66, I
- прега́рний* § 31, п. 3
- презавзя́тий* § 31, п. 3
- президент* § 56, прим. 1
- Президент Національної академії наук України* § 56, прим. 3
- Президент Сполучених Штатів Америки* § 56
- Президент України* § 56
- президія* § 54, п. 6
- презірливий* § 31, п. 3
- презі́рство* § 31, п. 3
- прекрасний* § 31, п. 3
- прем'єр* § 138, п. 1, 1
- прем'єр-міністр* § 36, п. 2, 1, Б, в; § 56, прим. 1; *на прем'єр-міністрі* § 86, п. 3, 2, прим. 3
- Прем'єр-міністр Канади* § 56
- прем'єр-міністра́ми* § 86, п. 3, 2, прим. 3
- прем'єр-міністра́х* § 86, п. 3, 2, прим. 3
- преміумклас* § 35, п. 5, 3
- премудрий* § 31, п. 3
- преосвященний* § 31, п. 3
- препога́но* § 31, п. 3
- преподобний* § 31, п. 3; § 53, п. 2, прим. 1
- преподобний Серафі́м Саро́вський* § 53, п. 2, прим. 1
- пресві́т.* § 62, п. 1
- Пресвята Богороди́ця* § 53, п. 2, прим. 1
- пресконферен́ція* § 35, п. 5, 2
- престо́л* § 31, п. 3
- префекту́ра То́яма* § 50, п. 9
- префі́кса* § 82, III, п. 1, 2, в
- Пречи́ста Ді́ва* § 53, п. 2
- пречудо́во* § 31, п. 3
- Приазо́в'я* § 50, п. 6, прим.
- приамуда́р'їнський* § 154, п. 3, 3
- при берега́х* § 93
- прибере́жний* § 31, п. 3, б
- Прибі́лкін* § 144, п. 7, 3, в
- прибі́гти* § 31, п. 3, а; § 115, п. 5, прим.
- прибо́рканий* § 31, п. 3, а
- прибо́ркати* § 31, п. 3, а
- прибудова́ний* § 31, п. 3, а
- прибудува́ти* § 31, п. 3, а
- прибу́тку* § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
- прива́бити* § 31, п. 3, а
- прива́бливий* § 31, п. 3, а
- Прива́лов* § 144, п. 7, 3, в
- привілейо́ваний* § 8, п. 1, 1
- Приво́лжя* § 149, п. 4, 3, г
- привселю́дно* § 41, п. 1, 8
- пригі́рок* § 31, п. 3, б
- прида́тка* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- прида́тку* § 82, III, п. 2, 9, прим.
- Придні́провська залізни́ця* § 50, п. 11
- приі́ссикку́льський* § 154, п. 3, 6, прим. 2
- приі́ссикку́льці* § 154, п. 3, 6, прим. 2

- приїзду* § 82, III, п. 2, 1, в
прийдешній § 33, п. 1; § 102, 2
прикладу § 82, III, п. 2, 9
прикметника § 82, III, п. 1, 2, г
прикордонний § 31, п. 3, б
прикрутити § 31, п. 3, а
прикручений § 31, п. 3, а
Прикумськ § 149, п. 4, 3, г
приладдя § 27, п. 5
Прилуки § 152, п. 2; § 153, п. 2, 2
прилуцький § 153, п. 2, 2
Приміський вокзал § 50, п. 13
Примор'я § 149, п. 4, 3, г
примула § 121, п. 1, 1
принаджувати § 115, п. 6, 2
принадний § 33, п. 1
принесений § 1
приніс § 120, п. 2
приніси § 120, п. 2
принцеса § 56, прим. 2
припусті § 116, п. 1, 1
припустім § 116, п. 1, 1
припустімо § 116, п. 1, 1
припустіть § 116, п. 1, 1
прип'ятський § 27, п. 3
Прип'ять § 27, п. 3; § 148
природний § 33, п. 1
прислів'їв § 89, п. 1
прислівника § 82, III, п. 1, 2, г
прислів'я § 88, п. 3
пристань Ржизиці § 50, п. 13
пристаркуватий § 31, п. 3, в
присутній § 102, 1
притулку § 82, III, п. 2, 5
причепити § 11, п. 2
причілка § 82, III, п. 1, 2, ж
причіпляти § 11, п. 2
причому § 43, п. 1
пришвидшення § 31, п. 3, а
пришвидшити § 31, п. 3, а
Прішвін § 144, п. 7, 3, в
прішвінська проза § 49, п. 9, 3, прим., 1
прищеплювати § 11, п. 2
пріязні § 95, п. 1
пріязнь § 30, п. 1, 3, прим.
пріязню § 95, п. 3, 2
пріярок § 31, п. 3, б
прізвисько § 31, п. 3, в
прізвищ § 89, п. 2
прізвища § 82, I; § 88, п. 3
прізвищам § 90
прізвищами § 92, п. 1
прізвище § 31, п. 3, в; § 66, II, б; § 67, II, п. 3; у *прізвищі* § 86, п. 1, 2
прізвищем § 85, п. 1
прізвищу § 83, п. 2, 1
прітва § 31, п. 3, в
пров. § 62, п. 1
провітри § 116, п. 1, 4
провітрім § 116, п. 1, 4
провітрімо § 116, п. 1, 4
провітрить § 116, п. 1, 4
проводір § 67, II, п. 2
проводу § 82, III, п. 2, 9
програма «Партнерство заради миру» § 55, п. 3
прогресу § 82, III, п. 2, 1, в
прогавити § 6, п. 1
продавчіння § 32, п. 4
продажний § 101, 1
проєкт § 126
проєкція § 126
прозаїк § 3, п. 4; § 32, п. 1, прим.
прозаїчний § 33, п. 2
проїзд § 28
проїзний § 28
пройдісвіт § 36, п. 1, 5
Прокіп § 9, п. 2, 6, прим.; § 143, п. 2, прим. 1
Прокіпа § 9, п. 2, б, прим.

- Прóкопів* (парадигма) § 142, п. 3
Прокóф'єв § 144, п. 12
прокрúстове лóже § 49, п. 9, 3, прим., 2
Прокурату́ра міста Кі́сва § 54, п. 1
промені́стий § 33, п. 5
про́меня § 82, III, п. 1, 2, г
Прометéй § 123
промислóвий § 40, п. 2, 2, а
про́між § 42, п. 1, 2
промінчик § 27, п. 2
промо́вця § 82, III, п. 1, 1
пропаганді́ст § 19, п. 2
пропаганді́стський § 19, п. 2
пропорці́йний § 33, п. 1
прор. § 62, п. 1
проро́к § 9, п. 3, 5, е
проскомі́дя § 54, п. 8
просмо́лой § 116, п. 2, 3, прим. 3
Прóстейов § 150, п. 3
прості́ти § 11, п. 1; § 17
протé § 43, п. 1
прото́ка Лаперу́за § 50, п. 1
проф. § 62, п. 1; § 155, п. 2
професі́но орієнто́ваний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
профéсор § 67, II, п. 1; *на профéсорі, при профéсорові* § 86, п. 3, 2, прим. 3
профéсору § 86, п. 3, 2, прим. 3
профспі́лка § 35, п. 5, 1
профспі́лковий § 35, п. 5, 1
процáти § 11, п. 1
про́щений § 17
Пру́ссія § 50, п. 8
Пріше́ров § 150, п. 3
пря́диво § 32, п. 2
Пря́нів § 150, п. 3
Псалті́р § 53, п. 4
псевдогромадя́нський § 35, п. 5, 2
псевдоефе́кт § 130, п. 1
псевдоісторичний § 129, II, прим.
псевдонау́ка § 35, п. 5, 2
псе́вдо-Фа́уст § 35, п. 5, 2, прим.
псе́вдо-ФОП § 35, п. 5, 2, прим.
Псков § 152, п. 1, II
Псла § 82, III, п. 1, 2, к
Пташи́нський § 144, п. 8
Публі́чне акціо́нерне товари́ство «Вінницький універма́г» § 54, п. 4
Пугачо́в § 144, п. 4, 3
пу́жално § 27, п. 4
пу́жальце § 27, п. 4
пусті́ти § 16
пу́тній § 102, 1
пухі́р § 67, II, п. 2
Пу́шкін § 144, п. 7, 1
Пу́шкіно § 150, п. 2
пу́цца-води́цький § 40, п. 2, 1; § 154, п. 3, 1
Пу́цца-Води́ця § 152, п. 5; § 154, п. 3, 1
пу́щений § 16; § 115, п. 6, 1
пуци́р § 115, п. 8, 2, б
тиєні́ця § 10, п. 1; § 21, п. 1
тиєні́ця «золотоко́лса» § 59, п. 2
тиєні́чний § 21, п. 1
тионо́ § 10, п. 1
тю́пітр § 138, п. 2, 2
тюре́ § 138, п. 2, 2
Пясе́цький § 144, п. 12, прим.
П'яста § 7, п. 1
п'ятдеся́т § 38, п. 1, 1; *п'ятдеся́т* (парадигма) § 105, п. 4
п'ятдеся́тий § 106, п. 1
п'ятдеся́тимільйо́нний § 38, п. 1, 2
п'ятдеся́тито́нний § 40, п. 1, 2, е

- п'ятеро* § 105, п. 10
П'ятигóрськ § 149, п. 4, 3, г;
 § 154, п. 2, 2
п'ятий § 106, п. 1
п'ятимільйонний § 106, п. 1
п'ятисóтий § 106, п. 1
п'ятитис'ячний § 106, п. 1
П'ятихáтки § 154, п. 2, 2
п'ятихáтський § 154, п. 2, 2
п'ятна́дцять § 105, п. 3
Пятру́сь Брóвка § 144, п. 1
п'ятсóт § 105, п. 5
п'ятсотдвадцятип'ятиріччя
 § 35, п. 5, 5
п'ятсоттридцятитис'ячний § 38,
 п. 1, 2
п'ять § 4, п. 1; § 7, п. 1; *п'ять*
 (парадигма) § 105, п. 2
п'ять дрúгих § 107, п. 1
П'ячéнца § 138, п. 1, 1
- Р**
- р.* § 62, п. 1
Р § 155, п. 2, прим., 2, а
Рáва-Рúська § 152, п. 4, 2; § 154,
 п. 3, 1
рáва-рúський § 154, п. 3, 1
рагú § 140, 6
рад § 101, 3
ра́да § 54, п. 6
Ра́да Євро́пи § 54, п. 1
Ра́да націо́нальної безпе́ки та
оборо́ни Укра́їни § 54, п. 1
ра́дже § 74, 2
ра́джі § 75, п. 1
ра́дий-радісі́нький § 35, п. 6, 2, г
ра́дити § 15
Ра́дич § 144, п. 6
Ра́дичев § 144, п. 7, 3, г
ра́дій § 129, I, п. 2
ра́діо § 140, 5
- ра́діо- й телеапа́рату́ра* § 36,
 п. 2, 3
радіоко́мітет § 35, п. 3, 1; § 36,
 п. 1, 4
радіоспектрогеліографі́я § 36,
 п. 1, 8
радіофі́зичний § 40, п. 1, 1
ра́дість § 9, п. 1, 1, а; § 27, п. 3
ра́дістю § 95, п. 3, 2
ра́діус § 129, I, п. 2
ра́дію § 82, III, п. 2, 6
Радо́мсько § 150, п. 2
ра́досте § 95, п. 5
ра́дості § 95, п. 1, прим. 1
ра́дості § 95, п. 4
ра́доцям § 100, п. 3, 1
ра́доцями § 100, п. 5, 1
ра́доці § 100, п. 1, 2
Радчу́к § 27, п. 6
раз § 89, п. 1, прим.
раз у ра́з § 41, п. 2, 2
разів § 89, п. 1, прим.
-разовий — 7-разовий § 40,
 п. 2, 3, а
Ра́їч § 144, п. 6
райо́н § 8, п. 1, 1
Рамбу́є § 126; § 130, п. 1; § 140, 3
рандеву́ § 140, 6
ранéту § 82, III, п. 2, 2, г
ра́нішній § 33, п. 1; § 102, 2
ра́нній § 33, п. 1; § 102, 1
ранньо́стіглий § 35, п. 1
Рафаéлева «Мадо́нна» § 49, п. 9, 1
Рафаéль § 121, п. 1, 2; § 139, 2;
 § 140, II
раху́нка § 82, III, п. 2, 9, прим.
раху́нку § 82, III, п. 2, 9, прим.
раціо́н § 129, I, п. 2
раціо́нальний § 128, п. 2
реалі́зм § 32, п. 14; § 128, п. 2
реа́льний § 128, п. 2

- ре́бер* § 89, п. 2, прим.
ревіти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, ж
революціонер § 129, I, п. 2
революція § 121, п. 1, 2; § 128, п. 2
ревні́ (парадигма) § 115, п. 3, 2,
 ж; § 118
регресу § 82, III, п. 2, 1, в
регулювальник § 32, п. 1
регулятор § 121, п. 1, 2
ред. § 62, п. 1
реда́кторка § 32, п. 4
редька § 27, п. 3, прим.
ре́єстр § 130, п. 1
режі́м § 129, III, п. 1
Резерфорд § 124, п. 2
Реймське Євангеліє § 55, п. 3,
 прим. 2
Рейн § 136, п. 1
Рейну § 82, III, п. 2, 5
ре́вієм Мо́царта § 55, п. 2, прим.
ре́крутський § 22, 1
рекру́тчина § 22, 1
ре́ктор § 56, прим. 1
ре́ляція § 128, п. 2, прим.
ремане́нту § 82, III, п. 2, 2, в
ремесло́ § 28
реми́гати § 6, п. 1
реміні́ць § 9, п. 3, 1, а
ремісні́к § 28
ремóнту § 82, III, п. 2, 1, в
Ренеса́нс § 52, п. 1
ренкло́ду § 82, III, п. 2, 2, г
Рено́ § 140, 5
Рентге́н § 132
рентге́н § 49, п. 5
Реньє́ § 139, п. 1
репеті́рувати § 34, п. 3
репетува́ти § 34, п. 3
респонде́нт § 128, п. 2, прим.
республі́ка § 129, I, п. 6
Республі́ка Болга́рія § 50, п. 6
Республі́ка Коре́я § 50, п. 6
Республіка́нська па́ртія США
 § 54, п. 2
рестора́н «Лі́бідь» § 54, п. 5
ре́тро § 140, 5
реформа́ція § 128, п. 2
Ре́чця § 149, п. 1, 3; § 151, п. 2, 1;
 § 152, п. 1, I
ре́чі § 95, п. 1
речови́й § 33, п. 6
речови́зм § 32, п. 14
Ре́пін § 144, п. 3, 4
Рспі́н § 7, п. 2, прим.
Ржев § 149, п. 1, 2
Рибакóв § 144, п. 8
риба́лка § 26, п. 1, 3, прим.
риба́лчин § 26, п. 1, 3, прим.
риба́льство § 26, п. 1, 3
рибокомбіна́т § 35, п. 2, 1
Рив'є́ра § 129, III, п. 4; § 138,
 п. 1, 1
ривка́ § 82, III, п. 2, 1, в
Ри́га § 129, III, п. 4; § 153, п. 2, 1
Ри́гор Боро́ду́лін § 144, п. 1
Ри́джент-стрі́т § 129, III, п. 4,
 прим. 1; § 140, 7
ри́зький § 129, III, п. 4; § 153,
 п. 2, 1
Ри́ма § 82, III, п. 2, 5, прим.
Ри́мський-Кóрсаков § 146, п. 3, 2
Ри́мсько-католи́цька це́рква § 53,
 п. 5
Ри́му § 82, III, п. 2, 5, прим.
ри́нгу § 82, III, п. 2, 5
Рись § 142, п. 1, прим. 2
ри́сь § 142, п. 1, прим. 2
риф § 129, III, п. 1
риштований § 34, п. 1
риштовання § 34, п. 1
рiв § 83, п. 2, 2

- рівень* § 9, п. 3, 1, а
Рівне § 148; § 152, п. 3, прим.
рідний § 101, 1
Ріска § 149, п. 4, 1, в
рієлтор § 129, I, п. 2; § 130, п. 1
ріж § 116, п. 2, 2
ріжмо § 116, п. 2, 2
ріжте § 116, п. 2, 2
Різдовó § 53, п. 3
різдвяний § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
Різдвяний піст § 53, п. 3
різкий § 26, п. 2, 1, а, прим.
різко § 26, п. 2, 1, а, прим.
різноспрямований § 40, п. 1, 2, в
різьбáр § 27, п. 3
різьбяр § 27, п. 3
різьбярство § 27, п. 3
рік § 21, 1
ріка Дніпрó § 37, п. 2, 2
рік у рік § 41, п. 2, 2
рілля § 30, п. 1, 2
Ріо-де-Жанейро § 50, п. 2, прим.; § 154, п. 3, 5
Ріо-Негро § 50, п. 4, прим.; § 154, п. 3, 3
ріс § 115, п. 9, прим. 1
річ § 66, III
Річард § 129, I, п. 3
Річард Лéвое Сéрце § 49, п. 9, 2; § 146, п. 1, 1; п. 5; § 147, п. 4, 1
річечка § 32, п. 8
-річний —125-річний § 40, п. 2, 3, а; *90-річний* § 40, п. 2, 3, б
річний § 21, п. 1
-річчя — 750-річчя § 36, п. 1, 6, прим.
Рішельé § 132
р. н. § 62, п. 1
р-н § 62, п. 2
робів-робів § 35, п. 6, 1
робінзón § 49, п. 5
робітнік § 9, п. 1, 2
робітнікí § 91, п. 1
робітників § 89, п. 1
робітнику § 87, п. 1
робітніць § 76, 1
робітніче § 87, п. 1
роблю (парадигма) § 115, п. 1, II
рóблячи § 115, п. 6, 3, прим. 1, 2
робóта § 9, п. 1, 2
рóву § 82, III, п. 2, 5; § 83, п. 2, 2
рогáлика § 82, III, п. 1, 2, i
Рогачóво § 149, п. 2, 3
родзінка § 129, III, п. 1
родíни § 69, 1
рóді § 86, п. 1, 1, прим. 1
родовóду § 82, III, п. 2, 7
Рóдосу § 82, III, п. 2, 5
рóду § 82, III, п. 1, 2, г
роду § 86, п. 1, 1, прим. 1
рóєм § 85, п. 1
Рожіценський райón § 50, п. 8
розвінений § 119, п. 2, 2, прим., 1
розвінути § 119, п. 2, 2, прим., 1
розвінутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
розгін § 9, п. 3, 5, г
розгніждження § 115, п. 6, 3
розграфіти § 18
розграфлений § 18; § 115, п. 6, 3, прим. 1, 1
роздоріж § 89, п. 2
роздоріжжю § 83, п. 2, 1
роздоріжжя § 9, п. 3, 2, в; § 88, п. 3; на *роздоріжжі* § 86, п. 1, 2; на *роздоріжжях* § 93
роздоріжжям § 85, п. 2; § 90
роздоріжжями § 92, п. 1
роззбрóти § 29, п. 1, 1
роззява § 29, п. 1, 1
розідрати § 9, п. 2, 1
розкáзуї § 116, п. 2, 3, прим. 3

- ро́зкіш* § 30, п. 1, 3; § 66, III
розку́шувати § 115, п. 6, 2
розма́ю § 87, п. 2
розм'я́кнути § 7, п. 1, прим.
ро́зпачу § 82, III, п. 2, 1, б
розповідáти § 116, п. 2, 3, прим. 1
розпові́сті § 115, п. 7
розрив-трава́ § 36, п. 2, 1, Б, а
розтягну́ти § 31, п. 2
ро́зтяг-стиск § 36, п. 2, 1, А, б
розумі́ти § 118
розхита́ти § 31, п. 2
розхо́дження § 115, п. 6, 3
ро́зчин § 31, п. 2
роз'ю́шити § 7, 4
рокі́ — *40-ві ро́кі ХХ ст., 90-ті ро́кі ХХ ст.* § 35, п. 6, 7
ро́ку § 82, III, п. 1, 2, д
Романі́шин § 87, п. 4; § 142, п. 3, прим. 3; *Романі́шин* (парадигма) § 142, п. 3
Романі́шине § 87, п. 4
Ромáнів § 87, п. 4
романі́ст § 32, п. 14
Ромáнове § 87, п. 4
ромáн «Сто ро́ків са́мóтності» § 55, п. 3
романті́зм § 32, п. 14
ромáнтик § 32, п. 1, прим.
Ромні́ § 152, п. 2
Россі́ні § 129, I, п. 3; § 140, 4
рості́ § 9, п. 1, 1, е
Ростóв-на-Донú § 152, п. 6; § 154, п. 3, 5
ростóвський-на-Донú § 154, п. 3, 5
Рось § 148
рот § 9, п. 2, 1, прим. 1
ро́та § 82, III, п. 1, 2, е
Ро́цино § 150, п. 2
ро́ю § 82, III, п. 2, 2
роя́ль § 126
рр. § 62, п. 1; § 155, п. 2
р/р § 62, п. 4; § 165, п. 3, а
Рті́щеве § 149, п. 4, 3, д
Рúдбек § 128, п. 4
Рúдольштадт § 154, п. 2, 5
рудольшта́дтський § 154, п. 2, 5
Руже́ § 138, п. 1, 1
ру́їна § 3, п. 1; § 129, II
рука́ § 14, п. 1; *на рука́х* § 80; *у руці́* § 73
рука́ва § 88, п. 3
рукаві́ § 88, п. 3
руко́пису § 82, III, п. 2, 7
Руму́нія § 50, п. 6
рум'я́ний § 7, п. 1
Рум'я́нцев § 144, п. 12
русáлка § 49, п. 7, 2, прим. 1
Рúсі́ § 95, п. 1, прим. 1
Рúсін § 142, п. 3, прим. 3
русі́ни § 88, п. 1, прим.
Рúси́ном § 85, п. 3, 1, прим.
Рúсі́ § 95, п. 1; 4
Руссо́ § 128, п. 3
Рúсю́ § 95, п. 3, 1
Русь § 95, п. 1, прим. 1; § 153, п. 2, 3
«Рúська пра́вда» § 55, п. 3, прим. 2
ру́ський § 153, п. 2, 3
Руф § 140, 9, прим.
ру́ху § 82, III, п. 2, 1, в
руча́ю § 82, III, п. 2, 5
ру́ченька § 26, п. 2, 1, б
ру́чка § 14, п. 1
руш § 116, п. 2, 2
ру́шмо § 116, п. 2, 2
руши́нік § 21, п. 2
руши́ниця § 21, п. 2
ру́ште § 116, п. 2, 2
Р. Х. § 62, п. 1

- рюкзák* § 4, п. 2; § 138, п. 2, 2
Рјóмін § 144, п. 12, прим.
рјóмсати § 7, п. 2, прим.
рјош § 4, п. 2; § 138, п. 2, 2
рябий § 7, п. 2, прим.
ряд § 4, п. 2; *2-й ряд* § 35, п. 6, 7;
7-й ряд § 35, п. 6, 7
рядок — *3-й рядок* § 35, п. 6, 7
Рязáнь § 151, п. 1, прим.
рјáсно § 4, п. 2
- С**
- с.* § 62, п. 1
с § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
Саарбрјюкен § 137
Сáва § 32, п. 11; § 66, I; § 67, I,
 п. 1
Саваóф § 53, п. 1
Сáвич § 32, п. 11
Сáвівна § 32, п. 11
Сáвович § 32, п. 11
Савóя § 126
саджáти § 115, п. 6, 2
сади́ти § 15
саджá § 82, III, п. 2, 2, а
*Садóве товари́ство «Лісовá
 поляна»* § 54, п. 4
сáду § 82, III, п. 2, 2, а
сажá § 82, III, п. 2, 5
Сáзерленд § 124, п. 2
Саї́д § 129, II
сакво́яж § 126
Салáсьєв § 144, п. 13, 1, а
Салгі́ра § 82, III, п. 1, 2, к
Салóніки § 152, п. 2
сáмий, самій § 113, прим. 1
самі́тний § 102, 1
сам на сáм § 41, п. 2, 2
самобу́тній § 33, п. 1; § 102, 1
самовиховáння § 35, п. 2, 1
самовчи́тель § 35, п. 2, 1
- самостійні́сть* § 66, III
самóтний § 102, 1
самохі́д § 9, п. 3, 5, д; § 36, п. 1, 1
самохі́дний § 9, п. 3, 5, д; § 40,
 п. 1, 1
самохі́ть § 41, п. 1, 8
сам (самá, самі) § 113, прим. 1
Сан- § 50, п. 4
сане́й § 100, п. 2, 1
сáни § 100, п. 1, 1; п. 4, 1
саніта́рний день § 52, п. 2
Санкт- § 50, п. 4
Санкт-Гáллен § 154, п. 3, 4
Санкт-Петербу́рг § 50, п. 4
Сан-Марті́н § 146, п. 1, 4, прим. 1
Сан-Сальвадо́р § 154, п. 3, 4
Санта- § 50, п. 4
Сáнта-Бáрбара § 50, п. 4
Сáнта-Клáра § 154, п. 3, 4
санті́ма § 82, III, п. 1, 2, е
Сан-Франці́ско § 50, п. 4
саньмі́ § 100, п. 5, 3
сáням § 100, п. 3, 1
саня́ми § 100, п. 5, 3
Сапу́н-гора́ § 37, п. 1, 2
Сара́єво § 150, п. 2; § 152, п. 3,
 прим.
сарáю § 82, III, п. 2, 5
Сарді́нія § 129, III, п. 5
Сату́рн § 51
Сáуті § 124, п. 2
сая́ни § 50, п. 12
св. § 62, п. 1
сва́тівський § 153, п. 2
Сва́тове § 85, п. 3, 2; § 152, п. 3,
 прим.; § 153, п. 2
сва́тове § 93
Сва́товим § 85, п. 3, 2
Сва́ха § 22, 5
сва́ха § 12, п. 1
сва́шин § 22, 5

- Свєкор* § 142, п. 1
свєкрўха § 33, п. 3; § 66, II, б
свєкрўшин § 33, п. 3
свєкрўшисько § 66, II, б
свєкрўшище § 68, II, прим.
Свенціцький § 144, п. 9, 2
свердлілїно-довбальний § 40, п. 2,
 2, а
свердлілїно-шлифувальний § 40,
 п. 2, 2, а
свєтра § 82, III, п. 1, 2, и
свиней § 76, 2; § 78, 1, прим.
свіні § 78, 1, прим.
свиноматка § 35, п. 2, 3
свинопас § 35, п. 2, 3
свинцево-мідний § 40, п. 2, 2, а
свиньмі § 79, 3
свиня § 30, п. 1, 5, прим.
свінями § 79, 3
свистати § 115, п. 4
Свідзінський § 144, п. 13, 2,
 прим. 1
свідомості § 95, п. 4
Свіжа § 82, III, п. 1, 2, к
свіжий § 101, 1
свіжисінький § 26, п. 2, 1, б
свіжість § 32, п. 3
свіжозрубаний § 40, п. 1, 2, в
свіжоскопаний § 40, п. 1, 2, в
свій § 110
Свір § 152, п. 1, III
світ § 27, п. 3
Світлана § 143; § 144, п. 1
світловодолікування § 36, п. 1, 8
світлопоглинальний § 40,
 п. 1, 2, б
світлофór § 67, II, п. 1
Світовий конгрєс українців § 52,
 п. 2
Світозар § 143, п. 2, прим. 2
світу § 82, III, п. 2, 5
- Світязь* § 152, п. 1, II
Світязю § 82, III, п. 2, 5
свобод § 76, 1
сво́лока § 82, III, п. 1, 2, ж
Свьóнтєк § 144, п. 9, 2
Свя́дек § 144, п. 11; п. 13, 2,
 прим. 1
святá великомучениця Варв́ара
 § 53, п. 2, прим. 1
Святá Трійця § 53, п. 2; прим. 1
Святвє́чір § 35, п. 5, 1
Святé Письмó § 53, п. 4
святій § 53, п. 2, прим. 1
святій Пантелеймóн § 53, п. 2,
 прим. 1
Святійший Патрі́арх Київський і
всієї Русї-України § 53, п. 6
святко́вий § 33, п. 6
св́ято § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
Святóго Ду́ха § 82, III, п. 2, 1, г
Святóшина § 82, III, п. 1, 2, к
Святóшином § 85, п. 3, 2
св́яту § 83, п. 2, 1
св́яцє́нный § 29, п. 3, 2
св́яцє́нник § 29, п. 3, 2
св́яцє́нника § 82, III, п. 1, 1
с.-г. § 62, п. 3
с.-д. § 62, п. 3
сє́бе § 113, прим. 2
сє́бе (до сє́бе) (парадигма)
 § 109
сє́бто § 43, п. 1
Севастóполь § 148, прим.; § 154,
 п. 2, 5
севастóпольський § 154, п. 2, 5
Севі́ля § 129, I, п. 4; § 139, 1
Седáн § 50, п. 5, прим.
Сє́длачек § 144, п. 2
сей § 111
сейл § 121, п. 1, 1
сейм § 54, п. 5, прим. 4

- Сéйму* § 82, III, п. 2, 5
секвóя § 126
секретáр § 27, п. 1; § 56, прим. 1;
 § 67, II, п. 2
секретарéві § 83, п. 1
секретарéм § 85, п. 1
секретарі § 88, п. 2
сел. § 62, п. 1
селá § 82, I
сéла § 93; *у сéлах* § 93
сéлам § 90
сéлами § 92, п. 1
сéлиця § 91, п. 2
сéлицях § 93
Селігér § 149, п. 4, 1, в
Сéлiнджер § 134
селó § 1; 9, п. 1, 1, б; п. 1, 2; § 67,
 II, п. 1, прим.; § 84, п. 2; § 86,
 п. 2, 2, прим. 1; *на селі* § 86,
 п. 1, 2; п. 2, 2, прим. 1
селó Івáна Франкá § 154, п. 1, 4
селóм § 85, п. 1
селó Михáйло-Коцюбiнське § 154,
 п. 1, 4
селó Мóринці § 37, п. 2, 2
селу́ § 83, п. 2, 1
селян. § 62, п. 1
селян § 89, п. 1, прим.
селяни § 88, п. 1, прим.
селянськ. § 62, п. 1
селянський § 27, п. 2; § 62, п. 1
Сем § 134
семафóр § 67, II, п. 1
Семéн § 143; § 144, п. 1
Семенiшин § 83, п. 2, 2, прим.
Семенiшиновi § 83, п. 2, 2, прим.
Семенiшину § 83, п. 2, 2, прим.
Семéнов § 144, п. 4, 2
Семéново § 149, п. 2, 2
сéмеро § 105, п. 10
семéстр § 127
семигiрський § 154, п. 2, 2
Семигóри § 154, п. 2, 2
семидéнний § 35, п. 3, 2, а
семимiльярдний § 38, п. 1, 2
Семипалáтинськ § 149, п. 4, 3, г
Семипiлки § 154, п. 2, 2
семипiлкiвський § 154, п. 2, 2
семиразвий § 40, п. 1, 2, е
Семирiчна вiйна § 52, п. 1
семирiчний § 101, 1
Семьóркин § 144, п. 4, 2
Сен- § 50, 4
сенáт § 54, п. 5, прим. 4
сенбернáр § 50, п. 12
Сен-Готáрд § 154, п. 3, 4
Сенкéвич § 144, п. 2; п. 6, 2
Сен-Лó § 50, п. 4
Сен-П'éру § 82, III, п. 2, 5
Сен-Симóн § 146, п. 1, 4, прим. 1
Сент- § 50, п. 4
Сент-Бéв § 146, п. 3, 2
Сент-Джéймс-стрiт § 140, 7
Сент-Джóнс § 50, п. 4
Сент-Луiс § 154, п. 3, 4
сеньйóр § 139, п. 1
сер § 87, п. 4, прим. 5
Серакóвський § 144, п. 2
сервáнта § 82, III, п. 1, 2, з
Сергiевi § 83, п. 1
Сергiївна § 32, п. 11
Сергiй (парадигма) § 143, п. 2
Сергiя § 82, III, п. 1, 1
сéрдéнько § 32, п. 9
сердéць § 89, п. 2
сéред § 9, п. 2, 3
середнi вiкi § 52, п. 2, прим. 3
середнiй § 102, 1
середньоверхньонiмéцька § 40,
 п. 1, 2, г
середньовiччя § 35, п. 1; § 52, п. 2,
 прим. 3

- середньодобовий* § 35, п. 1
середньонижньонімецька § 40,
 п. 1, 2, г
серйозний § 138, п. 2, 1
сёрфінг § 122, п. 1; § 135
сёрфінга § 82, III, п. 2, 4
сёрфінгу § 82, III, п. 2, 4
сёрцеві § 83, п. 2, 1
серць § 89, п. 2
сёрцю § 83, п. 2, 1
Сесіль § 140, 9, прим.
сесія § 54, п. 6
сесія Хмельницької міськради
 § 54, п. 6
сестрі — *сестри* § 69, 2, прим.
сестро § 74, 1
Сибіру § 82, III, п. 2, 5
сиваський § 153, п. 2, 3
Сиваши § 153, п. 2, 3
Сивокінь § 146, п. 4
Сідір § 143, п. 2, прим. 1
сидіти (парадигма) § 115, п. 3, 1
сидять § 120, п. 1
сидячі § 120, п. 1
сізій § 101, 1
Сізрань § 149, п. 5; § 152, п. 1, III
Сикстінська капела § 55, п. 2
Сиктивкар § 149, п. 5
сіла-силенна § 35, п. 6, 2, г
силенний § 29, п. 3, 1
силуэт § 129, I, п. 3; III, п. 1
сильнодійний § 40, п. 1, 2, в
сименталка § 50, п. 12
Симеон § 144, п. 6
Симоненко § 142, п. 1
Симоненкові Олесью Андрійовичу
 § 83, п. 1, прим.
симпозіум § 54, п. 6
симфонічний § 33, п. 2
синагога § 122, п. 1
Синельникове § 152, п. 3, прим.
сіній § 102, 3; *сіній* (парадигма)
 § 103
синіти (парадигма) § 115,
 п. 3, 2, б
синіший § 104, п. 1, 1
сінку § 87, п. 1
сінові § 83, п. 1
сінтаксису § 82, III, п. 1, 2, в
синтаксичний § 33, п. 2
сінтезу § 82, III, п. 2, 1, в
сіну § 87, п. 1
сінього § 26, п. 1, 2
сіньюокий § 35, п. 1
сінью-сінью § 35, п. 6, 1
сіньювіт § 36, п. 1, 2
сінюватий § 33, п. 7
сип § 116, п. 2, 2
сіпмо § 116, п. 2, 2
сіпте § 116, п. 2, 2
сир § 67, II, п. 1; § 82, III, п. 2, 9,
 прим.
Сиракузи § 129, III, п. 6; § 153,
 п. 2, 1
сиракузький § 153, п. 2, 1
Сирдар'я § 50, п. 4, прим.; § 154,
 п. 3, 3
«Сирець» § 50, п. 14
сирієць § 129, III, п. 6
сирітство § 19, п. 2
сирітський § 19, п. 2
Сірія § 129, III, п. 6
сирка § 82, III, п. 2, 9, прим.
сир «Королівський» § 58, п. 1
сирку § 82, III, п. 2, 9, прим.
сировар § 35, п. 2, 1
сіро-ковбасний § 40, п. 2, 2, в
сирота § 19, п. 2; § 66, I; § 67, I,
 п. 1
система § 129, III, п. 1
системи обміну повідомленнями
«Вайбер», «Телеграм» § 54, п. 7

- ситро́* § 140, 5
сітцевий § 33, п. 6
Сици́лія § 129, III, п. 6
Сіа́м § 129, I, п. 2
сі-бемоль § 36, п. 2, 1, Б, В
сі-бемольний § 40, п. 2, 1
сіва́ § 67, I, п. 1
Сідне́й § 129, I, п. 4
сієста § 130, п. 1
сік — *у соку́* § 86, п. 2, 2
сіл § 89, п. 2
Сілітоу § 133
сіллю § 95, п. 3, 1
сіль § 30, п. 1, 3; § 66, III; § 95, п. 1, прим. 1
сільра́да § 61, п. 1, 2
сільські́й § 9, п. 1, 2; § 26, п. 1, 3
сільськогосподарський § 40, п. 1, 2, а
сім § 9, п. 1, 1, а
сімдеся́т § 105, п. 4
сімдеся́тий § 106, п. 1
сімдесятирі́ччя § 35, п. 5, 5
сіме́й § 76, 2
сіменем § 98, п. 4
сімені § 98, п. 2; 3; 5
сім'єю́ § 72
сім'ї́ § 69, 2; § 70; § 73
сім'ї́ § 69, 2, прим.
сім'ї́ § 75, п. 1; § 76, 2; § 78, 2; § 98, п. 5
сім'їв § 99, п. 2
сімна́дцять § 105, п. 3
сім (парадигма) § 105, п. 2
сімсот § 105, п. 5
сімсотсорока́річчя § 35, п. 5, 5
Сімферополь § 148, прим.
сім'ю́ § 71
сім'ю́ § 98, п. 3; 5
сім'я́ § 67, I, п. 2
сі́м'я́ § 98, п. 1; 2; 5; § 99, п. 1; 4
сі́м'ядо́ля § 35, п. 3, 2, в
сі́м'ям § 77, 2; § 98, п. 4; § 99, п. 3
сі́м'ями § 79, 2; § 99, п. 5
сі́м'япро́від § 35, п. 3, 2, в
сі́м'ях § 80; § 99, п. 6
Сіндо́ Абе́ § 49, п. 4
сіне́й § 100, п. 2, 1
сіне́шній § 33, п. 1; § 102, 2
сіни́ § 100, п. 1, 1
сінокі́с § 36, п. 1, 1
сіньми́ § 100, п. 5, 3
сіням § 100, п. 3, 1
сір § 87, п. 4, прим. 5
сірий § 101, 1
сірководне́вий § 40, п. 1, 1
сіро-голуби́й § 40, п. 2, 2, г
Сі Цзіньпін § 49, п. 3
сі́чня § 82, III, п. 1, 2, д
«СіЧ» («Сло́во і Час») § 61, п. 3, прим. 3
сі́яний § 119, п. 2, 1
сі́яти (парадигма) § 115, п. 3, 2, в
Скадо́вськ § 153, п. 2
скадо́вський § 153, п. 2
скаже́ний § 29, п. 3, 2, прим.
ска́заний § 29, п. 3, 2, прим.
ска́зати § 31, п. 1
скака́ти § 11, п. 1
Скандина́вія § 129, III, п. 5
скандина́вський § 129, III, п. 5
Скандина́вський півострів § 154, п. 1, 2
Скандина́вські краї́ни § 50, п. 7
скелелаз § 35, п. 2, 3
скеле́та § 82, III, п. 1, 2, е
Скита́лець § 144, п. 13, 2
скі́льки § 114, прим.
скла́ду § 82, III, п. 1, 2, г

- скла́сти* § 31, п. 1
скля́р § 67, II, п. 3
Ско́п'є § 149, п. 1, 1; § 151, п. 1
скопй́ований § 119, п. 2, 1
Скори́на § 144, п. 8
Скорохо́д § 146, п. 2, 3
ско́чити § 11, п. 1
скра́ю § 41, п. 1, 2
скрипа́лева § 33, п. 6, б
скрипа́леве § 33, п. 6, б
скрипа́ль § 32, п. 3; § 33, п. 6, б
скри́нити § 31, п. 1
культу́ра «Мисли́тель» § 55, п. 3
скуповува́ний § 34, п. 2
скуповува́ння § 34, п. 2
скуповува́ти § 34, п. 2
слабко́натягну́тий § 40, п. 1, 2, в
сла́бнути § 115, п. 9, прим. 2
сла́ва Бо́жа § 53, п. 2
Славу́тич § 50, п. 6, прим.
сла́ти § 28; *сла́ти* (парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
сла́ва Зари́чна ра́ння § 59, п. 3
слів § 89, п. 2
слівце́ § 9, п. 3, 1, в
слі́д § 27, п. 3
слізьмі́ § 79, 3
сліпий § 101, 1
сліпоглу́хоні́мий § 40, п. 1, 2, г
сліпу́чо-бі́лий § 40, п. 2, 2, г
«слобожа́нець» § 58, п. 2
Слобожа́ницина § 50, п. 6, прим.
слова́к § 153, п. 2, 2
слова́цький § 153, п. 2, 2
словече́чко § 9, п. 3, 1, в; § 32, п. 8
сло́ві § 86, п. 1, 2
словни́к § 9, п. 3, 5, е
сло́во § 9, п. 1, 1, б
«Сло́во о полку́ Ігоре́вім» § 55, п. 3, прим. 2
службо́вий § 33, п. 6
слуха́ч § 67, II, п. 3
слухача́м § 90
слухаче́м § 85, п. 1
слухачі́ § 88, п. 2
слуха́чу § 87, п. 1
сльо́зами́ § 79, 3
см § 62, п. 1
сма́ртгоди́нник § 35, п. 5, 2
сма́ртка́рта § 35, п. 5, 2
сме́рте § 95, п. 5
сме́рти § 95, п. 1, прим. 1
сме́рть § 9, п. 2, 2
сме́рчу § 82, III, п. 2, 1, г
Сми́рне́нський § 144, п. 11
Сми́рно́в § 144, п. 7, 3, б
сміе́ться § 115, п. 6, 3, прим. 2
Смі́ла § 152, п. 3, прим.
смі́ттезби́ральний § 35, п. 2, 4
смі́ттеочи́сний § 40, п. 1, 2, б
смі́х § 27, п. 3
смію́чись § 120, п. 2, прим.
смію́чіся § 120, п. 2, прим.
смо́кінг § 133
Смо́ллетт § 128, п. 3
смоля́р § 67, II, п. 3
смо́рід § 9, п. 2, 3
сморо́дина Софі́ївська § 59, п. 3
Смо́трича § 82, III, п. 1, 2, к
смс-повідо́млення § 35, п. 6, 8
сму́тку § 82, III, п. 2, 1, в
сму́ток § 9, п. 2, 1
сні́г § 27, п. 3; *на снігу́* § 86, п. 2, 2
Снігі́р § 142, п. 1
Снігу́р § 142, п. 1
снігу́р § 67, II, п. 1
снігу́рі § 67, II, п. 1
сні́п § 27, п. 3
Сно́у § 133; § 140, 6
сно́уборд § 133
сну́ § 82, III, п. 2, 1, б

- Снятина* § 82, III, п. 1, 2, к
Соболь § 144, п. 13, 1, в
собо́рність § 66, III
собо́р Сан-Ма́рко § 55, п. 2, прим.
собо́р Свято́го Петра́ § 53, п. 2,
 прим. 1; § 55, п. 2, прим.
совеня́ § 32, п. 7
Сове́р § 126
со́коле § 87, п. 3
соко́лика § 82, III, п. 1, 1
соколо́нько § 26, п. 2, 1, б
солда́тів § 89, п. 1
солда́тський § 22, 1
солда́тчина § 22, 1
солева́р § 36, п. 1, 1
Солже́ніцин § 144, п. 7, 3, г
со́ли § 95, п. 1, прим. 1
со́лі § 95, п. 1; 4
соли́рувати § 34, п. 3
со́ло § 121, п. 1, 1
Солове́й § 142, п. 1
солов'е́ві § 83, п. 1
солов'е́м § 85, п. 1
солов'і́ § 7, п. 1; § 88, п. 2
солов'і́в § 89, п. 1
солов'і́ний § 33, п. 4
Солови́ов § 8, п. 1, 2; § 144, п. 4, 1;
 п. 12
Солови́ово § 149, п. 2, 1
Солови́ов-Се́дій § 144, п. 11
солов'ю́ § 83, п. 1
со́лод § 9, п. 2, 3
солдо́ший § 104, п. 1, 1
Соломі́е § 74, 2
Соломі́н § 33, п. 3
Соломі́я § 33, п. 3; *Соломі́я* (пара-
 дигма) § 143, п. 1
солемоподрібно́вальний § 40, п. 1,
 2, б
Соло́ха § 143, п. 1, прим. 1
со́ль-діе́з § 36, п. 2, 1, Б, в
- Соль-Іле́цьк* § 154, п. 3, 4
со́ль-іле́цький § 154, п. 3, 4
сом § 66, II, б
Сомалі́ § 129, I, п. 4
сомалі́йський § 129, I, п. 4
сомелье́ § 140, 3
Со́ми § 100, п. 1, 1
со́мисько § 66, II, б
Сомко́ва До́ліна § 154, п. 1, 1
сон § 9, п. 2, 1; § 84, п. 2
сон-трава́ § 36, п. 2, 1, Б, в
Со́нце § 51, прим.
со́нце § 21, 1; § 51, прим.
сонцесто́яння § 35, п. 3, 2, б
со́нцю § 83, п. 2, 1
со́нячний § 21, п. 1
со́няшник § 21, п. 2
со́няшника § 82, III, п. 2, 9, прим.
со́няшнику § 82, III, п. 2, 9, прим.
со́рок § 105, п. 7
сорока́ § 105, п. 7
сорокаго́дінний § 40, п. 1, 2, е
сорокаде́нний § 40, п. 1, 2, е;
40-де́нний § 40, п. 2, 3, в
сорокарі́чний § 35, п. 3, 2, в; § 35,
 п. 5, 5
сороко́вий § 106, п. 1
Сорокоду́би § 154, п. 2, 2
сорокоду́бський § 154, п. 2, 2
со́рому § 82, III, п. 2, 1, б
со́рту § 82, III, п. 2, 1, г
со́сен § 76, прим. 1
со́сна § 76, прим. 1
со́сон § 76, прим. 1
Со́тбі § 124, п. 2
со́тий § 106, п. 1
со́тня § 9, п. 2, 1
Софíйн § 33, п. 3
Софíя § 33, п. 3
Со́хо-скве́р § 154, п. 3, 4
соцзабезпе́чення § 35, п. 5, 1

- Соціал-демократична партія України § 54, п. 2
соціал-демократичний § 40, п. 2, 1
соціалізм § 129, I, п. 2
Соціалістична Республіка В'єтнам § 50, п. 6
соціал-патріотичний § 40, п. 2, 1
соціал-нацифістський § 40, п. 2, 1
соціально активний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
соціально небезпечний § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
соціально свідомий § 40, п. 1, 2, в, прим. 1
соціологія § 121, п. 1, 1; § 129, I, п. 2
соціосфера § 35, п. 5, 2
соцстрах § 9, п. 2, 5; § 35, п. 5, 1
соцстрахівський § 9, п. 2, 5; § 35, п. 5, 1
сочинський § 153, п. 1
Сочи § 153, п. 1
союзу § 82, III, п. 2, 3
спа § 140, 2
спалахнути § 31, п. 1
спам § 134
спанієль § 59, п. 1
спасенний § 29, п. 3, 2
Спаситель § 53, п. 2
Спасівка § 53, п. 3
Спас-Клепики § 154, п. 3, 4
спати § 115, п. 3, 1
спекті § 14, п. 3
спереду § 41, п. 1, 2
Супер-Шмідт § 35, п. 5, 3, прим. 3
спершу § 41, п. 1, 5
спец. § 62, п. 1
спецвіпуск § 9, п. 2, 5; § 35, п. 5, 1
спецзавдання § 35, п. 5, 1
спецкór § 9, п. 2, 5
спецодяг § 9, п. 2, 5
спечений § 14, п. 3; § 29, п. 3, 2, прим.
спінно-черевний § 40, п. 2, 2, а
спирт § 129, I, п. 6
спиртівка § 32, п. 12
спирту § 82, III, п. 2, 6
співавт. § 62, п. 1
співака § 82, III, п. 1, 1
співали б § 44, п. 1, 12
співачка § 32, п. 4
співробітникамі § 86, п. 3, 2, прим. 1
співробітнику § 86, п. 3, 2, прим. 1
спідлоба § 41, п. 1, 7
спідній § 102, 1
спік § 120, п. 2
спікши § 120, п. 2
спілка § 26, п. 1, 3, прим.
спілчанський § 26, п. 1, 3, прим.
спільник § 26, п. 1, 3
сплять § 120, п. 1
сплячі § 120, п. 1
співна § 41, п. 1, 4
співкою § 82, III, п. 2, 1, в
Сполучені Штати Америки § 50, п. 6
спортивний клуб «Сокіл» § 54, п. 5
спортмайданчик § 35, п. 5, 1
способу § 82, III, п. 1, 2, г; п. 2, 1, г
спостерегти § 11, п. 2
спостерігати § 11, п. 2
спочатку § 41, п. 1, 2
справжній § 33, п. 1; § 102, 2
сприйнять § 89, п. 2
сприяння § 32, п. 5
сприяти § 32, п. 5
спросоння § 30, п. 1, 4
спроста § 41, п. 1, 4

- спрощення* § 115, п. 6, 3
сп'яніти § 7, п. 1, прим.
сп'яну § 41, п. 1, 4
сп'ястіся § 31, п. 1
ссавиці § 29, п. 4
ссати § 29, п. 4
ст. § 62, п. 1; § 155, п. 2
ста § 105, п. 7
став § 116, п. 2, 2; § 120, п. 2; *на*
ста́ві, на ставу́ § 86, п. 1, 1,
 прим. 1
ставку́ § 86, п. 2, 1
ста́вмо § 116, п. 2, 2
ста́вте § 116, п. 2, 2
ста́вши § 120, п. 2
ста́снь § 10, п. 1
стакáто § 128, п. 1
сталебетон § 36, п. 1, 3
сталерозливний § 40, п. 1, 2, б
ста́лі § 95, п. 1
ста́на § 82, III, п. 2, 9, прим.
Станові́й § 150, п. 1
ста́ну § 82, III, п. 2, 9, прим.
ста́нція Устінівка § 50, п. 13
ста́нь § 116, п. 2, 3
ста́ньо § 116, п. 2, 3
ста́ньте § 116, п. 2, 3
Станюко́вич § 144, п. 7, 3, г
Ста́ра́ Пласти́на § 154, п. 1, 1
Ста́рий За́віт § 53, п. 4
Старокостянти́нів § 154,
 п. 2, 1
ста́рост § 76, 3
Ста́рост § 76, 3
ста́рости, старости́ § 76, 3
старості́в § 76, 3
Ста́рості́в § 76, 3
ста́рший § 101, 1
статéй § 76, 2
ста́ти § 11, п. 1
статтéю § 72

- статті* § 70; § 73; § 75, п. 1;
 § 76, 2
статтjó § 71
статтjá § 30, п. 1, 2
статтjам § 77, 2
статтjами § 79, 2
статтjах § 80
ста́тус-кво § 35, п. 6, 11
Стату́т ООН § 55, п. 1
ствóрений § 119, п. 2, 1
стежкáх § 80
сте́жці § 73
стелі́ти § 28; *стелі́ти* (парадиг-
 ма) § 115, п. 3, 2, ж
Стенда́ль § 142, п. 1, прим. 3
Степа́не § 87, п. 3
Степані́шин § 87, п. 4
Степані́шине § 87, п. 4
Степані́шинові § 83, п. 2, 2,
 прим.
Степані́шину § 83, п. 2, 2, прим.
Степа́нов § 144, п. 2
Степа́н Ті́гряча Смерть § 146,
 п. 1, 1; п. 5
Степанчу́к § 27, п. 6
сте́пів § 89, п. 1
степ — *сте́пу* § 82, III, п. 2, 5;
 у *сте́пу* § 86, п. 2, 2
стерегті́ § 9, п. 3, 3
стереоапарату́ра § 35, п. 3, 1
стереоекра́н § 36, п. 1, 4
стері́г § 115, п. 9, прим. 1
стері́гся § 115, п. 9, прим. 3
Стеф'ю́к § 7, п. 1
стида́ § 82, III, п. 2, 1, б
стідю́ § 82, III, п. 2, 1, б
стиль § 84, п. 2
стиль ба́ро́ко § 52, п. 1
стильові́й § 33, п. 6
сті́мул § 129, III, п. 1
стира́ти § 11, п. 2

- Стіру* § 82, III, п. 2, 5
стіжок § 9, п. 3, 1, а
стій § 116, п. 2, 1
стіймо § 116, п. 2, 1
стійте § 116, п. 2, 1
стіл § 84, п. 2; *на столах* § 93; *при столі* § 86, п. 1, 1
стілки § 114, прим.
стілки-то § 44, п. 3, 1
стільця § 82, III, п. 1, 2, з
стільчика § 82, III, п. 1, 2, з
сто § 105, п. 7
стовбватий § 33, п. 7
стовбур § 67, II, п. 1
стовкті § 31, п. 1
стогону § 82, III, п. 2, 1, в
стодвадцятип'ятирічний § 40, п. 1, 2, е
стоїк § 129, II
Стоїч § 144, п. 6
Стокгольм § 128, п. 4
стола § 82, III, п. 2, 5
Столаць § 151, п. 2, 1
Столетов § 144, п. 3, 4
столітровий § 40, п. 1, 2, е
XXI століття § 106, п. 2
столу § 82, III, п. 2, 5
столяр § 67, II, п. 1
столярно-теслярський § 40, п. 2, 2, а
стомертовий § 35, п. 3, 2, г
стоміти § 18
стомлений § 18
стоп'ятдесятиріччя § 36, п. 1, 6
сторінка § 9, п. 3, 2, а; § 27, п. 3, прим.; *120 сторінка* § 106, п. 2
сторіччя § 30, п. 1, 1; § 35, п. 3, 2, г; п. 5, 5; § 36, п. 1, 6
сторож § 9, п. 2, 3; § 33, п. 6, б; § 67, II, п. 3
стороже § 87, п. 3
сторожева § 33, п. 6, б
сторожеве § 33, п. 6, б
сторонá § 9, п. 3, 2, а
сторонній § 102, 1
стортинг § 54, п. 5, прим. 4
Стохід § 148
стояти § 9, п. 1, 1, д; § 11, п. 1; § 115, п. 3, 1; § 118
стоячий § 119, п. 1, 1
стравохід § 9, п. 3, 5, д
стравоходу § 82, III, п. 1, 2, е
Страсбург § 153, п. 2, 1
страсбурзький § 153, п. 2, 1
Страсна п'ятниця § 53, п. 3
Страсний тиждень § 53, п. 3
Страхолісся § 154, п. 2, 4
страхоліський § 154, п. 2, 4
страху § 82, III, п. 2, 1, б
страшений § 29, п. 3, 1
страшено § 29, п. 3, 1
стремена § 88, п. 3
стрибка § 82, III, п. 2, 1, в
Стрійський парк § 50, п. 11
стрімувати § 1
Стрію § 82, III, п. 2, 5
стрілець § 19, п. 1, 1
стрілецький § 19, п. 1, 1
стрімголов § 41, п. 1, 8
стрічкоріз § 36, п. 1, 1
струмовимірювальний § 40, п. 1, 2, б
стручок § 32, п. 13
ст.-сл. § 62, п. 3
студент § 9, п. 2, 6; § 19, п. 2; *на студенті* § 86, п. 3, 2, прим. 3; *при студентові* § 86, п. 3, 2, прим. 3; *по студенту* § 86, п. 3, 2, прим. 3
студентка § 32, п. 4
студентство § 19, п. 2
студентський § 19, п. 2

- стукну* § 115, п. 8, 2, б
стукнути § 116, п. 1, 3
стусанá § 82, III, п. 2, 1, в
Су-53 § 35, п. 6, 5
суб'єкт § 126
суб'єктник § 52, п. 2
суб'єктний § 33, п. 1
сувенір § 67, II, п. 1
суво́ю § 82, III, п. 2, 2, в;
 п. 2, 9
суглоба § 82, III, п. 1, 2, є
судди § 75, п. 1
суддів § 76, 3
суддя § 30, п. 1, 2; § 67, I, п. 2
судинно-капілярний § 40,
 п. 2, 2, а
Суец § 27, п. 7; § 153, п. 2, 2
суецький § 153, п. 2, 2
сузір'я § 51
сузір'я Великого Пса § 51
сукня § 76, прим. 1
суконь § 76, прим. 1; § 89, п. 2,
 прим.
Сум § 100, п. 2, 3
сума § 128, п. 1
Сумам § 100, п. 3, 1
Сумами § 100, п. 5, 1
Суми — у *Сумах* § 100, п. 6
сумішам § 96, п. 3
сумішами § 96, п. 4
сумішею § 96, п. 2
суміші § 95, п. 1; § 96, п. 1; у *сумі-*
шах § 96, п. 5
сумішшю § 95, п. 3, 1
сумніву § 82, III, п. 2, 1, в
Сунь Ятсєн § 146, п. 2, 5
супермаркет § 35, п. 5, 3
супермодель § 35, п. 5, 3
супермодний § 35, п. 5, 3
сусід § 33, п. 6, а
сусідній § 102, 1
сусідова § 33, п. 6, а
сусідове § 33, п. 6, а
супільно корисний § 40, п. 1, 2, в,
 прим. 1
супільно необхідний § 40, п. 1, 2,
 в, прим. 1
супільно-політичний § 40,
 п. 2, 2, а
суттєвий § 33, п. 6
суть § 26, п. 1, 1; § 115, п. 7
суфікса § 82, III, п. 1, 2, в
суфлє § 140, 3
сухар § 67, II, п. 2
сухий § 22, 5
суходолу § 82, III, п. 2, 7
Сухроб § 122, п. 4
сучасні геркулєси § 49, п. 7, 2,
 прим. 2
сушільно-сортувальний § 40, п. 2,
 2, а
сушити § 22, 5
суші § 129, I, п. 5
сформульований § 119, п. 2, 1
сфотографувати § 31, п. 1
схилити § 31, п. 1
схід § 50, п. 10
східний § 101, п. 1
східнослов'янський § 40, п. 1, 2, а
схід сонця § 51, прим.
сходам § 100, п. 3, 1
сходами § 100, п. 5, 1
сходи § 100, п. 1, 1
сходити § 15
сходів § 100, п. 2, 2
схопити § 11, п. 1
суші-бар § 36, п. 2, 1, Б, Г
Сьєрра-Леоне § 130, п. 1
сьогодні § 8, п. 2; § 27, п. 3
сьогодні-завтра § 35, 6, 3
сьогоднішній § 33, п. 1; § 102, 2
сьо́ма — *7-ма вистава* § 35, п. 6, 7

- сьоме — 7-ме завдання § 35,
п. 6, 7
сьомий § 8, 2; § 26, п. 1, 2; § 106,
п. 1
Сю § 140, 6
сюді § 4, п. 2
сюрреалізм § 128, п. 2
сядь § 116, п. 2, 3
сядьмо § 116, п. 2, 3
сядьте § 116, п. 2, 3
сяк-так § 41, п. 3, 4
Сян § 148
- Т**
- т. § 62, п. 1
т § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
табель § 121, п. 1, 2
таблід § 121, п. 1, 1
табунá § 82, III, п. 2, 2
таджік § 153, п. 2, 2
таджіцький § 153, п. 2, 2
Тажібáев § 144, п. 7, 3, а
та ін. § 62, п. 1
Таїр § 129, II
Таїсія § 123
та й § 43, п. 2, 2
Тайвáню § 82, III, п. 2, 5
Тáймс-сквер § 140, 7
так-óт § 44, п. 3, 1
таксіст § 129, III, п. 1
таксі § 129, I, п. 5; § 140, 4
тáк-то § 41, п. 3, 3
так цо § 43, п. 2, 2
талановітний § 33, п. 7
тáлію § 82, III, п. 2, 6
Тáмбóв § 153, п. 2
тамбóвський § 153, п. 2
тáмбура § 82, III, п. 1, 2, ж
тамплієр § 129, I, п. 2
танкá § 82, III, п. 2, 4
тáнку § 82, III, п. 2, 4
тáнцю § 82, III, п. 2, 4
танцювáти § 27, п. 3
Тáо Юáньмíнь § 146, п. 2, 5
Тáрáса § 82, III, п. 1, 1
Тáссо § 140, 5
тáтáр § 89, п. 1, прим.
тáтáри § 88, п. 1, прим.
тáті § 89, п. 1
тáті § 89, п. 1
Тáтіщев § 144, п. 7, 3, г
тáтів § 89, п. 1
тáтів § 89, п. 1
тáтові § 83, п. 1
тáту § 87, п. 1
тáту́ньо § 66, II, а; § 67, II, п. 2
тáтуся § 82, III, п. 1, 1
Тбíлісі § 140, 4; § 153, п. 2, 3
тбíліський § 153, п. 2, 3
твєрдження § 9, п. 2, 4
Твєрдохлєбов § 144, п. 3, 4
твій § 110
твіттер § 54, п. 7
т-во § 62, п. 1
твої § 3, п. 1
твóрений § 119, п. 2, 1
твóрення § 9, п. 2, 4
Твóрєць § 53, п. 2
твóрєць § 9, п. 3, 5, а
твóрчий § 101, 1
твóрчо § 10, п. 2, 4, прим.
т. д. § 62, п. 1
теáтр § 123; § 127
тєбе § 113, прим. 2
теїн § 129, II
Тєкерей § 128, п. 4
Тєкля § 123
телегрáму § 82, III, п. 2, 1, д
телегрáф § 121, п. 2
телефóн — телефóна § 82, III,
п. 2, 9, прим.; у телефóні § 86,
п. 1, 1

- телефону* § 82, III, п. 2, 9, прим.
телехроніка § 35, п. 5, 2
теля § 66, IV, а
телят § 99, п. 2
телята § 99, п. 1
телятам § 99, п. 3
теляткові § 83, п. 1, прим.; § 86,
 п. 3, 2; § 86, п. 3, 2, прим. 1
телятку § 83, п. 1, прим.; § 86,
 п. 3, 2, прим. 1
телячий § 101, 1
тёмно-зелений § 40, п. 2, 2, г
тёмної ночі § 41, п. 2, 3
темнуватий § 33, п. 7
темп § 67, II, п. 1
Тённессі § 128, п. 3
Теодор § 123
теорія § 123
тепер § 27, п. 1
теперішній § 102, 2
тепловоз § 9, п. 3, 5, д; § 36,
 п. 1, 1
тепло- й гідроелектростанції
 § 36, п. 2, 3
теплообмінний § 40, п. 1, 1
Терёбля (парадигма) § 68, I
Терёнь (парадигма) § 143, п. 2
Тер-Казарян § 146, п. 3, 5
тёрміна § 82, III, п. 2, 9, прим.
тёрміну § 82, III, п. 2, 9, прим.
термогідродинаміка § 36,
 п. 1, 8
термометр § 127
Тернопіль § 148, прим.; § 152,
 п. 1, II
Тернополя § 82, III, п. 1, 2, к
Тер-Ованесян § 146, п. 3, 5
терорізм § 32, п. 14
Тер-Петросян § 146, п. 3, 5
терпіль § 118, прим. 1
терпуг § 12, п. 2
- тёрти* (парадигма) § 115, п. 3, 2,
 е; п. 3, 2, ж, прим.
тёртий § 119, п. 2, 2
Теруель § 152, п. 1, II
тесати § 11, п. 2
Тесленка § 82, II
тёслів § 76, 3
тёсля § 67, I, п. 2
теслярá § 82, III, п. 1, 1
тесляре § 87, п. 3
теслярі § 88, п. 2
Тессалія § 123
Тетерева § 82, III, п. 1, 2, к
Тетерів § 148; § 153, п. 2
тетерівський § 153, п. 2
Тётчер § 134
течія Куросіо § 50, п. 11
тёца § 67, I, п. 3
т. зв. § 62, п. 1
ти (парадигма) § 108
Тибёт § 129, III, п. 5
тигр (парадигма) § 68, II; *на тїгрі,*
на тїгрові § 86, п. 3, 2, прим. 1
тїждень § 28
тижнёвий § 28
тїжня § 82, III, п. 1, 2, д
Тиміш (парадигма) § 68, II; § 143,
 п. 2; п. 2, прим. 1
Тимофеев § 144, п. 7, 3, б
тим разом § 41, п. 2, 3
тїм-то § 44, п. 3, 1
Тимчасовий уряд § 54, п. 1
тимчасово § 41, п. 1, 8
тим часом § 41, п. 2, 3
тимчасом як § 43, п. 2, 2
тїну § 82, III, п. 2, 5
тип § 129, III, п. 1
тис. § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим.,
 2, б
Тїса § 148
тїсяча § 105, п. 11

- тісяча дев'ятсот вісімдесят восьмий* § 38, п. 1, 2, прим. 1
тісяча дев'ятсот дев'яносто першого § 106, п. 2
тісяча п'ятсот § 38, п. 1, 2, прим. 1
тісяча сімсот вісімдесят дев'ятому § 106, п. 2
тисячний § 106, п. 1; *3-тисячний* § 38, п. 2
 тисячоліття — *І тисячоліття* § 106, п. 2
титан § 49, п. 7, 2, прим. 1
Титов § 144, п. 7, 3, б
тіфу § 82, III, п. 2, 1, б
тихий-тихесенький § 35, п. 6, 2, г
Тихоміров § 144, п. 7, 3, б
Тихоріцьк § 149, п. 4, 3, в
тіхо-тіхо § 35, п. 6, 1; § 41, п. 3, 5
Тиціан § 144, п. 7, 3, а
Тичініне слово § 49, п. 9, 1
тішею § 72
тіші § 69, 2; § 70; § 73
тішком-нішком § 35, п. 6, 2, а
тіщу § 71
тільки-но § 44, п. 3, 1
тільки що § 44, п. 1, 10
тіменем § 98, п. 4
тімені § 98, п. 2; 3; 5
тім'ів § 99, п. 2
тім'ю § 98, п. 3; п. 5
тім'я § 66, IV, б; § 98, п. 1; 2; п. 5; § 99, п. 1; 4; *на тім'ї* § 98, п. 5
тім'ям § 98, п. 4; § 99, п. 3
тім'ями § 99, п. 5
тім'я (парадигма) § 68, IV; *на тім'ях* § 99, п. 6
т. ін. § 62, п. 1
тіней § 96, п. 2
тіні § 95, п. 1; 4; § 96, п. 1; *на тінях* § 96, п. 5
тінню § 95, п. 3, 1
тінь (парадигма) § 68, III; § 30, п. 1, 3; § 66, III; § 142, п. 1, прим. 2
тіням § 96, п. 3
тітка § 33, п. 3
тітусю § 74, 3
тітчин § 33, п. 3
т/к § 62, п. 4; § 165, п. 3, а
ткацтво § 19, п. 1, 1
ткацький § 19, п. 1, 1
ткач § 19, п. 1, 1; § 67, II, п. 3
тобто § 43, п. 1
товариство § 19, п. 1, 3
Товариство винахідників та раціоналізаторів України § 54, п. 1
товаріський § 19, п. 1, 3
товариш § 19, п. 1, 3; § 33, п. 6, б; § 66, II, а; § 67, II, п. 3; *на товариші* § 86, п. 3, 2, прим. 3
товаришами § 92, п. 1
товаришева § 33, п. 6, б
товаришеве § 33, п. 6, б
товаришеві § 83, п. 1; § 86, п. 3, 1; п. 3, 2, прим. 3
товариші § 88, п. 2; § 93
товаришу § 86, п. 3, 2, прим. 3; § 87, п. 1
товару § 82, III, п. 2, 2, в
товстіший § 104, п. 1, 1
товиций § 104, п. 1, 1
того § 113, прим. 2
тогобічний § 101, 1
тоді як § 43, п. 2, 2
той (парадигма) § 111
токай § 50, п. 12
Токмак § 152, п. 1, II
току § 82, III, п. 2, 5
Толéдо § 121, п. 2
Толста́ § 144, п. 11

- Толсто́е* § 150, п. 1, прим.
Толсто́й § 144, п. 11
том § 9, п. 2, 6
Тома́шув-Мазове́цький § 150, п. 3
то́му § 113, прим. 2
тому́ що § 43, п. 2, 2
тонкоме́лений § 40, п. 1, 2, в
тонкоме́рний § 40, п. 1, 2, в
тонкорозпо́ришений § 40,
 п. 1, 2, в
то́нна § 128, п. 1
то́ннокіломе́тр § 36, п. 1, 3
то́нший § 27, п. 2
тоню́сінький § 26, п. 2, 1, 6
То́мінг § 137
топме́неджер § 35, п. 5, 3
топмоде́ль § 35, п. 5, 3
топо́ленька § 32, п. 9
То́ра § 53, п. 4
торг § 9, п. 2, 2; *на торго́у, на
 торго́зі* § 86, п. 1, 1, прим. 1
торгіве́ць § 9, п. 3, 1, а
торгфлòт § 9, п. 2, 5
торі́шній § 21, 2; § 102, 2
Торквáто § 140, 5
торфогні́й § 36, п. 1, 3
торфорі́з § 35, п. 2, 1
торф'яни́й § 7, п. 1, прим.
Торця́ § 82, III, п. 1, 2, к
тото́жний § 101, 1
То Хоáй § 49, п. 4
Т-поді́бний § 35, п. 6, 10
трава́ звіробі́й § 37, п. 2, 2
тра́вень § 9, п. 2, 1; *1 Травня* § 52,
 п. 1
траві́чка § 32, п. 8
традиці́йний § 33, п. 1
тракто́рія § 126; § 130, п. 1
тра́ктора § 82, III, п. 1, 2, б
тракторáм § 90
тракторáми § 92, п. 1
тракторі́ § 91, п. 2
тра́ктор «Слобожа́нець» § 58,
 п. 2
*транснаціо́нальна корпора́ція
 «Jysk»* § 54, п. 5, прим. 1
тра́ть § 116, п. 2, 3
тра́тьмо § 116, п. 2, 3
тра́тьме § 116, п. 2, 3
тре́те § 30, п. 1, 5, прим.; § 106,
 п. 1; *3-те завда́ння* § 35, п. 6, 7
тре́тіна § 107, п. 1
тре́тірувати § 34, п. 3
тре́тій § 106, п. 1
Третьяко́в § 144, п. 13, 1, а
тре́тя § 30, п. 1, 5, прим.; § 106,
 п. 1; *3-тя осóба* § 35, п. 6, 7
три (парадигма) § 105, п. 2; 8
триáтомний § 35, п. 3, 2, а
триві́дсотковий § 35, п. 5, 5
три́дцятий § 106, п. 1
три́дцять § 105, п. 3
три́дцять ві́сім § 38, п. 1, 2,
 прим. 1; ; *на 36-му кіломе́трі*
 § 106, п. 2
трикіломе́тровий § 35, п. 3, 2, а
трику́тник § 35, п. 5, 5
трику́тника § 82, III, п. 1, 2, г
три́лер § 124, п. 2
трима́ти § 1
трина́дцять § 105, п. 3
трині́жок § 35, п. 3, 2, а
триоксі́д § 35, п. 3, 2, а
Три́пілля § 148; § 154, п. 2, 2
трипільська культу́ра § 52, п. 2,
 прим. 3
трипудо́вий § 40, п. 1, 2, е
три п'я́тих § 107, п. 1
три робі́тників § 88, п. 2, прим. 1
три́ста § 38, п. 1, 1; § 105, п. 5
три четве́ртих § 107, п. 1
три-чоти́ри § 35, п. 6, 3

- триярусний* § 35, п. 5, 5
Трієст § 129, III, п. 4, прим. 2;
 § 130, п. 1
трієстський § 129, III, п. 4,
 прим. 2
Трійця § 53, п. 2
тріск § 28
тріснути § 28
тріумф § 129, I, п. 2
Триш § 140, 9
трое § 105, п. 8
троїстий § 33, п. 5
Троїстий союз § 50, п. 7
Троїцьк § 149, п. 4, 2; § 151,
 п. 2, 2
троюрідний § 35, п. 3, 2, г
Троянда § 49, п. 7, 3
троянда «глобрія-дей» § 59, п. 2
Трубецька § 144, п. 10
Трубецький § 144, п. 10; 11
Трубіж § 148
трубоклад § 36, п. 1, 1
трубопровід § 9, п. 3, 5, д
Трускавця § 82, III, п. 1, 2, к
трьомастами § 38, п. 1, 1
трьомстам § 38, п. 1, 1
трьох § 8, 2; § 26, п. 1, 2
трьохмільйонний § 106, п. 1
трьохмільярдний § 38, п. 1, 2
трьохсот § 38, п. 1, 1
трьохсотий § 38, п. 1, 2; § 106,
 п. 1
трьохсотп'ятдесятиріччя § 36,
 п. 1, 6
трьохсотріччя § 35, п. 4, 1
трьохстах § 38, п. 1, 1
трьохтисячний § 35, п. 4, 1;
 § 106, п. 1
Ту-154 § 35, п. 6, 5; § 61, 3,
 прим. 4
Tuancé § 140, 3
туберкульоз § 121, п. 1, 2
тугий § 101, 1
тугоплавкий § 40, п. 1, 2, в
тук-тук § 35, 6, 4
тулію § 82, III, п. 2, 6
Тулұза § 121, п. 1, 1
Тулъчін § 153, п. 1
тульчінський § 153, п. 1
туман § 29, п. 1, 3
туманний § 29, п. 1, 3
Туманний Альбіон § 50, п. 6, прим.
туманність § 29, п. 1, 3
туманно § 29, п. 1, 3
туману § 82, III, п. 2, 1, г
тунгус § 153, п. 2, 3
тунгусський § 153, п. 2, 3
Туніса § 82, III, п. 2, 5, прим.
Тунісу § 82, III, п. 2, 5, прим.
Тупій Ніж § 146, п. 1, 1
Тупік § 149, п. 4, 3, д
Тургєнєв § 144, п. 2
Турецький § 22, 1
турецький § 153, п. 2, 2
Туреччина § 22, 1
турне § 140, 3
тўрок § 153, п. 2, 2
Турсунзаде § 146, п. 3, 4, прим.
Турчином § 85, п. 3, 1, прим.
Турянином § 85, п. 3, 1, прим.
тутешній § 33, п. 1; § 102, 2
Тушино § 149, п. 4, 3, а; § 153, п. 1
тушинський § 153, п. 1
тьмянний § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
тьмянність § 27, п. 3
Тьоркін § 144, п. 4, 2
тьохкати § 8, п. 2; § 26, п. 1, 2
тьох-тьох § 35, п. 6, 4
ТЮГ — до ТЮГу, перед ТЮГом
 § 61, п. 2
тюгівець § 61, п. 2
тюльпán Рємбрандта § 59, п. 3

- Тюме́нев* § 144, п. 13, 1, прим.
тюрки § 153, п. 2, 2
тюркський § 153, п. 2, 2
тюрма § 27, п. 1
Тягни́бік § 36, п. 1, 5
тягну́ти § 115, п. 9, прим. 2
тягті́ § 115, п. 9, прим. 2
тяжчий § 104, п. 1, 1
тяму́щий § 101, 1
- У**
- у́йт-спі́рит* § 124, п. 1
убі́вця § 67, I, п. 2
Убі́йво́вк § 36, п. 1, 5; § 146, п. 2, 1
убі́к § 41, п. 1, 2
убо́гий § 19, п. 1, 2
убо́зтво § 19, п. 1, 2
убо́ліва́льник § 32, п. 1; прим.
ува́га § 23, п. 3
уверту́ра § 23, п. 3
увече́рі § 10, п. 1; § 41, п. 1, 2
уви́сні § 41, п. 2, 1
уво́лю § 41, п. 1, 2
УВЧ-терапі́я § 61, п. 3
У́глич § 149, п. 4, 3, д
у́глос § 41, п. 1, 2
у́горі § 41, п. 1, 2
у́гору § 41, п. 1, 2
У́го́рицина § 23, п. 3; § 50, п. 6
у́гро-фі́ни § 36, п. 2, 2
у́гро-фі́нський § 40, п. 2, 1
У́гля § 6, 2
уда́рник § 23, п. 3
уда́ча § 23, п. 3
удво́є § 41, п. 1, 5
удво́х § 41, п. 1, 5
уде́нь § 41, п. 1, 2
уде́сятеро § 41, п. 1, 5
уді́й § 9, п. 3, 5, г; § 67, II, п. 2
Удовиче́нко § 23, п. 3
удо́світа § 41, п. 1, 7
удо́скона́лення § 32, п. 5
удру́ге § 41, п. 1, 5
Уе́льс § 124, п. 1
У́жгород § 152, п. 1, II
ужі́но́к § 67, II, п. 1
ужі́тій § 119, п. 2, 2
у за́тишку § 41, п. 2, 1
узбе́к § 153, п. 2, 2
узбе́ре́жжя § 9, п. 3, 2, в; § 23,
 п. 3
узбе́цький § 153, п. 2, 2
узбі́ччя § 82, I; на узбі́ччі § 86,
 п. 1, 2
узві́ши́я § 91, п. 2; на узві́ши́ях
 § 93
узві́ши́ям § 90
узві́ши́ями § 92, п. 1
узі́мку § 41, п. 1, 2
узна́кі § 41, п. 1, 2
узя́ви́сь § 120, п. 2, прим.
узя́ви́сья § 120, п. 2, прим.
узя́ті́й § 119, п. 2, 2
узя́ті́сь § 115, п. 9, прим. 3
ука́з § 23, п. 3
укла́д § 23, п. 3
укр. § 62, п. 1
Украї́на § 50, п. 6
Украї́на-не́нька § 37, п. 1, 1
украї́нка § 49, п. 6
украї́нок § 78, 1
*Украї́нська гре́ко-католи́цька
 це́рква* § 53, п. 5
Украї́нська люте́ра́нська це́рква
 § 53, п. 5
Украї́нська правосла́вна це́рква
 § 53, п. 5
Украї́нський музе́й § 54, п. 3
украї́нцю § 87, п. 3
укра́й § 41, п. 1, 2
Укрза́лізни́ця § 61, п. 1, 1
Укрпрофра́да § 61, п. 1, 1

- уку́пи* § 41, п. 1, 2
ула́д § 41, п. 1, 2
Ула́н-Уде́ § 154, п. 3, 3
уле́сливий § 28
улі́тку § 41, п. 1, 2
ультима́тум § 23, п. 3
ультраеро́зія § 130, п. 1
ультразвук § 35, п. 5, 3
ультрамодо́дний § 35, п. 5, 3
У́мане § 95, п. 5
У́мані § 95, п. 1; п. 4
У́манню § 95, п. 3, 1
У́маницина § 27, п. 2
умі́сний § 28
умі́льцю § 87, п. 3
умі́льче § 87, п. 3
у́мінню § 83, п. 2, 1
у́міння § 66, II, 6; § 68, II; § 82, I;
 § 88, п. 3
у́мінням § 85, п. 2
у́мінь § 89, п. 2
у́мова § 23, п. 3
у нагоро́ду § 41, п. 2, 1
уна́слідок § 42, п. 1, 1
уни́з § 41, п. 1, 2
унизу́ § 41, п. 1, 2
у́ніверма́гу § 82, III, п. 2, 5
«Уні́верситет» § 50, п. 14
у́ніверситету § 82, III, п. 2, 3
у́нічию́ § 41, п. 1, 6
у но́гу § 41, п. 2, 1
уночі́ § 41, п. 1, 2
ун-т § 62, п. 2
У́нтер-ден-Лінден-штра́се § 50,
 п. 5
унтерофіце́р § 35, п. 5, 4
У Ну Мунг § 146, п. 1, 6
упако́ваний § 34, п. 1
упако́вання § 34, п. 1
упа́м'ятку § 41, п. 1, 3
упе́нь § 41, п. 1, 2
упе́ред § 41, п. 1, 2
упе́ре́миш § 41, п. 1, 3
упе́рти § 115, п. 3, 2, ж, прим.
упе́рше § 41, п. 1, 5
уподо́вж § 41, п. 1, 7; § 42,
 п. 1, 1
у по́зику § 41, п. 2, 1
у по́міч § 41, п. 2, 1
упо́перек § 41, п. 1, 2
упо́ру § 41, п. 1, 2
упра́ва § 23, п. 3
*Управлі́ння осві́ти Шевче́нків-
 ської в мі́сті Киє́ві держа́вної
 адміністра́ції* § 54, п. 1
упродо́вж § 42, п. 1, 1
урага́ну § 82, III, п. 2, 1, г
ура́з § 41, п. 1, 2
у ра́зі § 42, п. 3
Ура́л § 23, п. 3
Ура́лу § 82, III, п. 2, 5
ура́нці § 41, п. 1, 2
Урба́на § 135
Урба́нчик § 144, п. 13, 2, прим. 1
у́рвища § 88, п. 3
уре́шити § 41, п. 1, 2
ури́вку § 82, III, п. 2, 5
ури́вень § 41, п. 1, 2
ури́вні § 41, п. 1, 2
урожа́ем § 85, п. 1
уро́зкид § 41, п. 1, 3
уро́зліт § 41, п. 1, 3
уро́зсип § 41, п. 1, 3
уро́зтіч § 41, п. 1, 3
уручу́ § 41, п. 1, 4
уря́д § 41, п. 1, 2
у́ряду § 82, III, п. 2, 3
Усвятце́в § 144, п. 3, 3
усере́дині § 41, п. 1, 2
усе́-таки́ § 44, п. 3, 1
усма́к § 41, п. 1, 2
усміхну́всь § 115, п. 9, прим. 3

у́сміху § 82, III, п. 2, 9
у́спіх § 67, II, п. 1
у́спіху § 82, III, п. 2, 1, в; п. 2, 9
у́ста́лення § 23, п. 3
у́ста́но́ва § 23, п. 3
у́ста́но́влюва́ти § 11, п. 1
у *сто́кра́т* § 41, п. 2, 1
у́стрій § 9, п. 1, 1, а
у́сту́п § 23, п. 3
Усть-Каменогóрськ § 154,
 п. 3, 4
усть-каменогóрський § 154,
 п. 3, 4
у́су́нений § 119, п. 2, 2, прим., 1
у́су́нути § 119, п. 2, 2, прим., 1
у́су́нутий § 119, п. 2, 2, прим., 1
у́сьо́го § 113, прим. 2
у́сьо́му § 113, прим. 2
у́ті́м § 41, п. 1, 6
у́то́пія § 23, п. 3
у́тре́ня § 54, п. 8
у́тре́те § 41, п. 1, 5
у́трі́чі § 41, п. 1, 1
у́тро́с § 41, п. 1, 5
у́трьо́х § 41, п. 1, 5
у *ці́лості* § 41, п. 2, 1
уче́ні́ця § 32, п. 4
у́чень § 10, п. 1; § 32, п. 3
уче́тве́ро § 41, п. 1, 5
уче́тве́рте § 41, п. 1, 5
учі́телеві § 86, п. 3, 2, прим. 3
учі́телі § 86, п. 3, 2, прим. 3
учи́телі § 93; *на учи́телях* § 93
учі́тель § 67, II, п. 2
учі́тель-фі́зик § 37, п. 1, 3
учі́телю § 86, п. 3, 2, прим. 3
учи́телюва́ти § 34, п. 1
учі́теля § 82, III, п. 1, 1
у́чня § 82, III, п. 1, 1
учо́тирьо́х § 41, п. 1, 5
уше́й § 89, п. 3

у́ші § 89, п. 3
уце́рть § 41, п. 1, 2
уя́ва § 23, п. 3

Ф

фа § 140, 2
фа́брик § 76, 1
фа́брика § 67, I, п. 1; § 129, III, п. 1;
на фа́бриці § 70; § 73
фа́брикам § 77, 1
фа́бриками § 79, 1
фа́брики § 69, 1; § 75, п. 1; § 78, п. 2
фа́брикою § 72
фа́брику § 71
фавн § 49, п. 7, 2, прим. 1
фа́вна § 131
фа́йл § 121, п. 1, 1
фа́ктора § 82, III, п. 2, 9, прим.
фа́ктору § 82, III, п. 2, 9, прим.
фа́льши § 95, п. 1
фан-клуб § 36, п. 2, 1, Б, а
Фа́рах § 140, 9
фарма́ препара́т § 35, п. 5, 1
фа́са́ду § 82, III, п. 2, 5
Фа́стів § 9, п. 1, 1, г
Фа́тіма Гаса́н-кизі́ — з *Фа́тімо́ю*
Гаса́н-кизі́ § 140, п. 2, прим.
Фа́тьянов § 144, п. 13, 1, а
фа́уна § 131
Фа́уст § 131
фахі́вець § 9, п. 3, 1, а
фахі́вця́ § 82, III, п. 1, 1
фа́янс § 126
*Федера́ція незале́жних проф-
 спіло́к Украї́ни* § 54, п. 1
Фе́дін § 144, п. 2
Фе́дір § 32, п. 11, прим.; § 143,
 п. 2, прим. 1
Фе́дорівна § 32, п. 11, прим.
Фе́доров § 144, п. 4, 2
Фе́дорович § 32, п. 11, прим.

- Фёдченко § 27, п. 6
 Федчішин § 27, п. 6
 Феєрба́х § 126
 фєєрвє́рк § 126; § 130, п. 1
 фє́йсбў́жу § 82, III, п. 2, 1, д
 фєно́мена § 82, III, п. 1, 1; III, п. 2,
 9, прим.
 фєно́мену § 82, III, п. 2, 1, г; п. 2,
 9, прим.
 фє́рмер § 67, II, п. 1
 Фєссáлія § 123
 фє́я § 49, п. 7, 2, прим. 1
 Ф'єзо́ле § 138, п. 1, 1
 Филі́п § 144, п. 6
 фіáлка § 129, I, п. 2
 фі́бриногє́ну § 82, III, п. 2, 6
 фі́гурі́стка § 32, п. 4
 фі́зик § 32, п. 1, прим.
 фі́зика § 140, I
 фі́зик-учі́тель § 37, п. 1, 3
 фі́зі́чний § 129, III, п. 1
 Фі́крет-кизі́ § 146, п. 3, 4
 фі́ле § 130, п. 1
 Фі́ліппі́ни § 152, п. 2; § 153, п. 1
 фі́ліппі́нський § 153, п. 1
 фі́льва́рку § 82, III, п. 2, 5
 фі́льм § 139, 2
 фі́н § 128, п. 1
 фі́на́сам § 100, п. 3, 1
 фі́на́сами § 100, п. 5, 1
 фі́на́нси § 100, п. 1, 1; п. 4, 1;
 § 129, I, п. 6; у фі́на́сах § 100,
 п. 6
 фі́на́сів § 100, п. 2, 2
 фі́ни § 128, п. 1
 Фінля́ндія § 121, п. 1, 2
 Фінсь́ка затóка § 154, п. 1, 2
 фіо́лєтовий § 129, I, п. 2
 Фірдоусі́ § 140, 4
 фі́рма § 67, I, п. 1
 фі́рма «І́мідж» § 54, п. 5
 фі́тнес-клуб § 36, п. 2, 1, Б, а
 фі́тотера́пія § 35, п. 5, 2
 Фі́ўме § 129, I, п. 2
 ф-ка § 62, п. 2
 фла́єр § 126
 фла́нєлі § 95, п. 1
 флєш-ВІОS § 35, 5, 3, прим. 3
 флєшінтєрв'ю́ § 35, п. 5, 3
 флі́гєля § 82, III, п. 1, 2, ж
 Флі́т-стрі́т § 129, III, п. 4,
 прим. 1
 Флòбє́р § 121, п. 1, 1
 Флорі́да § 129, III, п. 2
 флот § 121, п. 1, 1
 Фля́йшєр § 136, п. 1
 Ф/м § 165, п. 3, б
 фо́є § 126; § 130, п. 1
 фолкгў́рт § 35, п. 5, 2
 Фолл-Рі́вєр § 140, 7; § 154, п. 3, 4
 фолл-рíвєрський § 154, п. 3, 4
 фолькмў́зика § 35, п. 5, 2
 «фольксвáгєн» § 58, п. 2
 «Фольксвáгєн» § 58, п. 2; § 122,
 п. 1
 фон Бі́смарк § 147, п. 3
 Фонві́зін § 146, п. 1, 4, прим. 2
 фон дер Гольц § 146, п. 1, 4
 фонозáпис § 35, п. 5, 2
 Фонтє́н-сьюр-Рон § 50, п. 2, прим.
 фóрмула § 121, п. 1, 1
 форпóст § 28, прим.
 форпóстний § 28, прим.
 фотогрáфія § 5
 фотоспрáва § 36, п. 1, 4
 фразєологíзму § 82, III, п. 1, 2, в
 Франкá § 82, II
 фрáнка § 82, III, п. 1, 2, е
 Франкíвськá кíмнáта § 49, п. 9, 3
 франкíвські сонє́ти § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
 франкознáвєць § 49, п. 5

- Франкфурта* § 82, III, п. 1, 2, к
Франкфурт-на-Майні § 50, п. 2,
 прим.; § 152, п. 6; § 154, п. 3, 5
франкфуртський-на-Майні § 154,
 п. 3, 5
француз § 49, п. 6; § 153, п. 2, 1
Французька Республіка § 50, п. 6
французький § 153, п. 2, 1
фрау § 140, 6
фрейдізму § 82, III, п. 2, 1, г
фрекен § 140, 8
Фрідріх-Вільгельм § 146, п. 3, 1
Фрідріху § 87, п. 1
фройляйн § 136, п. 1; § 140, 8
фундамент — на фундаменти
 § 86, п. 1, 1
фунта § 82, III, п. 1, 2, г
фунтика § 82, III, п. 1, 2, г
Фур'є § 138, п. 1, 1
футбол § 121, п. 1, 1
футболу § 82, III, п. 2, 4
футляр § 67, II, п. 1
футляри § 88, п. 1
Фучик § 144, п. 6, 2
фюзеляж § 138, п. 2, 2
- Х**
- хабар* § 67, II, п. 2
хабародавець § 67, II, п. 2, прим.
хабаромісткість § 67, II, п. 2,
 прим.
хабароодержувач § 67, II, п. 2,
 прим.
хазяї § 88, п. 1, прим.
хазяїні § 88, п. 1, прим.
Хаїм § 129, II
хакер § 134
Хакім § 122, п. 4
халва § 121, п. 1, 1
Хаммурані § 122, п. 4
ханум § 122, п. 4; § 140, 8
- хара́ти* § 11, п. 1
хара́кірі § 122, п. 4; § 129, I, п. 5
хара́ктері § 86, п. 1, 1
Хара-Нур § 50, п. 4, прим.
Харків § 9, п. 1, 1, г; § 27, п. 1;
 § 83, п. 2, 2; § 148
Харківський тра́кторний завод
 § 54, п. 4
Харків-Товарний § 154, п. 3, 1
ха́рків-товарний § 154, п. 3, 1
Харкова § 82, III, п. 1, 2, к
Харковом § 85, п. 3, 2
Харкову § 83, п. 2, 2
ха́тній § 33, п. 1; § 102, 1
Хаям § 126
хв § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
хвастли́вий § 28
хвастну́ти § 28
Хесердал § 126
хі́жо § 10, п. 2, 4, прим.
хіме́ра § 129, I, п. 6
хі́сту § 82, III, п. 2, 1, г
хі́трощі § 100, п. 1, 2
хі́трощів § 100, п. 2, 2
хіба́ що § 44, п. 1, 10
хі́джаб § 122, п. 4
хімі́стерапія § 35, п. 2, 4
хімі́к § 32, п. 1, прим.
хімі́ко-бактеріологі́чний § 40, п. 2,
 2, б
хімі́чно стійкі́й § 40, п. 1, 2, в,
 прим. 1
хі́мія § 129, I, п. 6
хіру́рг § 129, I, п. 6
х/к § 165, п. 3, а
Хліб § 49, п. 7, 3
хлі́ба § 82, III, п. 2, 6
хлі́ба § 88, п. 3
хлі́бі § 88, п. 3
хлі́бодар § 36, п. 1, 1
хлі́бозаго́тівельний § 40, п. 1, 1

- хліборіз § 36, п. 1, 1
хлібороб § 9, п. 3, 5, д
хліборобство § 9, п. 3, 5, д
хліб-сіль § 35, п. 6, 2, в
хліва § 82, III, п. 2, 5
хлѡпець § 66, II, б
хлѡпця § 84, п. 1
хлѡпче § 87, п. 3
хлѡпчика § 82, III, п. 1, 1
хлѡпчик-мізінчик § 37, п. 1, 1
хлопчісько § 32, п. 10; § 66, II, б
хлоп'ят § 99, п. 4
хлоп'яткові § 86, п. 3, 2
хлорбензол § 35, п. 4, 1
хлорвініл § 35, п. 4, 1
хлорфенольний § 40, п. 1, 2, д
Хмелеве § 153, п. 2
хмелівський § 153, п. 2
хобі § 122, п. 4
ходів був § 115, п. 9
ходів-ходів § 35, п. 6, 1
ходіла була § 115, п. 9
ходіли були § 115, п. 9
ходило б § 44, п. 1, 12
ходити § 32, п. 5; § 118
ходять § 118, прим. 1
ходіння § 9, п. 3, 4; § 32, п. 5
Ходорова § 82, III, п. 1, 2, к
ходу § 82, III, п. 2, 1, в
хокей § 122, п. 4
хокею § 82, III, п. 2, 4
хол § 122, п. 4
холдинг § 122, п. 4
холодний § 33, п. 1
Холодний Яр § 154, п. 1, 1
холоду § 82, III, п. 2, 1, г
Хомá § 32, п. 11
Хоміч § 32, п. 11
Хомівна § 32, п. 11
Хомович § 32, п. 11
хоріст § 32, п. 14
хоробрий § 101, 1
хоробрости § 95, п. 1, прим. 1
хоробрості § 95, п. 1
хорт § 9, п. 2, 2
хору § 82, III, п. 2, 2
Хотінський замок § 55, п. 2
хотіти § 115, п. 4; § 118; хотіти
(парадигма) § 115, п. 3, 2, ж
хочá б § 43, п. 2, 1
хóч би § 43, п. 2, 1
хоч-не-хóч § 41, п. 3, 5
Хо Ши Мін § 146, п. 1, 6; прим.
храм Васілія Блаженного § 55,
п. 2, прим.
храм Христá Спасітеля § 53, п. 7
хребѣт § 50, п. 1; § 154, п. 2, 1,
прим.
хребтá § 82, III, п. 1, 2, є
хресний хід § 54, п. 8
Хрест Івана Мазепи § 57, п. 1
хрестові походи § 52, п. 2, прим. 3
Хрісте § 87, п. 4, прим. 6
Христѣ § 87, п. 4, прим. 6
християнство § 67, II, п. 1, прим.;
§ 129, I, п. 6
Християнсько-демократічний
союз Німеччини § 54, п. 2
Хрістов § 144, п. 6
Христос § 87, п. 4, прим. 6
Христосе § 87, п. 4, прим. 6
хруців § 91, п. 1
Хруців § 144, п. 4, 3
хто (парадигма) § 112
хто-бóдь § 39, п. 2
хтóзна-де § 41, п. 3, 3
хтóзна-колі § 44, п. 3, 2
хтóзна при ко́му § 39, п. 2
хтóзна-як § 41, п. 3, 3
хтóзна-якій § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
хто-не́будь § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2;
§ 114

- хтось § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4; § 114
Хуана Карлоса Альфонсо Віктора
Марії де Бурбона § 140, п. 1
 худ. § 62, п. 1
художник-пейзажист § 37,
 п. 1, 3
художниця-карикуристка § 36,
 п. 2, 1, А, а
художній § 33, п. 1; § 102, 1
художньо-реставраційний § 40,
 п. 2, 2, а
Хусайнов § 129, П
Хустця § 82, III, п. 1, 2, к
хўтер § 89, п. 2
хўтора § 82, III, п. 2, 5
Хярма § 151, п. 1, прим.
- Ц**
- ц* § 62, п. 1; § 155, п. 2, прим., 2, а
Цап-Відбувайло § 36, п. 2, 1, А, в
цар § 56, прим. 2
Царіця Небесна § 53, п. 2
царка § 27, п. 1
царьок § 26, п. 1, 2; § 27, п. 1
Цвік § 144, п. 11
цвях § 7, п. 1, прим.; § 27, п. 3
цэбто § 43, п. 1
цей (парадигма) § 111
целулоїд § 3, п. 4
цементобетонний § 40, п. 1, 1
цементовоз § 35, п. 2, 1
Цєнкий § 144, п. 2
цєнта § 82, III, п. 1, 2, е
центр § 127
Центральний автовокзал § 54,
 п. 4
церк. § 62, п. 1
цєрква § 76, прим. 1
церков § 76, прим. 1
Цєцілін § 144, п. 7, 3, а
Циганков § 144, п. 8
- циклону* § 82, III, п. 2, 1, г
циліндр § 127
циліндра § 82, III, п. 1, 2, в
Цимлянськ § 149, п. 4, 3, а
Циндао § 129, III, п. 3
Цірліць § 144, п. 13, 2, прим. 1
цистерна § 129, III, п. 1
цифра § 129, III, п. 1
Цицерон § 144, п. 7, 3, а
ціанід § 129, I, п. 2
Цюлковський § 144, п. 7, 3, а
ціпілно § 27, п. 4
цокотіти § 115, п. 3, 1
цукєрки «Асорті» § 58, п. 1
цўкро-протеїновий § 40,
 п. 2, 2, в
ЦУМ § 61, п. 2; з *ЦУМу*, у *ЦУМі*
 § 61, п. 2
цього § 8, 2; § 26, п. 1, 2
цього § 113, прим. 2
цьогорічний § 102, 2
цьому § 113, прим. 2
Цюй Юань § 146, п. 2, 5, прим.
Цюріх § 19, п. 1, 3
цюріхський § 19, п. 1, 3
Цюрутинськ § 153, п. 1
цюрутинський § 153, п. 1
Цявлівський § 144, п. 13, 1, прим.
- Ч**
- чагарнику* § 82, III, п. 2, 2, а
часня § 32, п. 7
чайника § 82, III, п. 1, 2, з
Чан Кайші § 146, п. 1, 6, прим.;
 п. 2, 5, прим.
Чанек § 144, п. 2
Чаплін § 134
Чапліном § 85, п. 3, 1
чар-зілля § 36, п. 2, 1, Б, а
Чарльз § 139, 2
час від часу § 41, п. 2, 2

- Часового Яру* § 82, III, п. 1, 2, к,
 прим.
частівка § 32, п. 12
часто-густо § 35, п. 6, 2, а
чат § 134
чв. § 62, п. 1
чверть § 107, п. 1
Чебоксари § 149, п. 5; § 152, п. 2
чекання § 11, п. 2
чекати § 11, п. 2
Челябінськ § 149, п. 4, 1, в
Чемберлен § 133
Ченстохова § 149, п. 6
червінця § 82, III, п. 1, 2, е
червінчика § 82, III, п. 1, 2, е
Червона Шапочка § 49, п. 7, 3
«Червоний Хутір» § 50, п. 14
Червонієм § 85, п. 1
червоногарячий § 40, п. 2, 2, г
червоно-зелено-синій § 40,
 п. 2, 2, г
червононіжка § 36, п. 1, 2
червонопірка § 36, п. 1, 2
черв'як § 7, п. 1, прим.
черевіка § 82, III, п. 1, 2, и
черевічка § 82, III, п. 1, 2, и
чередá § 9, п. 3, 2, а
через § 9, п. 2, 3
черезплічник § 31, п. 2
через силу § 41, п. 2, 1
через те що § 43, п. 2, 2
Череповець § 151, п. 2, 1; § 153,
 п. 2, 2
череповецький § 153, п. 2, 2
черідка § 9, п. 3, 2, а
Черкаси § 153, п. 2, 3
Черкаське старóство § 50, п. 8
черкаський § 153, п. 2, 3
черкес § 153, п. 2, 3
черкеський § 153, п. 2, 3
чернётка § 10, п. 1
Чернець § 142, п. 1
Чернишов § 144, п. 8
Чернівці § 100, п. 1, 2; § 148;
 § 152, п. 2; у *Чернівцях* § 100,
 п. 6
Чернівців § 100, п. 2, 2
Чернівцям § 100, п. 3, 2
Чернівцями § 100, п. 5, 2
Чернігів § 9, п. 1, 1, г; § 148; § 153,
 п. 2
чернігівський § 153, п. 2
черпакá § 82, III, п. 1, 2, з
Чёрчилль § 135
чесáти § 115, п. 4
чєсний § 28
чєсти § 95, п. 1, прим. 1
честь § 28
Честь § 60, п. 3
честь чєстю § 35, п. 6, 2, г,
 прим.
чєський § 19, п. 1, 3; § 153, п. 2, 3
чєтверо § 105, п. 10
чєтвєртий § 10, п. 1; § 106, п. 1
чєх § 19, п. 1, 3; § 153, п. 2, 3
Чигирін § 153, п. 1
чигирінський § 153, п. 1
чий-бўдь § 39, п. 2
чий-нєбўдь § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2
чийóго § 8, п. 1, 1
чий (парадигма) § 112
чийсь § 114
Чикаго § 122, п. 1; § 129, III, п. 3
Чиковáні § 144, п. 7, 3, а
Чилі § 129, III, п. 3
чилійський § 129, III, п. 3
чималєнький § 44, п. 2, 1
чимáло § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
чимдўж § 41, п. 1, 8
чимрáз § 41, п. 1, 8
Чингісхан § 144, п. 7, 3, а; § 146,
 п. 3, 4

- чин ціном § 35, п. 6, 2, г, прим.
чисельника § 82, III, п. 1, 2, г
численний § 29, п. 3, 1
численність § 29, п. 3, 1
численно § 29, п. 3, 1
числівника § 82, III, п. 1, 2, г
чістий § 101, 1
Чистоводне § 154, п. 2, 1
чистоводнівський § 154, п. 2, 1
чисть § 116, п. 2, 3
чістьмо § 116, п. 2, 3
чістьте § 116, п. 2, 3
Чита § 153, п. 1
читачеві § 86, п. 3, 2, прим. 3
читачі § 86, п. 3, 2, прим. 3
читачу § 86, п. 3, 2, прим. 3
читі́нський § 153, п. 1
чи то § 44, п. 1, 11
чичероне § 129, III, п. 1
Чічиков § 144, п. 7, 3, а
чаба́та § 129, I, п. 2
чітко окреслений § 40, п. 1, 2, в,
прим. 1
член-кореспондент § 36, п. 2, 1, А,
а; § 56, прим. 1
чл.-кор. § 62, п. 1
чобіт § 89, п. 1, прим.
чобітьмі § 92, п. 2
чобота § 82, III, п. 1, 2, и
чоботами § 92, п. 2
чоботах § 93
чоботів § 89, п. 1, прим.
чоботями § 92, п. 2
чоботях § 93
чо́го § 113, прим. 2; до чо́го § 41,
п. 1, 6
чо́гось § 113, прим. 2
чоловік § 10, п. 1; § 89, п. 1, прим.
чоловіків § 89, п. 1, прим.
чо́му § 113, прим. 2
чому́сь § 10, п. 1
чо́мусь § 113, прим. 2
Чорне море § 154, п. 1, 2
чо́рний § 10, п. 1; п. 2, 4
чорніло § 10, п. 2, 4
чорніти § 10, п. 2, 4
чорніці § 10, п. 2, 4
чорніти § 10, п. 2, 4
Чорнобілю § 82, III, п. 2, 8
Чорнобіля § 82, III, п. 2, 8, прим.
чорно́зем § 35, п. 1; § 36, п. 1, 2
чорнозе́мний § 40, п. 1, 1
чорноліс § 36, п. 1, 2
чорнороб § 9, п. 3, 5, д
чорно́слив § 36, п. 1, 2
Чорно́тінь § 142, п. 1, прим. 2
чоті́ри § 10, п. 1; чоті́ри (пара-
дигма) § 105, п. 2
чотири́актний § 35, п. 5, 5
чотириба́льний § 35, п. 3, 2, а
чотириколі́сний § 40, п. 1, 2, е
чотирикúтник § 35, п. 3, 2, а
чотирикúтний § 101, 1
чотиримі́сячний § 35, п. 5, 5
чотирисо́вovий § 35, п. 3, 2, а
чотири слухачі § 88, п. 2, прим. 1
чоті́риста § 105, п. 5
чоті́ри трéтix § 107, п. 1
чотирна́дцять § 105, п. 3
чотирьохмі́льovнний § 35, п. 4, 1;
§ 38, п. 1, 2; § 106, п. 1
чотирьохмі́льovрдний § 35, п. 4, 1
чотирьохсо́тний § 106, п. 1
чотирьохсо́тріччя § 35, п. 4, 1
чотирьохсо́т сімдеся́ти восьми́
тис́яч шестисо́т п'ятдеся́ти
дев'я́ти § 105, п. 6
чотирьохтис́ячний § 106, п. 1
чува́ський § 153, п. 2, 3
чува́ш § 153, п. 2, 3
Чугу́єве § 87, п. 4
Чугу́їв § 87, п. 4

- чудовий* § 101, 1
чумакові § 86, п. 3, 2, прим. 1
чумаку § 86, п. 3, 2, прим. 1
Чумацький Шлях § 51
чумаче § 87, п. 3
чу́му § 82, III, п. 2, 5
Чупринків § 76, 3
Чусова § 152, п. 3
чу́ти (парадигма) § 115, п. 1, 1;
 п. 3, 2, а
Чхе Чхвівон § 49, п. 3
- Ш**
- шабэль* § 76, прим. 1
шаблónа § 82, III, п. 2, 9, прим.
шаблónу § 82, III, п. 2, 9, прим.
шайб § 76, 1
шалé § 140, 3
шалéний § 29, п. 3, 2, прим.
шалівка § 32, п. 12
Шампа́нь § 139, 2
шампу́нь «Олівковий» § 58, п. 1
Шанті́ § 125; § 129, I, п. 2;
 § 140, 4
Ша́ргорода § 82, III, п. 1, 2, к
шардо́не § 130, п. 1
шаруді́ння § 32, п. 5
шаруді́ти § 32, п. 5
шасі́ § 128, п. 1; § 129, I, п. 5
шах § 19, п. 1, 3; § 56, прим. 2
шахі́д § 122, п. 4
ша́хський § 19, п. 1, 3
шахт § 76, прим. 1
ша́хта § 76, прим. 1
шахта́р § 67, II, п. 2; *на шахтаря́х*
 § 93
шахтарéві § 83, п. 1
шахтаря́м § 90
шахтаря́ми § 92, п. 1
Ша́хти § 149, п. 5; § 153, п. 1
ша́хтинський § 153, п. 1
- Швейца́рія* § 136, п. 1
Швець § 141; § 142, п. 1
швидкохі́д § 9, п. 3, 5, д
швидкохі́дний § 9, п. 3, 5, д
шевроле́ § 130, п. 1
шевці́в § 9, п. 1, 1, в; § 101, 2
ше́вче § 87, п. 3
Шевче́нка § 82, II
Шевче́нки § 49, п. 5
шевченкіа́на § 49, п. 5
Шевче́нківська прéмія § 49, п. 9, 3
шевче́нківський стиль § 49, п. 9, 3,
 прим., 1
Шевче́нко § 33, п. 6, а
Шевче́нкова § 33, п. 6, а
Шевче́нкове § 33, п. 6, а
Шевче́нкові поéзії § 49, п. 9, 1
Шекспі́р § 133; § 142, п. 1, прим. 3
ше́лест § 9, п. 2, 3
Ше́ллі § 140, 4
Шепеті́вка § 148; § 152, п. 1, I
ше́ніт § 1
шепоті́ти § 1
Шереме́тьєво § 152, п. 3, прим.
Ше́рлі § 135
Ше́рлок § 128, п. 4
ше́стєро § 105, п. 10
шестиде́нка § 10, п. 1; § 36, п. 1, 6
ши́й § 116, п. 2, 1
ши́ймо § 116, п. 2, 1
ши́йте § 116, п. 2, 1
Ші́мчак § 144, п. 6, 2
ши́нку § 82, III, п. 2, 5
ши́рма § 129, III, п. 1
широ́кий § 1
Широ́кий Яр § 154, п. 1, 1
ши́роко § 1
Широ́кого Ла́ну § 82, III, п. 1, 2, к,
 прим.
ши́рочина́ § 95, п. 1, прим. 2
ши́рочі́нь § 95, п. 1, прим. 2

- и́йти* (парадигма) § 115, п. 3, 2, а
и́йфер § 67, II, п. 1
шифр § 129, III, п. 1
шихті́вка § 32, п. 12
Ші́шкін § 144, п. 7, 3, а
Шіо́фок § 129, III, п. 3
ші́стдеся́т § 105, п. 4
ші́стдеся́тий § 106, п. 1
ші́стдеся́тип'ятимі́льйо́нний
 § 38, п. 1, 2
ші́стна́дцять § 28; § 105, п. 3
ші́стсо́т § 105, п. 5
ші́сть (парадигма) § 105, п. 2
шкі́ва § 82, III, п. 1, 2, г
шкі́л § 76, 1
«Шко́ла» § 50, п. 14
шко́ляр § 27, п. 1; § 67, II, п. 3
шко́ляре § 87, п. 3
шко́лярі § 88, п. 2
шко́лярів § 89, п. 1
шлакобло́к § 36, п. 1, 3
шлу́нка § 82, III, п. 1, 2, є; § 82, III,
 п. 2, 9, прим.
шлу́нку § 82, III, п. 2, 9, прим.
шля́х § 50, п. 11
шля́хетний § 101, 1
шля́ху § 86, п. 2, 2
Шмельо́в § 144, п. 2
шовк § 9, п. 2, 2
шокола́д «Сві́точ» § 58, п. 1
шо́се § 140, 3
шо́стий § 10, п. 1; § 106, п. 1
шо́стий по́верх § 106, п. 2
шо́у § 133; § 140, 6
шо́уму § 82, III, п. 2, 1, в
шофе́р § 67, II, п. 1
шті́лька § 26, п. 1, 3, прим.
шпри́ц § 27, п. 7
штабскапіта́н § 35, п. 5, 4
шта́бу § 82, III, п. 2, 5
штана́м § 100, п. 3, 1
- штана́ми* § 100, п. 5, 3
штані́ § 100, п. 1, 1; у *штана́х*, у
шта́нях § 100, п. 6
штаньмі́ § 100, п. 5, 3
штаня́м § 100, п. 3, 1
штаня́ми § 100, п. 5, 3
штат Теха́с § 50, п. 9
Што́кманн § 128, п. 4
штрейкбра́хер § 136, п. 1
штрихко́д § 35, п. 5, 1
- Щ**
- щавлю́* § 82, III, п. 2, 2, б
щаслі́вий § 28; § 101, 1
ща́стя § 27, п. 3; § 28
ща́стям § 85, п. 2
щемі́ти § 10, п. 1
щети́на § 10, п. 1
Ще́цин § 149, п. 1
Щигло́в § 144, п. 7, 3, а
Щигрі́ § 149, п. 4, 3, а
Щипачо́в § 144, п. 4, 3
щоб § 43, п. 1
щоб-бу́дь § 39, п. 2; § 44, п. 3, 2;
 § 114
щове́чора § 41, п. 1, 9; § 44,
 п. 2, 1
щогоди́ни § 41, п. 1, 9; § 44,
 п. 2, 1
Що́голеве § 87, п. 4
Що́голів § 87, п. 4
щода́лі § 41, п. 1, 9
щоден́ник § 44, п. 2, 1
щоден́но § 41, п. 1, 9
щодня́ § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
щодоби́ § 44, п. 2, 1
щоду́ху § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
що́ ж до § 44, п. 1, 10
щока́ § 10, п. 1
Що́кіно § 149, п. 2, 3
щомі́сяця § 41, п. 1, 9

цомо́га § 41, п. 1, 9
цонайбі́льше § 41, п. 1, 9
цонайдóвше § 41, п. 1, 9
цонайдóжче § 41, п. 1, 9
цонайкра́ще § 41, п. 1, 9
цонайкра́щий § 44, п. 2, 1
цонаймéнше § 41, п. 1, 9
цонайсильні́ший § 104, п. 2, 2
цонайші́рше § 41, п. 1, 9
цo-не́будь § 39, п. 2; § 114
цонóчі § 41, п. 1, 9
цо (парадигма) § 112
цопра́вда § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
цора́з § 41, п. 1, 9
цора́зу § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
цоро́ку § 41, п. 1, 9
цосі́ли § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
цось § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4;
 § 114
цо то § 44, п. 1, 11
цо то за § 44, п. 1, 11
цoхвiлiни § 41, п. 1, 9
Щу́ка § 49, п. 7, 3
щур § 67, II, п. 1
щурі § 67, II, п. 1

Ю

ювіля́р § 67, II, п. 1
ю́дині срі́бнякі § 49, п. 9, 3,
 прим., 2
юна́к § 14, п. 2
ЮНЕСКО § 61, п. 2
Юно́на § 126
Юпі́тер § 51
Юр'єв § 144, п. 12
Юрі́вна § 32, п. 11
Ю́рій Клен § 49, п. 1
Ю́рійович § 32, п. 11
Ю́рія § 82, III, п. 1, 1
юроді́вий § 4, п. 1
юту́бу § 82, III, п. 2, 1, д

Я

я (парадигма) § 108
Яблoнський § 144, п. 11
я́вицями § 92, п. 1
я́вище § 67, II, п. 3
я́вір § 67, II, п. 1
я́вора § 82, III, п. 1, 2, а
яворóнька § 82, III, п. 1, 2, а
Ягич § 144, п. 6
ягня́т § 99, п. 4
ягня́та § 99, п. 4; *на ягня́тах* § 99,
 п. 6
ягня́тами § 99, п. 5
ягня́ткові § 83, п. 1, прим.
ягня́тку § 83, п. 1, прим.
Яготинóм § 85, п. 3, 2
я́ць § 89, п. 2
я́чко § 32, п. 8
я́чку § 86, п. 2, 1
я́чня § 21, 1
язи́к — на язи́ці § 86, п. 1, 1
яйце́ § 21, 1
Як-42 § 35, п. 6, 5
яка́сь § 44, п. 2, 4
якби́ § 43, п. 1
яке́сь § 44, п. 2, 4
який § 112
який-бу́дь § 39, п. 2
який-не́будь § 39, п. 2
якийсь § 39, п. 1; § 44, п. 2, 4
Які́в § 32, п. 11
Які́вна § 32, п. 11
які́сний § 28
які́сть § 4, п. 1; § 28
які́стю § 95, п. 3, 2
якнайбі́льше § 41, п. 1, 9
якнайбі́льший § 104, п. 2, 2
якнайдо́вше § 41, п. 1, 9
якнайдо́жче § 41, п. 1, 9
якнайшві́дше § 44, п. 2, 1
якнайшві́дший § 104, п. 2, 2

- як-небудь* § 41, п. 3, 3
як-не-як § 41, п. 3, 5
Якоб-Кайзер-плац § 50, п. 5
Якович § 32, п. 11
Яковішин § 83, п. 2, 2, прим.
Яковішинові § 83, п. 2, 2, прим.
Яковішину § 83, п. 2, 2, прим.
якомбога § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 1
якось § 41, п. 1, 9; § 44, п. 2, 4
якось § 41, п. 1, 9
якось-то § 44, п. 3, 1
як-от § 44, п. 3, 1
якраз § 41, п. 1, 9
як треба § 41, п. 2, 1
якціо § 43, п. 1
Ямпіль § 148
Ямполья § 82, III, п. 1, 2, к
Яндекс § 54, п. 7
яр § 50, п. 11
Ярополк § 146, п. 2, 4
Ярослав § 66, II, а; § 143
Ярослава § 82, III, п. 1, 2, к
Ярослав Васильович (парадигма) § 143, п. 3
Ярославе Андрійовичу § 87, п. 4, прим. 4
Ярославів Вал § 50, п. 11
Ярослав Ігорьович (парадигма) § 143, п. 3
Ярослав Мудрий § 49, п. 9, 2
Ярослав Олексійович (парадигма) § 143, п. 3
Яр-під-Зайчиком § 154, п. 3, 5
ярський-під-зайчиком § 154, п. 3, 5
яру § 82, III, п. 2, 5
яру § 86, п. 2, 2
ясел § 100, п. 2, 3
ясен § 100, п. 2, 3; § 101, 3
ясеночка § 82, III, п. 1, 2, а
ясеню § 87, п. 2
ясеня § 82, III, п. 1, 2, а
ясла § 100, п. 1, 3; п. 4, 1; у *яслах* § 100, п. 6
яслам § 100, п. 3, 1
ясна § 100, п. 1, 3
Ясна Поляна § 154, п. 2, 6
Ясногородка § 154, п. 2, 1
яснозорий § 35, п. 1
яснополянський § 154, п. 2, 6
яснополянці § 154, п. 2, 6
Ясси § 52, п. 2, прим. 2
Ясько-Кишинівська операція § 52, п. 2, прим. 2
яструб'яткові § 86, п. 3, 2
Яффа § 128, п. 3
Ях'я § 138, п. 1, 1
ячменю § 82, III, п. 2, 2, б
ячмінь § 84, п. 2
яцуру § 82, III, п. 2, 1, б

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
I. ПРАВОПИС ЧАСТИН ОСНОВИ СЛОВА	
БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	11
§ 1. Е, И	11
§ 2. І, И	11
§ 3. Ї	12
§ 4. Я, Ю, Є	12
БУКВЕНІ ПОЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	12
§ 5. Г	12
§ 6. Г	12
§ 7. Апостроф	13
§ 8. ЙО, БО	14
ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ	14
§ 9. Чергування О—І, Е—І	14
О, Е, що не переходять в І	15
Відхилення в чергуванні О—І, Е—І	16
§ 10. Чергування Е—О після Ж, Ч, Ш, ШЧ (букви Щ), ДЖ, Й	18
Чергування голосних у дієслівних коренях	19
§ 11. Чергування О—А	19
Чергування не випадного Е з І	20
Чергування випадного Е з И	20
ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ	20
Чергування приголосних під час словозміни	21
§ 12. Чергування Г, К, Х із м'якими З, Ц, С	21
§ 13. Чергування Г із м'яким З	21
§ 14. Чергування Г, К, Х із Ж, Ч, Ш	21
§ 15. Чергування Д із ДЖ	22

§ 16. Чергування Т—Ч, З—Ж, С—Ш, ЗД—ЖДЖ, СТ—ШЧ (буква Щ)	22
§ 17. Чергування СТ—ШЧ (буква Щ)	22
§ 18. Чергування Б—БЛ, П—ПЛ, В—ВЛ, М—МЛ, Ф—ФЛ	22
Зміни приголосних перед наступним приголосним під час слово- творення	23
§ 19. Зміни приголосних перед -СЬК(-ИЙ), -СТВ(-О)	23
§ 20. Зміни приголосних у прикметниках і прислівниках вищого ступеня порівняння	24
§ 21. Зміни приголосних перед суфіксом -Н	24
§ 22. Зміни приголосних перед суфіксальним голосним під час словотворення	24
§ 23. Уживання прийменників У, В і початкових У-, В-	25
§ 24. Уживання сполучників, часток І, Й та початкових І-, Й-	28
§ 25. Уживання прийменника З і його варіантів ІЗ, ЗІ (ЗО)	29
УЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА (Ь)	31
§ 26. Пишемо Ь	31
§ 27. Не пишемо Ь	32
Спрощення в буквосполученнях	33
§ 28. -ЖДН-, -ЗДН-, -СТН-, -СТЛ-	33
-ЗКН-, -СКН-	34
-СЛН-	34
Подвоєння букв	34
§ 29. Подвоєння букв як наслідок їх збігу	34
§ 30. Подвоєння букв як наслідок подовження приголосних	36
ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ	37
§ 31. З-, ІЗ-, ЗІ-, ЗО-	37
БЕЗ-, ВІД-, МІЖ- НАД-, ОБ-, ПЕРЕД-, ПІД-, ПОНАД-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ-	37
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-	38
АРХІ-	38
АНТИ-, КВАЗІ-	38
ПРАВОПИС СУФІКСІВ	39
§ 32. Іменникові суфікси	39
-ИК, -НИК / -ІВНИК, -ЛЬНИК	39
-ИВ(-О)	39
-АЛЬ, -ЕНЬ, -ЕЦЬ (-ЄЦЬ), -ІСТЬ, -ТЕЛЬ	39
-К(-А), -ИЦ(-Я), -ИН(-Я), -ЕС(-А)	39

-НН(-Я), -ІНН(-Я), -ЕНН(-Я)	40
-ІНН(-Я)	40
-ЕН(-Я) [-ЄН(-Я)]	40
-ЕЧОК (-ЄЧОК), -ЕЧК(-А) [-ЄЧК(-А)], -ЕЧК(-О) [-ЄЧК(-О)]	40
-ЕНК(-О) [-ЄНК(-О)], -ЕНЬК(-О, -А) [ЄНЬК(-О)]	40
-ИСЬК(-О) [-ЇСЬК(-О)], -ИЩ(-Е) [-ЇЩ(-Е)]	41
-ОВИЧ, -ІВН(-А) [-ЇВН(-А)]	41
-ІВК(-А), -ОВК(-А)	41
-ОК-	41
-ІР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	42
§ 33. Прикметникові та дієприкметникові суфікси	42
-Н(-ИЙ), -Н(-ІЙ)	42
-ИЧН(-ИЙ), -ІЧН(-ИЙ) [-ЇЧН(-ИЙ)]	43
-ИН-, -ІН	43
-ИН(-ИЙ), -ІН(-ИЙ)	43
-ИСТ(-ИЙ), -ІСТ(-ИЙ)	43
-ЕВ(-ИЙ), -ЄВ(-ИЙ), -ОВ(-ИЙ)	43
-УВАТ(-ИЙ), -ЮВАТ(-ИЙ), -ОВАТ(-ИЙ), -ОВИТ(-ИЙ)	44
§ 34. Дієслівні суфікси	45
-УВА- (-ЮВА-), -ОВА- (-ЬОВА-)	45
-ОВУВА- (-ЬОВУВА-)	45
-ІР-, -ИР-	45
ПРАВОПИС СЛІВ РАЗОМ, ІЗ ДЕФІСОМ, ОКРЕМО	46
§ 35. Загальні правила правопису складних слів	46
Складні слова зі сполучними голосними	
О, Е (графічно — Е та Є)	46
Складні слова без сполучного голосного	47
Правопис слів разом і з дефісом	48
§ 36. Складні іменники	51
§ 37. Прикладка	54
§ 38. Складні числівники	55
§ 39. Складні займенники	55
§ 40. Складні прикметники	56
§ 41. Прислівники	60
§ 42. Прийменники	65
§ 43. Сполучники	65
§ 44. Частки	66

УЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ БУКВИ	70
§ 45. Велика буква на початку речення	70
§ 46. Велика буква у звертаннях і ремарках	71
§ 47. Велика та мала букви в рубриках	72
§ 48. Велика буква після двокрапки, на початку прямої мови, цитати	73
§ 49. Власні імена людей, міфологічних осіб, клички тварин	74
§ 50. Географічні та адміністративно-територіальні назви	77
§ 51. Астрономічні назви	80
§ 52. Назви історичних подій, епох, календарних періодів і свят, суспільних заходів	81
§ 53. Назви, пов'язані з релігією	81
§ 54. Назви органів влади, установ, організацій, товариств, партій, об'єднань, підприємств, фірм, агентств	83
§ 55. Назви документів, пам'яток історії та культури, творів літератури та мистецтва, друкованих органів	86
§ 56. Назви посад, звань, титулів	87
§ 57. Назви орденів, медалей, відзнак, премій	88
§ 58. Назви товарних знаків, марок виробів	88
§ 59. Назви порід тварин, видів і сортів рослин	89
§ 60. Велика буква в особливому стилістичному вживанні	89
§ 61. Велика буква у складноскорочених назвах	90
§ 62. Графічні скорочення	91
ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ	93
§ 63. Орфографічні правила переносу	93
§ 64. Технічні правила переносу	95
ЗНАК НАГОЛОСУ (´)	95
§ 65.	95
II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ	
ІМЕННИК	96
§ 66. Поділ на відміни	96
§ 67. Поділ на групи	97
§ 68. Зразки відмінювання іменників	100
Уваги до правопису відмінкових форм	107
І відміна	107

А. Однина	107
§ 69. Родовий відмінок	107
§ 70. Давальний відмінок	108
§ 71. Знахідний відмінок	108
§ 72. Орудний відмінок	108
§ 73. Місцевий відмінок	108
§ 74. Кличний відмінок	109
Б. Множина	109
§ 75. Називний відмінок	109
§ 76. Родовий відмінок	110
§ 77. Давальний відмінок	111
§ 78. Знахідний відмінок	111
§ 79. Орудний відмінок	111
§ 80. Місцевий відмінок	112
§ 81. Кличний відмінок	112
II відміна	112
А. Однина	112
§ 82. Родовий відмінок	112
§ 83. Давальний відмінок	118
§ 84. Знахідний відмінок	119
§ 85. Орудний відмінок	120
§ 86. Місцевий відмінок	121
§ 87. Кличний відмінок	123
Б. Множина	124
§ 88. Називний відмінок	124
§ 89. Родовий відмінок	125
§ 90. Давальний відмінок	126
§ 91. Знахідний відмінок	126
§ 92. Орудний відмінок	127
§ 93. Місцевий відмінок	127
§ 94. Кличний відмінок	128
III відміна	128
§ 95. Однина	128
§ 96. Множина	129
§ 97. Відмінювання слова МА́ТИ	130
IV відміна	130
§ 98. Однина	130
§ 99. Множина	131
§ 100. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	132

ПРИКМЕТНИК	133
§ 101. Тверда група прикметників	133
§ 102. М'яка група прикметників	134
§ 103. Зразки відмінювання прикметників	135
§ 104. Ступенювання прикметників	136
Вищий ступінь порівняння прикметників	136
Найвищий ступінь порівняння прикметників	137
ЧИСЛІВНИК	137
КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ	137
§ 105. Відмінювання кількісних числівників	137
ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ	139
§ 106. Відмінювання порядкових числівників	139
ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ	140
§ 107. Відмінювання дробових числівників	140
ЗАЙМЕННИК	141
§ 108. Особові займенники	141
Відмінювання особових займенників	141
§ 109. Зворотний займенник	141
Відмінювання зворотного займенника	141
§ 110. Присвійні займенники	142
Відмінювання присвійних займенників	142
§ 111. Вказівні займенники	142
Відмінювання вказівних займенників	142
§ 112. Питальні займенники	143
Відмінювання питальних займенників	143
§ 113. Означальні займенники	143
Відмінювання означальних займенників	143
§ 114. Складні займенники (неозначені й заперечні)	144
Відмінювання складних займенників	144
ДІЄСЛОВО	145
§ 115. Дійсний спосіб	145
Теперішній час	145
Поділ дієслів на дієвідміни	145
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	148

Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІДПОВІСТІ (та інших з компонентом -ВІСТИ), БУТИ	150
Майбутній час	150
Минулий і давноминулий час	151
§ 116. Наказовий спосіб	151
§ 117. Умовний спосіб	153
§ 118. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	153
§ 119. Дієприкметник	153
§ 120. Дієприслівник	154
III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	
ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ	
ПРИГОЛОСНИХ	155
§ 121. L	155
§ 122. G, H	155
§ 123. TH у словах грецького походження	156
§ 124. W, TH у словах англійського походження	156
§ 125. LL та ILL у словах французького походження	157
§ 126. J	157
§ 127. Кінцеві -TR, -DR	157
§ 128. Неподвоєні й подвоєні букви на позначення приголосних	157
СК	158
ГОЛОСНІ ЗВУКИ І БУКВИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГОЛОСНИХ	159
§ 129. I	159
§ 130. E, U	161
§ 131. AU, OU	162
§ 132. Ö, Ø, EU, OE	162
§ 133. AU, EI, OU у словах англійського походження	162
§ 134. Звук [æ] у словах англійського походження	162
§ 135. Звук [э:] у словах англійського походження	163
§ 136. Буквосполучення EI, EU у словах німецького походжен- ня. Буквосполучення IJ та буква Y у словах нідерландського походження	163
§ 137. Подвоєння букв на позначення голосних	163
§ 138. Апостроф	164
§ 139. М'який знак (ь)	164

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ	164
§ 140	164
Невідмінювані іменники іншомовного походження	165
Особливості відмінювання власних назв іншомовного походження ...	166
IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ	
§ 141. Українські прізвища та імена	167
§ 142. Відмінювання прізвищ	167
§ 143. Відмінювання імен	170
§ 144. Слов'янські прізвища та імена	175
Прізвища із прикметниковими суфіксами й закінченнями	178
§ 145. Неслов'янські прізвища та імена	179
СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА	
Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ	179
§ 146. Імена та прізвища (прізвиська)	179
§ 147. Похідні прикметники	182
ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ	183
§ 148. Українські географічні назви	183
§ 149. Географічні назви інших країн	183
§ 150. Географічні назви з прикметниковими закінченнями	186
§ 151. Апостроф, м'який знак	187
§ 152. Відмінювання географічних назв	188
§ 153. Правопис прикметникових форм від географічних назв і від назв народів	190
Суфікси -ИНСЬК(-ИЙ), -ІНСЬК(-ИЙ)	190
Суфікси -ОВСЬК(-ИЙ) [-ЬОВСЬК(-ИЙ)], -ЕВСЬК(-ИЙ) [-ЄВСЬК(-ИЙ)], -ІВСЬК(-ИЙ) [-ЇВСЬК(-ИЙ)]	190
§ 154. Правопис складних і складених географічних назв	192
V. УЖИВАННЯ РОЗДІЛОВИХ ЗНАКІВ	197
§ 155. Крапка (.)	197
§ 156. Знак питання (?)	199
§ 157. Знак оклику (!)	201
§ 158. Кома (,)	203
I. Кома в простому реченні	203
II. Кома у складному реченні	221
§ 159. Крапка з комою (;)	226

I. Крапка з комою у простому реченні	226
II. Крапка з комою у складному реченні	227
§ 160. Двокрапка (:)	228
I. У простому реченні	228
II. У складному реченні	229
§ 161. Тире (—)	230
I. У простому реченні	230
II. У складному реченні	237
III. У простому і складному реченнях (у деяких стилістичних фігурах)	240
§ 162. Три крапки, або крапки (...)	241
§ 163. Дужки (), [], < >	243
§ 164. Лапки (« », “ ”, „ ”, “, рідше „ ”)	246
§ 165. Скісна риска (/)	248
§ 166. Комбіноване вживання розділових знаків	249
§ 167. Розділові знаки для оформлення прямої мови та цитат	249
§ 168. Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлення пунктів переліку	255
ПОКАЖЧИК	257

Довідкове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2019

Художній редактор *М. А. Панасюк*
Технічний редактор *Т. С. Березяк*
Оператор *В. Г. Каменькович*
Комп’ютерна верстка *О. І. Фуженко*

Укладачі покажчика *І. В. Остапова, А. В. Дорожинська*

Підп. до друку 19.11.2019. Формат 84×108/32. Папір офс. № 1.
Гарн. Таймс Нью Роман. Друк офс. Ум. друк. арк. 20,58.
Ум. фарбо-відб. 21,0. Обл.-вид. арк. 22,06.
Тираж прим. Зам. №

Оригінал-макет виготовлено
у НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України»
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2440 від 15.03.2006 р.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3